

جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت معارف
ریاست عمومی تربیه معلم

د عربي ژبې قواعد د نحو قواعد د صرفو قواعد

ژباړونکی:

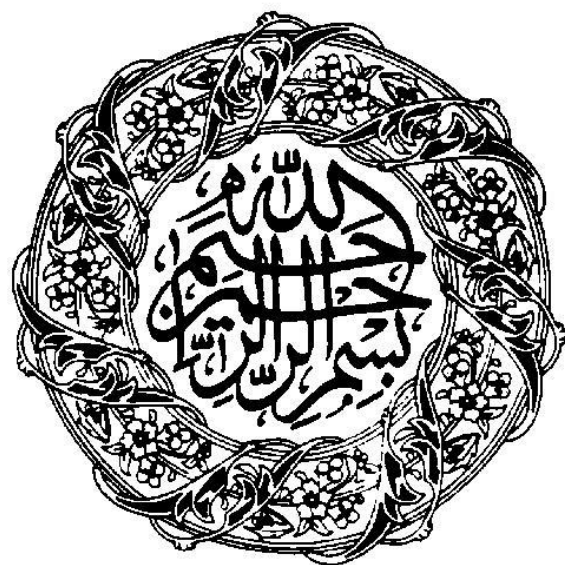
پوهنیار عبدالبشیر فضلي

د عربي ژبې قواعد

د نحو قواعد

د صرفو قواعد

ژباړونکی: پوهنيار عبدالبشير فضلي

بسم الله الرحمن الرحيم

د عربي ژبې قواعد په دوه ژ برخو صرف او نحو ویشل شويدي:

د نحوې قواعد د هرې کلمې له وظيفې څخه د جملې په منځ کې بحث کوي او د کلمو د وروستۍ برخې شکل او اعراب څرگندوي، او يا په بل عبارت د نحو قواعد عربي کلمه د معرب والي (د کليمې په پای کې تغير قبولول) او مبني والي (د کليمې په پای کې تغير نه قبولول) او په جمله کې د هغوی د ځای په هکله بحث کوي. ولې د صرفو قواعد يواځې د عربي کليمې له جوړښت او کوم تغيرات چې د زيادت او نقصان په سبب په هغې کې راځي، بحث کوي.

دا کتاب په دوه ژ برخو ویشل شوی ده چې لومړۍ برخه ئې د نحو قواعد او دوهمه برخه يې د صرفو قواعد په ډيره لنډه او ځنډه توگه احتوا کوي.

لومړۍ برخه: چې د نحو قواعد دي يوه سريزه او شپږ بابې لري. په سريزه کې د نحوې تعريف، د کليمې او د هغې ډولونه (اسم، فعل او حرف) همدا ډول د جملې او شبه جملې څخه په لنډه توگه يادونه شوې ده.

د دې برخې شپږ بابونه په لاندې ډول دي:

الباب الاول: اسم د معرب والی او مبني والی لامله.

الباب الثاني: فعل د معرب والی او مبني والی له لحاظه.

الباب الثالث: د حرف په اړوند بحثونه، او عمومي ملاحظې، د هغه هدوفو په اړه چې د يوه غرض او يوه مورد څخه په زياتو برخو کې کارول کېږي.

الباب الرابع: عربي جمله او د هغې اعرابي محل.

الباب الخامس: د عربي ژبې پورې خاص د نحوې روشونه.

الباب السادس: د نحتوې د قواعدو عمومي تطبيقات چې د اعراب د مختلفو مثالونه

او ډولونو څخه جوړ دي.

دوهمه برخه: د صرفو د قواعدو برخه چې په پنځو بابونو ویشل کېږي او لاندې موضوعات لري:

الباب الاول: صرفي میزان.

الباب الثاني: د صرف هغه قواعد چې اسم پورې اړه لري او په لاندې ډول دي:

- اسم د جوړښت د نظره چې صحیح الاخر او غیر صحیح الاخر ته ویشل کېږي.

- اسم د نوع له لحاظه: مذکر او مؤنث.

- اسم د مسمی د عدد له لحاظه چې مفرد، مثنی^۱ او جمع ته ویشل شوي.

- اسم د ترکیب له لحاظه یعنې جامد او مشتق.

- مصغر اسم.

- منصوب اسم.

الباب الثالث: هغه صرفي قواعد چې فعل پورې اړه لري چې په لاندې ډول دي:

- فعل د جوړښت له نظره چې په ډوله دی، صحیح او معتل.

- فعل د ترکیب له نظره چې په دوه ډوله دی، مجرد او مزید.

- فعل د زمانې له لحاظه چې په درې ډوله دی، ماضي، مضارع او امر.

- فعل د معمول له نظره په دوه ډوله دی، لازمي او متعدي.

- فعل د فاعل د ذکر او یا حذف له لحاظه چې معلوم او مجهول بلل کېږي.

- فعل د تعریف له لحاظه چې جامد او متصرف دی.

الباب الرابع: د همزې، اعلال، ابدال قاعدې او له عربي قاموسونو څخه د ګټې

اخیستنې لارې چارې او د لغتونو پیدا کول.

الباب الخامس: د صرف د قاعدو عمومي تطبیقات چې د ځینو جملو د مثنی^۱ او جمع مختلف مثالونه او عباراتو باندې مشتمل دي او همدا ډول په پوره اندازه د مکسری جمع مثالونه او د ثلاثي مجردو د لویو افعالو او د هغوی د معنی بیان او د حرکاتو ضبط چې په لیکلو او ویلو کې ډیر معمول دي، د ماضي، مضارع او د هغوی له مصادرو سره یو ځای بیان شوي دي.

د دې کتاب د هرې برخې په پای کې یاد شوی قاعدې په لنډه توګه د یوه جدول په ډول ضمیمه شوي چې لوستونکي کولای شي په ډیر لنډ وخت کې له یو څه فکر وروسته ټول زده کړي.

دا کتاب د عربي ژبې د څانګو او ديني مدرسو لپاره ډیره ښه مرجع ګڼل کېږي. ځکه چې د عربي ژبې قاعدې یې په ډیره لنډه توګه ولې پوره مکمل او په ډیره واضحه او مرتبه توګه چې د صرفو او نحوې قاعدې په کې شامل دي داسې تشریح کوي چې لوستونکي ته دا قوت ورکوي څو خپل تیت پرک معلومات سره راټول کړي او د کارولو لپاره یې یادونکي ته تیزه ډاګره وربښي.

همدا ډول د هغو خلکو لپاره چې د عربي ژبې د علم د زده کړې سره مینه لري او په خاص ډول د عربي ژبې د استادانو لپاره او هغه خلک چې د عربي ژبې له محاورې او لیکلو سره مخامخ دي ډیره ښه مرجع ګڼل کېږي، څو دوی د نحوې او لغوي غلطیو څخه وژغوري.

(و الله ولی التوفیق نعم المولى و نعم الرفیق)

لومړۍ برخه

د نحو قاعدې

لړلیک

سریزه

د عربي کلمو ډولونه (اسم، فعل، حرف)

جمله او شبه جمله.

لومړۍ باب

اسم د اعراب او بنا له لحاظه

سریزه:

لومړۍ فصل: معرب اسم

مرفوع اسم

د اسم د رفع علامې (ضمه (ص)، الف، واو).

هغه حالات چې اسم په کې مرفوع وي لکه ابتداً او فعلي حالت او داسې نور.

۱. مبتداً او خبر

هغه حالتونه چې مبتداً نه کاره وي.

هغه حالتونه چې مبتداً حذف کېږي.

هغه حالتونه چې مبتداً له خبر څخه وروسته راځي.

هغه حالتونه چې یوه مبتداً څو خبرونه ولري.

هغه حالتونه چې د مبتداً خبر حذف کېږي.

ناقص اسم فعل: ناقصه أسماء افعال لکه کان او نور.

متصرف ناقص فعلونه او غیر متصرف ناقص فعلونه د افعال مقاربو د هر یوه اسم د شروع او رجاء د اَن خبر.

نور مشابه بالفعل حروف یا د اَن اخوات.

د اَن د خبر ډولونه

د اَن د خبر د تقدیم حکم د اَن تقدیم

د (ما) اتصال په ان او نورو مشابه بالفعل حروفو.

د اَن د همزې مکسور والی.

د اَن د همزې مفتوح والی.

د اَن په خبر او اسم د لام داخلیدل.

الفاعل:

انواع الفاعل

د فعل افراد په هغه صورت کې چې ظاهر فاعل ته یې اسناد شوی وي، څنگه کولای شو فاعل وپېژنو.

نائب فاعل

د معلوم فعل مجهول کول.

ظاهر نائب فاعل ته د مسند فعل د افراد لزوم.

نائب فاعل ته د مسند فعل تانیث.

د مرفوع اسم تابع

نعت (صفت)

حقيقي نعت

سببي نعت

د حقيقي نعت انواع (ډولونه)

عطف

د عطف حروف

تاكيد

لفظي تاكيد

معنوي تاكيد

بدل

د بدل انواع (ډولونه)

منصوب اسم

د اسم د نصب علامې (نښې) فتحه، يا، الف په اسماء خمسې وکي.

د اسم د نصب حالتونه

د کان خبر

د کان د خبر انواع (ډولونه)

د کان د خبر تقديم (لومړۍ والی)

د نفی حروف (اِنْ)، (ما)، (لا) او (لات) چې هر یو دا حروف لکه لیس

مرفوع اسم او منصوب خبر لري.

د اِنَّ اسم

د جنس د نفی کولو، لا، (ال النافية للجنس)

لا سيما

المفعول به تعدد

د مفعول به انواع (ډولونه)

د مفعول به مقدم راوړل له فاعل څخه د مفعول به تقدیم (لومړی توب)
د مفعول به ذکر او د هغه د فعل او فاعل حذف.

مفعول مطلق

هغه الفاظ چې د مفعول مطلق نائب کیدای شي.
د هغه فعل حذف چې په مفعول مطلق کې عامل وي.
مفعول له (مفعول لاجله)

مفعول معه

د عطف د واو او د معیت د واو او د حالت د واو توپیر
مفعول فیه (ظرف زمان او ظرف مکان)

مشهور او مهم د زمان ظرفونه.

مشهور او مهم د مکان ظرفونه.

متصرف ظرف

غیر متصرف ظروف

الحال

د حال انواع (ډولونه)

د حال تقدیم (لومړیتوب)

د حال تعدد

د فعل او د ذې الحال حذف

مستثنی

د استثناء ادوات

د الا مستثنی به

د غیر او سوی مستثنی به

د خلا، عدا او حاشا مستثنی به

منادي

منصوبه منادي

په (دال) باندې د مقترون اسم نداء

د نداء د حرف حذف

تعجبي نداء - الندبة

الترخيم

تميز

ميمز

تميز او د هغه د اعراب حکم

د عدد صورتونه

عدد د اعراب او بناء له لحاظه

عدد د تذکیر او نأنیث په اعتبار

د عدد معرفه کول په دال، باندې

د ترتیبي عدد جوړول د فاعل په وزن

کنایه لفظونه د (بضع، کم، کذا، بیف) د عددونو څخه

د منصوب اسم تابع

نعت، تاکید، بدل، عطف

مجرور اسم

د اسم د جر علامي (نښې)، (کسره، یا، فتحه په غیر منصرف اسم کې)

د اسم د جر حالات

په حرف جر باندې مجرور

د جر حروف

د جر زائده حروف

په اضافه باندې مجرور

مضاف

مضاف اليه

د مجرور اسم تابع

نعت، عطف تاكيد او بدل

غير منصرف اسم

د تنوين تعريف

ممنوع من الصرف علم

ممنوع من الصرف صفت

ممنوع من الصرف اسم

مطلق ممنوع من الصرف

په اسم معرب باندې عمومي كتنه (نظر)

أسماء خمسة (أب، أخ، حم، فو، ذو)

دوهم فصل

مبني اسم

ضمير

منفصل ضمائر

متصل ضمائر

مستتر ضمائر

د ضمير تاكيد

عطف په ضمير

عمومي كتنه پر ضمائرو

د اشارې اسم

قريب ته اشاره

بعيد ته اشاره

الاسم المتصل به (ال) بعد اسم الإشارة

موصول اسم

د موصول صلة

د شرط اسم

د استفهام اسم

مركب اعداد له (۱۱-۱۹) پورې په استثناء د (۱۲) .

ځينې مېني او مركب ظروف.

هغه اسماء افعال چې د ماضي په معنى دي.

هغه اسماء افعال چې د مضارع په معنى دي.

هغه اسماء افعال چې د امر په معنى دي.

عمومي كتنې د مېني اسم په هكله.

دوهم باب

فعل د بناء او اعراب له لحاظه

سریزه

لومړۍ فصل: مېنې فعلونه

د ماضي فعل

د امر فعل

د مضارع فعل چې د تانیث یا د توكید له نون سره متصل دی

د توكید نونونه

د فعل توكید

دوهم فصل: معرب فعل (مضارع فعل)

د مضارع فعل رفع

د مضارع فعل د رفع علامې (نېنې)، (ضمه - د نون ثبوت)

د مضارع د فعل نصب

د مضارع فعل د نصب علامې (نېنې)، (فتحه - د نون حذف)

د مضارع د فعل د نصب حروف

د مضارع د فعل جزم

د مضارع د فعل جزم علامې (نېنې)، (سکون، د نون حذف د حرف علة حذف)

هغه ادوات چې یواځې یو فعل مجزوم وي (یواځې فعل شرط)

د فعل شرط حذف

د مضارع فعل جزم د طلب په ځواب کې

عمومي کتنې د فعل مضارع د جزم په اړوند

الباب الثالث

الحرف

مقدمه

لومړۍ فصل: هغه حروف چې يواځې پر اسم داخلېږي

د جر حروف

انَّ او نور د مشابه بالفعل حروف

د نداء حروف

د استثناء حروف د معیت واو، د ابتداء لام

دوهم فصل: هغه حروف چې يواځې پر فعل داخلېږي

د طلب حروف

د جزم حروف

ماولا_قد_س_سوف

درېم فصل: هغه حروف چې هم پر اسم او هم پر فعل داخلېږي

د عطف حروف

همزه او (استفهاميه) هل

د حال واو

د قسم لام

عمومي کتنې د بعضو حروفو په اړوند

همزه

باء

تاء

س او سوف

فاء

کاف

لام

نون

واو

یا

لا

ما

ام، او، اما

ای

نعم بلی، اجل

لکن، لکن

ایا د (مع) کلمه اسم دی که حرف؟

خلورم باب

د عربي جمله د وقوع او عدم وقوع د اعراب په محل کې له لحاظه

مقدمه:

لومړۍ فصل: هغه جملې چې د اعراب په محل کې دي.

دوهم فصل: هغه جملې چې اعرابي محل نلري.

پنځم باب

د نحوې اسلوبونه

مقدمه:

د شرط اسلوب

د شرط ادوات

د شرط د ځواب پيوستون لفاء سره (هغه موردونه چې د تعقيب فـا لزوماً) او يا جوازاً د شرط د ځواب په ابتداء کې راوړل كيږي).

د قسم اسلوب

د قسم ادوات

مقسم به

د قسم ځواب

د شرط او قسم يو ځای کيدل

د مدح او ذم اسلوب

د مدح او ذم افعال

د نعم او بئس فاعل

مخصوص بالمدح او ذم

د تعجب اسلوب

د تعجب دوه صيغې

د اختصاص اسلوب

د اغراء او تحذير اسلوب

د اغراء او تحذير صورتونه

د استغاثي اسلوب

د استفهام اسلوب

د استفهام حروف

د استفهام اسمونه

شپږم باب

د نحوې قواعد و تطبیقات _ د اعراب بیلگې (نمونې)

د معربو اسمونو د اعراب بیلگې (نمونې)

د مېني اسمونو د اعراب بیلگې (نمونې)

د مېني افعالو د اعراب بیلگې (نمونې)

د معرب افعالو د اعراب بیلگې (نمونې)

اسم د اعراب او بناء له لحاظه لنډیز

فعل د اعراب او بناء له لحاظه لنډیز

حرف او د هغه نقش په کلام (جمله) کې او د هغه تاثیر په وروستۍ کلمه کې او د

هغه لنډیز د جملې د مبحث لنډیز کوم چې اعرابي محل لري او یایې نلري.

د نحوې کړنلارو لنډیز

د نحو قواعد

سريزه

د عربي کلمو ډولونه (اقسام)

د نحو تعريف: نحو هغه قاعدې دي چې د هغوی په واسطه د هرې کليمې وظيفه د جملې په منځ کې او د جملې د هرې کليمې د آخر حرکت او اعراب پېژندل کېږي. کلمه: هر هغه لفظ دی چې د يوې مفرد معنی لپاره وضع او د ياد شوی معنی د رسولو لپاره استعمال شوی وي او د هغې جزء د معنی پر جزء دلالت ونکړي. عربي کليمې، اسم، فعل او حرف ته ويشل شوی دي:

۱. اسم: هر هغه کلمه ده چې له خپله يواځې په يوه معنی دلالت وکړي او له درې زمانو سره مقتدرنه نه وي. دې معنی ته د اسم مدلول هم ويل کېږي. د اسم مدلول کيدای شي ذات، صفت (ذات مع الوصف) يا معنی (مصدر) وي.

۱. ذات: رجل (انسان)، اسد (حيوان)، زهرة (نبات)، حائط (جماد)، کابل (مکان) او يوم (زمان) وي.

۲. صفت: کاتب، مکتوب، شريف او احسن

۳. معنی: ذهاب، اکرام، احسان، او تنظيف

اسم په لاندې مشخصاتو له فعل او حرف څخه بېلېږي.

- تنوين: اسم تنوين قبلوي لکه: رجل، کتاب او شجرة.
- ال: اسم د (ال) په ذريعه معرفه کېږي لکه: الرجل، الكتاب، الشجرة.
- د ندا حرف: اسم کولای شي وروسته د نداء له حرف څخه واقع شي لکه: يارجل او يا محمد.

- مسند او مسند اليه: اسم مسند او مسند اليه راتلاى شي لکه: الكتاب مفيد.
 - مجرور: اسم د حرف جر او يا د اضافه پر ذريعه مجرور کيدلاى شي لکه: على الشجرة او غصن الشجرة. په هره کلمه کې چې په ياد شوو علامو (نبو) څخه يوه علامه موجوده شي هغه کلمه اسم دى.
- II. فعل هرې هغې کلمې ته ويل کيږي چې د يوه کار په کولو او يا د يوه کار د واقع کيدلو په يو له دريؤ زمانو کې دلالت وکړي.
- او يا په بل عبارت: فعل هغه کلمې ته ويل کيږي چې په داسې معنى دلالت وکړي چې يو له دريؤ زمانو سره مقترنه وي. لکه: کتب، يجرى، اسمع.
- فعل په لاندې مشخصاتو او نښو له اسم او حرف څخه پيژندل کيږي او بيلېږي:
- له متحرک (تا) سره يو ځاى کيدل چې د ماضي فعل فاعل دي لکه: کتبت، شkert، بسمت
 - له ساکنې (تا) سره يو ځاى کيدل چې د ماضي فعل د فاعل په تانيث دلالت کوي. لکه: جاءت هند
 - له داسې (تا) سره يو ځاى کيدل چې په فعل مضارع دلالت کوي. لکه: تذهب، زينب.
 - له مخاطبى ياء مؤنث سره په فعل مضارع او فعل امر کې يو ځاى کيدل. لکه: انت تذهبين ياخالدة، اشكرى ربك يا فاطمة.
 - په لام داره او بې لامه فعل امر کې د توكيد له نون سره يو ځاى کيدل. لکه: ليکتن احمد رسالة
- III. حرف هغه کلمې ته ويل کيږي تر څو چې له اسم او يا فعل سره يو ځاى نشي په خپله معنى دلالت نشي کولای.

جمله او شبه جمله

جمله: هغه لفظ چې له دوو یا زیاد له دوو کلمو څخه مرکب شوی وي او مخاطب ته یو حکم ورسوي جمله یادیږي چې په عربي ژبه کې په بنسټیز شکل په دوه ډوله دي:

- اسمیه جمله: هغې جملې ته ویل کیږي چې په اسم ظاهر یا په ضمیر شروع شوې وي لکه: العلم نور، نحن ساعون الى السعادة.
- فعلیه جمله: هغه جمله ده چې په فعل شروع شوې وي لکه: حفرالرجل، يكتب الطالب، ادرس.

شبه جمله: جار او مجرور او مضاف ظرف په شبه جمله ویل کیږي لکه: فوق الشجرة، قبل الظهر، في المنزل، على المكتب.

یادونه:

عمومي اصطلاحات چې د کتاب په لومړۍ برخه کې یاد شوی په لنډه توګه په لاندې ډول راوړل کیږي خو مخکې له دې څخه چې په تفصیلي ډول بیان شي له هغوی سره بلدتیا تر لاسه شي.

۱. نکره اسم: هغه اسم چې په غیر معین شی دلالت وکړي او شایع الدلاله وي لکه: رجل، اسد، مدینه، نهر.

۲. معرفه اسم: هغه اسم دی چې په معین شی دلالت وکړي او لاندې ډولونه لري:

- ضمیر: لکه: انا، أنت، هو.....

- العلم: لکه: محمد، القاهرة، کابل.....
 - اسم اشاره: لکه: هذا، هؤلاء...
 - موصول اسم: لکه: الذي، التي، الذين، اللاتي.
 - په ال معرفه: لکه: الرجل، الاسد، المدينة، النهر.
 - هغه مضاف چې ياد شوو معرفو ته مضاف شوی دي. لکه: کتاب احمد، قلمي، حقیقه الرجل.
 - معین منادی لکه: یامناضل.
۳. تنوین: هغه ساکن نون دی چې د اسم په آخر کې د دوو ضممو، دوو فتحو یا دوو کسرو په شکل لیکل کېږي. لکه: جاءزید و رجل، رأیت زیداً و رجلاً و مردت بزید و رجل.
۴. مفرد اسم: هغه اسم دی چې یواځې پر یوه مذکر یا یوه مؤنث دلالت وکړي. لکه: ولد، فتاه.
۵. مثني اسم: هغه اسم دی چې الف او نون یې په مفرد کې زیاتېږي خو د مفرد په دوه چنده دلالت وکړي. لکه: ولدان، ولدين، فتاتان، فتاتين...
۶. جمع اسم: هغه اسم دی چې د مفرد د تغییر په سبب یې د مثني له افرادو څخه په زیاتو افرادو دلالت وکړي او په درې ډوله دي:
- سالمه جمع مذکره: هغه جمع ده چې په مفرد کې یې د واو او نون او یا د یاء او نون په زیاتولو سره له دوو څخه په زیاتو افرادو دلالت وکړي. لکه: مهندسون او مهندسين.
 - سالمه جمع مؤنثه: هغه جمع ده چې زیادت د الف او تا په آخر د مفرد کې لکه: مهندسات جوړېږي.

● مکسره جمع: د مفرد د صورت په تغیر سره جوړېږي لکه:

رجال، میادین، قضاة.

۷. مصدر: هغه اسم دی چې په مجردة معنی دلالت کوي او د خپل فعل له

حروفو څخه جوړ شوی وي. لکه: حضور او طلوع چې د حضر او طلع له

حروفو څخه د یوه حرف په زیاتوالي جوړ شوی دی.

مصدر په دوه ډوله دی:

● صریح مصدر: لکه پورته دوه مثالونه.

● مؤل مصدر: هر هغه عبارت دی چې د اُن او فعل څخه له اُن او د

هغه له اسم او خبر څخه جوړېږي چې تاویل یا اړول یې صریح

مصدر ته ممکن وي یعنې وکولای شي خو د صریح مصدر پر ځای

چې اسم دی واقع شي. لکه: ارجو اُن تحضر = ارجو حضورک،

اتمنى اُن الشمس طالعة. یعنې: اتمنى طلوع الشمس.

۸. ماضي فعل: هغه فعل دی چې د یوه کار په وقوع باندې مخکې د تکلم له

زمانې څخه دلالت کوي. لکه: دَرَسَ، تقدَّم.

۹. مضارع فعل: هغه فعل دی چې د یوه شی په وقوع د تکلم په زمانه کې او یا

وروسته له زمانې د تکلم څخه تر سره کوي. لکه: یدرس، یتقدم.

۱۰. د امر فعل: هغه فعل دی چې د یوه شی د واقع کیدلو غوښتنه وروسته له

زمانې د تکلم څخه تر سره کوي. لکه: اُدرس، تقدَّم.

۱۱. حروف العلة: الالف، الواو، والياء.

۱۲. شکل: حرکت او یا حرف.

لومړی باب

الاسم

د اعراب او بنا له لحاظه

د نحو د قاعدو پر بنسټ اسم، معرب او مبني ته ویشل شوی دی.

۱. معرب اسم: هغه اسم دی چې د آخر شکل یې په سبب د تغیر د موقع په

جمله کې د موقع په جمله کې بدلون ومني لکه د (رجل) کلمه چې آخر

یې ضمه، فتحه او کسره په جمله کې د موقعیت له لحاظه مني چې د همدې

باب په لومړي فصل کې به پوره توضیح شي.

۲. مبني اسم: هغه اسم دی چې په آخر شکل کې په سبب د تغیر د موقع په

جمله کې تغیر نه مني او تغیر نه راځي لکه د: (نحن) کلمه چې مبني اسم

دی او په هر ځای د جمله کې چې راشي په آخر کې یې (ضمه) وي همدا

ډول د (هذه) کلمه.

مبني اسمونه په لاندې ډول دي:

ضمائر، د اشارې اسمونه، موصوله اسمونه، د شرط اسمونه، د استفهام اسمونه،

بعضې ظروف، أسماء افعال، د مرکبه اعدادو اسمونه چې دا ټول مبني اسمونه د دې

باب په دوهم فصل کې توضیح کیږي.

الفصل الاول

معرب اسم

معرب اسم هغه اسم دی چې آخر شکل یې په سبب د هغه تغیر چې په جمله کې راځي د موقعیت له لحاظه، تغیر مومي.

معرب اسم په درې ډوله دی:

– مرفوع

– منصوب

– مجرور

مرفوع اسم

۱. د اسم د رفع علامې (نښې) په لاندې ډول دي:

۱. ضمه: په مفرد اسم کې لکه:

نَجَحَ الطَّالِبُ (ملفوظه ضمه) رَجَعَ مُوسَى (مقدرة ضمه).

• په سالمه جمع مؤنثه کې لکه: حضرت المدرسات.

• په مکسره جمع کې لکه: قام الرجال.

۲. الف: په تشبیه کې لکه: نَجَحَ الطَّالِبَانِ، الطَّائِرَتَانِ عَالِيَتَانِ په دې باید پوه شو

چې دا (الف) د اسم جزء نه دی، لکه ضمه یواځې د رفع علامه ده.

۳. واو: په سالمه مذکره جمع کې لکه: حضر المهندسون.

په دې بايد پوه شو چې دا واو نه اسم دی او نه د اسم جزء دی بلکې يواځې يو حرف دی چې د جمع او رفع علامه ده. همدا ډول د تشبيه الف د مثنیٰ او رفع علامه ده.

- په اسماء خمسې ؤ کې: اب، اخ، حم، فو، ذولکه جاء اُخوک.

يادونه:

۱. ضمه د رفع په اصلي علامه، الف، واو هر يو د رفع په فرعي علامه يادېږي.
۲. د معتل الاخر اسم د رفع علامه لکه فتی او قاضی مقدره ضمه په الف او ياء باندې جاري کېږي.

۲. د اسم د رفع حالات:

اسم په شپږو ځايونو کې مرفوع وي چې عبارت دی له:

۱. مبتدأ.
۲. خبر.
۳. د ناقصه افعالو، اود مقاربه افعالو د شروع او د رجاء اسم.
۴. د مشبه بالفعل د حروفو خبر.
۵. فاعل.
۶. نائب فاعل.

مبتدأ:

۱. مبتدأ هغه مرفوع اسم دی چې له لفظي او غير زائد عامل څخه مجرده وي. لکه: الذهب معدن، بحسبک أن تتعلم ما تحتاج إليه انت و مجتمعک، القاضيان ليحکمان بالعدل، اللاعبون متنافسون، الممرضات رحيمات. په لومړۍ جمله کې (الذهب) مبتدأ مرفوع او د رفع علامه يې ضمه ده.

په دوهمه جمله کې (بحسب) مبتداً مرفوع او د زائد حرف جر کسره د رفع د علامې د ظهور مانع گرځيدلې ده چې ضمه ده.

په دريم مثال کې: (القاضيان) مبتداً مرفوع او د رفع علامه يې (الف) دا تشين دی (د تشيه الف).

په څلورم مثال کې: (اللاعبون) مبتداً مرفوع او د رفع علامه يې د جمع واو دی. په پنځم مثال کې: (الممرضات) مبتداً مرفوع او د رفع علامه ضمه ده ځکه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

۲. مبتداً:

الف: مبتداً معرب اسم وي لکه په تيرو مثالونو کې مو وليدل.

ب: مبتداً مبني اسم وي: (ضمير) لکه (انا افغانی) انا ضمير مبني دی په محل د رفع کې مبتداً.

- اشاره اسم لکه: هذا من فضل ربی، هذا د اشارې اسم مبني مبتداً په محل د رفع کې دی.

- موصول اسم لکه: الذي فاز بالجائزة له انتاج ادبي رائع، الذي موصول اسم مبني په محل د رفع کې مبتداً کې.

- د شرط اسم لکه: من يحصد يرفع، من شرطيه اسم مبني په محل دی رفع کې مبتداً، د دې موضوع شرح د مبني اسم په درس کې په دوهم فصل کې راځي.

ج: مؤل مصدر له (أن) مصدرية او فعل څخه:

لکه: أن تتحدوا خير لكم، ځکه چې (أن تتحدوا) په معنی د (اتحادکم) مبتداً دی او (خير لكم) د هغه خبر.

۳. مبتدأ لکه څنگه چې له نوم څخه يې معلومېږي بايد د جملې په اول کې راشي مگر جائزه ده چې له مبتدأ څخه مخکې د ابتداء (لام) واقع شي لکه (لزید افضل من عمرو).

(لام) د ابتداء لام زید مبتدأ مرفوع د رفع علامه ظاهره ضمه ده، همدا ډول جائز دی چې له مبتدأ څخه مخکې حرف نفی یا حرف استفهام راشي. لکه: مانيل المطالب بالتمنى، ما حرف نفی نيل المطالب مبتدأ مرفوع د رفعی علامه ظاهره ضمه دی.

هل انت ناجح، هل د استفهام حرف (انت) مبني ضمير مبتدأ د رفع په محل کې. ۴. دې قاعدې له لحاظه مبتدأ معرفه وي لکه څنگه چې په پورتنیو مثالونو کې مو وليدل، ځکه چې مبتدأ هغه موضوع دی چې د هغه په اړه خبرې کېږي یا په بل عبارت هغه اسم دی چې د مسمی صفت یا کار کې بیانېږي.

عرب د هغه شی د صفت یا کار یا د شخص د صفت یا کار څخه خبرې کول چې اوریدونکی ته د خبرو په وخت کې معلوم نشي بې فایدې بولي مگر سره لدې داسې حالات شته دي چې د بعضو ملحوظاتو په خاطر مبتدأ نکره وي:

الف- موصوفه نکره: لکه رجل کریم عندنا، رجل موصوفه نکره، کریم د هغه صفت له موصوف سره مبتدأ مرفوعه او د رفع علامه ظاهره ضمه.

ب- مضافه نکره: طالب احسان واقف، طالب نکره مضافه مبتدأ مرفوعه او د رفع علامه ظاهره ضمه.

ج- له نکرې څخه مخکې د نفی حرف وي: لکه ما ظالم ناجح (ظالم) مبتدأ نکره ځکه چې مسبوق په حرف نفی دی.

د- نکره چې مسبوق په استفهام وي: لکه (هل رجل فيکم).

۵. مبتداً عادتاً له عناوينو څخه حذفیږي لکه د کتابونو عناوين، د قصو او صحیفو عناوين او نور لکه چې ویل کیږي (حالات رفع الاسم) چې تقدیر یې دا ډول دی (هذه حالات رفع الاسم).

— همدا ډول مبتداً حذفیږي چې خبر یې مصدر نائب له خپل فعل څخه وي لکه (صبر جميل) یعنې (موقفنا صبر جميل) موقفنا هغه مبتداً دی چې دلته حذف شوې ده.

— کله چې یو دلیل په وجود د مبتداً دلالت وکړي نو مبتداً حذفیږي لکه: (علی المکتب) د هغه چا په ځواب کې چې وپوښتی. (این الکتاب) تقدیر یې داسې کیږي. چې تقدیر یې په دې ډول دی: (الکتاب علی المکتب) څرنگه چې کتاب په پوښتنه کې ذکر شوی دوه واري ورته حاجت نشته دی.

۶. کله مبتداً وروسته او خبر مقدم راځي لکه (ممنوع التدخين). چې (التدخين) مؤخره مبتداً ده او دابحث په دخبر په برخه کې تشریح شي.

خبر:

۱. خبر د جملي اسمې هغه جز دی چې د هغې جملي د مبتداً په اړه یو حکم څرگند کړي چې دواړه مبتداً او خبر ته مفیده جمله یا کلام ویل کیږي. لکه: المدرس حاضر (حاضر) مرفوع په ظاهره ضمه. (العینان مبصرتان). مبصرتان مرفوع خبر څرنگه چې تشبیه دی نو د رفع علامه الف دی.

الفلاحون مجدون. (مجدون) مرفوع خبر دی څرنگه چې جمع مذکره

سالمة ده نو د رفع علامه يې واو ده.

المهندسات ماهرات. (ماهرات) مرفوع خبر دی څرنگه چې مؤنثه سالمة جمع ده د رفع علامه ضمه ده.

۲. خبر په عدد کې (مفرد، تثنيه، جمع) او نوع کې (مذکر او مؤنث) له مبتدأ سره يو ډول داخلي لکه: المدرس حاضر، المدرسان حاضران، المدرسون حاضرون او المدرسات حاضرات.

کله چې مبتدأ د غير عاقل جمع وي لکه: المنازل، الجبال، السيارات، الاشجار او نور. جائز دی چې خبر مؤنث مفرد يا خبر مؤنثه جمع وي لکه: الجبال عالية يا عاليات، السيارات مسرعة يا مسرعات.

۳. د خبر ډولونه:

خبر په درې ډوله دی: ظاهر اسم، شبه جمله، اسميه جمله، فعليه جمله.
الف _ ظاهر اسم: ظاهر اسم که معرب وي او که مبني کله چې خبر واقع شي معمولاً نکره وي. ظاهر اسم معرب په دوه ډوله دی.
جامد اسم او مشتق اسم:

- جامد اسم: هغه اسم دی چې له بل شی (مصدر، فعل، اسم ذات) څخه نوی جوړ شوی او په دوه ډوله دی: اسم ذات او اسم مصدر چې دا دوه ډوله دی: اسم ذات او اسم مصدر چې دا دواړه ډولونه خبر واقع کيدای شي لکه: هذا اسد، هذا علم.

- مشتق اسم هغه اسم دی چې له فعل، مصدر يا اسم ذات څخه جوړ شوی وي او پر ذات د يوه وصف پر قيام دلالت کوي.

- خبر کله اسم جنس وي لکه: انت اسد، هو انسان، ذاک حجر.

- مبني اسم هم خبر واقع کيږي لکه اسم موصول په دې آيت کې: اولنک الذين اشتروا الضلالة على الهدى. (الذين) موصول اسم له صله سره خبر په محل دى رفع کې.
 - اسم ضمير: لکه احمد انا، الشاعر انت، الكاتب هو دا درېواړه ضمائر خبر دي په محل د رفع کې.
 - د اشارې اسم: کله کتابک هذا، کراستک هذه، المجرمون هؤلاء، هذا، هذه، هؤلاء په پورتنیو جملو کې خبر واقع شوي دي.
- ب _ شبه جمله: (جار او مجرور يا ظرف)
- لکه: العامل فى المصنع. فى المصنع جار او مجرور خبر دى مبتدأ په محل کې د رفع کې.
- الحديقة أمام المنزل. (امام المنزل) شبه جمله ده چې له ظرف او مضاف اليه څخه مرکبه ده.
- يادونه:
- د امام کلمه او نور ظرفونه چې خبر واقع کيږي څرنگه منصوب دي؟
- چې فتحه د هغوى د نصب علامه ده په داسې حال کې چې هغوى خبر دي بايد مرفوع وي؟
- د دې خبر تفسير داسې کيږي: کله چې خبر شبه جمله او له ظرف او يا جار او مجرور څخه جوړ شوي وي په حقيقت کې خبر د ظرف يا جار او مجرور عامل چې مقدر وي، دى. لکه: الحديقة تستقر يا الحديقة مستقرة امام المصنع.
- ج _ خبر اسميه يا فعليه جمله:
- لکه: النجاح اساس العمل. اساس العمل: اسميه جمله، خبر په محل د رفع کې.

الشمس اشرقت. (اشرقت) فعلیه جمله د رفع په محل کې خبر. د دې ډول خبر شرحه به په (الجملة و مكانها من الاعراب) بحث په الباب الرابع کې وشي.

۴. دا شرط نه دی چې خبر مستقیماً وروسته له مبتداً څخه ذکر شي کله کله د مبتداً او خبر تر منځ یو فاصل یا زیاد واقع کیږي. خبر په دې دلیل چې د فائده متعمم جزء دی او یا هغه عمده جزء دی چې د مبتداً سره یې په ترکیب مفیده جمله منځ ته راوړي، پیژندل کیږي.

لکه: الاصلاح الزراعی مفید: الاصلاح مبتداً مرفوع په ضمه. الزراعی نعت د مبتداً (صفت)، مفید خبر دی مبتداً مرفوع په ضمه. که یواځې ووايو چې (الاصلاح الزراعی) او چپ شو د جملې معنی ناقصه کیږي. او کوم حکم نه افاده کوي تر څو چې د مفید یا د هغه په ډول کوم بل لفظ ذکر نشي.

بل مثال: صوت البلبل جمیل، جمیل د مبتداً خبر مرفوع په ضمه او که یواځې (صوت بلبل) وویل شي او بس، معنی نه پوره کیږي تر څو چې (جمیل) و نه ویل شي.

۵. د خبر تقدیم په مبتداً جوازاً:

په لاندې ځایونو کې جائز دی چې خبر له مبتداء څخه مخکې ذکر شي:

الف _ کله چې خبر ته صدارت ورکول مقصود وي.

لکه: ممنوع التدخين. ممنوع مقدم خبر مرفوع په ضمه. التدخين مؤخره مبتداً مرفوع په ضمه.

ب _ کله چې له مبتداً څخه مخکې حرف نفی او یا استفهام راشي او خبر هم صفت وي. لکه: اقائم انت، او لکه ما قائم انت. قائم په دواړو مثالونو کې مقدم خبر مرفوع په ضمه دی. انت مبني ضمير د رفع په محل کې مؤخره مبتداً.

ج _ کله چې خبر شبه جمله وي او مبتداً معرفه وي لکه: فی التانی السلامة. (فی التانی: جار او مجرور مقدم خبر او السلامة مؤخره مبتداً مرفوع په ضمه او لکه: امام القاضی قائل الحق (امام القاضی) ظرف، مقدم خبر، قائل مؤخره مبتداً مرفوع په ضمه. الحق مضاف الیه مجرور په کسره.

۶. د خبر تقدیم پر مبتداً وجوبا: په لاندې ځایونو کې واجب دی چې خبر له مبتداً څخه مخکې راشي.

الف _ په هغه صورت کې چې خبر شبه جمله او مبتداً غیر موصوفه نکره او مضاف نه وي. لکه: فی الدار رجل. فی الدار جار او مجرور خبر مقدم او رجل مؤخره مبتداً مرفوع په ضمه.

عندی دینار. عندی: شبه جمله مقدم خبر. دینار مؤخره مبتداً مرفوع په ضمه.

ب _ کله چې خبر داسې لفظ وي چې مختص صدارت (لومړي توب) ته وي لکه د استهفام اسمونه: متی الامتحان: متی د استهفام اسم مقدم خبر _ الامتحان _ مؤخره مبتداً.

ج _ کله چې مبتداً ملحق له داسې ضمیر سره وي چې هغه د خبر یوې برخې ته راجع شي لکه: للسلام تبعاته. نو ثابت للسلام ټول خبر دی او کوم ضمیر چې په تبعات کې دی هغه یواځې سلام ته راجع کېږي چې د خبر یوه برخه ده.

۷. د خبر تعدد: کله یو مبتداً ډیر خبرونه یا متعدد خبرونه لري. لکه: الرمان

حلوحامض. چې حلولومړی خبر او حامض دوهم خبر دی مرفوع په ضمه.

النیل سخی وفی فیاض بالخیر، سخی، وفی، فیاض په خپل ځای کې هر یو

لومړی، دوهم او درېم خبر دی او مرفوع په ضمه دی.

۸. په بعضې ځایونو کې خبر حذفیږي چې شرحه یې په خپل ځای کې راځي.

- خه يو له هغو ځايونو څخه هغه خبر دی چې مبتداً يې وروسته له (لولا) ذکر شوی وي. لکه: لولا الطيب ما شفى المريض چې تقدير يې په دې ډول دی. لولا الطيب موجود، ماشفى المريض چې خبر يې حذف شوی ده.
- کله چې مبتداً صريحا قسم وي. لکه: لعمرک ان الحياة كفاح تقدير يې په دې ډول دی: لعمرک قسمي ان الحياة كفاح. لعمرک، مبتداً او قسمی محذوف خبر د مبتداً.
- کله چې پر مبتداً د مصاحبت د واو په واسطه بل کوم اسم عطف شي. لکه: کل جندی وسلاحه چې تقدير يې داسې کيږي: کل جندی و سلاحه، مقترونان خبر چې مقترونان دی، حذف شوی دی.

د کان اسم:

۱. هره مبتداً چې کان يا د هغې اخوات مخکې له هغې څخه ذکر شي مرفوع کيږي لکه: کان زيد قائماً. زيد د کان اسم دی او مرفوع په ضمه دی.
- د کان اخوات په لاندې ډول دي:
- اصبح. لکه: اصبح الشجره ممترة.
 - اضحى. لکه: اضحى المهندسون مهتمين بعملهم.
 - ظل. لکه: ظل العامل مكبا على عمله.
 - امسى. لکه: امست اسماء ممطرة.
 - بات. لکه: بات النجم لامعاً.
 - صار (تحول). لکه: صار القطن نسيجاً.
 - ليس (نفى). لکه: ليس النجاح سهلاً.
 - ما ذال (استمرار). لکه: ما ذال السلام عملاً محبياً.

- ما برح (استمرار). لکه: ما برح الصاروخان منطلقين الى القمر.
 - ما انفک (استمرار). لکه: ما انفک الطفل نائماً.
 - ما دام (لبيان المدة). لکه: لا تعبر الشارع مادامت الاشارة حمراء.
- کان او د هغې اخوات ناقصه افعال ياديږي ځکه چې د جملې د معنی د تکميل لپاره خبر ته اړتيا لري. پر خلاف د تامه افعالو چې د جملې معنی کولای شي د فعل په ذکر تکميل شي. لکه: جاءزید، کتب عمرو. خو د کان زید قائماً په جمله کې د قائماً له يادولو پرته د جملې معنی نه تکميليږي.
- ناقصه افعال په ناسخه افعالو هم ياديږي ځکه چې د خبر اعرابي حکم ته تغيير ورکوي.

۲. کان او دهغه اخوات افعال دي:

- کان او د هغه اخوات د تصريف له اړخه په درې ډوله تقسيم شوی دي:
- الف _ هغه ناقصه افعال چې علاوه له ماضي څخه مضارع او امر هم لري، مضارع او امر يې لکه د ماضي په شان عمل کوي چې دا ډول عبارت دي له: کان، اصبح، اضحیٰ، ظلّ، امسى، بات، صار څخه.
- لکه: يظل العامل مکبا على عمله (مضارع).
- کونوا يدا واحدة (امر).
- او د ما دنفي دخول پر دې افعالو جائز دی لکه: ما کان زید قائماً لم تصبح الشجر مثمرة.

- ب _ بله برخه داسې افعال دي چې علاوه له ماضي څخه يواځې فعل مضارع يې استعمال شوی او لکه ماضي فعل يې داسې عمل کوي چې دا د استمرار افعال دي (مازال، مابرح، مانفک، مافتی). لکه: لايزال السلام أملاً محبباً، ولم ينفک الطفل يکی.

ج _ دوه فعلونه د ناقصه افعالو څخه جامد دی چې نه د هغوی مضارع فعل او نه امر فعل استعمال شوي دي چې عبارت دي له (لیس) او (مادام) څخه.
 (ما) په (مادام) کې مصدری (ما) بلل شوی او مخکې له مادام څخه باید جمله ذکر شوې وي که نه کامله افاده نه ترلاسه کېږي. لکه: لن ينتصر العدو مادام التعاون قائماً.

یادونه:

ټول ناقصه افعال په استثناء د (فتی ، زال او لیس) کولای شي لکه فعل تام غوندې یې له فاعل سره یې له خبره یوه مفیده جمله جوړه کړي. لکه: سأ تابع اخباره أينما كان. په دې جمله کې (کان) په معنی د (وجد) دی.
 (ألا إلى الله تصير الأمور) په دې مثال کې (تصیر) په معنی د (ترجع) دی.
 أَوْتُ الطيور إلى عشاشها و باتت. په دې مثال کې (باتت) په معنی د شپه یې وکړه دی. په دې درېواړه مثالونو کې (وجد)، (تصیر) او (باتت) تام افعال دي چې د لومړي فعل فاعل مستتر ضمیر دی، د دوهم فعل فاعل (الأمور) او د درېم فعل فاعل هم ضمیر مستتر دی او د جملې په تکمیل کې خبر ته ضرورت نلري.
 ۳. کان کله نا کله زانده هم راځي. لکه: لا يوجد کان مثلک (کان زانده دی).

۴. کله د نون حرف له مجزوم مضارع د کان څخه چې (یکن) دی د ډیر استعمال په وجه حذفیږي نو (لم یک) د (لم یکن) پر عوض ویل کېږي.
 ۵. څرنگه چې د کان اسم مخکې له راتگ د ناقصه افعالو څخه کیدای شي چې مبتداً اووسي. لکه مجرده مبتداً له عواملو څخه، چې معرب اسم وي لکه چې په مثالونو کې مو ولیدل، کولای شي مبنی اسم وي (ضمیر، اسم

اشاره او موصول (لکه: اصبحث متقاولاً.) اصبح (ماضي فعل ناقصه او تا ضمير مبني په محل د رفع کې اسم د اصبح.
امسى^۱ هذالمريض مستريحاً. (هذا) اسم اشاره مبني په محل د رفع کې مبني اسم. انشاء الله دا مطلب د مبني په درسونو کې په راتلونکي فصل کې تشریح کيږي.

۶. مقاربه افعال، رجاء او شروع هم د کان له اخواتو څخه شمېرل کيږي. دا درې قسمه افعال په لاندې ډول دي:

کاد، کرب او شک. دا افعال په قريب الوقوع والي د خبر د هغې مبتداً دلالت کوي کوم چې دا افعال پرې داخل شوي دي.

عسى^۱، حرى، اخلولق. دا افعال پر متوقع والي د خبر د خپلې مبتداً دلالت کوي. شرع، إنشاء، أخذ، طفق، جعل، هب. دا افعال په شروع او پيل د وقوع د خبر د خپل اسم دلالت کوي.

دا ټول درېواړه ډولونه افعال په هغه اسميه جمله واردیږي چې خبر يې فعل مضارع وي او وروسته له راتگ څخه د دې افعالو مبتداً ته د ياد شوی فعل اسم وايي او د مبتداً خبر د هغه فعل خبر بولي.

او په لاندې ډول (أن) د دوی په خبر کې راځي:

— په وجوبي ډول له (حرى او اخلولق) سره داسې ويل کيږي:

حرى الطلب أن يعالج الامراض المستعصيه.

په همدې ډول: اخلولق الطلب أن ...

(أن) زيات د عسى^۱ (او شک) په خبر کې استعمالیږي. لکه: عسى الرخاء أن يدوم. لکه: عسى^۱ أن تکرهوا شيئاً و يجعل الله فيه خيراً كثيراً.

او شک الليل أن ينجلي

أن له (کاد) او (کرب) سره کم استعمالیږي لکه: کادت لازمة تنفرج _ او _ کادت لازمة أن تنفرج.

او د افعال شروع په خبر کې (أن) هېڅ کله نه راځي لکه: أخذ الا و لا د يلعبون _ هبت الطيور تَغَرَّدُ.

يادونه:

افعال مقاربه، رجاء او شروع متصرف فعلونه نه دي يعنې يواځې ماضي استعمال شوی دی خو د کاد او اوشک مضارع هم استعمال شوی دی.

لکه: يكاد البرق يخطف ابصارهم _ يوشک الصيف أن ينتهي.

۱. د ان خبر: هر هغه خبر ته ويل کېږي چې د هغه مبتدا په سبب د ان لفظاً او

يا محلاً منصوب شوی وي.

د (ان) خبر هميشه مرفوع وي لکه: ان زيدا قائم.

(قائم) د ان خبر مرفوع په ضمه.

ان اللاجئين عائدون الى وطنهم. عائدون د ان خبر دی مرفوع په واو ځکه چې جمع مذکره سالمه ده.

۲. د ان اخوات:

- ان: د تاکيد لپاره په اسميه جمله داخليږي. لکه: ان المجده ناجح.

- ان: د توکيد لپاره ده او بايد له هغه څخه مخکې کلام موجود وي. لکه:

يسعدني ان الصناعة متقدمة في بلدنا.

- کأن: د تشبيه لپاره راځي کله چې خبر يې اسم جامد وي. لکه: کأن

محمودا أسد. او (ظن) د ګومان لپاره دی که خبر يې مشتق وي لکه:

کأنک فاهم لکن: د استدراک لپاره راځي (د مابعد لپاره د ماقبل حکم مخالف حکم ثابتوي، نو ضروري ده چې له لکن څخه مخکې کلام وجود ولري. لکه:

الكتاب صغير لكنه مفيدٌ. ما هذا ابيض لكنه أسودٌ.

– لعل: د رجاء يا د خبر د وقوع د امیدواری لپاره استعمالیږي. د رجاء معنی دا ده چې د هغه شی توقع کول کوم چې د لاسته راوړلو اعتماد یې نه وي. لکه: لعل الجو معتدل غداً. په ډېرو استعمالی حالاتو کې د لعل لومړی لام حذف شوی. لکه: عل الفرج قريب.

– ليت: د تمني لپاره استعمالیږي. او هغه د یوه شی له لاس ته راوړلو سره مینه درلودل دي. لکه: ليت المسافر قادم _ ليت النتيجة حسنة. کله چې د ليت اسم د متکلم ضمير وي د ليت له تاء څخه وروسته نون او يا د متکلم (ی) راځي. لکه: ليتنی سعيد. دا کلام چې ليت نوي داسې کيږي: انا سعيد.

– لا د نفی لپاره. لکه: لا سرور دائم.

(لا) حرف د استعمال ډیر حالات لري چې انشاء الله په درېم باب کې چې د حرف خاص بحث دی پوره او تفصیلي بحث وشي.

۳. د (ان) او (لا) خبر: اقسام یې په لاندې ډول دي:

الف _ ظاهر اسم: لکه: ان زیداً قائم.

ب _ شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور) لکه: ان الراحة بعد التعب.

بعد التعب شبه جمله ده چې له ظرف او مضاف الیه څخه جوړه شوې ده. لارجل فی الدار (فی الدار _ جار او مجرور).

ج _ اسمیه جمله یا فعلیه جمله:

لکه: ان الصباح ضؤه شدید (ضؤه شدید اسمیه جمله د ان خبر شوه.

ليت الشباب يعود يوما، يعود يوما: فعلیه جمله د ليت خبر شوه.

په څلورم باب کې (جمله د اعراب د موضوع له لحاظه) دا مطلب تشریح کیږي.

۴. د ان د خبر د تقدم جواز:

کله چې د ان خبر شبه جمله او اسم یې معرفه وي، د خبر تقدم یې پر اسم

باندي جائز دی لکه: ان فی التانی السلامة. چې (فی التانی: د ان مقدم خبر

او _ السلامة د ان وروستی اسم دی.

- د ان د خبر د تقديم وجوب:

الف _ کله چې د ان خبر شبه جمله او اسم یې نکره وي لکه:

ان مع العسر یسراً (مع العسر: د ان خبر او یسراً د ان مؤخر اسم دی.

ب _ کله چې د ان په اسم کې ضمیر یوه جزء دی اسم د خبر د ان ته راجع

شوی وي. لکه: ان فی الدار صاحبها (فی الدار: مقدم خبر دی. صاحبها: د ان

مؤخر اسم چې له هغه سره د (ها) ضمیر متصل شوی چې خبر ته راجع شوی

دی.

۵. کله چې له ان او د هغه له اخواتو سره (ما) متصله شي چې د هغوی د

عمل مانع ګرځي او اسم یې مرفوع پاتې کیږي. یواځې په ليت که هم رفع

او نصب د اسم یې جائز دی.

لکه: انما الامم الا خلاق ما بقیت

کانما القذائف قصف الرغود.

ليتما الامتحان سهل _ يا _ ليتما الامتحان سهل.

٦. د اَن همزه په لاندې ځايونو کې مکسوره وي:

الف _ د کلام په اول کې لکه: اِنَّ العدل اساس الحكم.

ب _ وروسته له قول څخه لکه: قال المتهم اِنِّي بريء (قل اِنَّ هدى الله هو الهدى).

ج _ وروسته له قسم څخه لکه: والله اِنَّ النصر قريب.

د _ د صله او موصول د جملې په اول کې لکه: جاء الذى انه ناجح.

ه _ د حالیه جملې په لومړي سر کې لکه: قابلته و اِنَّه مستعد للسفر.

و _ وروسته له حيث څخه راشي لکه: ليسكن الناس حيث اِنَّ الراحة موفورة.

يادونه:

د اَن د يوه نون حذفول کله چې له (نا) سره متصل شي د تخفيف لپاره جائز دی

لکه: (يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر و انثى).

٧. اَن: په هغه ځای کې چې (اَن) له اسم او خبر سره مصدر ته مؤل شي د

هغه همزه مفتوحه وي او په دې صورت کې واجب دی چې (اَن) له خپل

اسم او خبر سره مسبوق په يوه جمله اوسي لکه:

سرنی انک نجحت او صحيح دی چې وويل شي: سرنی نجاحک.

أتمنى أن القمر طالع كه ووايو: اتمنى طلوع القمر عين معنى افاده كوي.

عَجِبْتُ مِنْ أَنْكَ قَائِمٍ بِهِ مَعْنَى د عَجِبْتُ مِنْ قِيَامِك.

د مصدر په اړه پوره معلومات به د دې کتاب په دوهم جزء کې راشي.

٨. دا جائز دی چې د اَن په خبر کې مفتوحه لام چې د تاکید لپاره دی راوړل

شي لکه: اِنَّ الله لقوى عزيز _ اِنَّ زيدا لقائم.

دا لام يواځې د اَن په خبر داخلېږي نه د نورو مشابه بالفعل په حروفو. همدا ډول جائز

دی چې همدا د تاکید لام د اِن په اسم داخل شي په هغه صورت کې چې د اِن خبر پر اسم مقدم شي لکه: (و اِن لک لا جرأ غیر ممنون).

الفاعل

۱. فاعل هغه مرفوع اسم دی چې وروسته له معلوم فعل ذکر کېږي او د فعل په کونکې او یا پر هغه ذات دلالت کوي چې په نوموړي فعل متصف وي. لکه: قام الرجل. (الرجل فاعل مرفوع په ضمه).
ترافع المحامیان. (المحامیان: فاعل مرفوع په الف ځکه چې مثني دی).
قاتل المناضلون. (المناضلون: فاعل مرفوع په واو ځکه جمع مذکره سالمه دی).

تقرر اعلان نتیجه الامتحان. (اعلان: فاعل په ضمه.

۲. د فاعل اقسام:

الف _ کله فاعل اسم معرب وي لکه چې په یاد شوو مثالونو کې مو ولیدل.
ب _ کله مبنی اسم وي لکه: ظاهر ضمير يا مستتر ضمير، اسم اشاره، اسم موصول لکه: جلست (تاء: ضمير ظاهر (بارز) فاعل مبنی د رفع په محل کې.
الرجل حضر (الرجل: مبتدأ مرفوع په ضمه حضر ماضي فعل اوفاعل يې هغه مستتر ضمير دی چې تقدير يې (هو) دی او جمله فعل اوفاعل سره په محل د رفع کې خبر لپاره د مبتدأ.

نجح هذا الطالب. (هذا اسم اشاره مبنی په محل د رفع د فاعل کې.

جاء الذي كتب. (الذي موصول اسم مبنی په محل د رفع د فاعل کې.

د یاد شوي مطلب پوره شرح په دوهم فصل د مبنی په بحث کې وړاندې کېږي.

ج _ کله فاعل مؤل مصدر دی آن او فعل څخه یا له ان اود هغه له اسم او خبر څخه وي. لکه: ښیځی آن تفوز: مؤل مصدر له آن او فعل څخه (ښیځی فوزک)
سرنی انک نجات. مؤل مصدر له ان او د هغه له اسم او خبر څخه په معنی دی.
سرنی نجاتک. په دې جمله کې مؤل مصدر له ان او د هغه له اسم څخه فاعل واقع شوی دی.

د دې موضوع تفصیل د مؤل مصدر په بحث کې پوره توضیح کیږي.

۳. کله چې فاعل مثنیٰ یا جمع وي فعل یې همیشه مفرد راځي لکه:

حضر المدرس _ حضر المدرسان _ حضر المدرسون _ حضر المدرسات.

۴. کله چې فاعل مؤنث وي له فعل سره یې د تانیث تاء یوځای او ملحق

کیږي. که چېرې ماضي فعل وي ساکنه تاء په آخر د فعل کې او که فعل

مضارع وي متحرکه تاء په اول د فعل کې زیاتېږي لکه: جاءت هند _ تاتی

فاطمة.

۵. په لاندې ځایونو کې د تانیث تاء راوړل واجب دي:

الف _ کله چې فاعل اسم ظاهر (نه مضمر) حقيقي مؤنث او له فعل څخه غیر

منفصل وي. حقيقي مؤنث هغه اسم ته ویل کیږي چې د یوه حیوان یا انسان نوم وي.

لکه: سافرت فاطمه _ تطير الحمامة.

ب _ کله چې فاعل ضمير مستتر وي حقيقي مؤنث یا مجازي مؤنث ته راجع شوی

وي (مجازي مؤنث هر هغه اسم دی چې د حیوان نوم نوي مگر عربو هغه په مؤنث

کې حساب کړی وي. لکه: منضدة او الشمس).

لکه: زينب حضرت (د حضرت فاعل هغه مستتر ضمير دی چې حقيقي مؤنث ته

يعني زينب ته راجع شويدي).

الشمس طلعت. د طلعت فاعل هغه مؤنث ضمير دی چې الشمس ته راجع شويدي او هغه مجازي مؤنث دی.

٦. د فعل تانيث له مؤنث فاعل سره په لاندې ځايونو کې جائز دی:

الف _ کله چې فاعل حقيقي مؤنث وي خو د فاعل او فعل تر منځ فاصله وجود ولري. لکه: سافرت أمس فاطمة. جائز دی چې سافر امس فاطمة بدون له (تا) څخه وويل شي.

که چېرې فاصل د فعل او فاعل تر منځ د (الا) حرف وي راجح خبره دا ده چې فعل بدون له تاء څخه ذکر شي. لکه: مانال الجائزة الا الفائزة. او مانالت الجائزة الا الفائزة هم جائز دی خو بدون له تاء څخه بهتر دی.

ب _ کله چې فاعل اسم ظاهر مجازي التانيث دی د تاء راوړل او يا نه راوړل دواړه يو ډول دي. لکه: تطلع الشمس يا يطلع الشمس همدا ډول طلعت الشمس او يا طلع الشمس.

ج _ کله چې فاعل جمع تکسير وي. لکه: حضرت القضاة يا حضر القضاة.

٧. دا شرايط نه دی چې فاعل هر کله له خپل فعل سره متصل ذکر شي بلکې

جائز دی چې يو فاصل يا زيات، د فعل او فاعل تر منځ واقع شي.

لکه: اعجبنى فى الحديقة ازهارها (ازهارها د اعجبنى د فعل مرفوع په ضمه فاعل دی چې د فعل او فاعل تر منځ شبه جمله (فى الحديقة) فاصل واقع شوى دی).

په ډيرو ځايونو کې مفعول به له فاعل څخه مخکې ذکر کيږي د فعل او فاعل تر منځ فاصل واقع کيږي. لکه: يجنى القطن الفلاح، چې (القطن مفعول به منصوبه په فتحه او الفلاح: مرفوع په ضمه عامل دی چې د دې موضوع تفصيل به د مفعول په بحث کې ذکر کيږي.

۸. یادونه: کله چې په کلام کې مبني للمعلوم فعل موجود وي، د فاعل

موجودیت په جمله کې حتمي دی او د هغه فعل د فاعل د پیژندلو لارې دا

دي چې د ذوی العقول لپاره د اسم استفهام (من) او د غیر ذوی العقول

لپاره د (ماذا) کلمه مخکې له فعل څخه راوړل کېږي.

لکه: تکلم الخطيب بشجاعة چې وپوښتل شي: من تکلم؟ په ځواب کې ویل کېږي

(الخطيب) نو خطيب فاعل دی.

حفر المؤتمر اربعون مندوبا. پوښتنه کېږي، من حفر؟

په ځواب کې ویل کېږي (اربعون) نو اربعون فاعل دی.

أوافق على هذا الرأي (من يوافق؟) په ځواب کې ویل کېږي.

(انا) نو مستتر ضمير په (اوافق) کې د هغه فاعل دی.

تقرر تأجيل النتيجة (ماذا تقرر؟) تأجيل النتيجة. نو تأجيل النتيجة فاعل دی.

۹. کله فعل حذف او فاعل ذکر کېږي:

لکه: کل عام و انتم بخير، چې په اصل کې جمله دا ډول دی: يقبل كل عام و انتم

بخير، يعنې هر کال دې راشي په داسې حال کې چې تاسو روغ یاست.

کل د محذوف فعل فاعل دی چې هغه يقبل دی.

۱۰. قاعده داسې ده چې فاعل وروسته له يوه فعل څخه راځي لکه څنگه مو چې

په تيرو مثالونو کې وليدل. خو هر يو مصدر د اسم فاعل دی صفت مشبه

چې د فعل د معنی متضمن دی په بعضو جملو کې د فاعل رافع کيدای شي

لکه په لاندې جمله کې:

جاء الرجل الفاضل أخوه _ (أخو) د الفاضل فاعل دی چې عامل د رفع يې همدا

اسم فاعل دی نه کوم بل فعل.

دخلت بستاناً جميلاً منظره — منظر مرفوع فاعل دی چې عامل د رفع يې جمیلا دی
او دا صفت مشبهه دی.

د دې موضوع پوره تفصیل انشاءالله د مشتقاتو په مبحث کې په تفصیل راشي.

نائب الفاعل:

۱. نائب فاعل هغه مرفوع اسم دی چې وروسته له مبني للمفعول فعل څخه
(مجهول فعل) راځي. دا اسم چې عمدتاً په اصل کې مفعول به دی خو د
مبني للمفعول فعل یعنې مجهول فعل موجودیت چې د فاعل د وجوبي حذف
سبب ګرځي، دا مفعول به، نائب فاعل ګرځي.
لکه هزم العدو — چې (العدو) نائب فاعل او مرفوع دی. چې اصل جمله داسې
کيږي. هزم جيشنا العدو. جيشنا چې فاعل دی کله چې ذکر ته يې ضرورت نه وه نو
حذف شه او مفعول به (العدو) د فاعل قائم مقام وګرځيد او د هغه اسناد د ته
تحول وکړ.

په دې ځای کې د یادولو وړ دی چې ووايو: د جملې ارکان درې دي:
مسند اليه، مسند او اسناد. او هر یو د کلام عمده جزء یا مفیده جمله بلل کيږي.
خو نور اجزاء د جملې لکه: مفاعیل خمسې، حال، تمییز، ظرف، جار او مجرور او
توابع یا د فعل او اسم متعلق د فعل په معنی^۱ دی. او یا هم د اسم د معنی^۱ بیانونکي
دي (مبین).

۲. فعل یا متعدي وي چې یو مفعول او یا څو مفعول غواړي او یا فعل لازمي
دی چې یواځې معنی^۱ يې په فاعل تماميږي.

الف _ کله چې فعل یوه مفعول ته متعدي شي فاعل حذفیږي، او مفعول به د فاعل نائب ګرځي خو کله چې فعل مبني للمفعول شي.

ب _ کله چې فعل له یوه څخه زیات مفاعیل ولري، فاعل حذفیږي او فعل مجهول صیغې ته اوږي او لومړی مفعول به، نائب فاعل ګرځي او مرفوع ګرځي او نور مفاعیل په خپل حال منصوب پریښودل کیږي لکه:

اعطی الناجح جائزة، الناجح نائب فاعل مرفوع په ضمه جائزة د وهم مفعول به په خپل حالت منصوب پر فتحه دی.

د فاعل له حذف څخه مخکې جمله په دې ډول وه:

أعطى المعلم الناجح جائزة، کله چې فاعل (المعلم) حذف شه او فعل په مبني للمفعول صیغه بدل شه او لومړی مفعول د جائزة، لکه مخکې په خپل حال پاتې شه.

ج _ کله چې لازمي فعل مبني للمفعول وګرځول شي واجب دی چې نائب فاعل یې یا مصدر، یا متصرف ظرف او یا جار او مجرور وي لکه:

یتنزه فی الحدائق. فی الحدائق جار او مجرور خو کله چې (الناس) فاعل وه او حذف شه فعل مبني للمفعول شه جار او مجرور نائب فاعل او د رفع په محل کې راغی.

۳. کله چې د فعل فاعل ذکر شي مبني للفاعل ورته ویل کیږي او مبني للمعلوم ځکه دی چې فاعل یې معلوم او مذکور وي. او نائب فاعل ته مبني للمفعول یا مجهول ځکه ویل کیږي چې مفعول د فاعل ځای نیولی او فعل ته مجهول ویل کیږي او فاعل یې مجهول دی.

۴. د فعل شکل مبني للمفعول ته اوږي:

- ماضي فعل: اول یې مضموم او ماقبل آخر یې مکسور کیږي. لکه:

صَنَعَ النجار الاثاث. صُنِعَ الاثاثُ. اكرم المعلم الفائز. اُكْرِمُ الفائزُ.

- کله چې ماضي فعل په _ ت، شروع شوی وي _ تا _ او دوهم حرف د فعل دواړه مضموم ګرځي. لکه: تسلمت سعاد الجائزة چې مجهول فعل د (تُسَلِّمَتُ الجائزة).

- کله چې ماقبل آخر د ماضي فعل الف وي. په (يا) بدلېږي او له هغه څخه مخکې حرف يې مکسور ګرځي. لکه د (قال الشاهد الحق) مجهول (قبل الحق) دی.

او مضارع فعل:

- اول يې (د مضارعة حرف) مضموم او ماقبل آخر يې مفتوح کېږي. لکه: تَسُرُّ العينين. تُسِرُّ العينان ويل کېږي. او يشاهد الناس اللاعبين، يشاهد اللاعبون ويل کېږي.

- کله چې ماقبل آخر حرف (فعل مضارع يا (ياء) او يا (واو) وي په الف بدلېږي لکه په دې مثال کې: يبيع الفلاح القطن: يباع القطن ويل کېږي همدا ډول په يصوم المسلمون رمضان _ يُصَامُ رمضان ويل کېږي.
۵. نائب فاعل پنځه ډوله دي:

الف _ معرب اسم لکه څنگه چې په تيرو مثالونو کې مو وليدل.

ب _ مبني اسم: ضمير (بارز _ مستتر) اسم اشاره او اسم موصول لکه:

فوجئت بزيارتك، فُوجِئْتُ: تاء بارز ضمير مبني په محل د رفع دی نائب فاعل کې.

العدوهُزم. العدو مبتدأ مرفوع په ضمه هُزِمَ فعل ماضي مبني ضمير په کې مستتر چې تقدير يې (هو) دی نائب فاعل.

يحاكم هذا المذنب. هذا د اشارې اسم مبني په محل د رفع کې نائب فاعل.

کوفي من نجح. من اسم موصول مبني په محل د رفع د نائب فاعل.

د دې موضوع پوره څېړنه به د مبني اسم په بحث کې وشي.

ج _ مؤول مصدر له (اُن او فعل يا اُن او د هغه د اسم و خبر څخه) جوړېږي.

لکه: عُرِفَ انک مجتهد يعنې عرف اجتهداک. انک مجتهد د مصدر په تأويل په محل د رفع د نائب فاعل دی عُرِفَ کې.

د _ صريح مصدر، متصرف ظرف يا جار او مجرور په داسې کال کې نائب فاعل کيدای شي چې فعل لازمي وي او مفعول به ونلري.

لکه: اُقبل اقبال شديد. اقبال: مصدر مؤل نائب فاعل مرفوع په ضمه دی.

شهرت ليلة جميلة _ ليلة: ظرف او نائب فاعل دی.

۶. داسې ليدل کېږي په هر کلام کې چې مجهول فعل وليدل شي نو د نائب

فاعل موجوديت د دې ډول فعل لپاره ضروري دی او نائب فاعل لکه څنگه

مو چې تيرشويو مثالونو کې وليدل چې يا معرب اسم وي، يا مبني، مؤل

مصدر يا صريح جار او مجرور او يا ظرف وي.

۷. کله چې نائب فاعل مثني او يا جمع وي فعل په خپل حالت مفرد پاتې

کېږي. لکه: ضُربَ الولد، ضرب الولدان، ضرب الاولاد، ضربت البنات.

۸. د فعل تانيث لکه څرنگه چې له فاعل سره وي په نائب فاعل کې هم همدا

ډول دی. لکه: يُقَبِّتُ فاطمة بالزهر. نائب فاعل حقيقي مؤنث او له فعل سره

متصل وي نو د فعل تانيث واجب دی.

سفينة الفضاء أطلقت. نائب فاعل داسې ضمير دی چې مؤنث ته راجع شوی نو د

فعل تانيث واجب دی.

أنهيت أو أنهى الحرب. الحرب مجازي مؤنث او نائب فاعل دی نو د فعل تذکیر او

تانیث دواړه جائز دي.

أقيم أواقيمت المصانع. مصانع جمع مکسر نائب فاعل دی نو تانیث د فعل یې جائز دی.

۹. دا ضرور نه ده چې نائب فاعل مستقیماً وروسته له فعل څخه راشي ځکه چې کله نا کله د فعل او نائب فاعل تر منځ یو فاصل یا زیاد فواصل راتلای شي. لکه: یقصد بالاجر کل يعطی للعامل لقاء عمله. یقصد مجهوله مضارع فعل

دی، بالاجر _ جار او مجرور، کل _ نائب فاعل مرفوع په ضمه دی.

۱۰. قاعده داسې ده چې نائب فاعل وروسته له مجهول فعل څخه باید راشي خو څرنګه چې اسم مفعول د مجهول فعل متضمن دی نو کله کله د مجهول فعل عمل کوي نو نائب فاعل، مرفوع کولای شي. لکه: استقلال العامل المطلوب نقله. نقله نائب فاعل دی اسم مفعول (المطلوب) دی.

دا بحث به انشاءالله د مشتقاتو په شرح کې راشي.

د مرفوع اسم تابع

مخکې مو هغه حالات چې اسم په هغه کې مرفوع کیږي توضیح کړ، چې دا ډول حالات د اسم رفع بالاصالة وه.

همدا ډول اسم د مخکیني اسم په تبعیت هم کولای شي چې مرفوع شي چې په دې حالت کې دوهم اسم ته تابع ویل کیږي.

توابع: هغه الفاظ دي چې د ماقبل اسم د اعراب تابع دي او د ماقبل خپل اسم په تبعیت مرفوع، منصوب او مجرور ګرځي چې په لاندې ډول دي:

۱. نعت:

نعت هغه تابع دی چې پر هغه صفت چې ماقبل کې دی دلالت کوي. لکه: جاء الرجل الفاضل، الفاضل د الرجل نعت دی نو څرنگه چې الرجل مرفوع دی الفاضل هم د هغه په تبعیت مرفوع دی.

– نعت په دوه ډوله دی:

- حقيقي نعت: هغه لفظ دی چې په هر هغه صفت دلالت کوي کوم چې په خپله متبوع کې دی. لکه: جاء الرجل الفاضل.
- سببي نعت: هغه لفظ دی چې پر هغه صفت دلالت کوي کوم چې هغه صفت یا بل اسم کې دی چې هغه اسم په متبوع پورې اړه لري. لکه: جاء الرجل الفاضل أخوه.

– حقيقي نعت په تعريف، تذکیر، عدد او نوع کې لکه خپل متبوع داسې دی. لکه: جاء الرجل الفاضل _ جاء الرجلان الفاضلان _ جاء السيدتان الفاضلتان _ جاء الرجال الفاضلون _ جاءت السيدات الفاضلات.

کله چې منعوت غیر عاقل جمع وي جائز دی چې حقيقي نعت يې مؤنث مفرد يا مؤنثه جمع وي لکه: الجبال العالية او العالیات.

خو سببي نعت هر کله مفرد وي او له خپل متبوع سره په تعريف او تنکیر کې مطابقت کوي او په تذکیر او تانیث کې له خپل مابعد سره موافق وي. لکه: جاء

الرجل الفاضل أخوه _ جاء الرجل الفاضل أخواه _ جاء الرجلان الفاضل أخوهما _
جاء الرجل الفاضلات أخواتهم _ جاءت سيدات فاضله أخواتهن.

— حقيقي نعت په درې ډوله دی:

الف _ ظاهر اسم: لکه: القاهرة مدينة عظيمة _ عظيمة نعت دی.
ب _ شبه جمله: (ظرف یا جار او مجرور) لکه: للحق صوت فوق كل صوت.
فوق: د صوت نعت دی.
تذاع الحان من روائع النعم (من روائع: جار او مجرور نعت دی دالحان لپاره.
ج _ جمله که اسمیه وي یا فعلیه خو جمله یواځې د نکره اسم لپاره نعت راتلای شي.
لکه: مضی یوم برده قارص. (برده قارص) اسمیه جمله ده چې د یوم لپاره
صفت واقع شوی او یوم نکره دی.
هذا عمل یفید: فعلیه جمله د عمل لپاره نعت واقع شوېده.
د دې خبرو مفصل بحث به د جملې او د هغې د اعرابي محل په درس کې وشي.

II. عطف:

۱. عطف هغه تابع دی چې د هغه او د هغه د متبوع تر منځ یو له حروفو د
عطف واقع شوی وي. لکه: نجحت سعادو اختها. د أخت کلمه مرفوع دی
خکه چې په سعاد باندې عطف دی او سعاد د فاعل دی او مرفوع.
۲. د عطف حروف (۹) دي: واو، فاء، ثم، او، ام، لا، لکن، بل او حتی.
د دې حرفونو لنډه تفصیل په لاندې ډول دی:

واو: یواځې په جمع دلالت کوي. لکه: جاء محمد و حسن و سعيد.
فاء: په ترتیب او تعقیب دلالت کوي. لکه: دخل المتهم فالمحامی.

ثم: په ترتيب او تراخي دلالت کوي. لکه: مات الرشيد ثم المأمون.
 او: په تخير يا په شک دلالت کوي. لکه: نقل الخبر محمد او علی.
 أم: د طلب په تعين دلالت کوي. لکه: اكتب هذا المقال عمرو أم محمود؟
 لا: په نفی د حکم له معطوف څخه دلالت کوي. لکه: نضج البطيخ لا العنب.
 لكن: په استدراک دلالت کوي. لکه: مانجح علی لكن أخوه.
 بل: له سابق حکم څخه په عدول دلالت کوي. لکه: ظهر علی الامواج ذورق بل
 باخرة.

حتى: په غاية (نهايت) دلالت کوي. لکه: فرالعدو حتى القائد.

يادونه:

لکه څنگه چې مو وويلُ ثمَّ د ثاء په ضمه د عطف حرف دی او کله په آخر کې يې
 مطوله مفتوحه تاء زياتيږي لکه (ثمت) چې ابن مالک په بيت کې راغلي:
 أَفْعَلُهُ، أَفْعُلُ ثُمَّ فَعَلَهُ ثمت افعال، جموع قله
 خو ثمَّ په فتحه د ثاء هغه ظرف دی چې بعيد مکان ته د هغې په واسطه اشاره کيږي.
 او د هناک په معنی دی او کله يې آخر کې مربوطه تاء راوړل کيږي:
 لکه: (ثمة شروط عديدة للنجاح) يعنی هناک شروط عديدة للنجاح.

III. تاکيد:

تاکيد هغه تابع دی چې د هغه توهم د رفع لپاره چې د کلام له احتمال څخه د
 اوريدونکي (سامع) ذهن کې منع ته راتلای شي کارول کيږي او په دوه ډوله دی.
 الف _ لفظي تاکيد: هغه تاکيد دی چې د مؤکد لفظ په تکرار سره اداء کيږي.
 لکه: جاء الوزير الوزير. الحرية الحرية اغلى مطلب.
 ب _ معنوي تاکيد په لاندې الفاظو اداء کيږي:

نفس، عين، کل، جميع، عامة، کلا او کلتا.

او کله چې دا الفاظ مؤکد واقع کيږي بايد له غير سره متصل لکه مؤکد مطابق وي.
په لنډه توګه دا الفاظ څېړل کيږي.

— نفس، عين:

دا دواړه لفظونه د مفرد د مؤکد سره مفرد او له مثني او جمع مؤکد سره په وزن د
(أَفْعُلُ) راځي. لکه: القى الشاعر نفسه قصيدته، حضرت فاطمة عینها، جاء الرجال
انفسهما، جاءت المرءتان أعينهما، جاء الرجال اعينهم، جاءت النساء انفسهن.

— کل، جميع، او عامة:

په دې درې لفظونو کې مؤکد د ټولو افرادو او اجزاءو د شمول او احاطې لپاره تاکيد
راځي. لکه: جاء الרכ کله، الامة العربية جميعها قلب واحد، حضرت القوم
عامتهم. په دې ډول جائز نه دی چې وویل شي: جاء محمود کله.
د یادونه وړ ده چې په ډیرو ځایونو کې د تاکيد د تقويې لپاره وروسته له کلمه د
(کل) څخه د (أجمع) کلمه راوړل کيږي.

خو اجمع په مذکر مفرد کې جمعاً په مفرد مؤنث کې اجمعون او اجمعين د مذکر
جمع او جُمع د مؤنثي جمع لپاره کارول کيږي. لک: جاء الרכ کله اجمع، هیت
المدينة کلها جمعاء، حضر الرجال کلهم اجمعون، جاءت النساء کلهن جمع.
(فسجد الملائكة کلهم اجمعون).

او کله (اجمع) بې لدېنه چې مسبوق په (کل) وي ذکر کيږي. لکه: جاء الرجال
اجمعون.

- کلا او کلنا:

(کلا) د مذکر مثنیٰ په تاکید کې او کلنا د مؤنث مثنیٰ په تاکید کې کارول کېږي او کله چې دا دواړه لفظونه په قطعي ډول تاکید واقع شي او لازمه ده چې ضمير ته مضاف وي. لکه: جاء الرجلان كلاهما، الکاتبان کلناهما بارعتان.

يادونه:

د (نفس، عين، کل، جميع، عامة، کلا او کلنا) کلیمې کله چې وروسته له مؤکد څخه او له ضمير سره متصل مطبق د مؤکد ذکر شي لکه څنگه چې مخکې ذکر شوي، په اعراب کې د خپل ماقبل تابع دي.

خو کله چې دا کلیمې په کوم بل ځای کې د جملې ذکر شي نو د دوی د موقعیت پر اساس اعراب ورکول کېږي. لکه: (فيهما عينان تجريان) عينان مؤخره مبتدأ او مرفوعه په الف ځکه چې مثنیٰ ده.

جاء نفس الرجل. نفس: فاعل مرفوع په ظاهره ضمه.

کل امری بما کسبت رهين. کل: مبتدأ مرفوع په ظاهره ضمه.

حضر جميع الاعضاء. جميع: فاعل مرفوع په ظاهره ضمه.

کلا الرجلان حاضران. کلا: مبتدأ مرفوع په مقدره ضمه په الف.

IV. بدل:

بدل هغه تابع دی چې ذکر یې مقصود وي نه د ده متبوع، او متبوع یې یواځې د تمهید په ډول د هغه (بدل) د ذکر لپاره راوړل کېږي. لکه: جاء احمد أخوک.

او بدل په څلور ډوله دی:

۱. بدل کل: چې مطابق د نیت ویل کېږي او خپل متبوع سره مساوي دی.

لکه: په تیر مثال کې.

۲. بدل بعض: دا ډول بدل د خپل متبوع (مبدل منه) جزء وي. لکه: طبع الكتاب جزء الاول.

۳. بدل اشتغال: دا هغه شی دی چې مبدل منه پرې مشتمل دی. لکه: تسرنی الشارع نظافته.

۴. بدل مبین: چې په دوه ډوله دی: بدل اضراب او بدل غلط.

الف _ بدل اضراب چې بدل بدا (ظهور) هم ورته ویل کیږي: هغه دی چې متکلم غواړي یو شی ذکر کړي وروسته بیا څرگند شي چې یو بل شی هم د یادولو وړ دی او هغه هم ذکر کړي. په دې بدل کې تابع او متبوع دواړه د متکلم مقصود دي. لکه: اکل خبز لحم علی هذه المائدة. متکلم په دې مائده باندې د ډوډۍ د خوړلو د بیان قصد وکړ او وروسته د خبز د کلمې له ویلو څخه په نېغه ورته معلومه شوه چې د غوښې خوړل هم په دې مائده باندې باید ذکر شي چې داسې یې وکړه.

ب _ بدل غلط: د متکلم ژبه د اشتباه له مخې په دې بدل وڅوڅول شي او په نېغه خپلې غلطۍ ته وریام شي او د هغه بدل ذکر کړي. لکه: جاء طالب استاد.

یادونه:

په بدل بعض له کل څخه او بدل اشتغال کې واجبه ده چې دا دواړه په ضمیر باندې متصل وي چې د هغه مرجع مبدل منه دی. لکه څنگه مو څه په دې مثالونو کې ولیدل: طبع الكتاب جزء الاول. تسرنی الشارع نظافته.

عطف بیان

عطف بیان داسې تابع دی لکه صفت په واضح کولو د خپل متبوع کې خو عطف بیان یواځې جامد اسم وي. لکه: قال ابو حفص عمر: کنا اذل قوم فاعزنا الله بالاسلام فإن طلبنا العزة في غير الاسلام فاذلنا.

عمر جامد اسم دی او عطف بیان واقع شوی دی ځکه چې د فاعل تابع واقع شوی مرفوع دی او د رفع علامه یې غیر منونه ضمه ده ځکه چې غیر منصرف دی.

عطف بیان لکه صفت په اعراب، عدد، تذکیر، تانیث، تعریف یا تنکیر کې مطابق د خپل متبوع وي. نو لدې کبله هر عطف بیان بدل کیدای شي خو هر بدل عطف بیان نشي کیدای ځکه چې هر بدل په یاد شوو صفاتو کې ضرور نه دی چې مطابق د خپل متبوع اوسي.

یادونه:

دا چې وموویل څه عطف بیان کولای شي بدل ووسي هدف مو بدل کل (مطابق) دی. او بعضې موارد له دې خبرې څخه مستثنی دي په دې معنی چې عطف بیان هلته نشي کولای چې بدل واقع شي.

لکه: یا غلام محمود: په دې ترکیب کې (محمودا) د غلام عطف بیان دی او څرنگه چې غلام د نداء له حرف (یا) سره متصل شوی مبني پر ضمه د اما په محل د نصب کې قرار لري چې په دې اساس متبوع یې باید منصوب وي چې محموداً په همدې ډول دی. خو څرنگه چې په بدل کې عامل حکما مکرر نه شمېرل کېږي نو محمود هم د نداء حرف سره متصل ارزول کېږي. باید چې مبني پر ضمه وي کله چې په پورتنی مثال کې منصوب تلفظ شوی ده نو د بدل والي صلاحیت نو

ندی پکې پاتې تر څو چې ياغلام محمود ووايو چې په دې حال کې عطف بيان نشي کيدای.

منصوب اسم

لومړی: د اسم د نصب علامې:

- فتحه: په مفرد اسم او مکسر جمع کې د نصب علامه ده. لکه:
قاد السائق السيارة. السيارة مفرد منصوب او د نصب علامه يې فتحه ده.
شرح المدرس النصوص. النصوص مکسر جمع منصوبه بنا پر مفعوليت او د نصب علامه يې فتحه ده.
- ياء: ياء د تشبيه او مذکره سالمه جمع کې د نصب علامه ده. دا ياء د اسم جزء ندى يواځې د تشبيه او جمع د علامې په ډول د اسم سره زياتيږي. د تشبيه ياء ماقبل مفتوح او د جمع د ياء ماقبل مکسور وي. لکه:
قابليت المدرسين (مذکره مثني).
كان اللاعبون متنافسين (مذکره جمع).
- کسره: په جمع سالم مؤنث کې کسره د نصب علامه ده. لکه:
رأيت الممرضات. ممرضات: جمع سالم مؤنث بنا پر مفعوليت منصوب دی او د نصب علامه کې د تاء کسره ده.
الف _ په اسماء خمسې وې کې: أب، اخ لکه:
شاهدت اخاک. اخاک له اسماء خمسې وې څخه دی چې د مفعوليت پر اساس په پورتنی ترکیب کې منصوب دی او د نصب علامه (الف) دی.

يادونه:

۱. د نصب اصلي علامه (فتحه) ده او نورې علامې يې فرعي بلل شوي دي.
۲. معتل الآخر اسم په الف لکه (فتي، مصطفى ...) په مقدره فتحه پر الف منصوب دي. ځکه چې د فتحې لوستل يا نطق مشکل دی.

د اسم د نصب حالات

اسم په يولسو حالتونو کې منصوب وي:

۱. د کان خبر.
۲. د ان اسم.
۳. مفعول به.
۴. مفعول مطلق.
۵. مفعول له.
۶. مفعول معه.
۷. مفعول فيه.
۸. حال.
۹. مستثنیٰ.
۱۰. منادي.
۱۱. تمیيز.

همدا ډول د منصوب اسم تابع هم منصوب وي.

د کان خبر:

۱. د کان خبر، د مبتدا هغه خبر دی چې یو له اخواتو د کان څخه له دوی څخه مخکې ذکر شي. لکه: کان المعلم حاضراً. حاضراً: د کان خبر او منصوب په فتحه دی.

ظل القضاة عادلین. عادلین: د ظل خبر او په یاء منصوب دی ځکه چې جمع سالم مذکر دی.

۲. د کان خبر په لاندې ډول دی:

الف _ ظاهر اسم لکه په پورتنیو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب _ شبه جمله د ظرف یا جار او مجرور. لکه: أصبح الظل فوق الازهار. فوق الازهار: مضاف ظرف شبه جمله د أصبح خبر په محل د نصب کې. اضحی السمک فی الشبکة. فی الشبکة جار او مجرور شبه جمله په محل د نصب کې خبر د اضحی.

ج _ اسمیه یا فعلیه جمله:

لکه: کان الشتاء برده شدید. برده شدید: اسمیه جمله د خبر د کان په محل د نصب کې.

ما انفک الحزین یبکی. یبکی فعلیه جمله د خبر د ما انفک په محل د نصب کې.

د دې موضوع پوره تفصیل وروسته راځي (څلورم باب د جملې اعراب).

۳. د کان د خبر تقدیم په اسم باندې جائز دی په هغه صورت کې چې اسم یې

معرفه وي او خبر یې شبه جمله. لکه: أصبح فی حیرة الکسلان و المهمل.

فی حیرة: جار او مجرور د کان خبر په محل د نصب کې، مقدم، او کسلان د أصبح اسم مرفوع په ظاهره ضمه _ مؤخر.

۴. کله چې خبر د کان شبه جمله او نکره اسم وي تقدیم یې پر اسم د کان باندې واجب دی. لکه:

کان فی الکوب ماء. فی الکوب: جار او مجرور شبه جمله په محل د نصب کې مقدم وجوبي. ماء: د کان اسم مرفوع په ظاهره ضمه وجوبي ماخره ځکه چې نکره ده.

۵. په ډیرو حالاتو کې کیدای شي چې کان له خپل اسم سره یو ځای حذف شوی وي او یواځې خبر ذکر شي. دا په هغه صورت کې چې خبر یې وروسته له

(ان) یا شرطیه (لو) څخه واقع شي. لکه: قیل ما قیل ان صدقا و ان کذباً چې تقدیر یې داسې کیږي:

ان کان المقول صدقا و ان کان المقول کذباً.
أريد منك ولو كلمة واحدة. چې تقدیر یې و لوکان الرد كلمة واحدة دی.
یادونه:

کله چې د نفی حروف لکه (ان)، (لا)، (ما) او (لات) په مبتداً او خبر داخل شي د لیس په شان چې د کان له اخواتو څخه دی عمل کوي په دې معنی چې مبتداً مرفوع او خبر منصوب ګرځوي مګر په لاندې شرطونو:

الف _ په هغه صورت کې چې اسم یې پر خبر مقدم وي او کومه نفی چې دا حروف افاده کوي په (لا) نوي نقض شوی. لکه: ما الحصون منیعة. ما: حرف نفی او لکه لیس عمل کوي او حصون د ما اسم مرفوع په ضمه. منیعه د ما خبر منصوب په فتحه.

ب _ د (لا) په عمل کې علاوه له پورتنی شرطه د لا د اسم او خبر نکره والی هم شرط دی. لکه: لاشارعُ مزدحمًا. لا: د نفی حرف، شارعُ مرفوع په ضمه او مزدحمًا د لا خبر منصوب په فتحه.

ج _ لات په اصل کې نافیة لا ده او د تانیث مفتوحه تاء پرې زیاته شوې ده. د دې حرف اسم اکثراً حذفیږي او خبر یې پاتې کیږي. لکه: لات ساعة ندم. چې تقدیر یې: لات الساعة ساعة ندم.

د اِن اسم

۱. پر هغه مبتدا چې اِن او یا نور مشبه بالفعل حروف چې عبارت دي له (اِن، اَن، کَانَ، لَیْتَ، لَکُنْ، لعل) څخه داخل شي د دې حروفو د اسم په نامه یادېږي. لکه: اِن الباب مفتوح. الباب: د اِن اسم دی او منصوب په فتحه دی.

- کَانَ الطیب أبوه. الطیب: د کَانَ اسم او منصوب په فتحه دی.
- لیت العاملين محققون أهداف الانتاج. العاملين د لیت اسم دی او د نصب علامه یې یاء دی ځکه چې جمع مذکره سالمه ده.
- حضر الطلاب لکن محموداً لما يحضر. محمودا د لکن اسم او منصوب دی او د نصب علامه یې منونه فتحه ده ځکه معرب، مفرد او منصرف دی.
- لعل عمرا يحضر الدرس. عمرا: د لعل اسم او منصوب په فتحه دی.
- ۲. څرنګه چې د اِن او د هغه د اخواتو اسم په اصل کې مبتدا وي دوی ته حروف ناسخه هم ویل کیږي ځکه چې رفع یې په نصب بدله کړې ده. لدې کبله د اِن او د هغه د اخواتو اسم:

- الف _ يا معرب اسم وي لکه څنگه چې مو په پورتنیو مثالونو کې ولوستل.
- ب _ يا مېني اسم (ضمير، اسم اشاره، اسم موصول). لکه: انک کریم. کاف ضمير مېني په محل د نصب کې اسم د ان.
- (ان الذين ينادونک من وراء الحجرات اکثر هم لا يعقلون). الذين: موصول د ان اسم په محل د نصب کې اسم د ان ځکه چې مېني دی.
- ان هذا أتملنا فيک. هذا د اشارې اسم مېني په محل د نصب کې.
- دا مطلب به په دوهم فصل کې د مېني اسم په بحث کې تشریح شي.
۳. (لا النافية للجنس) په عمل کې د ان له اخواتو څخه گنل کېږي. او د نفی د جنس معنی دا دی چې د مبتدأ خبر له ټولو افرادو د جنس څخه نفی کوي او په دې ډول له (لامشبهه) له لیس څخه چې یواځې واحد یا ډیر نفی کوي نه ټول جنس په کلي ډول توپیر لري.
- لا النافية للجنس د عمل شروط لکه عمل د ان په لاندې ډول دی:
- د (لا) اسم نکره وي.
 - د (لا) اسم پر هغه متصل وي.
 - او (لا) له حرف جر سره مقترنه نوي.
- الف _ د پورتنیو شرطونو د موجودیت په صورت کې که چېرې اسم د لا مضاف او یا شبيه له مضاف سره وي، منصوب کېږي. لکه:
- د مضاف مثال: لا فاعل خير مکروه. فاعل: د (لا) اسم نکره متصل له (لا) سره او (لا) د جر له حرف سره مقترنه ندی، نو منصوب دی او د نصب علامه یې فتحه ده.

لا طالعا جبلاً ظاهراً. طالعا: اسم دی (لا) منصوب ځکه چې لا غیر مقترون له حرف جر سره دی او اسم یې نکره او له (لا) سره متصله دی او شبیه له مضاف سره دی. شبیه بالمضاف: هر هغه اسم ته ویل کېږي چې له بل هغه اسم سره متصل وي چې د ده د معنیٰ متمم وي خو مضاف الیه نوي لکه په پورتنی مثال کې چې د طالعا معنیٰ په جبلاً باندې پوره کېږي خو مضاف الیه ندی.

ب _ د لومړیو دریو شرطونو په موجودیت کې که چېرې د (لا) اسم مضاف او یا شبیه له مضاف سره نه وي په هغه حرف یا حرکت باندې مېني کېږي چې د نصب علامه د اضافت یا شباهت په وخت کې وي. لکه: لارجل فی الدار. رجل اسم د لا مېني پر فتحه په محل د نصب کې.

لاحول ولاقوة الا بالله. حول: د اسم مېني پر فتحه په محل د نصب کې.

قوة: معطوف په حول مېني پر فتحه په محل د نصب کې.

لا فلاحین متهاونین. فلاحین د لا اسم مېني پر یا په محل د نصب کې.

یادونه!

کله چې د لا اسم معروفه وي عمل یې لغو کېږي او تکرار یې لازمي دی.

لکه: لا القوم قومي و لا الاعوان اعوانی، لا حرف نفی، القوم: مبتداء مرفوع په ضمه، قومي د مبتداء خبر.

ب: کله چې (لا) له حرف جر سره مقترون شي مابعد یې مجرور څرخي. لکه: يتقدم الجندی بلاخوف. بلا: باء حرف جر، لا د نفی حرف ماضي له لفظي عمل څخه خوف مجرور په (با).

ج: کله چې د (لا) او د هغه په اسم کې کوم شی فاصل واقع شي د (لا) عمل لغوه کېږي. لکه: لا فيها غول. لا د نفی حرف، فيها جار او مجرور مقدم خبر، غول مؤخر مبتداء مبتداء مرفوع په ضمه.

د: په هغه صورت کې چې د کلام له سياق څخه (لا النافية للجنس) خبر محذوف وپېژندل شي، جائز دی.

لکه: العلم لا شك اسس النهضة و لا شك في ذلك. لا شك في ذلك د (لا) خبر دی چې حذف شوی او د کلام له سياق څخه معلومېږي.

۴. (لاسيما) د لا النافية للجنس سره تعلق لري. لکه: احب الفاكهة و لاسيما البرتقال. له (سيما) سره متصل اسم يا مرفوع او يا مجرور وي او که نکره اسم وي منصوب هم راتلای شي د (لاسيما) او د هغه د وروستۍ برخې اعراب داسې راځي: (لا) نافية د جنس.

(سۍ) د (لام) اسم منصوب په فتحه (ځکه چې مضاف دی) او د (لا) خبر په وجوبي ډول حذف شوی ځکه چې عام فعل دی او له هغه په (موجود) تعبیر کېږي.

(ما) درې حالت لري:

– (ما) زائده وي چې په دې صورت کې هغه اسم چې وروسته له (لاسيما) څخه واقع شوی مجرور دی. لکه: البرتقال په پورتنی مثال کې چې د (سۍ) په اضافت مجرور شوی.

– او يا دا چې (ما) موصول اسم او مضاف اليه ده چې په دې حالت کې هغه اسم چې له: (لاسيما) څخه وروسته واقع شوی مرفوع دی چې په پورتنی

مثال کي البرتقال په دې اعتبار چې د محذوف مبتداء خبر بلل کېږي مرفوع ويل کېږي چې تقدير يې داسې دی: (احب الفاكهة لا سيما هو البرتقال).
- او يا دا چې هغه اسم چې له (لاسيما) څخه وروسته دی د تمیزتوب په خاطر منصوب او (ما) نکره د شئی په معنی کېږي.

مفعول به

۱. مفعول به هغه اسم ته ويل کېږي چې د متعدي فعل په واسطه منصوب شوی وي او د فاعل فعل د هغه پرمسمی باندې واقع شوی وي. لکه: يطلب العاقل العلم. (العلم) مفعول به د منصوب او د نصب علامه فتحه دی.
تكرم الدولة المتفوقين... (المتفوقين) مفعول به د منصوب او د نصب علامه د ننبه ياء دی ځکه چې جمع سالم مذکر دی.
(احل الله البيع و حرم الربوا) البيع مفعول به دی منصوب په فتحه، همدا ډول (الربا) مفعول به دی منصوب په فتحه.
۲. کله مفعول به متعدده وي او دا په هغه صورت کې چې فعل د هغو افعالو له ډلې څخه وي چې زیات له یوه مفعول به منصوب کړی چې دا فعلونه په دوه ډوله دي:

الف: هغه افعال چې په مبتداء او خبر داخلېږي چې په لاندې ډول دي:

- د ظن افعال: ظن، خال، حسب، زعم، جعل او هب.
- د یقین افعال: علم، وجد، الفی، تعلم (اعلم).
- د تحویل افعال: صیر، حوّل، جعل، ردّ، اتخذ او تَخَذَ.

لکه: ظننت الرجل نائماً. الرجل: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، نائماً: دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

حلت محمداً أخاك. محمداً لومړی مفعول به، أخاك دوهم مفعول به منصوب په الف خكه چې اسماء خمسسه څخه دی.

وجد السائر الطريق و عراً. الطريق: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، وعراً دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

تعلم الحياة جهاداً. الحياة: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، جهاداً دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

اتخذ الله ابراهيم خليلاً. ابراهيم لومړی مفعول به منصوب په فتحه، خليلاً منصوب په فتحه دوهم مفعول به.

ب: هغه افعال چې په دوه مفعوله منصوبه وي خو په اصل کې مبتداء او خبر نوي چې يو څه يې په لاندې ډول دي:

كسا، البس، اعطى، منح، سأل او منع.

لکه: البس الربيع الارض حلة زاهية. الارض: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، حلة دوهم مفعول به منصوب په فتحه او زاهية د حلة صفت (لغت) منصوب او د نصب علامه يې (فتحه).

۳. هغه اسماء چې مفعول به واقع کېږي په لاندې ډول دي:

الف: معرب أسماء: لکه په مثالونو کې مو چې وليدل.

ب: مبني أسماء: ضمير، د اشارې اسم، موصول اسماً. لکه: د ايتک. كاف: متصل ضمير مبني په محل د نصب کې مفعول به.

اياک نعبد. اياک: منفعل ضمير مبني په محل د نصب کې مفعول به.

يشجمع الجمهور هذا اللاعب. هذا: د اشارې اسم مبني په محل د نصب كې منصوب
په فتحه، اللاعب د اشارې اسم صفت منصوب په فتحه.

: مؤل مصدر له (أن) او (فعل) يا له (أنّ) او د هغه له اسم او خبر څخه. لكه:
أكدت الصحف أن الأمن مستتب. مؤل مصدر له (أنّ) او د هغه له اسم او خبر څخه
مفعول به.

۴. د اجائز دی چې مفعول به له فاعل څخه مخکې راشي. لكه: يجنى القطن
الفلاح. القطن: مفعول به مقدم منصوب په فتحه.

كله چې مفعول به منفصل ضمير وي تقديم (مخکې والی) يې پر فاعل واجب دی.
لكه: اياك نعبدو اياك نستعين.

۵. حذف د هغه فعل چې په مفعول به كې عامل وي او يا سياق د كلام څخه
معلوم شي او مفعول به ذكر شي، جائز دی.

لكه: علياً. د دې سوال په جواب كې: من قابلت به فعل حذف كوي او وايي: علياً
چې تقدير يې داسې كېږي: قابلت علياً.

هم دا ډول بعضې داسې شائع عبارات وجود لري چې فعل يې حذف شوی وي او
مفعول به ذكر شوی وي. لكه: اهلاً و سهلاً چې تقدير يې أتيت اهلاً او أتيت سعة
دی.

۶. قاعده داسې ده چې مفعول به وروسته له فعل او فاعل څخه واقع شي، خو

كله ناكله مصدر او اسم فاعل هم كولاى شي په مفعول به كې عامل شي.

لكه: تركا الاهمال. الاهمال د مصدر مفعول به دی او منصوب په فتحه.

انا الشاکر فضلک. فضلک: مفعول به دی او منصوب په فتحه دی، چې عامل یې اسم فاعل دی. چې د دې مطلب تفصیل به د کتاب په دوهم جزء د مصدر په برخه کې راشي.

مفعول مطلق

۱. مفعول مطلق: هغه منصوب مصدر دی چې د خپل عامل د نوع د بیان او یا د عدد د بیان د تاکید لپاره ذکر کېږي.

لکه: جفطت الدرس حفظاً. حفظاً مفعول مطلق منصوب دی چې د خپل فعل د تاکید لپاره ذکر شوی دی.

سیرت سیراً حسناً: سیراً د خپل فعل د نوم بیان کوي او مفعول مطلق منصوب دی. یدافع الشعب عن حریتہ دفاع الابطال. دفاع منصوب دی مفعول مطلق د نوم د بیان لپاره.

ضربتہ ثلاث ضرباتٍ. ثلاث: مفعول مطلق د نوع د بیان لپاره منصوب په فتحه. ۲. کله بعضی الفاظ د مفعول مطلق نائب واقع کېږي او پر مفعول مطلق دلالت کوي.

الف: د کل او بعضی لفظ چې مصدر ته مضاف وي: احترامه کل الاحترام. کل مفعول مطلق منصوب په فتحه، احتراخ مضاف الیه مجرور په کسره.

اتردد علیه بعضی التردد. بعضی مفعول مطلق منصوب په فتحه، التردد مضاف الیه مجرور په کسره.

ب: د مفعول مطلق مرادف: لکه: دفعته حفراً یعنی دفعاً.

ج: مفعول مطلق (مصدر صفت ذکر شي نه خپله) لکه:

تتطور الحياة سريعاً، يعني تتطور الحياة تطوراً سريعاً.

په پورتنې مثال کې مفعول مطلق چې د (تطوراً) دی حذف شوی او کوم چې د هغه صفت دی (سريعاً) ذکر شوی چې دې ته د مفعول مطلق نائب ویل کېږي او منصوب په فتحه دی.

د: د اشارې اسم چې مخکې له مصدر څخه ذکر شي هغه ته هم د مفعول مطلق نائب ویل کېږي. لکه: اکرمته ذلک الاکرام. ذلک: د اشارې اسم مبني په محل د نصب کې مفعول مطلق. الاکرام: د اشارې د اسم بدل یا صفت منصوب په فتحه. هـ: داسې کلمه ذکر شي چې د مصدر په عدد دلالت وکړي. لکه: قابله عدة مرات. عدة: د مفعول مطلق نائب منصوب په فتحه.

۳. کله په مفعول مطلق کې عامل فعل حذفېږي. لکه: شکراً چې په اصل کې: اشکرک شکراً ده وروسته عامل چې اشکرک دی حذف شوی دی. قیاماً: په اصل کې قوموا قیاماً دی چې فعل امر حذف شوی دی. تحية طيبة: چې په اصل کې أحییکم تحية طيبة دی. انت انبی حقاً. حقاً: مفعول مطلق د محذوف فعل دی چې تقدیر یې دی: یجد جداً.

حضرالحفل جميع العاملين و أيضاً المدير العام. أيضاً: د محذوف فعل مفعول مطلق دی چې تقدیر یې: أض أيضاً کېږي. یکافأ الناجحون و خصوصاً المتفوفين. خصوصاً: د محذوف فعل مفعول مطلق دی چې تقدیر یې: أخص خصوصاً دی او المتفوفين مفعول به په یاء منصوب دی ځکه چې جمع مذکر سالمه دی.

سبحان الله. سبحان: مفعول مطلق د محذوف فعل چې تقدیر یې أسبح کېږي، چې د تسبیح معنی تبرئه او ترکیه دی او د سبحان الله معنی: أبرئ الله من السوء براءة دی.

مفعول لاجله

۱. مفعول له هغه منصوب اسم دی چې وروسته له فعل څخه د فعل د سبب لپاره ذکر کېږي. او دی ولې؟ په ځواب کې چې (لم) کېږي دا ډول کېږي. لکه: تصرف المكافات تشجيعاً للعاملين. تشجيعاً مفعول له او منصوب په فتحه دی. حضر علی اکراماً لمحمد. اکراماً: مفعول لاجله منصوب په فتحه دی. اسامح الصديق محافظةً علی صداقته. محافظةً: مفعول له منصوب دی.
۲. مفعول په له اصل کې منصوب وي خو کله په لام مجرور کېږي، چې په دې حالت کې هغه ته مفعول له نه ويل کېږي بلکې جار او مجرور د معلل له فعل متعلق وي.

لکه: تصرف المكافات بتشجيع العاملین. حضر علی لاکرام محمد.

المفعول معه

- مفعول معه: هغه منصوب اسم دی چې وروسته له هغه واوه چې د (مع) په معنی^۱ دی ذکر شوی وي: سرت و النيل. واو د معیت دی. النيل: مفعول معه منصوب په فتحه. استيقظت و تغريد الطيور. الواو واو المعية تغريد: مفعول معه منصوب په فتحه. دا دواړو جملو معنی^۱ په ترتیب سره په لاندې ډول دي:
- له نیل سره یو ځای وڅوځېدم د مرغانو له غږ سره یو ځای راویښ شوم
- یادونه:

د معية او عطف واو تر مینځ توپیر په دې کې دی چې د عطف واو له ده څخه وړاندې او وروسته حکم افاده کوي، خو د معية واو علاوه د حکم له افادې څخه یو ځای والی هم افاده کوي.

مفعول فيه

۱. مفعول فيه: هغه منصوب اسم دی چې د فعل د زمانې او یا ځای د وقوع یادونه کوي. او دی متی؟ یا این؟ جواب ورکوي.
لکه چې ویل شوی وي: متی وقع الفعل؟ یا این تم الفعل؟ مفعول فيه ته ظرف زمان ویل کېږي. کله چې د فعل د وقوع په دخت دلالت وکړي. لکه: مسافرت الطائرة لیلا. لیلاً: ظرف زمان منصوب په فتحه.
۲. ډېر مهم ظروف زمان په لاندې ډول دي:
مساعة، یوم، اسبوع، شهر، سنة، صباح، مساء، ظهر، لیل، غد، لحظة، برهة، مدة، فتره، حین، قبل، بعد، طوال، خلال او اثناء.
۳. ډېر مهم ظروف مکان په لاندې ډول دي:
أمام، ودا، خلف، یمین، یسار، شمال، جنوب، شرق، غرب، وسط، فوق، قرب، تحت، بین، عند، لدى، تلقاء، تجاه، نحو، حول، دون، میل، فرسخ او کیلومتر.
۴. هغه ظروف زمان او مکان چې متصرفه او غیر متصرفه وو ته تقسیم شوي:
الف: متصرف ظرف هغه دی چې کلمه د ظرف او کلمه د غیر ظرف په ډول استعمال شوی وي، چې لاندې اسمونه له همدې ډلې څخه دي: یوم، شهر، سنة، اسبوع، ساعة، صباح، مساء، ظهر، لیل، لحظة، برهة، میل، فرسخ، کیلومتر، یمین، یسار، وسط، شمال، جنوب، شرق او غرب.
پورتني ظروف ښايي د ظرف په ډول چې په زمان او یا مکان د وقوع د فعل استعمال شي نو په دې حالت کې منصوب وي ځکه چې مفعول فيه دی.
لکه: سأزورک يوم الجمعة، تغرد الطيور صباحاً. استمرارالزلال لحظة سرت کیلو متراً
تقع سیناء شرق قناة السويس.

همدا ډول بڼایي دا اسماء د غیر ظرف په ډول استعمال شي چې په دې حالت کې د خپل موقعیت په اساس په جمله کې اعراب ورکول کېږي. لکه: الکیلو متراً الف متر. الکیلومتر: مبتداء مرفوع له ضمه. جاء يوم الجمعة. يوم: فاعل مرفوع په ضمه. الشرق مهد الاديان السماوية. الشرق: مبتداء مرفوع په ضمه.

ب: غیر متصرفه ظروف:

غیر متصرفه ظروفو نه هغه اسمونه دي که چېرې یواځې د ظرف په حیث استعمالېږي، چې لاندې اسمونه د هغوی له ډلې دي:

حين، بعد، أثناء، خلال، طوال، وراء، خلف، فوق، تحت، بين، عند، لدى، تلقاء، تجاه، نحو، حول، دون، او دا ټول منصوب په ظرفیت وي.

– دا اسماء یا مفعول فیه واقع کېږي چې پدې صورت کې منصوب کېږي.

لکه: تطير الطائرات فوق اسحاب. فوق: د مکان ظرف مفعول فیه منصوب په فتحه.

– او یا خبر د مبتداء یا صفت واقع کېږي چې په دې صورت کې د هغه فعل

متعلق ګرځي چې وجوبا حذف شوی دی او منصوب وي.

لکه: اللجنة تحت اقدام الامهات. تحت: د مکان ظرف، خبر او په محذوف فعل چې

د تستقی دی منصوب ګرځي، او دا فعل واجب الحذف دی.

مرت بر جل عندک. عند: ظرف مکان د رجل صفت او د نصب عامل کې هغه فعل

دی چې وجوبا حذف شوی او د تقدیر یې (استقر) دی.

یادونه:

باید ووايو چې افعال په دوه ډوله دي. عام افعال او خاص افعال.

عام افعال هغه افعال دي چې هیڅ فعل د دوی له تضمین څخه نشي خالي

کېدای. چې دا افعال په لاندې دری بیت کې جمع شوي دي:

افعال عموم نزد ارباب عقول کون است و ثبوت است و وجود است و حصول خاص افعال هغه افعال دي چې تر هغو پورې چې ذکر نشي د هغوی موجودیت نه پیژندل کېږي لکه کله چې ووايو:

زید جلس فی الدار، یا زید جالس عندک. که چېرې جلس او جالس لدې دواړو ترکیبونو څخه حذف کړو، نه پیژندل کېږي چې د متکلم منظور جلس دی که یا جالس، مگر هغه شی چې پیژندل کېږي هغه د زید استقرار دی.

په دې ډول کله چې وایو: زید فی الدار یا زید عندک اورېدونکی یواځې د زید وجود یا استقرار باندې پوهېږي په تقدیر یې زید موجود فی الدار او عندک دی. که چېرې د ظرف او جار او مجرور متعلق عام فعل وي حذف یې واجب دی او ذکر یې کومه فائده نلري او بې له موجودیت څخه په کلام کې مفهوم دی.

خو خاص افعال یې د قرینې له وجود څخه نه حذفېږي، ځکه چې ملحوظ والي کې نه پیژندل کېږي.

ملاحظه:

الف: جائز دی چې ظرف غیر متصرف په (من) مجرور وي. لکه: (قل کل من عندالله) و سرت من وراءه.

ب: ځینې ظروف مبني دي چې د هغوی آخر په جمله کې د موقعیت له لحاظه تغیر نه مني چې: حیث، أمس او أوألان له همدې ډلې څخه دي. (د دې مطلب تفصیل په وروستي فصل کې چې مبني اسم ته خاص شوی راځي).

ج: هغه اسم چې وروسته له یوه ظرف څخه واقع کېږي د دې لپاره چې مضاف الیه دی همیشه مجرور وي.

د: زائده (ما) وروسته له بعضو د دې ظروفو واقع کېږي خو کوم تاثیر د (ما) په مابعد کې نلري، بلکې د هغې مابعد د ماقبل د اضافت په سبب مجرور پاتې کېږي او خپله یاد شوی ظرف د ظرفیت له وجهې منصوب پاتې کېږي. لکه: رجوته أن يحضر دونما تأخير. دونما: دون، ظرف، منصوب او (ما) زائده. تأخير: مضاف الیه مجرور په کسره.

هـ: جائز دی چې د خلورگونو جهتونو له اسماءو سره مشدده (ياء) زیاته کړو او ووايو: شمالی، جنوبی، د شمال او جنوب پر ځای. لکه: يقع اسودان جنوب مصر یا جنوبی مصر.

الحال

۱- حال هغه منصوب یه په محل د نصب کې لفظ دی چې د فعل د وافع کېدو په وخت کې د فاعل او یا مفعول په هیئت یا څرنگوالي بیانوي. گویا چې د کیف وقع الفعل؟ ځواب دی.

لکه: جاء القائد منتصراً. منتصراً د قائد څرنگوالی په کوم حالت کې راځي بیانوي. لکه: شربت الماء صافياً. صافياً: د هغه حالت بیان کوي کوم چې مفعول به (الماء) د څکلو په وخت کې په همدې حالت کې وه.

حضرُوا جميعاً: جميعاً د هغې هیئت او حالت بیان کوي کوم چې حاضرېدونکي د حضور په وخت کې په هغه حالت وه.

حال نکره اسم وي او منصوب په فتحه، کوم فاعل یا مفعول به چې د هغوی د فعل یا انفعال حالت بیان شي، ذوی الحال په نوم یادېږي، او باید معرفه اوسي لکه څنگه چې هغه اسم چې حال واقع کېږي باید نکره اوسي.

۲- د حال ډولونه د مادې په لحاظ:

په دې لحاظ حال په درې ډوله دی: ظاهر اسم، شبه جمله او جمله.

الف: په پورتنیو مثالونو کې اسم ظاهر حال واقع شوی او کله چې اسم ظاهر حال واقع شي معمولاً مشتق او نکره وي. لکه: قائم، ظاهر، منتصر، سالم، حسن، مکتوب، محبوب.

مکروه_ دا وصف انتقال منونکی او له ذوی الحال سره غیر ملازم وي او یواځې د ذوی الحال له څرنگوالي د فعل د حدوث په وخت کې دلالت کوي. حال په نوع او عدد کې له ذوی الحال سره سمون او مطابقت لري. لکه: عادت الطائره سالمة، عادت الطائرتان سالمین، عادت الطئرات سالمة او سالمات.

کله جامد اسم هم حال واقع کېږي چې ډېر لږ دی او په بعضې صورتونو کې د اسم معنی (مصدر) وي. لکه: هطلت المطار بغته. بغته: مصدر نکره او منصوب په فتحه د حالیت لپاره.

(ينفقون اموالهم سرًا و علانية). سرًا: مصدر منصوب په فتحه بنا پر حالت. همدا ډول (علانية)...

سرنایداييد. يدا: اسم ذات، جامد منصوب په فتحه د حال توب په خاطر. اصل دا دی چې حال نکره وي، خو کله معرفه هم راځي چې دا ډول ډېر کم راځي. لکه: اجتهدو حدک. وجد: حال منصوب په فتحه مضاف کاف ته، کاف ضمير دی او مبني چې مضاف اليه واقع شوی په محل د جر کې.

ب: شبه جمله (ظرف يا جار او مجرور):

لکه: دأيت الطائره بين السحابز بين اسحاب شبه جمله چې له ظرف او مضاف اليه څخه مرکب دی. حال واقع شوی او د نصب په محل کې.

حضر القائد بزیه رسمی. بزیه: جار او مجرور دی چې حال واقع شوی په محل د نصب کې دی.

ج: جمله (اسمیه یا فعلیه):

استیقظت و الشمس ساطعة. والشمس ساطعة: اسمیه جمله په محل د نصب کې حال.

سار الطفل یبکی. یبکی: فعلیه جمله حال په محل د نصب کې.

هغه وخت چې جمله حال واقع کېږي لازمه ده چې د جملې او ذوالحال په ساین کر رابط وجود ولري. او دا کله یواځې واو، کله ضمیر او کله واو او ضمیر دواړه راځي.

لکه: سار الطفل و هو یبکی. وهو: د حال واو او ضمیر چې دا دواړه حال له ذوالحال سره نښلي (مرتبط).

۳- کله حال له ذوالحال څخه مخکې ذکر کېږي. لکه: مسرعا سار الرجل فجأة

هبت الريح، يقع باطلا كل شرط يخالف احكام القانون.

۴- کله حال متعدد وي. لکه: حضر القائد ظافراً اصْحَاحاً. او لکه: فكلوه هنيئاً

مريئاً.

۵- کله فعل او ذوالحال په وجوبي یا جوازي ډول حذفېږي.

د جائز حذف مثال: لکه څنگه چې د دې پوښتنې په ځواب کې چې (کیف جئت) د اکبأ ووايو، يعني جئت راکبأ.

د وجوبي حذف مثال: تتبع هذه التعليمات من الآن فصاعداً چې تقدير يې داسې دی: تتبع هذه التعليمات من الآن والزمن يسير صاعداً.

المستثنى

۱- مستثنى هغه منصوب اسم دی چې وروسته د استثناء له ادواتو څخه واقع

شوی وي تر څو چې حکم يې د ادواتو له ماقبل حکم سره مخالف شي.

لکه: حضر الرجال الازيداً. زيدا: مستثنى منصوب په فتحه.

۲- د استثناء ادوات په لاندې ډول دي: الا، غير، سوى، خلا، عدا او حاشا.

۳- هغه چې په (الا) مستثنى شوی وي درې حکمه لري:

الف: د نصب وجوب، په هغه صورت کې چې کلام مثبت او مستثنى منه ذکر شوی.

لکه: حفرالرجال الازيداً. زيدا مستثنى په (الا) او مستثنى منه چې (الرجال) دی ذکر

شوی نو لدې کبله مستثنى منصوب شوی او علامه د نصب کې فتحه دی. لکه:

قرأت الصحف الا صحيفتين. صحيفتين مستثنى په (الا) او منصوبه په (ياء) دی.

ب: د مستثنى د نصب جواز او د اتباع جواز چې د مستثنى منه څخه بدل شي په هغه

صورت کې چې کلام منفي وي او مستثنى منه ذکر شوی وي. لکه: ما قام أحد الا

زيداً. زيد مستثنى په (الا) منصوب په فتحه همدا ډول جائز دی چې وويل شي:

ماقام أحد الا زيداً. زيدٌ بدل له (أحدٌ) څخه چې مرفوع په ضمه دی.

ج: هر منفي کلام چې مستثنى منه نوي ذکر شوی د خپل موقعيت له لحاظه په جمله

کې اعراب ورکول کېږي. لکه: ما قام الا زيداً. زيدٌ: فاعل مرفوع په ضمه. ماقلت

الاالحق. الحق: مفعول به منصوب په فتحه.

۴- مستثنى په (سوى او غير):

هغه اسم چې وروسته له (سوى او غير) واقع کېږي په دې اعتبار چې مضاف اليه دی

هر وخت مجرور وي. خو خپله (رسوى او غير) د مستثنى په (الا) حکم غوره کوي.

لکه: قام الرجال غیر زید. غیر: مستثنی منصوب په فتحه. زید: مضاف الیه مجرور په کسره.

۵- مستثنی په خلا، عدا او حاشا:

یو د دریو کلیمو مستثنی دوه حکمه لري:

الف: نصب د دې لپاره چې (خلا، عدا او حاشا) ماضي افعال دي نو مستثنی په حیث د مفعول به منصوب دی. لکه: عادت الطائرات عدا طائراً. عدا: ماضي فعل مبني پر سکون ضمير په کې مستتر هغه فاعل او طائرة: مفعول به منصوب په فتحه.

ب: جر: په دې اعتبار چې خلا، عدا او حاشا د جر حروف دی او خپل مابعد مجرور کوي. لکه: عادت الطائرات عدا طائرة. عدا: حرف جر مبني پر سکون. طائرة: مجرور په کسره.

کله چې مخکې له خلا او عدا څخه مصدرية (ما) واقع شي په دې صورت کې یواځې مستثنی منصوب کېدلای شي د دې لپاره چې مصدریه (ما) یواځې پر فعل داخلېدلای شي. مستثنی په دې اعتبار په مفعول به د یوه فعل له دوی څخه دی منصوب ګرځي. لکه: الاکل شیء ما خلا باطل. خو له حاشا څخه د مخه مصدری (ما) نه راځي. ملاحظه:

د سوی او غیر اعراب چې د الا په معنی وکارول شي توضیح شي.

الف: په دې باید پوه شو چې دا دواړه لفظونه نور د استعمال موارد هم لري چې د خپل موقعیت پر اساس په جمله کې اعراب اخلي.

لکه: کلامک غیر مفهوم. غیر: پدې جمله کې خبر دی مبتداً او مرفوع دی په ضمه. سوی بتحنان التغرید یطرب. سوی: مبتداء په مقدره ضمه مرفوع په الف.

ب: کله د تعريف اداۚ (ال) له (غير) سره يوځای کېږي (الغير) چې د درېم طرف په معنی کاورل کېږي.

لکه: صدرت هذه الشهادة دون ادنى مسؤولية فيما متعلق بحقوق الغير. الغير: مضاف اليه مجرور په کسره.

منادي

۱ - منادي هر هغه اسم دی چه وروسته له يوه اداة دی ندا ذکر شي :

د ندا ادوات په لاندې ډول دي :

(يا) چې د هر ډول ندا لپاره کارول کېږي لکه : يا نائماً استفيظ ، (الهمزه) چه د قريب ندا لپاره کارول کېږي: ايا نبيل هلته سمعني؟

۲ - منادي د اعراب له لحاظه په دوه ډوله دی: منصوب او مبني.

الف- منصوب: کله چه منادی مضاف يا شبيه مضاف سره، يا نکره غير مقصوده وي، په دې صورت کې په هغه فرض فعل چه تقديرئ "ادعو" دی منصوب گرځي، لکه:

يا عبدالله . عبد: منادي مضاف منصوب په فتحه.

يا مذيعی الانباء . مذيعی: جمع سالم مذکر او منادا مضاف منصوب په ياء.

يا طالعا جبلا . طالعا: منادي، شبيه د مضاف منصوب په فتحه.

يا رجلا خذ بيدي . رجلا: منادي منصوب په فتحه ځکه چې غير مقصوده نکره دی.

ب — منادي د خپلي رفع په علامه مبني گرځي په هغه صورت کې علم يا مقصوده نکره دی. لکه:

يا علي . علي: علم منادي مبني پر ضمه.

يا بائع . بائع: نکره مقصوده مبني پر ضمه.

او يا شرطيان: شرطيان : مقصوده نکره مبني په الف ځکه چې مثني ده.

او يا قادرون : مقصوده نکره مبني پر واو ځکه چې جمع مذکره سالمه ده .

کننه :

الف: د مقصوده نکرې او غير مقصوده نکره ترمينځ توپير په دې کې دی چې که

چيرې يو سړی چې مخامخ دی او ندا کونکی او غواړې هغه ته خطاب وکړی او

وائې:

یا رجل ساعدنی، او یا مخامخ ده ته کوم سپړی نه وي او یا وائي: په لومړۍ جمله کې مقصوده نکره او په دوهم مثال کې نکره غیر مقصوده ده.

ب: کله چې عَلَم او مقصوده نکره مفرد اسم وي بې له تنوین څخه مبني اسم تنوین نه قبلوي نو یا عَلی او یا محمد ویل کیږي نه عَلیُّ او نه محمدُ.

۳ - د معرف په لام اسم ندأ په دوه ډوله جائز دی:

الف: له منادي څخه مخکې دی "أیها" لفظ راوړل کیږي او په دې صورت کې هغه اسم چې معرف په لام دی "أیها" صفت او مرفوع وي.

او که چیرې معرف په لام اسم مؤنث وي "اینها" راوړل کیږي. لکه:

یاایها المواطنون: یا د ندأ حرف "دأی" منادي مبني پر ضحه ځکه چې مقصوده نکره ده او ها زائده ده. المواطنون دأی صفت او مرفوع په واو دې همدا ډول د مؤنث لپاره أیتها راوړل کیږي له: یا أیتها المواطنات.

ب: او کله چې مخکې له معرف په ال منادي څخه مناسب اسم اشاره راوړل شي په دې وخت کې اسم اشاره منادي او معرف په ال اسم د هغه صفت ګرځي. لکه:

یا هذه الفتاة. یا د ندأ حرف، هذه منادي مبني په محل دی رفع کې الفتاة د هذه صفت او مرفوع په ضمه.

له دې قاعدې څخه د "الله" لفظ مستثنیٰ دی ځکه چې بې له "ایها" څخه "یاالله" ویل کیږي. او په عام ډول "الهم" ویل کیږي یعنی د ندأ حرف حذفیږي او د جلاله اسم د (الله) په آخر کې مشدده میم راوړل کیږي.

۴ - کله منادي ذکر او د ندأ حرف حذفیږي:

لکه محمد أقبل چې په اصل کې یا محمد أقبل دی. أیها المواطنون په اصل کې یا ایها المواطنون دی سیداتی و ساداتی چې په اصل کې یا سیداتی و ساداتی دی.

أبا الزهراء قد جاوزت قدری بحمدک. چې په اصل کې یا أبا الزهراء دی.

"ربنا إنک رؤف رحیم" چې په اصل کې: "یا ربنا إنک رؤف رحیم" دی او د ندأ حرف حذف شوی.

۵ - کله چې منادا ياء دی متکلم که مضاف وي، حذف دی ياء او په کره استغناً جایز دی. لکه:

يا صديق يعنى يا صديقي. او لکه: يا ابن عم يعنى يا ابن عمى. رب زدنى علما يعنى يا ربى په دې ځاى کې حرف نډا او ياء دی متکلم دواړه حذف شوي دي او په نډا دی اَب او ام کې جنز دي چې يا اَبى او يا اُمى همدا ډول يا اَبت يا امت او يا اَبت يا امت وويل شي چې په دې حالت کې تا د متکلم د يا په عوض کې راوړل کېږي.

۶ - د نډا صيغه درى ډولونه لري، تعجبى، ندبه، او ترخيم.

الف: تعجبى نډا: دا ډول د تعجب په صيغه او د نډا په اسلوب ادا کېږي. لکه: يا لجمال الطبيعة (طبيعت څه ډول ښکلى دی) او دا اسلوب له حرف نډا د يا تعجب او متعجب منه چې په لام مفتوحه مجروري، جوړه شويده. دا جائز دی چې لام حذف شي او يا جمال الطبيعة اوويل شي. په دې وخت لکه منادي اعراب ورکول کېږي.

ب: مندوب: مندوب په دوه ډوله دی يو دا چې د هغه د منشت والي په واسطه تفجع او تحسر ښکارول کېږي. لکه: و ا ماه (واى مور مى) دوهم دا چې د هغه په وجود حسرت او فاجعه ښکارول کېږي. لکه: و ا ظهرا (واى قاحى).

د ندبه روش له حرف نډا (وا) او مندوب منادى څخه جوړه شوى چې په آخر کې يې الف او ها او يا يواځي الف راځي. لکه: و ا اسفا (وا اسفا): ج: ترخيم د منادي د آخرى حرف حذفولو ته ويل کېږي. لکه: يا سعا. دى سعاد په نډا کې.

هغه اسمونه چې ترخيم يې جنز دی په لاندې ډول دي:

❖ ټول هغه مؤنث اسمونه چې په آخر کې تاء لري. لکه: فاطم چې ترخيم شوى او د تاء نيت تاء حذف شوى چې اصل يې يا فاطمة دى.

❖ هغه علم اسمونه چې رباعي او يا له هغه څخه زيات وي. لکه: يا جعفر يعنی يا جعفر.

په دی باید پوه شو چې دی مرخم (ترخیم شوی) منادی آخر په دوه ډول ادا کیږي. الف: د مرخمي منادي وروستی حرف په هغه ډول لکه څنگه چې مخکې له ترخیم څخه وه لکه: يا فاطمَ و يا جعفَ د میم او فاً په فتحه. ب: دی مرخمي منادي اخر لکه دی مفردی معرفي در رفع په علامی مبني ګرځي. لکه: يا فاطمُ او يا جعفُ د میم او فاً په خمي تلفظ کیږي.

تمیز

۱— هغه نکره اسم دی چې د یوې مبهمې کلمې د توضیح او بیان لپاره چې له هغه څخه مخکې راغلی راوړل کیږي. او يا په بل عبارت تمیز هغه نکره اسم دی چې دی (من) متضمن دی د ما قبل ابهام او اجمال له منځه وړی او بیانوي یې. لکه: اشتریت قنطارا قمحاً. که چیرې داسې اوایل شي: اشتریت قنطارا او نور څه ونه ویل شي اوریدونکی نه پوهیږي چې کوم شی رانیول شوی دی، ځکه چې (قنطارا) مبهم دی او د هر څه احتمال لرلای شي خو کله چې (قمحاً) وویل شي دا ابهام لری کیږي. تمیز منصوب وي او عامل یې هماغه اسم تام مبهم دی. په پورتنی مثال کې (قنطارا) ممیز او (قمحاً) د هغه تمیز دی.

۲— مُمیز:

ممیز پر دوه ډوله دی:

الف: هغه ممیز چې په کلام کې ذکر شوی وي او تلفظ پرې شوی وي. چې لاندې ډولونه لري:

- د وزن اسم لکه: اشتریت در هما ذهبا.
- د کیل اسم لکه: باع الفلاح اردبا قمحا.

- د مساحت اسم لکه: زرعت فدانا شعيرا.
 - د عدد اسم لکه: يتركب اليوم من اربع و عشرين ساعة.
- (وروسته د عدد د اعراب او بنا صورتونه بيانېږي).

ب — ملحوظ ممیز:

په دې ډول کې ممیز نوي ذکر شوی او تمیز له مبتداً، فاعل او يا مفعول به څخه محول شوی وي. لکه: اعددرس اکثر خبرة من الطالب. خبرة تمیز منصوب له مبتداً څخه محول دی.

چې جمله په اصل کې: خبرة المدرس اکثر من خبرة الطالب. لکه: طاب محمد نفساً چې اصل جمله طابت نفساً محمد، دی.

غرس الارض شجراً. شجراً بنا پر تمیز منصوب دی، چې اصل جمله: غرس شجر الارض دی او محول له مفعول به څخه دی.

۳ — تمیز او د هغه دی اعراب حکم:

الف: ملحوظ تمیز لکه څرنگه په مثالونو کې مو ولیدل هر کله منصوب وي.

ب: ملفوظ تمیز کله چې د وزن، کیل، یا مساحت اسم وي منصوب دی لکه په مثالونو کې مو ولیدل.

د ملفوظ تمیز جر په اضافت او يا من جائر دی.

لکه: اشتریت جرا ما ذهباً یا اشتریت جرام ذهب، یا اشتریت جرا ما من ذهب (په من مجرور دی).

ج — د عدد تمیز: (هغه نکره اسم چې وروسته له عدد څخه ذکر کېږي، تل مجرور یا منصوب وي). چې په لاندې ډول دي:

■ د ۳ څخه تر ۱۰ عددونو تمیز جمع او مجرور وي. لکه: رأیت اربعة رجال. چې رجال تمیز او مجرور په کسره دی.

■ د ۱۱ څخه تر ۹۹ عددونو تمییز مفرد او منصوب وي. لکه: فی الفصل
ثلاثة و ثلاثون طالباً. چې طالباً مفرد او منصوب تمییز وي.

۴ — د عددونو اشکال:

عددونه مختلف شکلونه لري مفرد لکه: ۳، ۴، ۵، ۶ او داسې نور، او یا له بل عدد سره مرکب لکه: ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ او یا هم معطوف او معطوف عليه وي لکه: ۲۴ (اربعة و عشرين) ۲۵، ۲۶. او دی ۲۰، ۳۰، ۴۰، ۵۰، ۶۰، ۷۰، ۸۰، ۹۰. د عقودو په نامه یادېږي.

۵ — عدد د اعراب او بنا له لحاظه:

ټول عددونه معرب دي او د موقعیت له لحاظه په جمله کې مرفوع، منصوب، او مجرور کېږي خو له ۱۱ — ۱۹ پورې عددونه له دې حکم څخه مستثنی دي. ځکه چې استثناً دی ۱۲ چې لومړی جزئي معرب دی او لکه مثني علامه دی رفع يې الف او علامه نصب او جزئي لکه نور مرکب اعداد د ۱۱ — ۱۹ پورې مبني پر فتحه وي.

په پورتنۍ ترتیب د عددونو دی اعراب او بنا مثالونه:

○ قرأت اربعة کتب. اربعة منصوب په فتحه مفعول به. کتب: تمییز مجرور به کسره.

○ ارفعوا مبلغ خمسة و عشرين درهماً. خمسة مضاف اليه مجرور په کسره. عشرين معطوف مضاف اليه مجرور په با ځکه جمع مذکری سالمی سره مشابهت لري. درهماً تمییز منصوب په فتحه.

○ ارفعوا مبلغاً و قدره سبعة و اربعون ديناراً.

قدره: مبتداً مرفوع په ضمه (ها) ضمير مبني په محل د جر کې مضاف اليه. سبعة: خبر د مبتداً مرفوع په ضمه اربعوم: معطوف په سبعة مرفوع په واو، ځکه چې جمع مذکری سالمی سره شبيه دی.

دیناراً: تمیز منصوب په فتحه.

۰ حضوروا اثنا عشر طالبا و کتبوا اثنتی عشرة رسالة.

اثنا عشر: فاعل، لومړی جز یې (اثنا) مرفوع په الف ځکه چې اعراب یې د مثنیٰ په ډول دی. او عشر: مبني پر فتحه.

۶— عدد د تذکیر او تانیث له لحاظه:

الف: د یوه (۱-۲) عدد تل له خپل معدود سره په تذکیر او تانیث کې موافق وي که یواځې وي که مرکب له عشر سره او که معطوف په یو د عقودو (۲۰ - ۹۰) باندې وي.

❖ د (۱) عدد لپاره دوه لفظه موجود دي واحد چې مؤنث یې واحدة او أحد چې مؤنث کې احدی دی.

❖ د (۲) عدد لپاره دوه لفظه موجود دي چې یو یې د مذکر او بل یې د مؤنث لپاره وضع شوی دي چې هغه اثنان او اثنتان د رفع په حالت کې دي او اثنین او اثنتین د نصب او جر په حالت کې.

او کله چې دغه الفاظ (د ۲ د عدد اسماء) له عشر سره مرکب شي د هغوی نون حذفیږي. لکه: فی القرية مدرسة واحدة، بعض الشهور واحدة و ثلاثون يوما، ای یوسف احد عشر کوکبا. تعلمت باحدى مدارس طنطا — لی اخوان اثنان و اخوتان اثنتان.

عمر اختی اثنتا عشرة سنة و عمری اثنتان و عشرون سنة رأيت اثنین و ثلاثین طالبا.
ب — اعداد (۳۰ - ۹۰) سره واقع شي. په تذکیر او تانیث کې د معدود پر عکس مذكر راځي که مفرد وي او که مرکب له عشر او یا معطوف علیه دی یو د عقودو (۲۰ - ۹۰) سره واقع شي. د معدود تذکیر او تانیث په دې اړوند و مفرد په اعتبار په نظر کې نیول کیږي. لکه: ثلاثة جنیات. جمع مؤنثه ده خو څرنگه چې مفرد یې

(جنیه) ده مذكر دی عدد پر عکس ده مذكر ثلاثیه لیکل شوی او لوستل کیږي. (ثلاثه جنیات).

مثالونه: قرأت اربعة کتب، بالمنزل خمس حجرات.

نحج ثلاثه عشر طالبا، اعتمد القرا ربيع و ثلاثون دولة.

ج — د ۱۰ عدد کله چې مفرد وي د خپل معدود پر عکس او که مرکب وي په تذکیر او تانیث کې له خپل معدود سره موافق ذکر کیږي، او د عَشَرَ شین مفتوح وي خو کله چې تا په آخر کې راوړل شین نو جائز دی چې شین ساکن ولوستل شي لکه: (عَشْرَة) د یادولو وړ دی کله چې د ۱۰ عدد مفرد وي معرب او کله چې مرکب ذکر شي نو تل مبني پر فتحه لوستل کیږي. لکه: حضر عشرة رجال، قابلت عشر سيدات، مکشافي جلال آباد عشر یوما و خمس عشرة ليلة.

د: د عقودو (۲۰ — ۹۰) الفاظ او د مائة او الف الفاظ او د هغوی (مائة او الف) جمع او تشبیه که مفرد وي یا معطوف د راتلونکې معدود مذكر یا مؤنث سره تغییر نکوي. لکه: "و واعدنا موسى ثلاثين ليلة" المسافر من كابول الى بغلان يقطع حوالی مائتين و عشرين كيلو متراً.

۷— د دعدونو تعریف په "ال دی تعریف":

عددونه په لاندې ډول د (ال) په واسطه معرفي کیږي:

که چیرې عدد مفرد وي (يعني له عشر سره مرکب نه وي) (ال) په مضاف اليه (معدود) باندې داخلېږي. لکه: جأ ستة الطلبة، إستبدلت خمسة الدینارات.

او که چیرې عدد مرکب وي لومړی جزء یې په (ال) محلي کیږي. لکه: قضینا الخمسة عشر یوما بکابل، او که عدد معطوف او معطوف علیه وي دواړه جزونه کې به ال معرفي کیږي. لکه: قرأت الخمسة و العشرين کتابا. د تذکیر او تانیث له حیثه هغه عددونه او معدود چې محلي په ال وي د عامه قواعدو چې په دې اړه وجود لري تابع دي.

۸ — له عدد څخه مشتق پروژن د فاعل يا (ترتبي اعداد):

هغه عددونه چې پروژه د فاعل ددې لپاره چې په ترتيب دلالت وکړي، جوړېږي په ټولو حالاتو کې د تذکیر او تأنيث له حیثه له خپل معدود سره مطابق راځي او معرب په وي، يواځې (۱۱ - ۱۹) عددونو چې معرب نه دي او دواړه اجزای يې مېني پر فتحه دي. لکه:

تذاع نشرة الاخبار فى الساعة الثامنة والضعف، ترتيب هذه الطالبة الثالثة والعشرون، يظهر القمر بدرًا فى الليلة الرابعة عشرة من الشهر العربى.

۹ — کنايه عددونه:

په عربي ژبه کې داسې کليمې شته دي چې پر عدد دلالت کوي، خو خپله د اعدادو له ډلې څخه نه دي لدې کبله د کنايه عددونو په نوم ياديږي. چې مشهور اسمونه يې په لاندې ډول دي:

بضع، استفهاميه کم، خبريه کم، کذا، نيّف.

الف: بضع: بضع داسې اسم دی چې له درى بيا تر نهو پورې کارول کېږي او دى تذکیر، تأنيث، او تمیيز (معدود) لامله دى (۳ - ۹) عددونو حکم ترلاسه کوي. لکه: قرأت بضع قصص. بضع: مفعول به منصوب په فتحه. او قصص: مضاف اليه مجرور په کسره په دې مثال کې لیدل کېږي چې بضع مطابق دى قاعدي دى ۳ او ۹ پر خلاف د معدود کې چې مؤنث دى، مذکر ذکر شوى دى.

ب: استفهاميه او خبريه کم:

استفهاميه کم هغه اسم دی چې د عددونو پوښتنې لپاره کارول کېږي او جواب ته اړتيا لري تمیيز کې مفرد او منصوب ذکر کېږي.

لکه: کم مدینه شاهدت؟ کم کتاباً فى المكتبة؟

همدا ډول جائز دى چې دى (کم) تمیيز مجرور شي خو په هغه صورت کې چې په کم حرف جر داخل شي لکه: بکم درهم اشتریت هذا الكتاب؟

— خبریه کم د عدد له ډیروالي څخه خبر درکوي او جواب ته اړتیا نلري او تمییز یې د کم د اضافت له وجهی مفرد مجرور یا جمع مجرور ذکر کيږي او په من هم مجرور کيږي. لکه: کم نقود انفق؟ یا کم من نقود عندک؟ او یا کم من کتاب عندک؟

خپله دی (کم) اعراب که استفهامیه وي او که خبریه په لاندې ډول دي: که چیرې د کم په تمییز څخه وروسته متعدی فعل وي، کم مفعول به او د نعب په محل کې واقع کيږي. لکه چې په لومړې مثالونو کې مو ولیدل. او که وروسته له کم څخه فعل نه وي، کم مبتدا په محل د رفع کې دی. لکه په دوهمو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ج: کذا:

دا لفظ په تکثیر دلالت کوي مفرر، مکرر، او معطوف کارول کيږي، او تمییز یې منصوب وي. لکه:

حضر المبارات کذا متفرجاً، او یا کذا متفرجين او یا کذا و کذا متفرجين.

د: نیف:

دا اسم پر هغه عدد چې دی دوو عقودو تر مینځ واقع شوي دلالت کوي لکه دی عشرين او ثلاثين تر مینځ عدد یا د ثلاثين او ار بعين تر مینځ عدد. لکه: قرأت نیفاً و ثلاثين قصة.

د منصوب اسم تابع:

د منصوب اسم تابع هم منصوب وي.

توابع لکه څرنگه چې له مرفوع اسم څخه وروسته بیان شول، نعت، عطف، توكید، او بدل ته ویل کيږي.

نعت: لکه إن التلميذ المجتهد يخج بتفوق. المجتهد منصوب په فتحه وي ځکه چې دی إن د اسم نعت دی.

توكيد: لكه دعوت القائد نفسه. نفسه منصوب په فتح دی ځكه چې د مفعول به تاكيد واقع شوی دی.

عطف: لكه: سمعت المدرس مصغيا و متفهما. متفهماً منصوب په فتحه دی ځكه چې په مصغيا باندې عطف دی او مصغيا منصوب دی ځكه چې حال دی.

مجرور اسم

لومړی: د اسم وجر نښې (علامې):

۱— كسره: په مفرد منصرف اسم، جمع تكسير او جمع مؤنث سالمه كې د جر علامه دی لكه: وصلت الى الدار. الدار: مفرد منصرف مجرور په كسره.

تحدث مع الرجال. الرجال: مكسره جمع مجرور په كسره.

۲— يا: په مثني، جمع مذكره سالمه او اسماً خمسۀ و كې چې غير له يا دې متكلم ته مضاف وي علامه دی جر دی.

لكه: اطلعت على قصتين. قصتين مثني او مجرور په يا.

مررت بالمهندسين. المهندسين: جمع مذكره سالمه مجرور په يا.

تحدثت مع أخيك. أخى دی اسماً و خمسۀ و مكبرو څخه دی. او غير له يا د متكلم څخه مضاف دی، مجرور په يا دی.

۳— او داسې اسمونه هم سته دي چې مجرور په فتحه كيږي يوه ډله يې مفرد او يوه ډله يې جمع مكسر دی چې دی ممنوع من الصرف يا غير منصرف ياديږي چې وروسته بيانېږي.

يادونه:

۱— معتل الاخر په الف لكه (الفتى، القاضى) به مقدره كسره (مفروضة) په اخر كې مجرور كيږي. لكه: سافرت مع الفتى. الفتى: مجرور او د جر علامه يې مقدره كسره په الف دی. ځكه چې په ساكن الف تلفظ كول گران دی.

رافعت القضية الى القاضي. القاضي: مجرور په مقدره كسره په يا دى خكه چې تلفظ دې كسرې پر يا گران او ثقیل دى.
په دې پوه شو چې د حرکت تلفظ په الف مستحيل او د كسرې تلفظ پر يا ثقیل دى.
۲— كسره د جر اصلي نښه (علامه) فتحه او يا فرعي علامه گڼل كيږي.

دوهم: د اسم د جر حالات:

اسم په دوو حالاتو كې مجرور وي:

۱— كله چې له اسم خخه مخكې حرف جر واقع شي.

۲— كله چې اسم مضاف اليه واقع شي.

— د جر په حرف مجرور اسم:

كله چې اسم وروسته له حرف جر خخه واقع شي د جر له وجهې مجرور گرځي.

د جر حروف په لاندې ډول دي:

من، الي، حتى، فى، عن، على، با، لام، كاف، واو د قسم، تا د قسم، رب، مذ، منذ، خلا، عدا، حاشا.

لكه: سرت من المنزل إلى الحديقة. المنزل مجرور په من او د جر نښه يې ظاهره كسره. الحديقة: مجرور په الى او د جر علامه ظاهره كسره.

په لنډه توگه د جر د حروفو د استعمال شرحه:

د من د استعمال موارد: ابتداً او تبعيض لكه: خرجت من المنزل (ابتداً) چې دى وتلو نقطه دى شروع معلوموي.

انفقت من نقودى: من د تبعيض لپاره دلته استعمال شوي ده، د الى د استعمال موارد: الى په انتهاً د غايى دلالت كوي.

لكه: سرت البارحة إلى آخرالليل. يا سرت البارحة إلى نعل الليل.

حتی! دفعل مضارع د نعب حرف، د عطف حرف او همدا ډول د جر حرف دی چې دلته یواځې د هغه دریم حالت د بحث وړ دی چې په انتها د غایه باندې دلالت کوي. لکه: "سلام هی حتی مطلع الفجر" فی: د زمان او مکان ظرفیت بیانوي. لکه: (غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین).

عن: د لرې کیدو لپاره استعمالیږي. لکه: ابتعد عن انشر. بأ: مختلف او متعدد موارد د استعمال لري لکه مکاني ظرفیت (د فی په معنی) استعانة، تعویض، التصاق او قسم.

مثال: اجتمعنا بالمنزل (ظرف مکان) کتبت بالقلم (استعانة) اشتريت بماء افغانی (تعویض) مررت بمحمد (التصاق) بالله لن تفرط فی حقوقنا (قسم) لپاره ذکر شوی دی.

لام: د ملک، شبه د ملک او تعلیل لپاره استعمالیږي: لکه: لله مافی سموات و مافی الارض (ملک) للدار باب (شبه ملک) جنتک لاکرامک (تعلیل).

یادونه:

کله چې لام جاره په اسم چې په ال د تعریف معرفه شوي وي د (ال) الف حذفیږي. لکه: للملک، للدار.

کاف: د تشبیه لپاره استعمالیږي. لکه: الممرضة کا لملک محمد کالا سد.

واو د قسم: پر مقسم به داخلېږي. لکه: وَحَقِّكَ لَأُكَافَنَّكَ.

تأ د قسم: غیر له اسم "الله" څخه نه استعمالیږي. لکه: لِلَّهِ لَنْ يُضِيعَ الْحَقَّ الْمَغْتَعَب.

رُب: د مجرور د تقلیل د بیان لپاره راوړل کیږي او یواځې په نکره اسم داخلېږي.

لکه: رُبَّ رَجُلٍ عَالِمٍ لَقِيتُ. لږ عالم سړي سره مخامخ شوی یم.

مذ او منډ:

دا دواړه کلمې کله اسم او کله حرف جر په ډول استعمالېږي.

الف: کله چې له مذ څخه وروسته اسم مرفوع وي، مذ اسم او په محل د رفع د مبتداً که وي. همدا ډول منډ هم دی. لکه:

ما رایتہ مذ یوم الجمعة "مذ" په دې مثال کې مبتداً او یوم الجمعة خبر دی.

ب: هر کله چې له مذ څخه وروسته مجرور اسم واقع شي، مذ حرف جر دی. که چیرې مجرور اسم ظرف او ضمانه ماضي وي مذ (همدا ډول منډ) په معنی^۱ دی "من" راځي. لکه: ما رایتہ مذ شهر رمضان. اله رمضان څخه تر اوسه هغه مانډې لیدلې، او که چیرې مجرور اسم ظرف او زمانه حال وي لکه: ما رایتہ منډ شهرنا هذا پدې صورت کې مذ یا منډ په معنی^۱ دی "فی" راځي "په ټوله میاشت کې هغه ما نه دې لیدلې".

د خلا، حاشا او عدا شرح منځکې ذکر شوي ده.

۲- د جر حروف په دوه ډوله دي:

الف: اصلي حروف: هغه حروف دي چې له هغوی څخه استغنا په کلام کې ممکنه نه وي لکه په تیرو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب: زائد حروف: هغه حروف دي استغنا له هغوی څخه په کلام کې ممکنه دي. چې د هغوی له ډلې څخه یو زائد (من) دی او د هغه دی زائدوالی شرط دا دی چې په نفی یا په استفهام مسیوق وي. لکه:

ما من اله إلا اله واحد — هل من خالق غیر الله.

زائده با: با د لیس په خبر او د کفی په فاعل کې زائد واقع کیږي. لکه:

لیس الفقر بعیب، وکفی بالله ولیا.

زائد حرف جر خپل مدخول لفظاً مجرور څرخوي، مگر هماغه اسم په واقعیت کې د عامل او موقعیت لامله په جمله کې معرب وي. زائده با په مبتداً هم داخلېږي لکه:

بَحْسَبِكْ دَرَهَم.

کتنه:

الف: د "ما" کلمه وروسته له (من)، (عن) او (بأ) څخه راځي خو د هغوی د عمل مانع نه ګرځي. لکه: "عَمَّا قَلِيلٍ لِيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ".

ب: د "ما" کلمه وروسته له کاف او رُبَّ زائد راځي او هغوی له عمل څخه منع کوي. لکه: ربما صديق أنفع من شقيق.

ج: کله رُبَّ حذفیږي او په عوض یې واو راوړل کیږي چې دی رُبَّ په واو یادېږي او د جر د حرفو له ډلې څخه دي. لکه: وليل كموج الجر ارحى سروله.

په اضافه مجرور اسم:

کله چې اسم مضاف الیه واقع شي نو مجرور ګرځي. مضاف الیه هغه مجرور ظاهر اسم یا ضمیر دی چې ماقبل ته د نسبت ورکېږي وي. لکه: زرت حديقه الاسماک او که چیرې یواځې زرت حديقه اوایو او چپ شو نه پوهیږو چې هدف مو کومه حديقه دی خو کله چې حديقه الاسماک اوایو زمونږ هدف پیژاندل کیږي، نو ویلاشو چې حديقه مضاف او الاسماک ته مضاف الیه وایي.

کله چې مضاف الیه معرفه وي نو مضاف هم معرفه ګرځوي او که نکره وي نو مضاف ته یو ډول تخصیص ورکوي.

کتنه:

نحویان د مضاف الیه د جر لامل او سبب مقدر حرف جر بولي چې په بعضې ډولونو د اضافت کې مقدر حرف جر "لام" په بعضو کې "من" او په بعضو نورو کې "فی" بولي او په ډیرو حالاتو کې لام مقدر کوي. لکه:

زرت حديقه الاسمک يعني زرت حديقه الاسماک. او "من" هغه وخت مقدر کوي چې مضاف الیه د مضاف له جنس څخه وي لکه: اشتریت خاتم ذهب چې تقدیر یې: اشتریت خاتم من ذهب کیږي. او "فی" هغه وخت مقدر کیږي چې مضاف الیه د

مضاف لپاره ظرف وي لکه: تطلبت منی کتابه هذا لبحث سهر الليالي، يعني السهر في الليالي.

۲- مضاف اليه:

الف: مضاف معمولاً له اضافت څخه مخکې نکره وي او اساس دی موقعيت يې په جمله کې اعراب ورکول کېږي. لکه: سورالحديقة مرتفع. سور: مضاف مبتدا مرفوع په ضمه. أخذت کتاب التلميذ. کتاب مضاف مفعول به منصوب په فتحه.

کنه:

الف: اضافة په عربي ژبه کې په دوه ډوله دی ي معنوي او بل لفظي.

۱- معنوي اضافة: د غير عامل اسم اضافة، مضاف اليه ته دی چې پورتنې مثالونه د همدې ډول اضافة ښکارندوي دی. په دې ډول اضافة که مضاف نکره ده او له اضافة اليه څخه تعريف تر لاسه کوي. لکه: کتاب احمد او که چيرې مضاف اليه هم نکره وي نو مضاف په يوې وجه د وجوه څخه تخصيص تر لاسه کوي او خاص گرځي چې په نامه دی مخصصې نکره يادېږي. لکه: کتاب رجل.

۲- لفظي اضافة: د مشتقه صفاتوله اضافة څخه عبارت دی چې لکه فعل عمل کوي، يعني فاعل مرفوع او نور خپل معمول منصوب گرځوي.

کله چې دعامله صفات خپل معمول ته مضاف شي، نو مضاف اليه مجرور گرځوي نه مرفوع او منصوب د عامل والې له وجهې، او پدې اضافة کې که چيرې مضاف نکره وي په خپل حال نکره پاتې کېږي او کيداي شي چې معرف په لام وي پر خلاف د معنوي اضافة. لکه: قابلت الرجل الطويل القامة الجعد الشعر.

ب — داسې اسمونه وجود لري چې يې له اضافة څخه د استعمال مورد نلري او په نامه دی اسماً لازمة الاضافة يادېږي. چې لدې ډلې څخه لاندې اسمونه پېژندل شوي: عند، لدی، سوی، قصاری، حوالی، ذو بعض، وحد، ای، لدن، کلا، لبي. لکه: هذا الرجل ذومال و هو يبدل وحده قصاری جهده لمساعدة بعض المحتاجين.

په پورتنې مثال کې ذو، وحد، قصاری، او بعض د مضاف په ډول استعمال شوي دي. بل مثال لکه: جائی کلا الرجلین و کلنا المرئیین. لیدل کېږي چې کلا او کلنا یواځې معرفه مثنیٰ اسم ته مضاف کېږي برابره ده چې مثنیٰ اسم ظاهر وي او که ضمیر لکه: جائی الرجلان کلا هما والمرئتان کلناهما. دریم مثال لکه: لبيک اللهم لبيک. لبيّ مثنیٰ مصدر منصوب او مضاف د مخاطب ضمیر ته. او د لبيک معنی. اقامة بعد اقامة يعني: اتجاهی الیک و قصدی و اقبالی علی امرک.

ج — دی، قبل، بعد، غیر، حسب، اول، دون، أمام، خلف، فوق، تحت یمین، شمال کلیمې څلور حالتونه لري چې په درې حالتونو کې معرب او په یوه حالت کې مبني دی.

د هغوی د اعراب حالات:

۱ — لفظا مضاف دی لکه: أُجبت در همالا غیره، جئت من قبل زید، قرأت القصة من اولها.

۲ — مضاف الیه محذوف او لفظ یې په نیت کې باقي او معنوي وي لکه: ومن قبل نادى كل صديق صديقة.

۳ — چې مضاف الیه حذف شي نه یې لفظ او نه یې معنی په نیت کې وي په دې صورت کله یاده شوي کله نکره او په تنوین لوستل کېږي لکه: لله الامر من قبل ومن بعد.

۴ — ددغو الفاظو د بڼا حالات دادي چې دوي مضاف وي او د مضاف الیه معنی په نیت دی متکلم باقي وي نه لفظ یې لکه: لله الامر من قبل ومن بعد په بل قرائت کې.

کتنه:

کله نا کله دی حَسَب (د سین په سکون) او حَسَب (د سین په فتح) د لوستونکې لپاره اشتباه او التباس را پیدا کوي باید پدې پوه شو چې حسب (د سین په سکون)

چې د کفایت په معنی دی، اعراب یې له پورتنۍ شرح سره سم دی. خو حسب چې دی (سین په فتحه) دی حَسَبَ له فعل څخه چې دی حساب کولو په معنی دی مشتق شوی لکه: أَذِنَ الْمُؤَذِّنُ لَصَلَاةِ الْعَصْرِ حَسَبَ التَّوْقِيتِ الْمُحَلِّي لِمَدِينَةِ كَابِل. چې حَسَبَ منصوب دی د ظرفیت له وجهه.

د: کله مذكر مضاف، د مؤنث مضاف الیه په اعتبار د مړنث حکم ځان ته غوره کوي مگر په دې شرط چې دی مضاف حذف، او د مضاف الیه در بدل دهغه پر ځای جائز وي. لکه: شبه الجملة هی کل عبارة تألفت من ظرف و مضاف الیه او جار او مجرور. په دې مثال کې (شبه) مذكر اسم دی په دې اعتبار چې (جملة) ته مضاف دی او هغه مؤنث دی له هغې څخه یې تأنیث اخستی دی نو ځکه مؤنث ضمیر ورته راجع شویږي. او لکه: قطعت بعض اصابعه. بعض مذكر اسم دی او له مؤنثی مضاف الیه څخه یې چې د (صابع) دی تأنیث ترلاسه کړی نو لدې وجهه مسند فعل تأنیث واخیست.

هـ: تنوین او د مثنی^۱ او جمعې نون له هغه مضاف څخه چې له اضافت څخه مخکې تنوین او یا نون د تشبیه او جمع ولري حذفیږي. لکه: المريض شارد البال، د شارد تنوین د اضافت له وجهه حذف شو.

ذهب الی وزارتی الداخليه و الخارجیه. د (وزارتین) نون وروسته له اضافت څخه حذف شو.

حضر مدرسو العلوم الإسلامیه. مدرسو په اصل کې مدرسون وه چې نون یې د اضافت له وجهه حذف شو او باید په دې پوه د مدرسو واو در رفع علامه دی نه ضمیر نو لدې وجهه وروسته له هغه څخه الف نه لیکل کیږي.

۳- مضاف الیه:

الف: مضاف الیه یا ظاهر اسم وي یا ضمیر.

ب: کله چې مضاف الیه اسم ظاهر وي معمولاً معرفه او تل مجرور وي. لکه:

اقلت فی مدینة المهندسين.

مهندسين: مضاف اليه په يا مجرور، ځكه چې جمع مذكوره سالمه دى. لكه: رست السفينة على ميناء مدينة لن تقبل طلبات غير مستوفاة.

او كله چې اوغواړو معرفه ترې جوړه شي يواځې كولاي شو په مضاف اليه كې (ال) زيات كړو نه په مضاف كې او وايو چې:

رست السفينة على ميناء مدينة التى لم تقبل الطلبات غير المتوفاة.

يوه رواجې خطاً وجود لري چې عبارت له زياتولو د (ال) په (غير) باندې چې ويل كيږي: لن تقبل طلبات الغير المستوفاة.

ج: كله چې مضاف اليه ضمير وي نو له مضاف سره متصل وي او اعراب يې محل د جر دى. لكه: اخذ كتابك. كاف: ضمير متصل مبني پر فتحه په محل دى جر كې مضاف اليه.

په راتلونكې څپر كې (د ضمائرو په برخه كې) ددې مطلب ذكر كيږي.

د: كله چې هغه اسم چې په آخر كې يې الف وي او يا د متكلم ته مضاف شي يا د متكلم مفتوح ليكل كيږي. لكه: سوائى، او يدائى او كه چيرې د متكلم يا ته د مضاف شوي اسم آخر حرف يا اوسي، د متكلم يا له هغه سره مدغم او يا مشدده مفتوحه ليكل كيږي. لكه: محامى و مدرسى.

د مجرور اسم تابع:

اسم د بل اسم په تابعيت هم مجرور راتلايشي: توابع لكه څرنگه و چې مخكې اوويل عبارت دى له: نعت، عطف، تاليد او بدل څخه د مجرور تابع مثالونه په لاندې ډول وړاندې كيږي:

— نعت لكه: قضينا الصيف فى قرية بعيدة عن المدينة.

بعيدة د قرية مجرور اسم صفت واقع شوى نو لدې كبله مجرور لوستل كيږي او د جر علامه يې كسره ده.

- عطف: لکه: اعجبت بالصحافة المدرسية و مجلاتها.
- مجالات: مجرور دی ځکه چې په مجرور اسم عطف دی او د جر علامه کسره دی.
- تاکید: لکه: تکلمت مع القائد نفسه، نفس: مجرور دی ځکه چې د مجرور اسم تاکید واقع شوی چې "القائد" دی او دی جر علامه کسره ده.
- بدل: لکه: مررت بأخیک عادل. عادل: د مجرور اسم "اخیک" بدل واقع شوی او د جر علامه یې کسره ده.

ممنوع من الصرف یا غیر منصرف اسم:

قاعده داده چې هر مفرد اسم او جمع مکسره په کسره مجرور وي او په دا ډول اسمونه کې چې کله "ال" د تعریف نه وي نو بنائې چې تنوین ولري. د تنوین هغه ساکن نون دی چې د معرب اسم په آخر کې چې "ال" او اضافت و نلري تلفظ کېږي خو د نون په شکل نه بلکه دی دوو ضمو د رفع په حالت کې، (دوو فتحو د نصب په حالت او د دوو کسرو د جر په حالت کې لیکل کېږي).

پوهنه:

کله چې د اسم په وروستی برخه کې همزه وي لکه: مبتداً او ابتداءً یا مدوره مربوط تأ لکه: فتاة، ددې اسمونو په آخر کې الف د نصب د علامې په ډول نه زیاتېږي. لکه چې په لاندې جملو کې یې وینو:

يسمى الجزء الدائر عليه الحكم فى الجملة الاسمية مبتداً.

يحب على الطالب العلوم الاسلاميه ابتداءً آن يتعلم جيداً قواعد اللغة العربية. رأيت فتاة تذهب مع أخيها الأكبر الى المدرسة.

او که چیرې د منصوب اسم آخر کې همزه وي او ما قبل یې ساکن او د یادشوو حروفو نور حروف وي، الف پرې زیاتېږي. لکه: اشتریت جزءاً امن الكتاب "الفقه الاسلامی وادلته".

۲— د پورتنیو قواعدو پر خلاف یوه ډله مفرد اسمونه او جمعي کسره وجود لري چې تنوين او کسره نه مني او د هغوی د نصب او جر علامه غیر منونه فتحه دی، چې اسمونه ممنوع من الصرف بلل کېږي.

۳— غیر منصرف یا ممنوع من الصرف اسمونه عبارت دي له: علم، صفة، صیغه دی منتهی الجموع او هغه اسم چې په الف ممدوده یا مقصوره دی تانیث ختم شوی وي.

الف: علم چې ممنوع من الصرف وي:

یو له اشکالو دی منع صرف د علم هغه دی چې مؤنث وي که په آخر کې یې تاء تأنیث وي او که نه وي، حقيقي مؤنث وي او که لفظي مؤنث. لکه: فاطمة، خديجة، مکه، معاوية، سعاد، وینب، بغداد، دمشق.

که چیرې مؤنث علم دری حرفې وي او د وسط حرف یې ساکن وي صرف او منع صرف یې دواړه جائز دي. لکه: هند، مصر، رعد.

— کله چې علم اعجمي وي په دې وخت کې هم غیر منصرف دی (عجمه علم) لکه: ابراهیم، ناپليون، یعقوب، سقراط، ادريس.

او که چیرې اعجمي علم دری حرفې او ساکن الوسط وي منصرف دی لکه: نوح، لوط، فام.

— مزجي مرکب: هغه علم چې مزجي مرکب وي غیر منصرف دی لکه: بور سعيد، بعلبک، نیو بورک، حضرموت.

— زائد الف او نون: هغه علم چې په آخر کې یې الف او نون زائده وي غیر منصرف دی لکه: مروان، عثمان، سلیمان، عدنان، عفان.

— وزن فعل (عَدَل): هغه علم چې د فُعَلْ پر وزن وي غیر منصرف دی لکه: عُمَر، زحل، قزح، جحا.

ب: صفة منوعة من الصرف (د غیر منصرف صفة):

— هغه صفت چې فعالان پر وزن وي او مؤنث يې فعلي وي غير منصرف دی لکه: عطشان، سکران، غضبان، جوعان، شعبان.

— هغه صفت چې پر وزن دی افعال وي لکه: اخضر، احمر، اسود، اکبر، اکثر، افضل، اسبق، احسن.

— د عدد صيغې: چې د فعال او يا مفعول پر وزن ذکر کيږي، غير منصرف دی. لکه: ثلاث، رباع، خماس، عشار، موحد، مثني و معشر.

ج: د منتهی الجموع صيغې:

کله چې اسم پروزن دی يو له لاندې اوازنو چې منتهی الجموع دی راشي نو غير منصرف وي لکه: أفعال، فاعل، مفاعل، فواعل، فعاليل. لکه: افاضل، اناشيد، رسائل، مدارس، شوارع، عقاقير او مفاتيح چې دی مفاعيل پر وزن دی.

د: هر هغه اسم چې په آخر کې يې الف مقصوره يا ممدوده و تانيث وي ممنوع الصرف دی. لکه: سلوی، نجوی، عطشی، جوعی، سلمی، صلی او بشری (چې په الف مقصوره و تانيث مختوم شوی) ذکرىاء، ذهراء، خضراء، حمراء، حسناء، صحراء، اصدقاء، شعراء (چې په ممدوده الف د تانيث مختوم شوی).

په پورتنیو مثالونو کې مو وليدل چې هغه اسم چې په الف دی تانيث مختوم وي، که علم يا صفت، يا کوم بل اسم چې په مفرد دلالت وکړي يا پر جمع په دې ټولو حالاتو کې ممنوع الصرف او غير منصرف دی.

يادونه:

د هغه اسم چې مختوم په الف مقصوره يا ممدوده وي د منع حرف شرط دا دی چې نوموړی الف زائد او دی تانيث لپاره وي که چيرې مقصوره الف دا ډول نوه او له اصل کلمه څخه وه لکه: فتی، ملهی، او مستدعی په دې صورت کې اسم منصرف دی. همدا ډول که چيرې ممدوده همزه اصلي وي لکه دی ابتداً همزه او د انشاء

همزه يا له يا او واو څخه منقلب او اړول شوي وي. لکه: د بناء او اسماء همزه دا ډول اسمونه غیر منصرف ندې.

۴— غیر منصرف اسم باندې تنوین او کسره نه منې نو رفع یې په غیر منونه ضمه، نصب او جر یې په غیر منونه فتحه اعراب ور کول کیږي. دا حکم په هغه صورت کې دی چې غیر منصرف اسم له (ال) او اضافت څخه خالي وي. لکه:

کتب معاوية الى عائشة رضي الله عنها — مررت بسليمان شعب بورسعيد شعب باسل — تقابلت مع أحمد ويزيد قرأت عبقرية عمر — استتمعت إلى اذاعة جمهورية مصر — لا أبيت شعبان و جاری جوعان — لست بأسبق مني الله اكبر سرت في شوارع فسيحة — أنشئت مدارس — كم من شعراء جددوا في شعرهم — خرجت من صحراء جدباء وزرت حدائق فيحاء.

"و اذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها، و جعلناكم شعوباً و قبائل لتعارفوا — فمن كان منكم مريضاً او على سفر فعدة من أيام آخر — يسألونك عن الأهلّة قل هي مواقيت للناس والحج" "إنا او حيناً إليك كما او حيناً الى نوح والنبيين بعده و او حيناً إلى ابراهيم و إسماعيل و اسحاق و يعقوب والاسباط و عيسى او أيوب و يونس و هارون وسليمان و آتينا داود زبوراً".

۵— کله چې غیر منصرف په محل دی جر کې واقع شي معرف په (ال) څخه وي ولی مضاف وي، په دې دواړو صورتونو کې مجرور په کسره وي لکه: انقضت قاذفات القنابل على مواقع العدو.

القنابل: که څه هم په اصل کې غیر منصرف دی خو ددې لپاره چې په پورتنۍ جمله کې معرف په (ال) دی مجرور ګرځي.

مواقع: مجرور په کسره دی که څه هم په اصل کې غیر منصرف دی اما ددې لپاره چې مضاف واقع شوی نو جر یې په کسره جائز شه.

عمومي کتنې د معرب اسم په اړه:

د معرب اسم په اړوند څو مهمې نکتې په پایله کې د یادولو وړ دي چې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

۱— کله چې دوه اسمونه معرفه یا نکره څنګ په څنګ سره راشي او دوه اسم وصف (مشتق یا صفتي اسم) وي دوه اسم دې لومړې اسم لپاره نعت دی او د لومړې اسم حکم غوره کوي. لکه: جاء الرجل الفاضل، رأيت رجلاً فاضلاً.

۲— کله چې دوه اسمونه څنګ پر څنګ راشي، لومړی اسم نکره او دوه اسم معرفه وي، دوه اسم مضاف الیه او مجرور وي. لکه: اخذت کتاب الطالب.

۳— کله چې دوه اسمونه څنګ پر څنګ راشي لومړی اسم معرفه او دوه اسم نکره وي، لومړی اسم مبتداً او دوه اسم دهغه خبر وي لکه: العلم نور.

۴— په ډېرو شکلونو کې د حال تمیز پیژاندل او یو له بل څخه جلا کول ډیر دقت غواړي ځکه چې حال او تمیز دواړه هم نکره اسم وي او هم منصوب چې د فاعل یا مفعول به په څرنگوالي د فعل لپاره قید دی. لکه: شربت الماء صافياً.

صافیا حال دی. خو تمیز معمولاً اسم ذات وي چې د من د معنی متضمن دی او د خپل ماقبل د اجمال او ابهام بیانونکی دی. لکه: طاب محمد نفساً. نفساً: تمیز دی.

۵— أسماء خمسہ عبارت دی له: اب، اخ، حم، فو، ذو، څخه. دا اسمونه په واو مرفوع، په الف منصوب او په یاء مجرور ګرځي. خو په دې شرط چې، غیر یاء دې متکلم ته مضاف وي مفرد ووسي مثني او جمع نوی مکبر وي او مصغر نه وي. لکه: جاء أخوک — رأيت اباک — مررت بذی مال.

او که چیرې مضاف نه وي، بیا په ظاهرو حرکاتو معرب دی لکه:

کل مسلم أخ لجميع المسلمين.

— او کله چې یاء دی متکلم ته مضاف وي په مقدره حرکاتو د ماقبل دی یاء د متکلم معرب ګرځي. لکه: کان ابي کریم، أب: اسم د کان مرفوع په مقدره ضمه پر یاء، او یاء متصل ضمیر مبني په محل دې جر کې مضاف الیه.

کریماً: خبر د کان منصوب په منونه فتحه.

— او که چیرې مثنیٰ او جمع وي نو لکه د نورو اسمونو د مثنیٰ او جمع په ډول اعراب اخلي. لکه: إِنَّ أَخَوَيْكَ ذَوَا فَضْلٍ. اجتماع مجلس الأباء.

— او که چیرې نوموړې اسمونه مصغر او مضاف غیر له یا دی متکلم څخه بل اسم ته وي نو په ظاهري حراکاتو پر یا اعراب ورکول کیږي لکه: کان أَبُيْكَ أَخِي ذُوٌّ هَذَا لَغْنَدَق.

د ستا پلارګی او ورورګی څښتنګې ددې هوټل وه.

عمومي معلومات د اسماء و خمسة و په اړوند:

اب: دا اسم په اصل کې "أبو" وه تشبیه أَبَوَان او أَبَوَيْن دي جمع یې آباء دی. أَبَوَان د مور او پلار په معنی استعمال شوی. أَبَوَه (مصدر) د پلارتوب لکه عمومې چې د کاکاتوب په معنی استعمالیږي یا أَبَت او یا أَبَت دوه هغه لهجې دي چې د پلاریه ندا کې استعمالیږي چې په اصل کې یا أَبی او تاء د یاء متکلم پر ځای راغلی.

أخ: په اصل کې أَخُو په فتحه دی خاء ده چې تشبیه یې أَخَوَان او أَخَوَيْن او جمع یې أَخَاء لکه آباء راځي او په جمع کې یې إِخْوَان او اخوة مشهور شوي. أَخَوَان دیر ځله دی ملګرو او اخوة د نسبي ورڼو لپاره استعمال شوي دي.

حم: اصل یې حَمُو په فتحه دی میم دی تشبیه یې حَمَوَان او حَمَوَيْن او جمع یې احماء راځي. حماء: خوانبې ته ویل کیږي.

فوه: چې اصل یې فَوَه په فتحه واو دی او های تنقیص شوی تشبیه یې فَوَا او فَوَى او جمع یې أَفَوَاه راځي.

ذو: اصل یې ذُوْ په معنی دی صاحب راځي او تل اسم جنس ته مضاف کیږي لکه: ذومال، او هیڅکله ضمیر او صفت ته نه مضافیږي او که چیرې مضاف شوی وي نو دیره نادره دی. مؤنث مفرد یې ذات او مذکره تشبیه یې ذوا، ذوی او مؤنثه تشبیه یې ذواتی او مذکره جمع یې ذوو او ذوی او مؤنثه جمع یې ذوات راځي. خود (سامرة)، ذات یوم، ذات لیلة، د زمان ظرف او منصوب په فتحه دی.

دوهم څپرکی (فصل)

مبني اسم

۱ — مېن هغه اسم دی چې دی آخر شکل يې په سبب دی تغير دی موقعيت په جمله کې تغير ونه مني.

۲ — مبني اسمونه اته ډوله دي:

* ضمائر

* دی اشارې اسمونه

* موصله اسمونه

* د شرط اسمونه

* استفهام اسمونه

* مرکب اعداد له (۱۱ — ۱۹) پورې په استثناً دي (۱۲) چې معرب دی او بعض ظروف او له ظروفو مرکب.

* بعض ظروف او ظروفو مرکب اسمونه.

* اسماء افعال.

۳ — مبني اسمونه تنوين نه اخلي او ډیر يې له حرف سره مشابهت لري د مبني اسمونو وروستی برخه تل په يوه حالت ساکن، مفتوح، مضموم يا مکسور وي.

يو ډله اسماء مبني پر سکون وي لکه: الذی، انا، من، کم او همدا ډول نور. او يوه ډله اسماء مبني پر فتح وي لکه: أنت، این، کیف، سرعان، او يوه ډله نو مبني پر ضمه لکه: نحن، حيث او يوه ډله اسمونه مبني پر کسره دي لکه: هذه، هؤلاء، امسين،

۴— کله چې مېني اسمونه په يوه ځای له ځايونو دی اعراب څخه لکه درفع، يا نصب او يا جر ځای راشي د وروستې شکل حرف يې تغيير نه راځي خو د موقعيت له حيثه په جمله کې په محل دی رفع، نصب او جر کې واقع کېږي.
کتنه:

پورتنې اته ډوله اسماء پر لازمي بنا مېني دي يعنی هيڅ کله معرب نه ګرځي او داسې حالات هم شته چې معرب اسمونه په هغه حالت کې مېني ګرځي، خو مېني والی يې عارضی بلل کېږي چې په لاندې ډول دي:

الف: هغه منادي چې مغرده يا علم او يا مقصوره نکره وي.

دا دواړه منادي مېني په علامه دی خپل رفع کېږي او دا چې وايو مفرده وي دا افراد د مضاف په مقابل کې دی نه دی تشبيه او جمع په مقابل کې. لکه: يا محمد، يا بايعان، يا خالدون.

ب: اسم د (لا) النافية للجنس چې مضاف او شبه مضاف نه وي د نصب په خپله علامه مېني ګرځي لکه: لا حول ولا قوة إلا بالله.

ج: دی قبل، بعد، غير، حسب، اول او دُون کله چې د هغوې مضاف اليه حذف شي د خپلي رفع په علامه مېني ګرځي لکه: ما رأيت مثل هذا الكتاب من قبل.

ضمير:

۱— ضمير مېني اسم دی چې پر متکلم، مخاطب او غائب باندې دلالت کوي او په دری ډوله دی: منفصل، متصل او مستتر.

۲— منفصله ضمائر: هغه الفاظ دي چې په مستقل ډول لوستل کېږي او په دوه ډوله دی مرفوع او منصوب.

الف: درفع منفصل ضمائر: هغه ضمائر دي چې د رفع په محل کې مبتدا، خبر، فاعل يا نائب فاعل او داسې نور واقع کېږي. او په لاندې ډول دي:

د متکلم لپاره: انا نحن.

د مخاطب لپاره: أنت، اَنْتِ، انتما، انتم، اَنْتُن.

د غائب لپاره: هو، هی، هما، هم، هن.

لکه: انا افغانی. انا ضمیر منفصل مېني پر سکون په محل دې رفع کې مبتداً. ما قام إلا هو. هو منفصل ضمیر مېني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل. لم یکا فاً الانحن. نحن منفصل ضمیر په محل دی رفع کې نائب فعل.

ب: د نصب متصل ضمائر:

دا ضمائر په محل دی نصب کې مفعول به واقع کېږي او عبارت دي له: د متکلم لپاره: ایاى ایانا.

د مخاطب لپاره: ایاک، ایاک، ایاکما، ایاکم، ایاکن.

د غائب لپاره: ایاه، ایاها، ایاهما، ایاهم، ایاهن.

لکه: "ایاک نعبد و ایاک نستعین".

ایاک: منفصل ضمیر مېني پر فتحه په محل د نصب مفعول به.

۳- متصل ضمائر:

متصل ضمائر په دری ډوله دي.

الف: درفع متصل ضمائر: دا هغه ضمائر دي چې تل د فعل سره متصل وي که فعل

تام وي او که ناقص او په لاندې ډول دي:

— د فاعل تاء لکه: درست، درست، درستما، درستم، درستن.

— نا لکه درسنا.

— د تشبیه الف لکه: درسا، یدرسا، تدرسا، ادرسا.

— د جمع واو لکه: درسوا، یدرسون، ادرسوا.

— د مخاطبى یاء لکه: تدرسين، ادرسى.

— د نسوه نون لکه: درسن، یدرسن او ادرسن.

دغه ضمائر مرفوع او فعل تام (هغه فعل چې فاعل غواړي) سره متصل او په محل در

فع د فاعل د همغه فعل کې دی. لکه:

قرأت الصحف: قرأ فعل ماضي مبني (ت) ضمير متصل مبني^۱ پر ضمه په محل دې رفع کې فاعل.

القطاران يسيران. يسيران فعل مضارع مرفوع او دی رفع علامه يې د نون ثبوت (د نون نه حذفیدل) دي. او الف دې تشبیه متصل ضمير په محل دی رفع کې فاعل. الطالبات نجحن. نجحن: نجح فعل ماضي او د نسوه له نون سره یوځای توب لامله مبني پر سکون. نون ضمير مبني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل. او يا د ناقص فعل سره متصل وي: (هغه فعل چې مبتداً او آخر کې عمل کوي نه په فاعل کې) په دې صورت کې هم مبني او پ محل درفع د ناقص فعل کان او د هغه دې اخواتو د اسم وي. لکه: کنتم خیرامة اخرجت للناس. کنتم ناقص ماضي فعل تاء متصل ضمير مبني په محل دې رفع کې اسم د کان.

خیر: د کان خبر منصوب په فتحه.

کانوا يداً واحداً. کانوا ناقص ماضي فعل واو متصل ضمير په محل دې رفع کې د کان اسم. يداً خبر د کان منصوب په فتحه.

ب: د نصب متصل ضمائر:

دا ضمائر يا له تام فعل سره متصل وي او يا له حروف مشبه بالفعل سره او په لاندې ډول دې:

د متکلم ياء: لکه شکرني.

د متکلم (نا) مع الغير متکلم: لکه شکرنا، کاف د مخاطب: لکه شکرک، شکرک، شکرکما — شکرکم، شکرکن.

د غائب ها: لکه شکره، شکرها، شکرهما — شکرهم، شکرهن.

دغه ضمائر، د نصب متصل ضمائر له فعل سره او د هغه مفعول به واقع کېږي مبني په محل دې نصب کې دی. لکه:

تقدم الجنود نحو العدو وحاصروه. حاصروه: حاصر ماضي فعل مبني، واو ضمير، مرفوع متصل مبني په محل دې رفع کې فاعل د حاصر، هاء منصوب متصل ضمير مبني په محل دې نصب کې مفعول به.

الا ناشيد الوطنية تهزنا. تهز: فعل مضارع مرفوع په ضمه فاعل يې ضمير مستتر چې تقدير يې (هي) دی او (نا) متصل ضمير مبني پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به.

يا به له مشبه بالفعل حروفو سره متصل وي (إنَّ او د هغه أخوات): چې په دې حالت هم مبني او په محل دی نصب دې اسم د إنَّ يا يوله نورو حروفو مشبه با لفعل څخه وي. لکه: إنه موجود. إنَّ د تاکید او نصب حرف، ها متصل ضمير مبني پر ضمه په محل دې نصب کې د إنَّ اسم. موجود: د إنَّ خبر مرفوع په ضمه.

ج: د جر متصل ضمائر:

دا ضمائر يا له اسم سره متصل وي او يا د جر له حروفو سره چې عبارت دي له:

ياء د متکلم لکه: کتابی

(نا) متکلم مع الغير: کتابنا— جاء احمد إلینا.

د مخاطب کاف: کتابک، کتابک، کتابکم، کتابکن.

جاء احمد إلیک، إلیک، إلیکما، إلیکم، إلیکن.

لکه په مثالونو کې مو چې ولیدل دا ضمائر يا له اسم سره متصل وي چې په دې حالت کې مبني او په محل دې د جر کې مضاف الیه. لکه:

العلم له فوائده. فوائده: ها متصل ضمير مبني پر ضمه په محل دې کې مضاف الیه.

يا له حرف جر سره متصل وي چې په دې حالت کې هم مبني او په محل دې جر کې بلل کېږي. لکه: أخذت القلم منك، من حرف جر او کاف ضمير مبني پر فتح په محل دې جر کې.

۴- مستتر ضمائر:

دا ضمائر ظاهرې صورت نلري چې تلفظ پرې وشي او په دوه ډوله دی: واجب الاستتار ضمائر، او جائز الاستتار ضمائر.

الف: هغه ضمائر چې استتار يې واجب دی: هغه ضمائر دي چې دې اسم ظاهر راوړل د هغه پر ځای هيڅکله جائز ندې. چې په لاندې ډول د هغه موارد راوړل کيږي.

— واحد مخاطب د امر فعل: لکه: اکتب. اکتب د امر فعل ميني پر سکون او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انت) دی. ددې ضمير ابرازول جائز ندې ځکه چې ظاهر اسم د هغه پر ځای نشي راتلای. او که چيرې اووايو: اکتب زيد په هغه صورت کې چې د مخاطب نوم زيد وي په هيڅ صورت کې زيد فعل نشي کيدای خو منادي د ندا د حرف په حذف کيدای شي او په محل دې نصب کې مفعول به واقع کيږي.

او که چيرې اووايو: اکتب انت. انت هم فاعل نشي کيدای که چيرې فاعل شي نو دی فاعل حذف هم بې له قائم مقام څخه جائز ندی نو ويلایشو چې انت د مستتر ضمير لپاره چې فاعل دی تاکيد دی.

— هغه مضارع فعل چې په تاء د خطاب، همزه يا نون د متکلم شروع شوی وي. لکه: تشکر، تشکُر: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انت) دی.

أوافق: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انا) دی.

نکتب: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (نحن) دی.

ب: جوازي مستتر ضمير: هغه غير ملفوظ ضمير دی چې ظاهر اسم يې په محل کې واقع کيدای شي. جوازي مستتر ضمير په فعل ماضي او مضارع کې غائب يا غائبی ته

مستند وي. لکه: الرجل قام، قام ماضي فعل مبني پر فتحې، فاعل يې مستتر ضمير چې ابراز کې هم جواز لري او تقدير يې (هو) دی. الشمس تشرق. تشرق: مضارع فعل مرفوع په ضمه فاعل يې جوازي مستتر ضمير چې تقدير يې (هي) دی.

يادونه:

په ډيرو مواردو او تركيبونو کې د کان او د هغه دي اخواتو اسم مستتر ضمير وي، په خاص ډول په هغه جملو کې چې په مبتداً شروع او خبر يې يو له افعال ناقصه او د هغه اسم او خبر وي. لکه:

النجاح ليس سهلاً: النجاح مبتداً مرفوع په ضمه. ليس: ماضي ناقص فعل او يو له اخواتو د کان مبني پر فتح او اسم يې مستتر ضمير چې تقدير ي (هو) دی او النجاح ته راجع دی.

سهلاً: د ليس خبر منصوب ټوله جمله له ناقص فعل (ليس) او د هغه له اسم او خبر څخه مرکبه خبر لپاره دی النجاح چې مبتداً دی.

هـ د ضمير تاکيد:

الف: کله چې اوغواړو منفصل ضمير ته تاکيد ورکړو، نو هغه لفظ تکرارؤ لکه: هو، هو الغفور الرحيم — اياک، اياک نستعين.

ب: قمت بالواجب: تاکيد يې قمت انا بالواجب. إفتح النافذة: افتح أنت النافذة.

ج: کله چې اوغواړو متصل او مستتر د رفع ضماير دی (نفس) او يا (عين) په کلمو تاکيد وکړو. واجب دی چې لومړی هغه د مرفوع منفصل ضمير پواسطه تاکيد او وروسته د (عين) يا (نفس) کلمه ذکر کړو. لکه:

قمت انا نفسي بالواجب، افتح أنت عينک النافذة.

د: کله چې د مرفوع متصل یا مستتر ضمير تاکيد د کلا، کلتا، کل یا جميع پواسطه اراده شي، نيغ په نيغه يو له دې الفاظو راوړو او په دې صورت کې تاکيد د منفصل ضمير پواسطه شرط نه دی. لکه: الرجال حضرا کلاهما و السيدتان تکلما کلتا هما. العلماء يحا ولون کلهم او جميعهم إكتشاف اسرار الطبيعة.

٦— عطف په ضمير:

الف: منفصل ضمير پر منفصل ضمير عطف کېږي. لکه: أنا و أنت متفقان في الرأي.
ب: ظاهر اسم پر منفصل ضمير عطف کېږي. لکه: هم و جيرانهم متفاهمون.
ج: کله چې ظاهر اسم په متصل ضمير دې یا په مستتر ضمير عطف شي، نو واجب دی چې فاصل دې معطوف او معطوف عليه ترمنځ د يوه منفصل ضمير یا کوم بل فاصل راوړل شي. لکه: شرعت انا و صديقي لا نقاذالغريق.
د: کله چې ظاهر اسم په منصوب متصل ضمير عطف شي جائز دی چې فاصل په کې ذکر نه شي. لکه: رأيتاه و اصدا قاءه يعبرون الطريق.
هـ: کله چې ظاهر اسم په مجرور ضمير عطف شي، شه دی چې د جر عامل که اسم وي یا حرف له معطوف سره مکرر ذکر شي. لکه: مررت به و باخيه — رأيت ابا زيد و أبا عمرو.

عمومي کتنې د ضمايرو په اړه:

— دی (هم) او (هن) او دې (جماعة د نون) او دې (نسوی د نون) په جمع دې غیر ذوی العقولو کې نه استعمالېږي.
دې (هی) ضمير د غیر ذوی العقولو ته راجع کېږي او هم دا ډول هغه فعل چې غیر ذوی العقولو جمع ته مسند وي د تأنيث ساکنه تاً او تاً د مضارعت قبلوي. لکه: ارتفعت الطائرات و هي تحلق فوق السحاب. او لکه: تعيش الفيلة في الغابات.

۲— کله چې یا د متکلم له فعل سره متصل شي د دوی دواړو تر منځ مکسور نون راوړل کېږي چې د وقایه نون ورته وایل کېږي ځکه چې د فعل آخر له کسرې څخه وقایه کوي. لکه: شکرني، یشکرني، آشکرني.

— کله چې یاء د متکلم له یوه حرف له حروفو د مشبه بالفعل سره متصل شي جائز دی چې دې وقایه نون مخکې له یا د متکلم څخه راوړل شي، او دا نون له لیت څخه مخکې ډیر استعمالیږي. لکه: اننی متفائل و لیتنی انجج.

۳— کله چې یا د متکلم په عن او من مجرور وگرځي، د نون وقایه راوړل مخکې له یا د متکلم څخه واجب دی. لکه: لما اقترب منی، ذهب الحزن عني.

۴— کله چې دوه ضميره له معلوم فعل سره متصل شي (مبني للفاعل) لومړی ضمير تل په محل دې رفع کې فاعل وي او دوهم ضمير په محل دې نصب کې مفعول به دی. لکه: قابله: تا متصل ضمير مبني^۱ پر ضمه په محل د رفع کې فاعل او هاء: متصل ضمير مبني^۱ پر ضمه په محل دې نصب کې مفعول به.

۵— کله چې یا د متکلم، کاف د خطاب او ها دې غائب له فعل سره متصل شي دا دریواړه ضميرونه په دا ډول حالت کې مفعول به او په محل دې نصب کې وي. لکه: سرنی نجالک. سرنی: سر ماضي فعل مبني^۱ پر فتح او نون، نون د وقایه، یا متصل ضمير مبني^۱ په محل د نصب کې مفعول به، نجاهک: نجاه فاعل مرفوع په ضمه او کاف متصل ضمير مبني^۱ پر فتحه په محل دې جر کې مضاف الیه.

د اشاری اسم

۱— اشاره اسم هغه مېنې^۱ دی چې په هغه معین چې دې اشارې پواسطه تعیین شوی دلالت کوي.

۲— د اشاری اسمونه عبارت دي له:
الف:

- ذ: د مذکر مفرد لپاره.
- ذی: زه او ته د مؤنث مفرد لپاره.
- ذان: د مذکرې تشبیه لپاره.
- تان: د مؤنثې تشبیه لپاره.
- أوالاء: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.
- هنا: د مکان لپاره.

ب: کله چې قریب ته اشاره یا په عام ډول اشاره مراد وي، د اشارې له اسم څخه مخکې "ها" چې دې تشبیه په "هاء" یادیږي، راوړل کیږي، په دې اساس دې اشاری اسماً په لاندې ډول دي:

- هذا: د مذکر مفرد لپاره.
- هذه: د مؤنث مفرد لپاره.
- هذان: د مذکرې تشبیه لپاره.
- هاتان: د مؤنثې تشبیه لپاره.
- هؤلاء: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.
- هاهنا: د قریب مکان لپاره.

ج: خو کله چې د بعید لپاره د اشاری قصد وشي، کاف او یا کاف او لام دې اشارې اسم په آخر کې راوړل کیږي. چې دا کاف د خطاب کاف بلل کیږي او ددې لپاره

چې حرف دی په محل دی اعراب نشي راتلای. د بعيد اشارې اسمونه په لاندې ډول دي:

ذاک او ذلک: د مذکر مفرد لپاره.

تلک: د مؤنث مفرد لپاره.

ذانک او ذلک: د مذکرې او مؤنثې تشبې لپاره، چې دا دواړه الفاظ لږ استعمالیږي.

اولک: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.

هنا او هنالک: د بعيد مکان دې اشارې لپاره.

۳— ټول د اشارې اسمونه مېنې دي یواځې "هذان او هاتان" چې دواړه اسمونه معرب دي او د هغوی اعراب لکه د نورو اسمونو د مثني په ډول ده الف او یا باندې دی.

ددې لپاره چې د اشارې د اسمونو آخر د مېنې والې له امله تغیر نه مېنې نو د هغوی د اعراب محلي دی پدې معنی چې د رفع، نصب او جر په محل کې واقع کیږي. لکه: هذه مدرسة العربیه. هذه: دې اشارې اسم مېنې پر کسره په محل دی رفع کې مبتداً. مدرسة: خبر د مبتداً مرفوع په ضمه.

اللغة: مضاف الیه مجرور په کسره. العربیه: نعت (صفت) د مضاف الیه مجرور په کسره.

۴— کله وروسته د اشارې له اسم څخه، هغه اسم چې مقترون په (ال) وي واقع شي، مقتران په (ال) اسم بدل یا صفت د اشارې د اسم لپاره وي، او په اعراب کې د اشارې دې اسم حکم اخلي. لکه:

هذا الطالب مجتهد. هذا: د اشارې اسم مېنې پر سکون په محل دې رفع کې مبتداً الطالب. د اشارې د اسم بدل مرفوع په ضمه، مجتهد خبر مرفوع په ضمه.

قرأت ها تین القصتين. قرأت: د ماضي فعل مېنې پر سکون (تأ) ضمير مېنې پر ضمه په محل د رفع کې فاعل "هاتین" د اشارې د اسم بدل او منصوب پر یا ځکه چې مثني دی.

يادونه:

الف: د غیر ذوی العقول جمع ته پواسطه دې هډه، چې د مفردې مؤنثې د اشارې اسم دی، اشاره کېږي او ډیر لږ د "هؤلاء" یا "اولئک" په ذریعه هغې ته اشاره کارول شوی. لکه: هذه المباني عالية و تلك الميادين فسيحة.

ب: کله چې دې اشارې له اسم سره د خطاب کاف متصل شي او وروسته له هغه څخه مخاطب ذکر شي، کاف په افراد، تشبیه او جمع کې له مخاطب سره یو ډول ګرځي (دی مخاطب مطابق) لکه:

ذالک الکتاب مفید یا محمد، ذلکما الکتاب مفید یا صديقي

ذلکم الکتاب مفید یا اصد قاءى، ذلکن الکتاب مفید یا سيداتى.

ج: د تشبیه کاف دې اشارې په اسم (ذا) باندې داخلېږي او "کذا" لوستل کېږي. چې دې مثل یا ډول معنی افاده کوي. لکه: علمت عليا فاضلا و علمت أخاه کذا (یعنی مثله).

او کله په "کذا" د تشبیه حرف داخلېږي لکه: أهکذا عرشک او کله لام او کاف وروسته دې هغه اشارې له اسم څخه راوړل کېږي چې د تشبیه کاف پرې داخل شوی وي. لکه:

علمت عليا فاضلا و علمت أخاه کذلک.

موصول اسم

۱. موصول اسم هغه مېنې اسم دی چې د هغه جملې په واسطه چې له ده وروسته راځي پر شي يا معين شخص دلالت کوي، او نوموړې جملې ته د موصول صله ويل کېږي.

۲. موصول اسماء په لاندې ډول دي:

- الذی (مذکر مفرد) لکه: حضر الذی نجح.
- الّتی (مؤنث مفرد) لکه: کوفت الطالبۃ الّتی نجحت.
- اللذان (مذکره تشبیه) لکه: سافر اللذان اقاما فی الفندق.
- اللتان (مؤنثه تشبیه) لکه: اللتان واظبتا علی الحضور نجحتا.
- اللّذین (مذکره جمع د عقلاً لپاره) لکه: لا أحب الذین یتباهون بأعمالهم.
- اللّاتی واللّاءى (د مؤنث جمع) لکه: أحسنت السیدات اللّاتی تکلمن.
- من د ذوالعقولو لپاره که مذکر وي او که مؤنث، مفرد وي که تشبیه يا جمع. لکه: جاء من قام — جاءت من قمت، جاء من قاما — جاءت من قامتا، جاء من قاموا — جاءت من قمن.
- (ما) د غیر ذوی العقولو لپاره که مذکر وي او که مؤنث مفرد وي او که تشبیه او جمع لکه: اعجبنی ما کتبت من قصة، او ما کتبت من قصتين او ما کتبت من قصص.

۳. ټول موصول اسمونه پرته له اللذان او اللتان مېنې دي او دا دواړه لکه د تشبیه په شان اعراب اخلي سره لدې چې د موصول اسمونه آخر تغییر نه کوي خو لکه نور مېنې اسمونه په محل دې رفع، نصب او جر کې د موقعیت له لحاظه په جمله کې واقع کېږي. لکه: کوفی الذین نجحوا فعليه جمله د (نجح) فاعل (د جمع واو) موصول (الذین) څخه جوړ شوی او الذین نائب فاعل د مجهول فعل (کوفی) لپاره په محل دې رفع کې. او لکه: إن السیارة الّتی تسیر یحانبا مسرعة. "الّتی" موصول

اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې نصب کې نعت (صفت) د اِن اِسْم — تسيړ فعلیه جمله مرکب له فعل او فاعل څخه، صله د موصول.

۴. د موصول صله:

الف: د موصول صله جائز دی چې فعلیه جمله وي، لکه په پورتنیو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب: د موصول صله جائز دی چې اسمیه جمله وي لکه: حضرالذین هم اصدقاءى.

ج: همدا ډول جائز دی چې صله شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور) اوسې. لکه:

انظر إلى اللوحة التي أمامك. امامك: ظرف دی او صله د موصول لپاره.

قطعت الازهار التي في الحديقة. في الحديقة: جار او مجرور دې صله د موصول لپاره.

— کله چې د موصول صله فعلیه یا اسمیه جمله وي، واجب دی چې هغه جمله کې داسې یو ضمیر وي چې صله له موصول سره د تړی او ددې ضمیر مطابقت په نوع او عدد کې له موصول سره ضروري دی. د اضمير د (عائد) په نوم یادېږي. لکه:

احسنت السيدات التي تكلمن. په دې شان کې د موصول صله نون د جمع مؤنثې دې (د نون نسوه) چې په عدد او نوع کې له خپل موصول (التي) مطابقت لري. او که چیرې عائد د کلام له سياق څخه و پیژندل شي حذف یې جائز دی. لکه:

جاء الذين كافأت (يعني الذين كافئتهم). او دا حذف په داسې مواردو کې راځي چې عائد ضمير او په محل دې نصب کې وي لکه په تیر شوي مثال کې همدا ډول دی، هغه صله چې شبه جمله یا جار او مجرور وي د هغه مقدار فعل متعلق ګرځي چې واجب الحذف دی.

دی: قطعت الازها — التي في الحديقة. تقدير داسې دی: الازهار التي إستقرت في الحديقة.

يادونه:

الف: لیدل کيږي چې موصوله اسمونه (الذين، اللاتي او اللائي) د ذوی العقولو د جمع لپاره او (التي) او (ما) د غیر ذوی العقولو لپاره استعمالیږي. لکه: قرأت المقالات التي کتبتها (یا) قرأت ما کتبت من المقالات.

ب: دی (أی) هغه وخت موصول اسم واقع کيږي چې د هغه پر ځای موصوله (من) یا (ما) راشي. او په دې حالت کې معرب دی. لکه: يعجبنى أی أدی واجبه. أی: موصول اسم فاعل مرفوع په ضمه.

د شرط اسم

۱. د شرط اسم هغه مبنی دی چې دوه جملې سره یوځای کوي او لومړې جمله د دوهمې جملې د تحقق لپاره، شرط ګرځوي.
۲. د شرط اسمونه په لاندې ډول دي:
من، ما، متی، مهما، ايان، أين، اینما، أنى، حیث، کیفما او أی.
۳. د شرط اسمونه پرته له (أی) څخه ټول مبنی دي او د خپل موقعیت له حیثه په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کيږي او ورستی برخه یې تغیر نه خوري په خپل حال پاتې کيږي. لکه:
من یزرع یحصد. من د شرط اسم مبنی پر سکون په محل دې فعل کې مبتداً.

يادونه:

د شرط اسمونه شرحه د فعل و مضارع د جز په بحث کې په تفصیل ذکر کيږي.

د استفهام اسم

۱. د استفهام اسم هغه مېنې اسم دی چې (د یوه شي د پیژندنې لپاره د هغه پواسطه پوښتنه تر سره کېږي).

۲. د استفهام اسمونه عبارت دي له: من، ما، متی، این، کم، کیف، او ای څخه.

۳. د استفهام اسمونه پرته له (ای) څخه ټول مېنې اسم دي او د موقعیت له حیثه په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کېږي او آخر یې یې له کوم تغیر څخه په خپل حالت پاتې کېږي.

— د استفهام اسمونه: د کلام په لومړي سر کې راځي او د حرف لومړي توب پرې جائز دي. لکه: من أحب الفنانين إلیک؟

من د استفهام اسم مېنې پر سکون په محل د رفع کې مبتدا.

بکم اشتریت هذالکتاب. بکم: باء حرف جر — کم د استفهام اسم مېنې پر سکون په محل دې جر کې.

یادونه:

د استفهام د اسمونو شرحه دی (استفهام د روشنو په برخه کې) راوړل کېږي.

مرکب اعداد

له ۱۱ — ۱۹ پورې پرته له ۱۲ څخه

۱. مرکب اعداد چې له یولسو بیا تر نولسو پورې دواړه برخې یې مېنې پر فتحه دي پرته له دولسو څخه چې لومړې برخه د مثنیٰ په اعراب راځي او د تمیز په برخه کې ددې مطلب شرحه وشوه.

۲. دا اعداد د دواړو برخو په فتحه د بنا له ساتلو سره سره په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کېږي او لکه نور مېنې اسمونه په محل د رفع نصب او جر کې راځي.

لکه: جاء اربعة عشر طالبا. اربعة عشر: مرکب عدد دی او دواړه برخې يې په محل دې رفع کې فاعل دي. طالبا: تمیيز منصوب په فتحه.

ځينې (بعض) مېنې ظروف:

۱. د ظروفو په اړه مو د منصوب اسم په برخه کې يو څه ولوستل چې ظروف ښايي چې معرب وي خو بيا هم ځينې حروف مېنې راغلي دي چې په لاندې ډول دي:
حيث، امس، الآن، إذ، أين او ثم. لکه: جلست حيث كنت جالسا. حيث د مکان ظرف مېنې پر ضمه په محل دې نصب کې مفعول فیه.
۲. همدا ډول هغه ظروف چې مرکب استعمالیږي مېنې دي. لکه: لیل نهار و بین بین.

يادونه:

"إذ" په تیره زمانه باندې دلالت کوي او مېنې پر سکون دی او جملې ته مضاف کیږي. لکه: جئتک إذ قام محمد. او کله چې مضاف نه وي نو له داسې کلمو سره ملحق وي چې په زمانه باندې دلالت کوي نو په دې صورت کې منون راځي. لکه: حينئذ، وقتئذ، يومئذ.

أسماء الافعال

١. اسماء الافعال هغه مبنی اسمونه دي چې د فعل په معنی دي خو د فعل علامې (نښې) نه قبلوي.

٢. اسماء الافعال د زمانې له حیثه په دری ډوله دی:

الف: د ماضي اسماء الافعال چې دا اسمونه د ماضي د فعل پر معنی دلالت کوي. او په هغوی کې هیئات (بَعْدَ — شتان (إِثْرَقَ) — سرعان (سرع) مهم گڼل شوي دي.

ب: د مضارع اسماء الافعال: دا اسمونه پر معنی د فعل مضارع دلالت کوي چې مهم یې په لاندې ډول دي: أَفَّ (تَفَجَّرَ)، آه (توجع) وی (تعجب) او عَطَّ (يکفی)

ج: د امر اسماء الافعال: چې دی امر په فعل دلالت کوي او په لاندې ډول دي:

إِيه (أَي زِد) — آمین (أَي استجب) — هيا (أَي أَسْرِع) — صه (أَي أَسْكَت) — حَيَّ (أَي اقبل) — هاک (أَي خذ) — علیک (أَي الزم) — دونک (أَي اخذ).

علاوه له پورتنیو د امر له اسماء الافعالو څخه ممکن له هر ثلاثې متصرف تام فعل څخه پر وزن د فَعَال فعل امر جوړ شي لکه: حذار په معنی دې (أَحْذَر) دفاع په معنی دی (ادفع) او سماع په معنی دې (اسمع).

٣. د اسماء الافعال، مبنی اسمونه دي د مفرد، مثنی او جمع لپاره یو ډول استعمالیږي. لکه:

حی علی الصلاة أيها الرجل، حی علی الصلاة أيها الرجلان او حی علی الصلاة أيها الرجال.

خو هغه اسماء الافعال چې د خطاب له کاف سره متصل شي کاف یې د مخاطب په تناسب ذکر کیږي. لکه چې وايو: هاک موضوعا ینا سبک وهاکم موضوعا یناسبکم.

٤. الاسماء الافعال د هغه فعل عمل کوي کوم چې د هغه نائب وي نوافعل مرفوع، او مفعول به منصوب ګرځوي. لکه:

هیئات الامل فی النجاح (أَي بَعْدَ الامل فی النجاح) هیئات:

اسم فعل ماضي مبنی^۱ پر فتحه الامل دی اسم فعل (هیئات) فاعل مرفوع په ضمه. او لکه: حی علی الصلاة. حی د امر اسم فعل په معنی دې اقبل مبنی^۱ پر فتحه او فاعل یې مستتر ضمیر تقدیر یې انت.

علی الصلاة، جار او مجرور متعلق د حی. او لکه: حذار الاسد. حذار: د امر اسم فعل مبنی پر کسره او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې انت دی. الاسد: مفعول به دی (حذار) چې اسم فعل دی منصوب په فتحه. او لکه: صرفت در همین فقط (ای صرفت در همین فیکفی).

صرفت: صرف د ماضي فعل تاء د هغه فاعل او درهمین: مفعول به منصوب په یاء خکه چې تشبیه دی.

فقط: فاء د عطف حرف — قط د مضارع اسم فعل په معنی د یکفیی مبنی^۱ پر سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) کیږي.

د مبنی^۱ اسم په هکله خو مهم ټکي:

د بحث په پایله کې د مبنی^۱ اسم په هکله د خو مهمو ټکو یادونه په لاندې ډول کیږي:

۱. دهر مبنی^۱ اسم ورستی برخه که ساکن وي که مفتوح، مضموم وي که مکسور تل په خپل حالت باقي پاتې کیږي که څه هم نوموړی اسم په محل د رفع، نصب یا جر په اساس دې اعراب کې واقع شوی وي. لکه:

حضر هؤلاء الرجال. هؤلاء: د اشاری اسم مبنی^۱ پر کسره په محل دې رفع کې فاعل. الرجال: بدل له فاعله دی (اشارې دې اسم) څخه منصوب په فتحه — مررت بهؤلاء الرجال. هؤلاء:

دی اشارې اسم مبنی^۱ پر سکون په محل دې جر کې — الرجال: بدل دی اشارې له اسم څخه مجرور په کسره.

۲. مېنې اسمونه منون (تنوين لرونکې) نه ګرځي. کله چې معرب اسم په عارضی بنا باندې مېنې وګرځي لکه نو مېنيات نه منون کيږي. لکه: يا محمد چې دی محمد د (ال) په تنوين نطق نه کيږي او يواځي په غيرمنونه ضمه تلفظ کيږي. همدا ډول لارجل في الدار. لا رجلاً نه ويل کيږي همدا ډول تحية طيبة و بعد. چې بعد منونه نه تلفظ کيږي.

دوهم باب

فعل

فعل د اعراب او بناء له حیثه:

فعل هغه کلمه ده چې په یوه خاصه زمانه کې د یوه شی په حدوث دلالت کوي. فعل د جوړښت له حیثه په دوهمه برخه د همدې کتاب کې خپرل کېږي. خو فعل د نحوی قواعدو له حیثه چې په دې برخه خپرل کېږي په دوه ډوله دی: مېنې او معرب:

مېنې فعل هغه فعل دی چې وروستی برخه یې د موقعیت له لحاظه په کلام کې تغیر نه مني. لکه د کُتَب، چې ماضي فعل دی او په هر ځای د کلام کې چې راشي اخر یې مېنې پر فتحه دی او تغیر نه مني لکه: کتب زید رساله. یا: ماکتب زید رساله. دی (یکتب) فعل، چې د مضارع فعل دی وروستی برخه یې د موقعیت له حیثه په کلام کې تغیر کوي. کله وایو زید یکتب رساله.

چې دې (یکتب) آخر مفهوم او کله چې او وایو: زید یکتب، آخر یې مفتوح او کله چې وویل شي: زید لم یکتب رساله. د فعل آخر مجزوم (ساکن) کېږي.

پدې پوه شوو چې ماضي فعل مېنې او مضارع فعل معرب دی همدا ډول د امر فعل هم مېنې دی او د یادولو وړ دی چې د ماضي او امر فعلونه تل مېنې دي خو مضارع فعل که څه هم په اصل کې معرب دی خو کله چې د نسوی له نون یا د توکید له نون سره متصل او یو ځای شي نو مېنې ګرځي.

په لومړي فصل کې به ددې موضوع تفصیل وشي.

لومړۍ څپرکي

مېنې فعلونه

مېنې فعلونه عبارت دي له:

۱. د ماضي فعل.

۲. د امر فعل.

۳. هغه د مضارع فعل چې له نون دی نسوي او نون د تاکید سره بې له کوم فاصله يوځای شوی وي.

۱. د ماضي فعل او د هغه بناء:

د ماضي فعل په هر ځای کې چې وي مېنې^۱ دی او په لاندې ډول دي:

۱. مېنې^۱ پر سکون: او دا په هغه صورت کې دی چې له تاء د فاعل، نا د متکلم مع الغیر یا د نسوي له نون سره يوځای او متصل شي. لکه:

شکرت، شکرت، شکرت، شکرتما، شکرتن.

(د فاعل د تاء مثالونه) شکرتا (متکلم مع الغیر د (نا) مثال او شکرتن (د نسوي د نون مثال).

۲. مېنې^۱ پر ضمه: يعنی وروستی حرف د ماضي د فعل مضموم وي او دا په هغه صورت کې دی چې دا فعل د جمع له واو سره چې د هغه فاعل دی يوځای شي. لکه: شکروا.

۳. مېنې^۱ پر فتحه: يعنی وروستی حرف د ماضي د فعل فتحه ولري چې په لاندې ډول دي:

* کله چې له تاء د تانيث، يا الف د تشبيه سره يوځای شي. لکه: شکرت، شکرا، شکرتا.

* کله چې د نصب له متصلو ضمائرو (د متکم یاء — نا — د خطاب کاف د غائب ها) سره یوځای شي. لکه: شکرني، شکرنا، شکرک، شکرما، شکرکم، شکرکن، شکره، شکرها، شکرهما، شکرهم، شکرهن.

۲. د امر فعل او د هغه بناء:

د امر فعل مطلقاً مبنی^۱ او د بناء علامې (نښې) یې په لاندې ډول دي:

۱. سکون: کله چې د امر وروستی حرف صحیح وي او بل شي سره نه وي متصل او یا د نسوې له نون سره متصل وي لکه: اشکر — اشکرُن
۲. مبنی^۱ پر فتحه: کله چې د تأکید له نون سره متصل وي لکه: اشکرَن.
۳. د نون په حذف: کله چې د تشبیه نون، د مخاطب یاء او د جماعه واو د فعل له امر سره متصل شي. لکه: اشکرا، اشکروا، اشکری.
۴. حرف علة حذف کله چې معتل الاخر وي. لکه: ارض، أعطف، ارم، تعال (ای احضر و اصلها تعالی).

یادونه:

ومو لیدل کله چې د امر فعل معتل الاخر وي د حرف علة په حذف مبنی^۱ ګرځي. خو کله چې صحیح الاخر وي او ماقبل آخر یې حرف علة وي. لکه: کان، سار، اضاع، استفاد ... الخ

په دې ډول کې د امر فعل مبنی^۱ پر سکون د وروستې حرف ګرځي او په ځینو تصاریفو کې د علة حرف چې د ماقبل له آخر حرف څخه دی حذفیږي. لکه: کن — سر — اضع — استفد. د ا حذف ددې لپاره کیږي چې د دوو ساکنو حروفو له یوځای توب څخه ډډه وشي، ځکه چې د علت حرف ساکن دی کله چې د فعل وروستې برخه مبنی^۱ پر سکون شي نو ساکنه یاء حذفیږي او په کومو صیغو کې چې د امر د فعل جوړول التقاء ساکنین منځ ته نه راوړي (یاء) په خپل حال پاتې کیږي. لکه: سبرا، سیروا، سیری. همدا ډول کله چې د واحد امر له صیغې سره نون د تاکید

یوځای شي او التقاء ساکین لري کړي، یاء بیرته راگرځي لکه: سیرن، اضیعن او استفیدن.

۳. د مضارع فعل او د هغه بناء:

د مضارع فعل په اصل کې معرب دی (دا موضوع د معرب په بحث کې یادېږي) خو کله چې نون د نسوې او نون د تأکید بې له کوم فاصله له هغه سره یوځای شي، مېنې گرځي.

۱. په سکون مېنې گرځي: کله چې نون د نسوې له مضارع فعل سره یوځای شي هغه فعل مېنې گرځي. لکه: هن لیشکرن.

۲. په فتحه مېنې گرځي: کله چې د تأکید نون بې له کوم فاصل څخه له مضارع فعل سره یوځای شي نو فعل مېنې پر فتحه گرځي. لکه: هن لیشکرن.

او که چیرې د مضارع فعل د تأکید له نون سره بې له کوم فاصل نوه يعني د تشبیه الف، یا د جمع واو، د مخاطبې یاء، یاء د نسوې نون ته مسندوه په دې دریواړو شکلونو کې د مضارع فعل معرب دی ځکه چې د تشبیه الف، د جمع واو، او مخاطبې یاء د مضارع فعل او د تأکید نون تر منځ واقع کېږي نو اتصال جائز نه دی. لکه: لاتنصران الظالم — لاتنصرن الظالم — لاتنصرن الظالم.

او په څلورم حالت کې چې د مضارع فعل د نسوې له نون سره متصل شي مېنې پر سکون گرځي که څه هم الف فاصل واقع شوی دی. لکه: لا تنصرنان الظالم چې په دې صورت کې الف د نسوې او تأکید نون تر منځ راوړل کېږي څو دې دریو نونانو توالی (پرلپسې والی) را نه شي.

یادونه:

د تأکید نون هغه نون دی چې د مضارع فعل او امر په آخر کې زیاتېږي (دا خبره په خپل ځای کې شرحه کېږي). د تأکید نون په دوه ډوله دی:

ثقلیه نون: دا نون مشدد او مفتوح دی له: اُکْتَبْنَ.
خفیفه نون: دا نون ساکن وي لکه: لَنکَتَبْنَ، اکتَبْنَ.

د تأکید نون د استعمال ځایونه:

الف: د مضارع د فعل تأکید په نون واجب دی کله چې د مضارع فعل د قسم جواب او د قسم له لام سره متصل وي. لکه: و الله لا کرمن الغائر (اولاً کرمن).

ب: کله چې د مضارع فعل په امر، نهی یا استفهام دلالت وکړي د هغه تأکید جائز دی. لکه: لينفق القادرون. یا لينفقن القادرون.

— لا تمدم امراً حتى تجربه یا لا تمدحن.

— أتوافق على هذا الرأي. یا أتوافقن على هذا لرأي.

ج: د مضارع فعل تأکید د نوموړو حالاتو پرته ممنوع دی لکه:

تشرق الشمس كل صباح.

د: د امر د فعل تأکید جائز دی. لکه: اطع والديک أطيعن والديک یا اطيعن والديک.

هـ: د ماضي فعل په نون نه مؤکد کيږي.

دوهم څپرکی

د معرب فعل

د افعالو له ډلې څخه یواځې د مضارع فعل معرب دی او دا هم په هغه صورتونو کې چې له نون د نسوې او یا نون د تأکید سره مباشر تا متصل نه وي.

او مضارع معرب فعل، مرفوع، منصوب او مجزوم ته تقسیمېږي.

۱. مضارع معرب فعل: هغه وخت وي چې د نصب او جزم په حرف مسبوق نه وي.

۲. د مضارع د فعل د رفع علامې عبارت دي له:

الف: ضمه لکه: انا اکتب، نحن نکتب، انت تکتب، هو یکتب او هی تکتب.

ب: د نون ثبوت: د ضمې په نیابت کله چې فعل د افعالو خمسو له ډلې څخه وي

افعال خمسې عبارت دي له هر هغه مضارع فعل څخه چې د تشبیه له الف، واو د

جمع او یا د مخاطب سره متصل شي.

(یفعلاَن — تفعلاَن — یفعلون — تفعلون — تفعلين).

لکه: انتما تکتبان، هما یکتبان، انتم تکتبون، هم یکتبون، انت تکتبین.

یادونه:

کله چې مضارع فعل معتل الاخر (یعني ورستی حرف یې الف، واو یا یا) وي د رفع علامه یې په ورستی حرف مقدره ضمه وي. لکه:

— زید یسعی: یسعی معتل الاخر فعل په الف مرفوع په مقدره ضمه.

— بکر سیمو. سیمو: د مضارع فعل معتل الاخر په الف او مرفوع په مقدره ضمه پر واو.

— خالد یرمی: یرمی معتل الاخر په یاء او مرفوع په مقدره ضمه پر یاء.

۲. د مضارع فعل نصب:

۱. مضارع فعل هغه وخت منصوب ګرځي چې یو له حروفو د نصب څخه مباشر تا له د ه څخه مخکې ذکر شوی وي.

۲. د مضارع فعل د نصب علامې (نښې) په لاندې ډول دي:

الف: فتحه: لکه لن اکتب، لن تکتب، لن نکتب، لن یکتب.

ب: د نون حذف: په افعال خمسہ ؤ کې د فتحي په نیابت لکه: لن تکتبا، لن یکتبا، لن تکتبوا، لن یکتبوا، لن تکتبی.

۳. د مضارع د فعل د نصب عوامل (دی نصب حروف):

أن — لن — کی — إذن — لام د تعلیل — لام د جحد — فاء د سبب — حتی. چې په لنډ ډول شرحه کیږي.

أن (المصدرية): مصدري والی یې په دې معنی دی چې أن او د هغه معمول (د مضارع فعل) ښایي په تا ویل دې مصدر ووسې. لکه: یسرنی أن تقدم. تقدم: د مضارع فعل او منصوب د آن پواسطه او د نصب علامه کې فتحه او د مستتر ضمیر چې تقدیر یې انت دی د تقدم فاعل، مؤل مصدر د آن او فعل څخه چې تقدمک فاعل د یسرنی دی.

لن: د مستقبل د نفی لپاره: لکه لن یضیع الحق المغتصب. یضیع: د مضارع منصوب فعل چې عامل یې لن دی.

کی: د تعلیل لپاره: لکه ادرسا کې تنجحا. تنجحا: منصوبه مضارع فعل د تشیی د نون په حذف او عامل یې کی.

اذن: د تیر شوي کلام د ځواب لپاره. لکه: اذن اکر مک.

د هغه چا په ځواب کې او وایې آتیک.

اُکرم: مضارع منصوب پر فتحه او عامل یې اذن.

د تعلیل لام: د کی په معنی لکه: اعملوا لتعیشوا سعداء.

تعیشوا: د مضارع فعل منصوب پر حذف د نون او عامل یې لام د تعلیل.

د جحو د لام: د انکار لام چې د منفي کان فعل باندې مسبوق وي لکه: لم اکن لا لهُو و الامرجد. الهو: د مضارع فعل منصوب په فتحه او عامل يې د جحو د لام دی. د سبب فاء: د دې (فاء) ماقبل د مابعد لپاره سبب وي. په نفي يا مطلب (امر، نهی، استفهام) مسبوق وي لکه: کونو يدا و احداً افتوزوا. تفوزوا: منصوب په حذف د نون او عامل يې فاء دی سببیت.

حتی: د غائي يا تعليل لپاره: لکه جاهد حتی تصل الی ما تصبواليه.

تصل: د مضارع فعل منصوب په فتحه او عامل يې حتی دی.

يادونه:

أن په (لا) نافیه کې مدغم کېږي او عمل يې د يوه ناحب حرف په حيث باقي پاتې کېږي. لکه: طلبت منه الا يغادر هذا المكان.

الا: أن مصدریه حرف د نصب. لا د نفي حرف. يغادر: د مضارع فعل منصوب په فتحه او فاعل يې مستتر ضمير چې هو دی.

۱. کله چې د مضارع فعل معتل الاخر په الف، واو او يا ياء باندې وي په لاندې ډول منصوب ګرځي:

— په مقدره فتحه که وروستی حرف يې الف وي لکه: لن يرضی لن يتباری.

— په ظاهره فتحه ې وروستی حرف يې واو وي لکه: لن يشکو، لن يبنی.

۳. د مضارع د فعل جزم:

۱. مضارع فعل هغه وخت مجزوم کېږي چې په يوه له ادواتو د جزم څخه مسبوق وي.

۲. د مضارع فعل د جزم علامې (نښې):

الف: سکون دی لکه: لم اکتب — لم تکتب — لم نکتب — لم يکتب .

ب: د سکون په نيابت په لاندې ډول:

— د نون حذف: کله چې فعل د افعال خمسه وړ څخه وي لکه: لم تکتبا، لم یکتبا، لم تکتبوا، لم یکتبوا، لم تکتبی.

— د حرف علة حذف: په هغه صورت کې چې فعل معتل الاخر وي. لکه: لم یرض، لم یشک، لم یرم.

۳. د مضارع فعل د جزم ادوات په دوه ډوله دي:

هغه ادوات چې یو فعل مجزوم ګرځوي چې عبارت دی له: لم، لما، د امر لام، د نهی لام. او دا ټول ادوات حروف دي او د جزم د حروفو په نوم یادېږي. چې په لنډه توګه شرحه کېږي:

لم: د مضارع په فعل داخلېږي او مضارع منفې ماضي په معنی ګرځوي. لکه لم یحضر محمود (محمود حاضر نه شه) یحضر د مضارع فعل او مجزوم په سکون. لما: دا حرف د مضارع په فعل داخلېږي د ماضي نفې د تکلم تر زمانې پورې کوي لکه: جاء موعد الامتحان و لما تدرسوا. (امتحان وخت راوړسید او تر اوسه مو هم درس ندی ویلي).

تدرسوا: د مضارع فعل او مجزوم په حذف د نون.

د امر لام: د مضارع په فعل داخلېږي او طلب افاده کوي: لينفق صاحب الغنى من غناه. ینفق: د مضارع فعل مجزوم په سکون.

د نهی لام: د مضارع په فعل داخلېږي او نهی افاده کوي لکه: لاتنس المعروف.

تنس: د مضارع فعل مجزوم په حذف دی حرف علت.

ب: هغه ادوات چې دوه فعل مجزم ګرځوي:

ان — من — مهما — متى — ايان — اين — أينما — أنى — حتما — كيفما — اى.

پورتنې ادوات د شرط ادوات بلل کېږي. د فعل شرط او د فعل شرط د جواب جازم

دی. او ټول دا ادوات اسمونه دي او یواځې (إن) چې حرف دی. همدا ډول نوموړي

ادوات مبنی دي او یواځې (أى) چې معرب دی او په لاندې ډول شرحه کېږي:

إن: هغه د شرط د ځواب د شرط له فعل سره معلق کوي د شرط د فعل او د هغه ځواب معنی مستقبل ګرځوي که څه هم په لفظ کې ماضي وي او که چیرې د شرط فعل او دهغه د ځواب فعل مضارع وي دواړه مجزوم ګرځوي. لکه: إن تعمل تنجح. ان: د شرط حرف او د مضارع د دواړو فعلونو جازم مېنې پر سکون، تعمل: شرط فعل مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (انت) دی. ان حرف دی او د اعراب محل نه لري.

من: دا د شرط اسم د عاقل لپاره استعمالیږي د شرط او جزا فعلونه مجزوم ګرځوي او په خپله (من) یا په محل د رفع کې مبتداً وي دا په هغه صورت کې چې د شرط فعل یا لازمي یا ناقص یا متعدی وي خو متعدی فعل پر (من) نه وي واقع شوی. یا من په محل د نصب کې مفعول به راځي او دا په هغه صورت کې چې د شرط فعل متعدی وي او پر معنی د (من) واقع شوی وي. لکه:

مَنْ يَكْثُرُ كَلَامُهُ، يَكْثُرُ مَلَامُهُ — مَنْ يَكُنْ عَجُوًّا لَا يَكْثُرُ زَلُّهُ.

من يحترم الناس يحترموه — مَنْ تَرَيَّا تَك.

په لومړۍ او دوهمه جمله کې د شرط فعل او د هغه ځواب دواړه مجزوم پر سکون دي، په دریمه جمله کې د شرط فعل مجزوم په سکون او ځواب یې مجزوم حذف په نون دی، او په څلورمه جمله کې شرط او جزا دواړه مجزوم په حذف دي حرف علة دی.

من په لومړیو دریواړو جملو کې په محل د رفع کې مبتداً ځکه چې په لومړۍ جمله د شرط فعل لازمي په دوهمه جمله کې د شرط فعل ناقص او په دریمه جمله کې د شرط فعل متعدی دی خو د (من) پر معنی نه دي واقع شوی.

خو په ورستي مثال کې څرنگه چې فعل متعدی دی او د (من) پر معنی یا د هغه پر مصداق واقع شوی د من په محل د نصب کې مفعول به دی.

ما او مهما: دا دواړه ادوات دي غیر عاقل لپاره استعمالیږي. یا په محل د رفع کې مبتداً واقع کیږي لکه په دری لومړیو مثالونو کې مو چې (من) ولید، او یا په محل د

نصب کې مفعول به لکه چې په څلورم مثال کې مو چې ولیدل لکه: مهما تقرأ یزدک معرفة.

مهما: د شرط اسم او جازم مبنی^۱ په محل د نصب کې مفعول به ځکه چې د شرط فعل (تقرأ) دمهما پر معنی واقع دی.

تقرأ: د شرط فعل مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (انت) دی.

یزدک: د شرط ځواب مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) دی، کاف: ضمیر مبنی^۱ په محل د نصب کې مفعول به.

متی — ایان:

دا دواړه ادوات په زمانه دلالت کوي او محلی اعراب یې نصب دي. ځکه چې مفعول فيه د شرط د فعل لپاره دی (د زمان ظرف) لکه:

متی یأت الصیف یسافر الناس الی المصایف.

ایان تکن و فیا یکنثر محبوبک.

این: این یکنثر الظلم یضعف العمران.

اینما: اینما یسد الا من نعم الطمانینه.

انی: انی یجر نهر خمس الاسد تخصب الارض.

هیثما: هیثما تذهب اذهب.

څلور واړه پورتنی ادوات (د مکان ظرفیت) افاده کوي او په محل د نصب کې مفعول فيه (د مکان ظرف) د شرط فعل لپاره په پورتنیو مثالونو کې نوموړي ادوات د شرط فعل او د هغه ځواب مجزوم ګرځولي.

کیفما: د حال لپاره او په محل د نصب کې حال دی شرط د فعل دی فاعل لپاره که چیرې فعل تام وي. او که چیرې د شرط فعل ناقص وي په دې صورت کې کیفما خبر دی ناقص فعل لپاره په محل د نصب کې واقع کیږي. لکه:

— کیفما تعامل الناس یعاملوک (حال) — کیفما یکن المعلم یکن تلامیذه.

أَيَّ: دا ادوات معرب دي او د مضاف اليه په اعتبار د ذوی العقول او غير ذوی العقول زمان، مکان او حال لپاره استعمالیږي.

او کله چې اسم ذات ته مضاف وي مبتداً دی. کله چې زمان یا مکان ته مضاف وي مفعول فيه او که مصدر ته مضاف وي مفعول مطلق او که چیرې داسې لفظ ته مضاف شي، چې حال افاده کړي، حال ګرځي.

په (أَيَّ) اصل دادی چې د مذکر، مؤنث، مفرد، مثني او جمع لپاره په یوه لفظ استعمالیږي خو دا جائز دی چې له مؤنثی مضاف اليه سره تاء واخلي. لکه:

أَيَّ امْرَأَةً يَا أَيْةَ امْرَأَةٍ تَخْلُصُ فِي عَمَلِهَا يَخْدُمُ بِلَادَهَا.

أَيُّ، او يا أَيْة. مرفوع مبتداً په ضمه دی ځکه چې اسم ذات ته مضاف شوی او لکه: أَيْ نَفْعٌ تَنْفَعُ النَّاسَ يَشْكُرُوكَ.

أَيَّ: مفعول مطلق او نصب په فتحه دی ځکه چې مصدر ته مضاف شوی.

۴. د شرط فعل حذف:

کله چې شرطیه "إِنْ" په نافية (لا) کې مدغم شي جائز دی چې د شرط فعل حذف شي. لکه: عامل الناس بالحسنى والايكرو هوک.

واو د عطف — الّا (إِنْ + لا) إِنْ د شرط حرف او جازم — لا د نفی حرف او د شرط فعل محذوف چې تعامل دی. يکړهون: د مضارع فعل مجزوم په حذف دی نون واو فاعل او کاف ضمير مبنی په محل د نصب کې مفعول به.

او ټوله جمله ځواب د شرط، دا ډول هم جائز دی چې وویل شي:

عامل الناس بالحسنى و إلا تعاملهم بالحسنى يکړهوک.

د مضارع فعل جزم د طلب په ځواب کې:

کله د مضارع فعل د امر او نهی په ځواب کې مجزوم ګرځي او عامل د جزم محذوف شرط دی او د فعل مضارع و جزم شرط چې ورسته له نهی واقع شي دادی چې که چیرې مخکې له "لا" ناهي (إِنْ) فرض شي معنی ښه افاده کوي. او وروسته

له غیر د نهی څخه د فعل مضارع د جزم شرط دادی چې (إن) او یو داسې فعل راوړل شي چې له سیاق څخه وپېژندل شي او صحیح معنی افاده کړايشي. لکه: لا تکثر العتاب یکثر اصدقاءک.

احترم الناس يحترمواک. این الحديقة نذهب اليها.

که چیرې په لومړي مثال کې (إن) له (لا) څخه مخکې راوړو نو صحیح معنی افاده کوي او په دوهم مثال کې که وویل شي: إن تحترم الناس يحترمواک او په دریم مثال کې که ووايوک إن تی الحديقة نذهب اليها.

نو په پورتنیو مثالونو کې د (إن) راوړل مخکې له (لا) او دان او داسې فعل راوړل چې له سیاق څخه و پېژندل شي، معنی صحیح کیږي. نو په دې شکلونو د فعل مضارع جزم په ځواب کې جائز دی.

او که چیرې وویل شي چې: لا تصنع المعروف فی غیراهله تنم.

د إن په راوړلو سره مخکې له (لا) څخه معنی فاسد ګرځي، همدا ډول که اووايو: ساعد اخاک لا يساعدک په تقدیر د إن او یا داسې فعل په راوړلو سیاق څخه افاده شي معنی نه صحیح کیږي نو ویلای شو چې په دې دواړو وروستیو مثالونو کې د فعل مضارع جزم د طلب په ځواب کې جواز نه لري.

عمومي یا دوني د فعل مضارع د جزم په اړوند:

الف: معتل الاخر فعل مضارع په حذف دی حرف علت مجزوم کیږي. لکه:

لم يعفُ — لم يرضَ — لم يرم.

که چیرې د مضارع د فعل وروستی حرف صحیح او ماقبل آخر یې حرف علة وي نو مجزوم په سکون ګرځي او ماقبل آخر چې حرف علة وي د التقاء ساکنینو له وجهی، حرف علت حذفیږي. لکه: لم یکن — لم یکد — لم یستطع چې په اصل کې یکون — یکاد — یستطیع دی.

ب: دا حتمي ندى چې د شرط او جزا فعلونه دواړه مضارع اوسي كيدايشي كله دواړه ماضي فعل، كله يو ماضي فعل او بل مضارع اوسي نو كه چيرې: — دواړه فعلونه (شرط او جزا) مضارع فعل دى دواړه مجزوم گرځي. — او كه چيرې يو د هغوي مضارع او بل يې ماضي فعل وي، يواځي مضارع فعل مجزوم او ماضي فعل مېنى^۱ او په محل د جزم كه واقع كيږي. لكه: *إن جا زيد يقيم عمرو*.

او كه چيرې دواړه فعل ماضي وي نو دواړه فعلونه مېنى^۱ په محل د جزم كې دى لكه: *إن أحسنتم أحسنتم لأنفسكم — من صبر ظفر*.

ج: دى، من — ما — متى — اين او اى كلمي كله د شرط د ادواتو په حيث او كله د استفهام د ادواتو په حيث استعمالېږي او په دواړو حالاتو كې مېنى^۱ پرته له (اى) څخه چې په دواړو حالاتو كې معرب بلل كيږي.

كله چې دا كلمات د شرط د ادواتو په حيث استعمال شي د جملې په لومړي سر كې راځي او دوه فعلونه مجزوم گرځوي.

خو كله چې دى استفهام د ادواتو په حيث وکارول شي بيا هم د جملې په لومړي سر كې راځي او روادى چې مضاف وي او مسبوق په حرف جر شي او په ورستي فصل كې كوم اثر نه لري او د موقعيت په اساس په جمله كې اعراب اخلي او پرته له (اى) څخه د ټولو اعراب محلي دى.

دا جزء به د شرط او استفهام د كړنلارو (اسلوب) په برخي كې ښه توضيح شي.

دریم باب

حرف

حرف داسي يوه کلمه ده چې بې له يوځای کيدلو د بلي کلمي خپله معنی نشي افاده کولی. حروف په عربي ژبه کې دیر نه دي او له اتياؤ حروفو څخه نه زیاتېږي. ټول حروف مېنې دي: څه مېنې پر سکون، بعض مېنې پر فتحه څه مېنې پر ضمه او پر کسره .

* په سکون مېنې لکه: لَنْ، هَلْ، اِلَى، فِیْ، اَوْ، بَلْ، لَمْ.

* په فتحه مېنې لکه: ثَمَّ، اِنَّ، اَنَّ، لکنَّ، لیتَ.

* په ضمه مېنې لکه: مِنْذُ، عَوْضُ.

* په کسره مېنې لکه: بَأْ جاره — لام جاره.

حروف د موقعیت له حیثه په جمله کې او همدا ډول د تاثیر له لحاظه په ورستیو کلماتو کې کولای شو په لاندې ډول سره وشنو:

I. هغه حروف چې یواځې اسم ته مختص دي او په نورو کلماتو تاثیر نه لري.

II. هغه حروف چې یواځې فعل ته مختص دي او په اسم تاثیر نه لري.

III. هغه حروف چې کله په اسم او کله په فعل داخلېږي.

لومړۍ څپرکۍ

هغه حروف چې پر اسم داخلېږي

۱. د جر حروف په لاندې ډول دي:

من، إلی، عن، علی، فی، باء، کاف، لام، واو د قسم، تاء د قسم، حتی، رُبّ، منذ، مذ، خلا، عدا، حاشا، رب.

هر یو حرف چې له پورتنیو حروفو څخه منځکې له اسم څخه واقع شي هغه مجرور گرځوي او په کومو نښو (علامو) د جر چې منځکې یاد شوي مجرور گرځي.

۲. د مشبه بالفعل حروف (إِنَّ او د هغه اخوات) په لاندې ډول دي:

إِنَّ، أَنْ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَعَلَّ، لَيْتَ، لَا.

دا حروف په اسمیه جمله داخلېږي چې مبتداً منصوب او خبر لکه څنگه چې منځکې هم مرفوع وي په خپل حال مرفوع گرځوي او د هغوی خبر یادېږي.

۳. د نداء حروف:

دا حروف له منادا څخه منځکې راوړل کېږي او هغه اسم چې له دوی څخه وروسته راځي که چیرې مضاف او یا شبیه له مضاف سره وي، منصوب گرځي. همدا ډول که نکره غیر مقصوره وي منصوبه گرځي. او د رفع په خپله علامه مبنی^۱ گرځي که چیرې علم یا مقصوره نکره وي.

۴. د استثنا حرف (لا):

په دې اړه د مستثنی^۱ په بحث کې خبرې وشوي. هغه اسم چې وروسته له (الّا) څخه واقع شي منصوب گرځي په هغه صورت کې چې استثناً تام او کلام منفی وي، نصب او اتباع دی اعراب دی مستثنی^۱ منه راځي. او که چیرې کلام منفی او مستثنی^۱ منه ذکر شوی د هغه موجود عامل اعراب اخلي کوم چې منځکې له اداة څخه ذکر شوي دي.

۵. د ابتدأ لام:

هغه لام دی چې د کلام په لومړي سر کې راځي او کوم خاص اثر نه د وروستي اسم په اعراب نه لري لکه: لعمرك لا خلصن عملی.

دوهم څپرکی

هغه حروف چې پر فعل داخلېږي

۱. د نصب حروف:

أن، لن، کی، اذن، د تعلیل لام، د جحو د لام، سببة فاء او حتی.

دا حروف د مضارع فعل منصوب ګرځوي او کومه مضارع فعل چې وروسته له دي حروفو راځي هغه منصوب په فتحه وي یا مجذوم په حذف د نون که چیرې د مضارع فعل دا افعال خمسه له ډلي څخه وي او یا منصوب په حذف د نون که چیرې د افعال خمسه څخه وي.

۲. د جزم حروف:

لم — لما — لام دامر — لام د نهی — إن.

هغه مضارع فعل چې وروسته له دي حروفو راځي په سکون مجزوم ګرځي که چیرې معتل الاخر او د اسماءوخمسه له ډلي څخه نه وي. که چیرې د مضارع فعل د افعال خمسه له ډلي څخه وي د نون په حذف مجزوم او که معتل الاخر وي نو علت د حرف په حذف مجزوم ګرځي.

۳. ما او لا:

دا دواړه حروف د نفې لپاره دي "ما" ډیر ځله د ماضي په فعل داخلېږي او "لا" په مضارع فعل. دا دواړه حروف د مدخول فعل پر اعراب کو تاثیر نه لري.

۴. قد:

دا حرف که چیرې په ماضي فعل داخل شي تاکید افاده کوي او که چیرې پر مضارع داخل شي تقلیل (کله، کله) افاده کوي او د فعل پر اعراب کوم تاثیر نه لري.

۵. سین او سوف:

دا دواړه حروف مضارع فعل مستقبل ته اړوي سین د قریب مستقبل لپاره او سوف د بعید مستقبل لپاره افاده کوي او د فعل په اعراب کوم تاثیر نه لري.

دریم څپرکی

هغه حروف چې هم اسم او هم پر فعل داخلېږي

۱. د عطف حروف:

واو — فاء — او — ام — لکن — لا — بل — حتی.

دا حروف د دوو اسمونو یا دوو فعلونو تر مینځ واقع کېږي او هر هغه اسم یا فعل چې وروسته له دې حروفو څخه واقع شي د خپل ماقبل اسم یا فعل اعراب ځان ته غوره کوي.

۲. واو د حال:

هغه حروف دي چې حال واقع شوی جمله اسمیه وي اکه فعلیه له ذوالحال (فاعل وي که مفعول به) سره نښلوي.

که چیرې فعلیه جمله په مثبت مضارع شروع شوی وي دا واو د هغه رابط نشي ګرځیدای او هغه جمله چې وروسته لري واو راځي د حال توب له حیثه په محل د نصب کې د نصب اعراب اخلي.

۴. د قسم لام:

دا لام د قسم پر ځواب داخلېږي که چیرې ځواب د قسم اسمیه جمله وي او که فعلیه جمله پدې شرط چې منفې به نه وي. (دا موضوع د قسم په بحث کې په تفصیل راځي).

عمومي کتنې د بعضي حروفو په اړه:

د حروفو ډولونه او ځینې نور تقسیمات یې د موقعیت له حیثه په جمله کې مخکې ولوستل شو.

دلته په عام ډول بعضي حروف چې زیات له یوه غرضه او یا زیات له یوه ځای څخه د استعمال موارد لري د کتنې لاندې نیسو.

همزه:

په لاندې ځایونو کې کارول کېږي:

الف: د ندا حرف: همزه قریبې ندا ته کارول کېږي او مخکې د منادي له اسم څخه راوړل کېږي. لکه: أمحمد أقبل.

ب: د استفهام حرف: په یا په فعل داخلېږي او د هغوی په اعراب کومه اغیزه نه کوي. له لاندې شیانو څخه د همزی پواسطه پوښتنه تر سره کېږي:

O له دوو شیانو څخه د یوه د تعین لپاره چې د دواړو تر مینځ معادلت ذکر

شوی وي لکه: أقطار رکتب أم سیارة؟

أدرست التاريخ أم الجغرافيا.

O د جملي له مضمون څخه که مثبت وي او که منفي. لکه:

أقرأت القصة؟ أم تراخي؟

باء:

دا همیشه د جر حرف دی په ظاهره یا ضمیر اسم داخلېږي کله اصلي او کله زائده استعمالېږي.

د اصلي حرف په توګه د لاندې موخو لپاره کارول کېږي:

* ظرفیه مکانیه: تجتمع الاسرة بالمنزل.

* د ستعانة لپاره: قطعت الخبز بالسکین.

* د تعویض لپاره: لکه اشتریت الكتاب بسبعین افغانی.

* د التصاق لپاره: لکه مررت مېحمد.

* د قسم لپاره: بالله لن یضیع حقنا.

ب: په لاندې ځایونو کې "جاره باء" زائد راځي:

* د لیس په خبر کې: لیس الفقر بعیب.

* د کفی په فاعل کې: کفی بالله نصیرا.

* دا فعل به په صیغه کې چې تعجب دی: أجمل بالسماء.

تاء:

تاء کله د ضمير اسم او کله حرف راځي.

۱. د ضمير تاء چې د فاعل په تاء هم يادېږي له ماضي فعل سره متصل کېږي او په ډول په محل د رفع کې فاعل واقع کېږي (چې په دې اړه د مېنې په بحث پوره تفصيل شوی). لکه: انا کتبت، انت کتبت، انت کتبت.

۲. هغه تاء چې حرف دی دوه ډوله استعمال لري:

الف: د قسم تاء: دا حرف چې يواځې د (الله) يا د جلاله له اسم سره استعمال لري لکه: تالله لا کافئن الناجح.

ب: تانيث تاء: چې په دوه ډوله دي:

❖ هغه تاء چې له فعل ماضي سره يوځای کېږي او په مطوله ډول يا اوږده ليکل کېږي لکه: زينت قرأت — دا ډول تاء تل ساکنه وي.

❖ هغه متحرکه تاء چې د مضارع فعل په سر کې د مؤنث مفرد لپاره راوړل کېږي. لکه: فاطمه تقرأ — هند تسافر، او په همدې ډول په مضارع فعل کې د مخاطب مفرد لپاره هم راځي لکه: انت تقرأ.

❖ د تانيث تاء د اسم له وروستۍ برخې سره يوځای کېږي او په مدور شکل (ة) ليکل کېږي او د وقف په وخت کې هاء تلفظ کېږي.

سين او سوف:

سين پر مضاف فعل داخلېږي او د هغه د وقوع په نږدې والي (قريب و وقوع) باندې دلالت کوي. لکه: سازورک غداً.

اوسوف داسې حرف دی چې مېنې پر فتحه دی او په مضارع فعل داخلېږي او د فعل د وقوع لری والي (بعد) افاده کوي. لکه: سوف تعلن، بعد شهرين.

فاء:

په لاندې ځايونو کې کارول کېږي.

الف: د عطف حرف چې ترتيب او تعقيب افاده کوي کله په اسم او کله پر فعل داخلېږي. لکه: تولى الخلافة ابوبکر فعمرو — دخل المدرس فوقف الله اميد.

ب: د نصب حرف (د سبب فاء) چې په مضارع فعل داخلېږي او هغه منصوب ګرځوي او د ماقبل په سبب توب د مابعد لپاره، دلالت کوي او لازمي دی چې مخکنی جمله (ماقبل يې) طلب يا نفی وي. لکه:

كونوا يدا واحدة فتنفذوا — ما تصرت فى السعى فاندتم.

ج: د ابتدا حرف د شرط په ځوابيه جمله کې: چې په ځينو مواردو کې يې موجوديت د شرط په ځواب کې واجب دی. لکه:

من جدّ فالنجاح حليفه — من افشى السرفليس بأمين.

کاف:

کله حرف او کله ضمير وي.

۱. د ضمير کاف د خطاب په کاف هم يادېږي له اسم او فعل سره متصل کېږي. کله چې له فعل سره متصل شي په محل د نصب کې مفعول به وي. لکه:

قابلک زيد — يقابلک بکر.

او کله چې له اسم سره متصل وي په محل د جر کې مضاف اليه وي. لکه:

هذا کتابک.

۲. حرفی کاف:

الف: د جر حرف دی او تشبيه افاده کوي. لکه: الممرضه كالملائكة.

ب: زائد د خطاب حرف:

- د اشاری په اسمونو کې لکه: ذلک، تلک، اولئک.
- د نصب په منفصلو ضمائرو کې. لکه: إياک.
- په ځينې اسماء افعالو کې لکه: دونک، رویدک.

لام:

لام په څلور ډوله استعمالېږي:

الف: د حرف جر په توګه:

— يا مکسور وي کله چې لڼک يا تعليل افاده کړي. لکه:

(لله ما في اسموات و ما في الارض. يذهب التلميذ الى المدرسة للتعلم)

په اول مثال کې د لڼک او په دوهم مثال کې د تعليل لپاره دي.

— يا مفتوح وي چې دي استغاثي (کڼک غوښتل) يا د تعجب لپاره کارول کېږي لکه

هغه د نصب حرف چې د مضارع فعل داخليږي او هغه منصوب ګرځوي، او دوه

حالتنه لري:

۱. د تعليل لام: چې په دې حالت کې لام مکسور او د (کي) په معني وي. لکه:

إعملوا لتعيشوا سعاداء.

۲. د جحود لام (د انکار لام) چې دا ډول لام مکسور او په (ماکان) يا (لم یکن)

باندې مسبوق وي. لکه: لم یکن الله لیغفرلهم.

ج: د جزم حرف (د امر لام): پدې حال کې هم مکسور دي او په مضارع فعل

داخليږي چې هغه مجزوم او د امر په معني اړوي لکه: لينفق القادرون من غناهم.

د: لام د تاکيد لپاره دي او تل مفتوح وي او تاکيد افاده کوي او کوم تأثير د اسم يا

فعل چې دي پري داخليږي، نه لري او د استعمال ځايونه يې په لاندې ډول دي:

— د ابتدا لام چې په ابتدا داخليږي. لکه:

لزيد افضل من عمرو — لعمرك إن النصر لأوليا الله.

— هغه لام چې د إن په خبر داخليږي لکه: (إن ربك لبالمرصاد). او که چيرې د

إن اسم مؤخروي (لام) پر اسم داخليږي. لکه: إن في ذلك لبرة لاولي الاباب.

بايد په دې پوه شو چې د إن د خبر لم پر نورو مشابه بالفعل حروفو نه داخليږي.

— هغه لام چې د "لو" يا "لولا" په ځواب کې واقع کېږي لکه:

لولا الطبيب لساءت حالة المريض. (ددي موضوع شرع په پنځم باب کې ذکر شي).

— د قسم د خواب لام. لکه: ولله لأعاقبن المقصر.

نون:

کله ضمير او کله حرف واقع کېږي.

۱. نون د ضمير چې په نون نسوه ياديږي د ماضي، مضارع يا د امر فعل ته مسند وي دا نون مفتوح او ماقبل يې ساکن په محل د رفع کې، فاعل دی (نوموړو افعالو) ګرځي. لکه: الطالبات ذهبن، الفتيات يذهبن — إذهبن اليها السيدات د نسوة نون په لومړي مثال کې د ماضي د فعل، فاعل په دوهم کې د مضارع د فعل فاعل او په دريم مثال کې د امر د فعل فاعل واقع شوی چې په دريوارو ځايونو کې د رفع په محل کې قرار لري.

۲. حرفي نون په څلور ډوله استعمالېږي:

الف: د تأکید نون: دا نون هم محفف او هم مشدد استعمال لري په مضارع فعل او امر کې په کومو شرطونو چې د مضارع فعل د بنا په فعل کې شرح شول داخلېږي. لکه: أطيعن والدیک (خفيفه ساکن نون چې د امر په فعل داخل شوی دی).

ولا تحسبن الله غافلاً د مشدده (ثقیله) نون چې په مضارع فعل داخل شوی دی.

ب: د وقایې نو: لکه سمعنی — یسمعنی — إسمعنی — إننی — لعننی.

ج: د تأیث نون: هغه مشدد او مفتوح نون دی چې له ضمائرو څخه متصل کېږي تر څو پر جمع مؤنثه باندې دلالت کوي. لکه:

کتابکن، کتابهن، شکرکن، يشکرکن، يشکرهن او اشکرهن.

د: زائد نون:

دا هغه نون دی چې په مضارع فعل وروسته له اسناده د مضارع الف د تشبي و او د جماعت او ياء د مخاطبې ته داخليږي او که چيرې مخکې له مضارع فعل څخه د نصب يا د جزم ادواة ذکر شي دا نون حذفېږي لکه: یکسبان، تکسبان، یکسبون، تکسبون، تکسين، لن یکسبا، لن تکسبا، لن یکسبوا، لن تکسبوا، لن تکسبي، لم یکسبا، لم تکسبا، لم یکسبوا، لم تکسبوا، لم تکسبي.

— دا نون له مثني اسم او جمع مذکري سالمې سره هم ملحق کېږي خو له مثني کي مکسور او په جمع کي مفتوح وي لکه: المهندسان — المهندسون.
— او که چيرې مثني اسم يا جمع مضاف واقع شي، نون حذفېږي لکه: جاً مهندساًالعمارة — و حضر مهندسوا الطرق والكبارى.

واو:

الف: واو کله ضمير يا حرف وي.

۱. د ضمير واو چې دى جماعة په واو ياديږي له ماضي، مضارع او امر له فعل سره متصل کېږي او په محل د رفع کې فاعل د نوموړي فعل واقع کېږي. لکه: شکروا — شکرون — اشکروا (واو په هر يوه فعل کې فاعل دى).

۲. حرفي واو په څلور ډوله کارول کېږي:

الف: د عطف حرف: دا عاطف په مطلق جمع دلالت کوي او مخکې له اسم يا فعل څخه راځي. لکه: حضر احمد وسعيد و ذهبوا الى المدرسة.

ب: د جر حرف: په دوه ډوله دى:

۱. د قسم واو: له مقسم به څخه مخکې راځي. (الله — حياتک — حقک) لکه: وحقک لأکرمک.

۲. د رب واو وروسته له حذف د رب: چې په نکره اسم داخليږي. لکه: وليل کموج الجرأرخى سدود له.

ج: واو معية: د مصاحبة افاده کوي او هغه اسم چې وروسته له دې واو واقع کيږي د مفعول به په نامه ياديږي او منصوب دی. لکه: إستیقت و طلوع الفجر.

د: د حال واو: لکه څرنگه چې مخکې يادونه وشوه دا واو او هغه جمله چې حال واقع کيږي له ذوالحال سره تړي او حالیه جمله په محل د نصب کې دی. لکه: زرتۀ وهو يستعد للسفر.

ياء:

کله ضمير او کله حرف وي.

۱. د ضمير يا په دوه ډوله دی:

الف: د متکلم يا: دا يا له ماضي، مضارع او امر له فعل سره متصل کيږي چې مفعول به دی د نصب په محل کې واقع کيږي، او تل ددې يا او د عامل فعل ترمينځ يې نون د وقيې فاصل واقع کيږي. لکه:

شکرنی — يشکرنی — اشکرنی (يا په محل د نصب کې مفعول به دی).

— يا له اسم سره متصل کيږي او په محل د جر کې مضاف اليه واقع کيږي. لکه: کتابی — قلمی ((ياء) په محل د جر کې مضاف اليه).

— له حروفو مشبه بالفعل سره يوځای کيږي او په محل د نصب کې دی. لکه: إني مقتنع برأیک (يا په محل د نصب کې د إن اسم).

— کله يا د يو له حروفو جارؤ سره متصل کيږي. لکه: مربی.

ب: مخاطبه يا:

دا ډول يا د مضارع، او امر له فعل سره متصل کيږي او د مفردې مخاطبې ضمير دی په محل د رفع کې فاعل دی. لکه: تقومين — قومی ("ی" مخاطبه په محل د رفع کې فاعل).

۲. حرفي يا: دا يا په څلور ډوله دی.

الف: د مضارعة يا چې مضاف فعل په سر کې چې غائب مفرد، مثني، جمع مذکر او نون د نسوی ته مسند وي راځي. لکه: يکتب، يکتبان، يکتبون، يکتبن.

ب: یا د تثنیې: چې د جمع مذکر سالم د نصب او جر علامه ده او په خپله ساکن او ماقبل یې مکسور وي. لکه: رأیت المهندسين مررت بالمهندسين.
د: د نسب یاء (نسبتی یاء) دا یاء مشدده ده او ماقبل یې مکسور او د یوه شي بل شي ته د نسبت لپاره دلالت کوي. لکه: مصری — فغانی — علمی — جا معی.
لا:

لا پر اسم او فعل په دواړو داخلېږي:

۱. "لا" په لاندې ځایونو کې پر فعل داخلېږي.

الف: د نفی حرف: دا ډول "لا" معمولاً په مضارع فعل داخلېږي او نفی افاده کوي او د فعل په اعراب کې کوم خاص اثر نه لري. لکه:
العنب لا ينفج في الشتاء — الكذب لا يفيد.

ب: د جزم حرف: (ناهيه لا) پر مضارع فعل داخلېږي او نهی افاده کوي او مدخول بها فعل مجزوم ګرځوي. لکه: لا تقربوا الصلوة وانتم سكارى.

۲. هغه "لا" چې پر اسم داخلېږي په لاندې ډول دي:

الف: د عطف حرف: له معطوف څخه د حکم نفی افاده کوي لکه:
حصدنا ال القمح لا الشعير.

ب: د نفی حرف: چې د اِن له اخواتو څخه دی او نامه د (لا النافية للجنس) یادېږي چې معمول یې اسمیه جمله دی او لکه (اِن) عمل کوي خو په دې شرط چې له اسم سره متصل وي او خبر د خپل اسم له جنس څخه نفی کړي لکه:
لا إله إلا الله — لا كتاب يخلو من فائدة.

ج: د نفی حرف او لکه لیس عمل کوي: دا هم پر مبتداً او خبر داخلېږي او لکه چې مبتداً او خبر نکره وي، بل دا چې نفی د استثناً (الا) په واسطه نه وي راغلی لکه:
لا شارعٌ مَرَّ رحماً.

د: زائد حرف نفی: په دوو حالاتو کې (لا) زائده وي:

يو دا چې په معرفه اسم داخله شوي وي لکه: لا القوم قومی — ولا الاعوان أعوانی.

بل دا چې په (لا) د جر حرف داخل شوی وي لکه: یسیر الجندی بلاخوف.
ما:

ما په دوه ډوله دی اسمي او حرفي:

۱. هغه (ما) چې اسم دی څلور ډوله لري:

الف: موصول اسم: چې په غیر ذوالعقولو کې استعمالیږي چې د مېنې اسم په برخه کې ولوستل شو. لکه: قرأت ما کتبت من قصص.

ب: د استفهام اسم: چې له غیر ذوالعقولو د هغې پواسطه پوښتل کیږي. لکه: ما احب القصص الیک؟

ج: د شرط اسم: چې دوه فعله (د شرط او جزا فعلونه) مجزوم ګرځوي. لکه: ماتد خره یفدک فی المستقبل.

د: د نکره اسم په معنی دی (شیء عظیم) (ماالتعجیبة): په دې حالت کې په محل د رفع کې مبتداً چې شرحه یې په پنځم باب کې راځي لکه: ما أجمل الزهور.

۲. حرفي (ما) د لاندې موخو لپاره کارول کیږي:

الف: د نفی حرف چې په عام ډول په ماضي فعل داخلېږي او په تیره زمانه کې نفی افاده کوي او په مضارع فعل ه داخلېږي چې د فعل د وقوع، نفی په حال او استقبال یې کوي. لکه: ما خرج محمد — إن تجهد فما إتجهد فما إمتنع عن مکا فأتک.

ب: د نفی حرف: چې په مبدأ او خبر داخلېږي پدې صورت کې که چیرې مبتداً له خبر څخه مخکې ذکر شوي وه او د (الا) پواسطه نفی نه وه نقض شوی لکه لیس عمل کوي. لکه: ما الحصون منیعة.

او که مبتداً وروسته له خبر څخه راغلی وه او یا هم خبر وروسته له (الا) راغلي وي او نفی نقض شوی وه په دې صورت کې کو اثر د مبتداً او خبر په اعراب کې نه راوړي لکه: ماأنت إلا شاعر.

ج: زائده کافه (له اعرابي څخه منع کونکې):

کله چې (ما) له اِن يا د هغه په ډول نورو حروفو سره متصل ذکر شي له عمل څخه يې منع کوي مبتدأ او خبر په خپل حالت مرفوع پاتې کېږي. لکه: إِنَّمَا الْعَدْلُ اسَاسُ الْحُكْمِ.

او که چيرې (کافه ما) له — قَلَّ — کَثُرَ او طَالَ په افعالو سره متصل شي نو دا افعال د فاعل له غوښتلو څخه منع کوي او له ده څخه وروسته فعلیه جمله راځي. لکه: قَلَّمَا يَتِمَكُنُ الْمَهْمَلُ مِنَ الْوَصُولِ إِلَى غَايَتِهِ — كَثُرَ مَا يَطَالِبُ الْمُهَاجِرُونَ الْعُودَةَ إِلَى بِلَادِهِمْ — أَطَالَمَا نَعِيشُ مُحْتَاجِينَ إِلَى مَسَاعِدَاتِ الْإِجَانِبِ.

او کله چې (کافه ما) له "کاف" او "رب" د جر له حروفو سره متصل شي د هر يوه عمل باطلوي. لکه: رَبَّمَا صَدِيقٌ أَنْفَعُ مِنْ شَقِيقٍ.

د: زائده او غير کافه (نه منع کونکي له عمل څخه):

دا ډول (ما) خپل ما قبل له اعرابي عمل څخه په ما بعد کې نه منع کوي او دا په هغه صورت کې چې (زائده ما) له من، عن او بَا سره متصل شي لکه: عَمَّا قَلِيلٍ لِيُصْبِحَنَّ نَادِمِينَ.

— همدا ډول کله چې له بعض ظروفو سره يوځای شي لکه (قبل، بعد، دون) د عمل مانع نه گرځي. لکه: د جَوْتِهِ الْحَضُورُ دُونَمَا تَأْخِيرُ. دون: مضاف. (ما) زائده. تَأْخِيرُ: مضاف اليه او مجرور په کسره.

— اُم — أُو — إِمَا: دا د عطف حروف دي او يو له بل سره په معنی کې قريب دي. او د دوي فرق يو له بل سره په استعمال پېژندل کېږي:

— (أُم) وروسته له کلمي د "سَوَاءً" او يا وروسته له همزی د استفهام څخه استعمالېږي. لکه: سَوَاءٌ عَلَيَّ أَحْضَرْتُ أُم تَغَيَّبْتَ. أَبْرَتَقَالَا أَكَلْتُ أُم عَنَّا.

— (أُو) د تَخْيِير، تَقْسِيم يا شک لپاره استعمالېږي. لکه: خَذْ بَرْتَقَالَا أُو عَنَّا (تَخْيِير).

الكَلِمَةُ اسْم، فَعْل او حَرْف. (تَقْسِيم) نَقْلُ الْخَبَرِ عَلَيَّ او مُحَمَّد (شك).

— (إِمَا) همدا ډول تَخْيِير، تَقْسِيم او شک افاده کوي. لکه: الْكَلِمَةُ إِمَا اسْم و إِمَا فَعْل او إِمَا حَرْف.

أى: کله اسم او کله حرف وي استعمال يې د حرف په توگه نسبت استعمال يې د اسم په توگه زيات دى.

اسمى (أى): مشدد وي او معرب، او د موقعيت له لحاظه په جمله کې، مرفوع، منصوب او يا مجرور گرځي. او جائز دى چې له مؤنثي مضاف اليه سره تا واخلي خو ضروري خبره نه ده.

— اسمى (إى) په پنځه ډوله دى:

د موصول اسم، د شرط جازم اسم، د استفهام اسم، مبهم اسم او د نكرى صفت.

چې دا موضوع د اسم موصول په درس کې تير شو.

الف: موصول اسم: په دې صورت کې (أى) د الذى، من، يا، ما په معنى دى او صلي ته احتياج لري. لکه: يعجبنى أئ ادى عمله يعجبنى من ادى عمله.

ب: جازم اسم شرط: دا موضوع د فعل مضارع د جزم په بحث کې تيره شوه. لکه: اى امرىء يكرمنى أكرمه.

ج: د استفهام اسم: چې د استفهام په بحث کې به راشي. لکه:

أئ رجل قابلت؟ فى أئ بلد ولد رسول الله صلى الله عليه وسلم.

د: مبهم اسم منادى مبنى په ضمه او دا له هغه دوو حالاتو څخه دى چې أئ مبنى وي. لکه: ايهاالمواطنون — ايهاالمواطنات.

هـ: د نكرى اسم صفت: لکه: مررت برجل. أئ رجل.

او يا: مررت برجل ايما رجل.

حرفي (أى) مبنى پر سكون دى او په دريو وجهو استعماليري:

الف: د ندا حرف: چې د ندا په بحث کې وڅيرل شو.

لکه: أئ محمد أقبل.

ب: د تفسير حرف: لکه: يقصد بالاجر كل ما يتقاضاه العامل لقاء عمله. اى المرتب والعلاوات والبدلات و المكافئات.

ج: ای (د همزی په کسره) هغه حرف چې له قسم څخه مخکې راوړل کیږي: ای
والله.

نعم، بلی، أجل:

دا مېنې حروف دي او د هغه استفهام په ځواب کې راوړل کیږي چې په (هل) یا همزه باندې شوي وي.

هل: په هل باندې پوښتنه تل د مثبتې جملې له مضمون څخه کیږي که چیرې ځواب مثبت وي (نعم) او که منفي وي (لا) ویل کیږي. لکه: هل فهمت الدرس؟ چې په مثبت ځواب کې نعم او په منفي ځواب کې لا باندې ښکاره کیږي. او داسې ویل کیږي: نعم فهمت الدرس — او په نفی کې: لا لم افهم الدرس او یا ما فهمت الدرس کیږي.

همزه: په همزه باندې پوښتنه کله د مثبتې جملې له مضمون څخه او کله د منفي جملې له مضمون څخه کیږي، که مضمون د جملې مثبت وي په (نعم) او که منفي وي په (لا) باندې ښکاره کیږي. لکه:

أفهمت الدرس؟ که ځواب مثبت وي (نعم) او که منفي وي ځواب: لا لم أفهمه دی. — او که چیرې سوال یا پوښتنه په همزه د منفي جملې له مضمون څخه وي مثبت ځواب "بلی" او که منفي وي "نعم" دی. لکه: الم قضهم الدرس؟ مثبت ځواب "بلی" فهمة دی او که منفي اوسي ځواب نعم لم افهم الدرس کیږي. (أجل) لکه نعم د استعمال موارد لري.

لکن، لکن: لکن د (نون په سکون) د عطف حرف دی او استدراک (رفع دی هغه توهم چې له سابق کلام څخه مینځته راغلی وي) افاده کوي. وروسته له نفی یا نهی څخه عطف د لکن پواسطه کیږي. لکه: ما حضر علی لکن محمود — (له نفی څخه وروسته استدراک).

لاتشکر عمرا لکن بکرا (له نهی څخه وروسته استدراک).

— لکن (په تشدید او فتحه) د مشابه بالفعل او اِن له اخواتو څخه دي. کولای شو هغه ته د نصب او استدراک حرف ووايو. دا حرف په مبتداً او خبر داخلېږي چې مبتداً منصوب او خبر مرفوع ګرځوي لومړي ته اسم او دوهم ته خبر د لکن ويل کېږي. لکه: هذالکتاب صغير لکن نفعه کثیر. کله: لکن مخفف ګرځي او دنون په سکون تلفظ کېږي او نصب عمل کې لغو کېږي. لکه: هذالکتاب صغير و لکن نفعه کثیر.

يادونه:

آيا د (مع) کلمه اسم دی که حرف؟

ليدل کېږي چې د (مع) کلمه هيڅ ډول د حروفو په ډله کې ندی راغلی ولی دا پوښتنه چې (مع) اسم دی او که حرف د نحو د پوهانو ترمينځ په دې اړه اختلاف وجود لري. راجح نظر دا دی چې (مع) اسم دی نه حرف او دليل يې دا دی چې کله نا کله تنوين چې د اسم له علامو څخه دی په (مع) داخلېږي. لکه: جا و امعاً. دا روښانه خبره ده چې حروف هيڅ تنوين نه قبلوي ځکه چې ټول حروف مبنی دي. لدې کبله ويلای شو چې (مع) يا د مکان او يا د زمان د (مصابی) اسم دی. دا اسم معرب او مفتوح العين د ظرفيت له وجه څخه دی. او کوم اسم چې وروسته له (مع) څخه واقع کېږي مضاف اليه او مجرور دی. لکه: جلس أحمد مع محمود. (مع) منصوب په فتحه ظرف مکان، محمود مضاف اليه مجرور په کسره او لکه: جا محمد مع سعيد. مع: د زمان ظرف سعيد مضاف اليه مجرور په کسره.

څلورم باب

جمله د اعراب له حيثه

په عربي ژبه کې جمله په دوه ډوله ده: فعلیه جمله او اسمیه جمله.

۱. فعلیه جمله: هغه جمله ده چې پر فعل شروع کېږي له فعل او فاعل یا له فعل او نائب فاعل څخه جوړه شوی (مرکبه) وي.

فاعل او نائب فاعل:

الف: فاعل کله ظاهر اسم وي (معرب یا مبنی) لکه:

حضر الرجل، حضر: د ماضي معلوم فعل مبنی پر فتحه. الرجل: فاعل او مرفوع په ضمه.

نجح هذا الطالب. نجاح: د ماضي معلوم فعل مبنی پر فتحه. هذا: د اشارې اسم مبنی په محل د رفع کې فاعل.

ب: فاعل کله بارز ضمير وي. لکه: حضر د ماضي معلوم فعل مبنی پر سکون په محل د رفع کې.

ج: مستتر ضمير: لکه: الرجل حضر. الرجل: مبتداً مرفوع په ضمه او حضر د ماضي فعل مبنی پر فتحه او فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (هو) دی جمله فعلیه چې له فعل، فاعل څخه مرکبه دی په محل د رفع کې خبر د مبتداً.

د: مسول مصدر له أن او فعل څخه یا له أن او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه: يسرنی أن تنجح. مسول مصدر له (أن تنجح) څخه د يسرنی فاعل.

۲. اسمیه جمله:

هغه جمله ده چې له مبتداً او خبر څخه مرکبه وي. لکه: الرجل حاضر نحن مسلمون.

هغه جملې چې د اعراب په محل کې دي

جمله که اسمیه وي او که فعلیه کله ناکله د مفرد اسم په ځای کې واقع کېږي نو په اعراب کې د مفرد اسم ځای (محل) نیسي. لکه: الرجل حضر. دی حضر جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه ده خبر واقع شوی او دا ممکنه ده چې اوراويي: (الرجل حاضر) په دې ترتیب حضر د حاضر په موقعیت کې چې مفرد دی واقع شوی نو ویلای شو چې: (حضر) فعل او فاعل فعلیه جمله په محل د رفع کې د خبر په توګه دی. پدې ډول ویلای شو جمله (که اسمیه وي یا فعلیه) په محل د اعراب کې په نهو ځایونو کې راتلای شي.

۱. کله چې جمله خبر د مبتداً واقع شي. لکه: الأشجار اغصانها مورقة.

الشجار: لومړی مبتداً مرفوع په ضمه.

اغصانها: دوهمه مبتداً مرفوع په ضمه "ها" ضمير مبنیٰ پر سکون په محل د جر کې مضاف الیه.

مورقة: د دوهمې مبتداً خبر چې (اغصانها) دی.

ورستی. مبتداً له خپل خبر سره یوځای اسمیه جمله په محل د رفع کې خبر د لومړی مبتداً لپاره. او لکه: اسمک یسبح. اسمک: مبتداً او مرفوع په ضمه.

یسبح: د مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل یې مستتر ضمير چې تقدیر یې (هو) دی. جمله چې په فعل او فاعل څخه جوړه ده په محل د رفع کې خبر د مبتداً چې اسمک دی.

یادونه:

کله چې جمله خبر واقع کېږي واجب دی چې رابط وجود ولري چې هغه له مبتداً سر ونښلوي او ډېر ځله دا رابط ضمير وي.

۲. کله چې جمله خبر د کان یا خبر دی هغه اخواتو واقع شي.

لکه: کان الرجل ثابه نظيفة.

ثبابة نظيفة: اسمیه جمله په محل دی نصب کې خبر د کان دی. او لکه: امسی'
التلميذ يدرس. يدرس: فعلیه جمله په محل د نصب کې خبر دی امسی'.

۳. کله چې جمله خبر د حروفو مشبه بالفعل واقع شي. لکه: إِنَّ الرجل ثبابة نظيفة.
اسمیه جمله په محل د رفع کې خبر دی (إِنَّ).

۴. کله چې جمله مفعول به واقع شي. لکه: قال الطالب أنا مجدّ. انا مجد مبتداً او
خبر اسمیه جمله په محل د نصب کې مفعول به د قال.

۵. کله چې جمله حال واقع شي. لکه: ننتصر على العدو ونحن يداوحد.
واو: حالیه.

نحن: منفصل ضمير مبنی' پر ضمه په محل د رفع کې مبتداً.
يد: خبر د نحن مرفوع په ضمه. واحدة: د يد صفت (نعت) مرفوع په ضمه، نحن او
د هغه خبر اسمیه جمله په محل د نصب کې حال.
او لکه: سمعت الطيور تغرّد. تغرّد: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې مستتر
ضمي چې تقدير يې هی کيږي او فعلیه جمله په محل د نصب کې حال.

يادونه:

جمله حال نشي راتلای تر څو چې ذوی الحال معرفه نه وي. او د هغې د حال واقع
کیدلو د صحت شرط دا دی چې جمله به يوه رابط مشتمله وي چې دا رابط به د
هغه له ذوالحال سره تړی (مرتبط).

کیدایشي دا رابط يواځې (واو) وي يا هغه ضمير چې ذوی الحال ته راجع کيږي او يا
هم و او او ضمير دواړه رابط وي.

۶. کله چې جمله نعت واقع شي. لکه:

قضينا الصيف في قرية هوائها نقي. في: د جر حرف، قرية: مجرور په کسره، هوائها:
هواً مبتداً مرفوع په ضمه مضاف، (ها) ضمير مبنی' پر سکون په محل د جر کې
مضاف اليه. نقي: خبر د هواء (مبتداً).

مبتداً او خبر اسمیه جمله په محل د جر کې نعت یا صفت د قریه. او لکه: سمعت
طیوراً تُغرّد. طیوراً: مفعول به منصوب په فتحه.
تغرّد: د مضارع فعل مرفوع په ضمه ا فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې هی کیږي.
جمله فعلیه په محل د نصب کې نعت دی طیور.

یادونه:

جمله نعت نه واقع کیږي تر څو چې د هغه منعتو نکره نه وي او یا په بل عبارت
جمله یواځی د نکرې صفت واقع کیږي. نو ویلایشو کله چې جمله وروسته له نکره
اسم څخه واقع شي د اسم صفت او که چیرې وروسته له معرفه اسم څخه واقع شي
د هغه اسم حال وي.

کله چې وایو: (سمعت الطیور تغرّد) د تغرّد جمله په محل د نصب کې حال له طیور
څخه دی. او که ووايو چې:

سمعت طیور اتغرّد. د تغرّد جمله په محل د نصب کې مفعول به کیږي.

بل مثال: کله چې ووايو: جا زید یسوق سیارته.

په دې مثال کې: یسوق فع او مستتر ضمیر یې فاعل، جمله فعلیه په محل د نصب
کې حال له فاعل څخه چې زید دی.

او که چیرې ووايو: جاء رجل یسوق سیارته.

یسوق سیارته جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه شوی نعت (صفت) د رجل په
محل د رفع کې.

۷. کله چې جمله د جازم شرط ځواب وي او له فأسره مقترله وي:

لکه: من فالتجاح حلیفه. مبتداً او خبر اسمیه جمله په محل د جزم کې ځواب د
شرط. (ددې موضوع شرحه به وروسته راشي).

۸. کله چې جمله مضاف الیه واقع شي:

جمله په دری حالاتو کې مضاف الیه واقع کیږي.

وروسته له "حيث" وروسته له "إِذْ" او وروسته له "إِذَا" لکه: ذهبت إلى حيث تقيم.
تقيم فعل او فاعل جمله فعلیه په محل د جر کې مضاف الیه د حيث.
۹. کله چې جمله دداسې جملي تابع وگرځي چې هغه جمله په محل د اعراب کې
واقع شوی وي. لکه: هذا الطالب مجتهد كبير واماله واسعة.
د (آماله واسعة) جمله، پر جمله د (مجتهد كبير) باندې عطف دی په دی علت
جمله دی (اماله ..) د تابعیت له وجهی هم په محل د رفع کې دی.

دوهم څپرکی

- هغه جملې چې دې اعراب په محل کې نه راځي
هر هغه جملې چې دې مفرد اسم پر ځای قرار ونلري د اعراب په محل کې نه وي. دا نوع جملې په لاندې ډول دي.
۱. هغه جمله چې په اول دې کلام واقع کېږي او هغه جمله چې له ما قبل څخه جلا شوي وي لکه:
- ذهبت الى المنزل: دا جمله د کلام په سر کې واقع شوي او په محل دې اعراب کې ندي. لا تكذب ان الكذب مكروه. دا دواړه جملې يو له بل څخه منقطع دي.
۲. هغه جمله چې د موصول اصله وي، لکه:
- جاء الذي كتب: الذي د موصول اسم مبني په محل دې د رفع کې فاعل. كتب: ماضي فعل مبني پر فتحه او فاعل يې مستتر ضمير دا فعلیه جمله صله د موصول د (الذي) لپاره او محل دې اعراب کې ندي.
۳. هغه جمله چې دې غیر جازم شرط جواب واقع شوی وي:
- لکه: لولا الهواء ماعاش كآين حي: ماعاش كآين حي جمله دې غیر جازم شرط جواب او په محل دې اعراب کې نده واقع شوی.
۴. هغه جمله چې دې شرط جازم جواب وي خو له فاء سره مقتر نه وي: لکه
- كيفما تعامل الناس يعاملوك: چې جمله د شرط جازم جواب دی او له فاء سره مقتر نه نوي. او په محل دې اعراب کې نه دی.
- معترضه جمله: لکه — كان — رحمه الله — قدوة حسنة.
۵. هغه جمله چې تابع دې هغه جملې وي چې په محل دې اعراب کې نه وي.
- لکه: ذهبت الى المنزل و تناولت الطعام. دا دواړه جملې اعرابي محل نلري.
- مفسره جمله:

لکه: نظرت إلیه شزرا ای احتقرته: دې احتقرته جمله چې له فعل، فاعل، او
مفعول څخه جوړه شوی د شزرا تفسیر واقع شوی نو دې اعراب په محل کې
ندی واقع شوی.

پنځم باب

د نحوې طريقې

په عربي ژبه کې د ځينو مطالبو بيان په مختلفو اشکالو او خاصو طريقو سره راغلی چې دا طريقې په لاندې ډول يادېږي. د شرط په طريقه، د قسم په طريقه، د مدح او ذم په طريقه، د تعجب اسلوب يا طريقه د اغراء او تحذير په طريقه، د اختصاص په طريقه، د استغاثې په طريقه د استفهام په طريقه. په لنډه توګه دا طريقې (اساليب) او د هغوی اعراب په لاندې ډول په ترتيب يادول کېږي.

۱. د شرط طريقه (اسلوب):

په دې طريقه کې دی شرط اداة دوه جملې داسې يو له بل سره نښلوي چې لومړۍ جمله د دوهمې جملې لپاره شرط ګرځي نو لدې کبله لومړۍ جملې ته شرط او دوهمې جملې ته د شرط جواب ويل کېږي.

۲. د شرط ادوات:

د شرط ادوات په دوه ډوله دی:

الف: هغه ادوات چې هم د شرط فعل او هم د جزا فعل که چيرې مضارع فعل وي مجزوم ګرځوي. دا ادوات په لاندې ډول دي.

ان — من — ما — مهما — متی — ايان — اين — انما — انی — حیثما — کیفما — ای. چې د فعل مضارع دی جزم په بحث کې د دوی شرحه تیره شوه. ب: هغه ادوات چې مجزوم نګرځوي عبارت دی له: لو — لولا — لوما — اما (خلور اداة حروف دي)

اذا — لما — کلما (دا دری اداته د ظرف اسم دی)

لو: (حرف امتناع لا متناع) تعريف كيږي. يعني داسې حرف دی چې په ممتنع والي دې جواب دې شرط دلالت کوي دې د شرط د امتناع لامله. اودا ادا ډیر ځله په ماضي فعل داخلېږي او که چیرې د «لو» جواب مثبته ماضي وي، نو جواب له لام سره مقترون کیږي او که چیرې منفي ماضي وي له لام څخه به خالي وي. لکه: لوعولج المريض لشفی چې جواب له لام سره مقترون شوی ځکه مثبته ماضي دی. لوتأني العامل ما ندم: جواب له لام سره مقترون نه دی ځکه چې منفي ماضي دی.

لولا او لوما:

دا دواړه حروف په نامه دې (حرف امتناع او جود) باندې یادېږي ځکه چې په امتناع د جواب دلالت کوي بنا پر وجود د شرط. وروسته له لولا او لوما څخه تل مرفوع اسم چې مبتداً وي او خبر یې واجب الحذف دی قرار لري.

د دې دواړو ځواب هم که چیرې مثبته ماضي وي له لام سره مقترون ګرځي او که منفي وي نو له لام څخه مجرده ذکر کیږي. لکه: لو لا الطيب لساءت حالة المريض — لولا الطيب ماشفى المريض.

لولا: حرف د امتناع په سبب دې وجود الطيب مبتداء مرفوع په ضمه خبر محذوف په حذف وجوبي سره چې تقدیر یې: لولو الطيب موجود کیږي. مبتداء سره له محذوف خبر د شرط جمله.

اما: د تفصيل حرف دی د شرط د اداتو او د شرط د فعل قائم مقام دی او راوړل دي فاء د هغه په جواب کې لازمي ده. لکه: إني أهنئُ جميع الناجحين، اما الأُل فسأكافئه.

إذا: د مستقبل زمان ظرف دی وروسته له «إذا» څخه يواځي فعل راځي او فعل کله مذکور او کله مقدر وي او کومه جمله چې له «إذا» څخه وروسته واقع کیږي په محل دې جر کې مضاف اليه وي. لکه: إذا لطيب نصح لك فاعمل بنصحه (فعل مقدر دی).

لما او کُلما: دا دواړه د ماضي ظرف زمان اداة دي وروسته لدې څخه يواځې د ماضي فعل راځي. لکه: لما ذهب إليه وجدته مريضاً. (کَلما جاءکم رسول بما لا تهوا انفسکم استکبرتم)

۳. د شرط د جواب اقتران له فاء سره:

اصل دا دی چې دې شرط جواب له فاء سره غیر مقترون وي خو په ځینو حالاتو کې د فاء اقتران واجب ګرځي که چیرې دې شرط اداة جازم وي او که غیر جازم چې دا صورتونه په لاندې ډول دي.

الف: اسمیه جمله: هر کله چې د شرط جواب اسمیه جمله وي که مثبته وي او که منفي د فاء راوړل یا اقتران له هغه سره واجب دی.

لکه: من جدّ فالنجاح حليفه: (مثبته اسمیه جمله د شرط جواب).

إن ينصرکم الله فلا غالب علیکم. منفي اسمیه جمله د شرط جواب.

ب: فعلیه طلبیه جمله:

کله چې د شرط جواب فعلیه جمله — امر — نهی یا استفهام وي د فاء راوړل د جواب د جملې په اول کې لازم دی.

لکه: إذا مرضت فاتبع نصح الطبيب (امر دی).

إن حدثتک بعمل فلا نقصر فيه (نهی دی).

ج: هغه فعلیه جمله چې فعل یې جامد وي یعنې فعل غیر متصرف وي لکه: ليس، عسی او تفهم لکه: من افنتی الرفلیس بامین.

إن تتعاونو افنعم ما تصنعون.

د: هغه فعلیه جمله چې په لن — ما — قد — سین — او یا سوف باندې مسبوق وي لکه: إن عصیت امري فلن تنال محبتی.

إن تجتهد فما امتنع عن مکافاتک من أهمل فی عمله فقد اساء الی وطنه. من ظلم الناس فسوف یندم.

کنته:

د شرط جازم ادوات د شرط او د جزا فعلونه مجزوم ګرځوي کله چې د شرط جواب له فاء سره مقترن نه وي. لکه: من يعمل ینجح. خو کله چې جواب له فاء سره مقترن وي. د شرط اداة یواځې د شرط فعل مجزوم ګرځوي، او د جواب فعل دې موقعیت له وجهې په کلام کې مرفوع، منصوب یا مجزوم دی او د شرط د جواب جمله په محل دې جزم کې دی. لکه: من يعمل فسوف ینجح. ینجح: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې هو دی او ټوله جمله فعل له فاعل سره په محل دې جزم کې د شرط جواب

د قسم طریقه (اسلوب)

۱. د قسم طریقه د تأکید له طریقو څخه یوه طریقه ده چې دې قسم له اداتو، مقسم به، او د قسم له جواب څخه جوړه شوی ده. لکه: والله لن یضیع حقنا: او د قسم حرف. الله و جلاله لفظ مقسم به مجرور په کسره. لن یضیع حقنا د قسم جواب د پورتنیو دری واړو ارکانو شرحه په لاندې ډول ده:

د قسم ادوات عبارت دی له: واو — باء — تا دا د جر حروف دي چې خپل وروستی اسم مجرور ګرځوي په دوی کې (تا) یواځې د جلاله په لفظ (الله) باندې دا خلیږي.

ب: مقسم به: په عام ډول د جلاله له لفظ (الله) مقسم به دی خو عادتاً داسې نور الفاظ هم شته دي چې دې مقسم به په ډول استعمال شوي لکه: حقک — حیاتک.

ج: د قسم جواب:

د قسم جواب یا اسمیه یا فعلیه جمله وي.

کله چې د قسم جواب اسمیه جمله او مثبته وي واجب دی چې په ان او لام او یا یواځې په ان مؤکد وګرځي. لکه: والله ان فاعل الخیر لمحیوب یا والله ان فاعل الخیر محبوب.

کله چې د قسم جواب فعلیه مثبتۀ جمله او فعل ماضی وي. جواب د لام او قد بواسطه مؤکد گرځي. لکه: تالله لقد اطعت امرک.

او که چیرې د قسم جواب فعلیه مثبتۀ مضارع جمله وي د قسم په لام او د تاکید په نون مؤکد گرځي. لکه: والله لاحاسبن المقصر.

خو کله چې د قسم جواب منفي وي جمله که فعلیه وي که اسمیه مؤکد نگرځي. لکه: وحق لا نجاح الا بالمشاورة: په پورتني مثال کې جواب دې قسم اسمیه منفي جمله دی او نه مؤکد شوی.

والله ما يضيع مجهودك: په دې جمله کې جواب دې قسم منفي فعلیه جمله ده چې ندی مؤکد شوی.

۲. د شرط او قسم پیوستون: (اجتماع)

مخکې پوه شوو چې شرط او قسم دواړه جواب ته ضرورت لري او پدې هم پوه شوو چې دې شرط جواب یا مجزوم یا له فاء سره مقترون وي او په دې هم پوه شوو چې ځنې د قسم ځوابونه مؤکد او ځنې نور غیر مؤکد دي.

لکه: إن اتقنت العمل والله تنجح: تنجح مجزوم دی ځکه چې د شرط فعل له قسم څخه مخکې ذکر شوی.

والله إن اتقنت العمل لتنجحن: چې دې لام او نون سره مؤکد شوی ځکه چې قسم دی او په دې ترکیب کې قسم مخکې له شرط څخه ذکر شوی.

د مدح او ذم طریقه (اسلوب)

که څه هم مدح او ذم په مختلفو طریقو ممکن دی چې ښکاره شي خو بیا هم په عربي ژبه کې یوه خاصه طریقه د مدح او ذم لپاره وجود لري چې دری ارکان لري.

دې «نعم» فعل د مدح لپاره او د «بئس» فعل د ذم لپاره او د دوی دواړو فاعل چې په لاندې جملو کې د دې دواړو ترکیب داسې څرگند شوی.

نعم الفاتح عمرو بنس القول شهادة الزور.

په دواړو پورتنیو مثالونو کې (نعم او بئس) افعال فاتح او قول فاعل، عمرو او شهادة الزور، مخصوص بالمدح او مخصوص بالذم دی. د مدح او ذم د طریقې ارکان په لاندې ډول شرحه کېږي.

۱. د نعم او بئس افعال:

«نعم» جامد فعل (یعنې مضارع او امر نه ترې جوړېږي) او په مدح دلالت کوي. ((بئس)) جامد فعل او په ذم دلالت کوي. د عدد نېټې په نعم او بئس نه ملحق کېږي یعنې مثني او جمع نه کېږي او د تأنيث د علامې دواړو ته (نعم. بئس) جائز دي نه لازم. لکه: نعم الصفة حب الوطن يا نعمت الصفة حب الوطن.

۲. د نعم او بئس فاعل:

د نعم او بئس فاعل څلور حالتونه لري: الف: په «ال» مقترن وي لکه: نعم الرجل الصانع المجد. الرجل: د نعم فاعل مرفوع په ضمه. «بئس الاسم الفسوق بعد الإيمان» الاسم: فاعل د بئس مرفوع په ضمه. ب: هغه اسم چې مقترن په «ال» ته مضاف وي لکه: بئس مصير الشرار النسجون. مصير دې بئس فاعل مرفوع په ضمه او مقترن په «ال» ته مضاف. ج: مبهم ضمير ممیز په نکره. لکه: نعم خلقا المانة. فاعل مستتر ضمير چې تقدير يې هو او خلقاً تمیز منصوب په فتحه. د: موصول اسم (ما او من) لکه: بئس ما تفعل السرقة. ما: موصول اسم مبني پرسکون په محل دې رفع کې فاعل دی «بئس».

۳. المخصوص بالمدح والذم:

مخصوص بالمدح يا مخصوص بالذم هغه اسم ته ويل کېږي چې د هغه دې مدح يا د هغه دې ذم قصد شوی وي او د هر يو اعراب رفع دی ځکه چې مبتداً وي مدح يا ذم فعل له فاعل سره خبر دی مخصوص بالمدح ويا ذم مگرځي. لکه:

نعم الصديق الكتاب: الكتاب: مبتدأ مرفوع به ضمه او هغه جمله چې له نعم او د هغه له فاعل څخه جوړه شوی په محل دې رفع کې مقدم خبر او دا جائز دی چې مخصوص بالمدح او يا ذم له خپل فاعل سره دی مدح او يا ذم له فعلونو څخه مخکې راوړل شي لکه: الكتاب نعم الصديق: چې په دې صورت کې مخصوص لالمدح مبتدأ او ما بعد يې خبر ګرځي.

يادونه:

« حبذا » په مدح که لکه: «نعم» او «لاحبذا» په ذم کې لکه «بئس» کارول کېږي او په دواړو صورتونو کې دې «حب» فاعل «ذا» دی، مخصوص بالمدح او بالذم مبتدأ اعراب کېږي. لکه: حبذا الصدقة. لا حبذا النفاق. لا: د نفی حرف. حب: د ماضي فعل جامد. ذا: د اشاري اسم مبني او په محل دې رفع کې فاعل. النفاق: مخصوص بالذم مبتدأ مرفوع او جمله له فعل (حب) او فاعل يې (ذا) په محل دې رفع کې مقدم خبر.

د تعجب طريقه (اسلوب)

۱. تعجب هم يوه خاصه طريقه لري چې د يوه شي دې لوروالي يا ويرې د صفت د ښودلو لپاره کارول کېږي. لکه: ما اعظم خالق العالم: (څومره لوی او لوړ دی د مخلوقاتو پيدا کونکی)

۲. تعجب دوه صيغې لري: يوه د أفعال ماضي وزن چې په «ما» باندې مسبوق دی. او بله د امر د فعل په وزن چې (أفعال) دی. په لومړي وزن کې د ضيغه کې مستتر ضمير فاعل دی چې «ما» ته راجع کېږي او هر هغه اسم او يا ضمير چې له أفعال څخه وروسته ذکر کېږي د هغه مفعول ګرځي، خو دې «أفعال» فاعل په حرف زائد باندې مجرور ګرځي، نو دې تعجب صيغې عبارت دي له: ما أفعال، او أفعال به څخه هغه فعل چې دا دواړه صيغې له هغه څخه راتلای شي لاندې شرطونه بايد ولري. الف: ثلاثي مجرد وي. لکه: جَمَلَ — صَدَقَ.

ب: تام فعل وی: یعنی د افعال ناقصه و له ډلې نه وي لکه: کان او د هغه اخوات.
ج: له هغه فعل څخه مشتق وصف (اسم فاعل — صفت مشبه — اسم مفعول) په وزن دې أفعل چې مؤنث یې پر وزن دې « فعلاء » راځي.
د: مثبت وي نه منفي.

ه: مبني للفاعل وي (معلوم).

و: متصرف وي (یعنی هغه فعل چې ماضي، مضارع، او امر ولري) لکه: ما أجمل السماء (ما) نکره اسم په مانا دې «شئ عظیم» مبني پر سکون په محل دی رفع کې مبتدأ. أجمل د ماضي فعل. فاعل یې مستتر ضمير (واجب الاستتار) چې تقدير یې « هو » دی.

السماء: مفعول به منصوب په فتحه جوړه شوی جمله له فعل، فاعل، او مفعول به څخه په محل دې رفع کې خبر دی «ما» .
د أجمل بالسماء ماضي د امر په ډول مبني پر مقدره فتحه. بالسماء. بازائده.
السماء مرفوع په مقدره ضمه پر همزه فاعل.

۳. کله چې فعل دری حرفي (ثلاثي) نوی لکه: تفوق، انتصر، یا فعل ناقص وي لکه: کان، ضل... یا داسې فعل وي چې د هغه وصف داسې أفعل وي چې مؤنث یې پر وزن د فعلاء راځي. لکه: سور، حمير... د تعجب په جوړولو کې له اشد یا اشدد به یا د دوی په شان له نورو کلمو څخه کار اخیستل کېږي په دې ډول چې وروسته له ما اشد او اشدد به څخه صریح مصدر یا قول مصدر راوړو. لکه: ما اصعب کون الدواء مرأً (ناقص فعل). ما اروع أن ينتصر الجيش (غیر ثلاثي فعل). ما اشد سواد الليل (وصف له هغه سواد څخه وزن دې أفعل مؤنث فعلاء راځي).

۴. کله فعل منفي وي: لکه: لا يصدق. یا مبني للمجهول وي لکه: تعالُ په نوموړی طریق متوصل کېږو لکه: ما اقبح ان لا يصدق الصديق.

۵. له جامد فعل څخه تعجب نه شي راتلای لکه: له عسی او لیس، څخه.

يادونه: تعجب لپاره ځينې غير قياسي صيغې هم راځي لکه: سبحان الله. الله، او يا لکه: له من بطل.

د اختصاص طريقه (اسلوب)

دې اختصاص يوه داسې طريقه دی چې د متکلم وروسته د متکلم يا د متکلم مع الغير د ضمير له ذکر يا يادولو څخه داسې ظاهر رسم ذکر کړی چې دې ضمير مقصود واضح شي. لکه: أنا — الطالب — اتلقي العلم — نحن الجنود — ندافع عن الوطن — لنا — معشر المسلمين قوة إيمانية.

هغه اسم چې دې ضمير مقصود توضيح کوي (الطالب، الجنود، معشر المسلمين) د (مخصوص) په نامه يادېږي او تل منصوب دی ځکه د هغه فعل لپاره چې حذف يې واجب دی مفعول به دی او تقدير يې په دې طريقه (اسلوب) کې (أخص) کېږي. کله کله مختص (مخصوص) دی « أياها يا ايُّها » لفظ وي چې وروسته لدې دواړو لفظونو ظاهر مرفوع اسم ذکر کېږي. په دې صورت کې دې « أي » يا « آية » لفظونه مخصوص دي او مبني پر ضمه او په محل دې نصک کې اعراب ورکول کېږي. لکه: إنا أيها الطباء — نعالج المرضى: أي مخصوص مبني پر ضمه په محل دې نصب کې او « هاء » زائده. الطباء: لغت مرفوع په ضمه.

د اغراء او تحذير طريقه (اسلوب)

۱. اغراء: د مخاطب هڅول دي د يوه بڼه کار کړلو ته تر خويې تر سره کړي. چې نوموړی بڼه او نیک کار دی « مغری به » په نوم يادېږي. تحذير: مخاطب ته پوهه ورکول د يوه بد کار په اړه تر څو له هغه څخه ځان وژغوري. « مغری به » او « محذر منه » تل د محذوف فعل په واسطه منصوب وي. لکه: الصدق. الصدق: لومړی صدق مفعول به منصوب په محذوف فعل چې تقدير يې الزم او دوهم صدق لفظي تأکید منصوب د تابعيت په لحاظ.
۲. د اغراء او تحذير صورتونه:

اغراء او تحذير په لاندې ډولونو استعمالیږي:

الف: مغری به او محذر منه مکرر ذکر شي. لکه: الامانة الامانة، العدو العدو.

ب: چې مغری به او محذر منه معطوف علیه ذکر شي. لکه: الصدق والاخلاص،
النفاق والخيانة.

کننه:

تحذیر څلورم ډول هم لري او هغه عبارت دی له دینه چې: محذوف وروسته له لفظ
دې «ایا» بې له عطف یا معطوف په واو او یا مجرور په من ذکر شي. لکه: ایاک
التهاون — ایاک والتهاون — ایاک من التهاون: ایاک. ایا: مفعول به مبني پر محل
دې نصب کې او عامل دې نصب یې محذوف فعل — کاف د خطاب حرف.
والتهاون: واو حرف د عطف — التهاون — مفعول به او عامل یې محذوف فعل چې
تقدیر یې «احذر» دی.

د استیغاثې طریقه (اسلوب)

۱. د استیغاثې طریقه یو له طریقو د نداء څخه دی چې د یوه سختۍ د خلاصون لپاره
کارول کیږي. لکه: بالرجال الانقاذ لضالین.

۱. د استیغاثې طریقه: دری ارکان لري.

الف: د استیغاثې اداة چې یواځې (یاء) دی او د ندا په نورو ادواتو استغاثه نه
کیږي.

ب: مستغاث به: تل په مفتوح لام مجرور وي. لکه: بالرجال الانقاذ په پورتنی مثال
کې.

ج: المستغاث له: چې مجرور په لام مکسوره وي. لکه: للضالین: په پورتنی مثال کې
او هم جائز چې مستغاث له مجرور په من شي. لکه: یا للمصلحین من الفساد.

يادونه:

ډير ځله د استغاثې طريقه له تعجب څخه د تعبير لپاره کارول کېږي. لکه: يا للتعجب يا لجمال الظهور: اوبه دې حالت کې مستغاث له حذفېږي. چې دا طريقه په نامه دې (تعجب نداء په طريقې) ياديږي.

د استفهام طريقه (اسلوب)

۱. د استفهام د طريقې تعريف:

د استفهام طريقه داسې يوه طريقه ده چې د يوه شي دې پوښتلو لپاره کارول کېږي. لکه: متی الامتحان؟

دا طريقه داسې ادوات لري چې دې استفهام په ادواتو ياديږي. او هر استفهام جواب غواړي.

د استفهام ادوات دوه ډوله دي:

د استفهام حرف — د استفهام اسمونه.

«هل» په دې توري د مثبتې جملې له مضمون څخه استفهام پوښتنې تر سره کېږي. او که چيرې جواب مثبت وي په نعم او که منفي وي په «لا» جواب ورکول کېږي. لکه: هل قرآن هذ الكتاب؟ نعم يا لا.

همزه پر دريو طريقو او موخو لپاره کارول کېږي.

الف: دې دوو شيانو د تعيين د طلب لپاره استعمالېږي په دې صورت کې وروسته له همزې (ام) دې معادلت ذکر کېږي. او جواب دې استفهام تعيين دې مستفهم عنه (هغه شی چې د هغه د پېژندلو لپاره پوښتنه شوی وي). لکه: رأيت محمداً ام علياً: په جواب کې محمداً او يا علياً ويل کېږي.

ب: د همزې په واسطه د «هل» په شان د مثبتې جملې د مضمون څخه پوښتنه تر سره کېږي چې جواب يې نعم يا لا دی.

ج: همدا ډول د همزې په واسطه د منفي جملې له مضمون څخه استفهام (پوښتنه) تر سره کېږي. په دې ډول که چیرې جواب مثبت وي (بلي) او که منفي وي (نعم) ویل کېږي. لکه: الم تقرأ هذا الكتاب: نعم (لم أقرأه)
۲. د استفهام اسمونه:

دې استفهام اسمونه هغه ادوات دي چې د هغوی پواسطه د مفرد له تعیین څخه پوښتنه تر سره کېږي. چې په لاندې ډول دی.

(من) د ذوی العقول د پوښتنې لپاره. لکه: من يرفع العلم على ارض بلادنا. (ما) د غیر ذوی العقول د پوښتنې لپاره. لکه: ماهی القصص اللى قرأتها. متی: د زمانې د پوښتنې لپاره. متی حضرت؟

أین: د مکان د پوښتنې لپاره. لکه: أين تقع کابل؟
کم: د عدد د استفهام یا پوښتنې لپاره. لکه: کم کتابا قرأت؟
کیف: د حالت د پوښتنې یا استفهام لپاره. لکه: کیف جاء زید؟
ای: دې «أى» د مضاف الیه دې استفهام لپاره. أى طالب نَحج؟
على أى حال أنت.

کوم استفهام چې به نوموړو ادواتو تر سره کېږي د هغوی جواب د مستفهم عنه تعیین دی. د دې استفهام اسمونه پرته له «ای» څخه نور ټول مبني دی. او «ای» د موقعیت له حیثه اعراب ورکول کېږي.

لکه: من فتح میوند؟ من د استفهام اسم مبني په محل دې رفع کې مبتداً. متی الامتحان؟ متی: د استفهام په اسم مبني په محل دې رفع کې مقدم خبر. أين تقع جامعه کابل؟ أين استفهام اسم مبني په محل دې رفع کې مقدم خبر. کیف حالک؟
کیف: د استفهام اسم مبني په محل دې رفع کې مقدم خبر.

یادونه:

۱. د استفهام ادوات د کلام په لومړي سر کې واقع کېږي لکه څنگه چې مو ولیدل او له دوی څخه مخکې یواځې حرف جر او مضاف راځي. لکه: من أين لکه هذا؟ أين

اداة استفهام مسبوق به حرف جر دی. منزل من هذه العمارة. من اداة دې استفهام چې په مضاف مسبوق شوی.

کله چې د جر حرف په استفهام اسم وي «ما» داخل شي د هغه الف حذفیږي. لکه: بم، لم او عم یتساءلون.

۱. ډیر ځله وروسته له «من» د استفهام څخه دې «ذا» کلمه زیاتېږي چې په دې حالت کې «ذا» د استفهام اسم سره یوه کلمه بلل کیږي. لکه: من ذا عندک؟ من ذا: د استفهام مبني پر سکون په محل دې رفع کې مبتداً او عندک (ظرف) د هغه خبر.

مثال: ماذا قرأت. د استفهام اسم مبني پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به د (قرأت) لپاره.

کله وروسته له «من ذا» او «ماذا» دې «الذی» کلمه ذکر کیږي او پدې حالت کې د «الذی» د مبتداً خبر وي او وروستی جمله د «الذی» صله وي. لکه: من الذی جاء؟ من ذا: دې استفهام اسم په مبني په محل دې رفع کې مبتداً جاء: ماضي فعل او فاعل یې مستتر ضمیر دی چې تقدیر یې «هو» دی فعل او فاعل فعلیه جمله صله د موصول.

شپږم باب د اعراب بیلګې

۱. د معرب اسمونه د اعراب بیلګې:

- الف: د مرفوع اسمونه دې اعراب مختلفې بیلګې.
- قول معروف و مغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنىٌ حلیم.
- قول: مبتدأ مرفوع په ضمه.
- مغفرة: معطوف په قول مرفوع په ضمه.
- خير: خبر دى مبتدأ مرفوع په ضمه.
- الله: دوهم خبر مرفوع په ضمه.
- يسأل المربیان كلاهما عن تهذيب الشئ.
- المربیان: فاعل مرفوع په الف ځكه چې مثنى دى.
- كلا: دې مرفوع اسم تأكيد او مرفوع به الف ځكه چې له مثنى سره ملحق دى.
- لولا اتحاد لهلكت الامة.
- الاتحاد: مبتدأ مرفوع په ضمه او خبر محذوف وجوبا چې تقدير يې موجود دى د خبر حذف كله چې مبتدأ په لولا مسبوق شي واجب دى، ځكه چې جواب دى لولا په (موجود) چې خبر دى دلالت كوي مبتدأ له محذوف خبر سره چې (موجود) دى د شرط جمله.
- الامة: فاعل مرفوع په ضمه.
- ينتظر أن يزيد انتاجنا الصاعي:
- أن: مصدرى او د نصب حرف.
- يزيد: د مضارع فعل منصوب په فتحه او مسول مصدر له أن او فعل له أن يزيد =
- زيادة په محل دې رفع کې نائب.
- انتاج: د يزيد فاعل مرفوع په ضمه.

الضاعي: د انتاج لپاره نعت مرفوع په ضمه.

نعم المعين في المصائب أخوك:

المعين: د نعم فاعل مرفوع په ضمه.

أخو: مخصوص بالمدح موخره مبتدأ مرفوع په واو د دې لپاره چې د اسماء خمسة خنځه دی. جمله چې له فعل او فاعل خنځه جوړه ده مقدم خبر دی. هم دا ډول جائز دی چې «أخو» د محذوف مبتدأ خبر وي. په دې صورت کې «نعم العين في المصائب أخوك» جمله ګرځي.

ب: د منصوب اسمونه دې اعراب بيللګي:

إن الحسنات يذهبن السيئات.

الحسنات: د إن اسم منصوب په كسره ځكه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

السيئات: مفعول به منصوب په كسره ځكه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

اهدنا لصرات المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم.

الصراط: دوهمه مفعول به منصوب په فتحه.

المستقيم حقيقي نعت د صراط لپاره منصوب په فتحه.

صراط: بدل او منصوب په فتحه.

إن مع العسر يسراً:

يسراً: د إن مؤخر اسم منصوب په فتحه او شبه جمله «مع العسر» مقدم خبر.

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً:

بشيراً: حال منصوب په فتحه.

نذيراً: معطوف په حال منصوب پر فتحه.

إنا فتحنا لك فتحاً مبيناً:

فتحاً: مفعول مطلق منصوب پر فتحه.

مبيناً: د مفعول مطلق صفت (نعت) پر فتحه.

كل الطائرات عادت اليوم الاطائرة:

اليوم: د زمان ظرف مفعول فيه منصوب په فتحه.
طائرة: مستثنى په «الّا» منصوق په فتحه.
ج: د مجرور اسمونه د اعراب بيلگي:
بسم الله الرحمن الرحيم — الحمد لله رب العالمين:
اسم: مسبوق په حرف جر «باء» مجرور په كسره.
الله: مضاف اليه مجرور په كسره.
الرحيم: نعت د الله مجرور په كسره.
رب: د الله لپاره نعت مجرور په كسره.
العالمين: مضاف اليه مجرور په «ياء» خكه چې په جمع مذكر سالمې ملحق دى.
و زعت الارباح عمال المصنع جميعهم:
عمال: مسبوق په حرف جر «على» مجرور په كسره.
المصنع: مضاف اليه مجرور په كسره.
جميع: تأكيد د عمال لپاره مجرور په كسره.

۲. د مبني اسمونو دې اعراب بيلگي:

۱. إِنَّ هَذَا أَمَلْنَا فِيكُمْ:

هذا: و اشاري اسم مبني پرسکون په محل دې نصب کې اسم دى.

إِنَّ الذى يأتى قريب ولكن الذى بمضى بعيد:

الذى: لومړى الذى د موصولي اسم مبني پرسکون په محل دې رفع کې مبتدأ.

الذى: دوهمه الذى د موصول اسم مبني پرسکون په محل دې نصب کې اسم (لكن اياکن صافح المدرس.

اياکم: منفصل ضمير مبني په محل دې نصب کې مفعول به.

لم يكافأ الانحن:

نحن: منفصل ضمير مبني په ضمه په محل دې رفع کې نائب فاعل.

من قابلیت؟

من: من استفهامیه مبنی پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به.

تاء: متصل ضمیر مبنی پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل.

أین قضیت العطله؟

أین: د استفهام اسم مبنی پر فتحه په محل دې نصب کې مفعول فیه.

۳. د مبنی افعالو د اعراب بیلگې:

سعی رب الاسرة فی الصلح.

سعی: د ماضی فعل مبنی پر مقدره فتحه په الف د لوست والي لامله.

ارض بنصیبک:

ارض: د امر فعل مبنی پر حذف د حرف علت، ځکه چې تلفظ پرې گران دی.

ادوا: د امر فعل مبنی پر حذف د نون، و او د هغه فاعل.

لا تحسبن النجاح سهل المنال:

تحسبن: فعل مضارع مبنی پر فتحه چې له نون د تأکید سره یوځای شوی.

۴. د معربو افعالو د اعراب بیلگې:

أنی أحب الذين يؤدون و احبهم كاملاً:

أحب: مضارع فعل مرفوع په ضمه — او فاعل یې مستتر ضمیر په تقدیر دې «أنا».

یودون: مضارع فعل مرفوع په ثبوت د نون.

یسرنی أن تنجح فی الامتحان:

یسر: مضارع فعل مرفوع په ضمه.

تنجح: مضارع فعل منصوب په فتحه فاعل یې مستتر ضمیر په تقدیر د «أنت».

و إن تعدوا نعمة الله لا تحصوها:

تعدوا: مضارع فعل مجزوم په حذف د نون، و او د «إن» فاعل.

تحصوا: مضارع فعل مجزوم په حذف د نون، و او فاعل.

۵. دې لاندې مبارک آية اعراب:

«وَأَتِ الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ».

وَأَتِ: واو عاطفه په ماقبل. آت: د امر فعل پر حذف دې حرف علت او فاعل مستتر ضمير چې «أنت» فرضول کيږي.

ذَا: مفعول به منصوب په الف حکه چې «ذا» د اسماء وخمسه و له ډلې څخه دی.

الْقُرْبَى: مضاف اليه مجرور په مقدره کسره په الف حکه چې نطق پرې گران دی.

حَقُّهُ: حق: دوهم مفعول به. ها: متصل ضمير مبني پر محل دې جر کې مضاف اليه.

وَالْمِسْكِينَ: واو د عطف حرف: مسکين: معطوف پر منصوب، منصوب پر فتحه.

وَابْنَ: واو عطف حرف: ابْن معطوف پر منصوب، منصوب پر فتحه.

السَّبِيلِ: مضاف اليه مجرور په کسره.

وَلَا: واو عاطف. لا: حرف ينهي او جزم.

تَبْذُرْ: مضارع فعل مجزوم په سکون. فاعل يې مستتر ضمير چې «أنت» فرضول کيږي.

تَبْذِيرًا: مفعول مطلق «مؤکد» منصوب په فتحه.

الْمُنْذِرِينَ: د اَنْ اِسْم منصوب په ياء حکه چې جمع مذکره سالمه ده.

كَانُوا: کان د ماضي ناسخ فعل — واو د جمع مبني په محل دې رفع کې اسم د کان.

إِخْوَانَ: خبر د کان منصوب په فتحه او جمله له ماضي ناسخ فعل او د هغه له اسم او

خبر سره په محل دې رفع کې خبر دی «إِنَّ».

الشَّيَاطِينِ: مضاف ليه مجرور په کسره.

۶. د يوې ټوټې نثر اعراب:

إِنَّ قِيَادَةَ الْمَشْرُوعَاتِ الْكُبْرَى قِيَادَةَ نَاجِحَةٍ فِي مَجْتَعِ نِيَاضِلٍ وَ يَجِدُّد نَسِيحَ حَيَاتِهِ

مَحْتَاجِهِ. أَنْ يَرْعِيَ أُنْبَاءَ الشَّعْبِ مَنْفَعَةَ الْوَطَنِ وَ إِنَّ يُوْ مِنْوَابَانَ فِي الْإِسْرَافِ أَهْدَارًا.

إِنَّ: د تأكيد او نصب حرف له ناسخ د مبتدأ.

قيادة: د اِن اسم منصوب په فتحه.

المشروعات: مضاف اليه مجرور په كسره.

الكبرى: د مشروعات صفت (نعت) مجرور په مقدره كسره پر الف د نطق د گران والى له امله.

قيادة: مفعول مطلق (د نوع څرگندونكى) منصوب په فتحه.

ناجحة: صفت منصوب په فتحه — فى — د جر حرف.

مجتمع: مجرور اسم دې «فى» پواسطه او د جر علامه كسره.

يئاضل: مضارع فعل مرفوع په ضمه. فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (هو) دى او جمله فعليه مركبه له فعل او فاعل په محل دې جر كې نعت (صفت) مجتمع.

و يجدد: واو د عطف حرف، يجدد د مضارع فعل مرفوع په ضمه معطوف فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې «هو» دى.

نيسج: مفعول به منصوب په فتحه.

حياته: حياء: مضاف ليه مجرور په كسره، هاء ضمير مبني په كسره په محل دې جر كې مضاف ليه.

محتاجة: خبر د اِن مرفوع په ضمه.

أن: مصدري او د مضارع د نصب حرف.

يرعى: مضارع فعل منصوب په اُن او د نصب علامه مقدره فتحه په الف ځكه چې فتحه په الف د لوستلو وړ ندى او الف يواځې سكون مني.

أبناء: فاعل مرفوع په ضمه.

الشعب: مضاف ليه مجرور په كسره.

منفعة: مفعول به منصوب په فتحه.

الوطن: مضاف اليه مجرور په كسره.

و أن: واو حرف د عطف — أن مصدري او د نصب حرف.

يؤمنوا: مضارع فعل منصوب په حذف د نون، واو د جمع فاعل.

بأن: باء جاره (دجر حرف) أن: حرف ناسخ.
في السراف: جار او مجرور مقدم خبر د أن.
أهداراً: إسم د أن سوخر منصوب په فتحه.
لثروته: لام د حرف جر — ثروة مجرور په ظاهره كسره — ها — په محل دي جر
كي مضاف اليه د ثروة.
۷. د يوه بيت اعراب:

ولد الهدى فالكائنات ضياء

و قم الزمان تبسم و زمان و ثناء

ولد: ماضي مجهول فعل مبني پر فتحه.
الهدى: نائب فاعل مرفوع په مقدره ضمه پر الف د تعذر له وجهي.
فالكائنات: فاء حرف د عطف. كائنات: مبتدأ مرفوع په ضمه.
ضياء: خبر دي مبتدأ مرفوع پر ضمه.
وقم: واو حرف عطف — قم مبتدأ په كسره.
تبسم: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه.
و ثناء واو حرف د عطف. ثنا: معطوف په تبسم، مرفوع په ضمه.
الزمان: مضاف اليه مجرور په كسره.
تبسم: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه.
و ثناء: واو حرف د عطف. ثنا: معطوف په تبسم، مرفوع په ضمه.

مرفوع	منصوب	مجرور
د رفع علامې: ضمه: په مفرد، جمع سالمه مؤنثه جمع تکثیر (مکسره) الف: په مثنی. واو: په مذکره جمع سالمه او اسماء و خمسسه و کې. د رفع حالات: ۱. مبتداً هغه اسم چې د هغه پر اړه حکم بیانېږي. ۲. خبر: بیان دې حکم یا صفت دې مبتدا چې له مبتدا سره اسمیه جمله جوړه وي. ۳. د کان اسم: هر هغه مبتدا چې په کان او اخواتو کې مسبوق شي. ۴. خبر دې ښ: هر هغه مبتدا چې یو له حروفو مشبه بالفعل څخه د هغه ناسخ وي. ۵. فاعل: هغه مرفوع چې وروسته له معلوم فعل یا وروسته له هغه اسم چې په مانا دې معلوم فعل واقع شي او په داسې شي دلالت وکړي چې فعل ترې صادر شوی.	د نصب علامې: فتحه: په مفرد او مکسره جمع کې. ياء: په مثنی مذکره جمع سالمه کې. کسره: په مؤنثه جمع سالمه کې. الف: په اسماء و خمسسه و کې. د نصب حالات: ۱. د کان خبر: او هر هغه څه چې د کان په اخواتو مسبوق شي. ۲. اسم د ښ: هر هغه مبتدا چې مېاشره مسبوق په یو دې حروفو دې مشبه بالفعل وي. ۲. مفعول به: هغه منصوب اسم چې په شخص یا شی د فاعل فعل واقع شوی. ۴. مفعول منصوب مصدر دی چې دې فعل یا عامل فعل په مانا د عدد یا نوع د خپل عامل د بیان لپاره ذکر کېږي.	د جر علامې: کسره: په مفرد، مکسر جمع، جمع سالمه، مؤنثه. ياء: په مثنی جمع سالمه مذکره او اسماء و خمسسه و کې. د جر حالات: ۱. وروسته له حرف جر څخه. ۲. مضاف الیه: یو اسم چې له بل هغه اسم سره چې له ده څخه مخکې ذکر شوی نسبت ورکوي. ۳. د مجرور اسم تابع: نعت، عطف، تاکید، بدل او بیان.

مرفوع	منصوب	مجرور
٦. نائب فاعل: هغه مرفوع اسم چې وروسته له مجهول فعل يا هغه اسم چې دې مجهول فعل عمل کوي واقع شوی وي او دلالت وکړي پر هغه فعل پرې واقع شوی. ٧. هغه تابع دې چې د منعوت يو صفت بيانوي. عطف: هغه تابع چې د ده او تابع تر منځ يو حرف دی عطف واقع شي. توكيد: هغه تابع دې چې دې محتمل توهم د رفع لپاره ذکر کيږي. بدل: هغه تابع چې په خپله مشبوع، يا د هغه په جز کوي چې هدف له ذکر د هغه تابع څخه خپله تابع وي نه مشبوع.	٥. مفعول له: هغه اسم چې د فعل د واقع کيدلو سبب، يا د عامل فعل د وقوع علت ذکر کيږي. ٦. مفعول معه: هغه منصوب ذکر دی چې وروسته له واو د مع څخه ذکر کيږي تر څو پر مصاحبت دلالت وکړي. ٧. مفعول فيه: هغه منصوب اسم دې چې د فعل د حدوث زمان يا مکان بيان وي. ٨. حال هغه لفظ دی چې د فاعل يا مفعول به حالت د فعل د وقوع په وخت کې څرگند وي او منصوب دی. ٩. مستثنی: منصوب اسم دې چې وروسته له يو دې ادواتو دې استثناء ذکر کيږي تر څو په حکم کې خالف دی ماقبل د استثناء وي. ١٠. منادي: هغه اسم چې وروسته له ادواتو د نداء واقع شوی وي. ١١. تمیيز : هغه اسم چې د يوه بل اسم د مقصود د بيانولو لپاره چې مبهم دی ذکر کيږي. ١٢. د منصوب اسم تابع: نعت، عطف، تاکيد بدل.	

د مېني اسم خلاصه

مېني هغه اسم دی چې د آخر شکل يې په سبب دې تغير دی موقعيت يې په جمله کې بدلون نه مني.

۱. ضمير: هغه اسم دی چې پر متکلم مخاطب او يا غائب دلالت کوي.

الف: منفصل د رفع ضمائر (ضميرونه): انا — أنت — انت — انتما — أنتم — أنتن هي — هما — هم — هن.

ب: د نصب منفصل ضميرته: أياي — ايانا — اياک — اياکما — اياکم — اياکن — اياه — اياها — اياهما — اياهم — اياهن.

ج: د رفع متصل ضميرونه: د فاعل (تا) — د فاعل (نا) الف د تشبي — واو د جمع، ياء د مخاطبي. نن دې نسوی.

هـ: د جر متصل ضميرونه: د متکلم ياء — د مفعول (نا) د خطاب کاف — هاء د غائب.

و: مستتر ضميرونه ښکاره صورت چې تلفظ پرې وشي نلري.

۱. د اشارې اسم: هغه مېني اسم دې چې پر يوه معين باندې د اشارې پواسطه دلالت کوي. هذا — هده — هؤلاء — داک — تلک — اولک — هنا — ههنا — هناک — هنالک.

۲. موصول اسم: هغه اسم دی چې بدلول يې د يوې جملې پواسطه چې له هغه څخه وروسته راځي او د صله په نامه يادېږي تعيين کېږي. الذي — الذين — اللاتي — اللاءى — من — ما.

۳. د شرط اسم: هغه مېني اسم دی چې دوه جملې سره ښلوي لومړۍ جمله شرط او د هغه د شرط جزا کرځوی. من — ما — مهما — متی — أيان — أين — أينما — أنى — حیثما — کیفما — أی.

۴. د استفهام اسم: هغه مېني اسم دی چې دې پوښتنې لپاره استعمالېږي. من — ما — متی — أين — کم — کیف — أی.

۵. مرکب أعدداد: له (۱۱ — ۱۹) پرته له (۱۲) څخه.
۶. بعض ظروف او مرکب له ظروفو څخه. حیث — أمس — الآن — إذ — لیل — نها بین بین.
۷. اسم فعل: هغه اسم دی چې د دې فعل په مانا راځي. هیهات — شنان — سرعان — اه — أف — أمين — علیک — حذار — صه — ایه — حی.
- کله چې یو مینې اسم د رفع، نصب یا جر په موقعیت راشي د وروستی برخې حرف یې په خپل حالت پاتې کیږي او کوم تغیر یې نه لفظاً او نه تقدیراً په شکل کې راځي بکله په محل دې رفع، نصب یا جر کې د موقعیت له حیثه اعراب ورکول کیږي.

مېني فعل

د آخر شکل یې په سبب دې تغیر د موقعیت تغیر نه کوي

ماضي	امر	هغه مضارع چې له نون دې نسوی یا نون دې توکید سره متصل وي.
۱. مېني پر سکون چې په تاء د عاغل سره متصل وي. شکرت — شکرتما — شکرتن — ناء. لکه: شکرتنا.	۱. مېني په سکون چې له ضمير سره متصل نوي. أشکر. چې له نون دې نسوی سره متصل وي. اشکرن.	۱. مېني پر سکون چې متصل وي په نون د نسوی. الفیتات یشکرن المدرسة.
نون پر ضمه چې په واو د جمع متصل وي. شکروا مېني پر فتحه چې له ضمير سره متصل وي. شکر. د تانیث له تاء سره متصل وي. شکرت — الف دې اثنین سره متصل ئي. شکرا — شکرتا چې دې نصب له متصلو ضمائرو سره متصل وي. شکرتی — شکرتا — شکرتک — شکرتما — شکرتکم — شکرتها — شکرتهم — شکرتهن	۲. مېني په حذف د نون: چې متصل وي له الف د تنبیې سره. اشکرا. واو د جمع: اشکرو. یاء د مخاطبي سره. أشکرلی. ۳. مېني پر حذف د حرف علة چې معتل الاخر وي. الف: إرض. واو: إعف. یاء إرم. ۴. مېني پر فتحه متصل په. نون د تاکید: اشکرن	۲. مېني پر فتحه چې متصل وي د توکید له نون سره. یشکرن الله. یادونه: د فعل مضارع تنکید واجب دی کله چې جواب دې قم او مثبت وي. لکه: والله لا حاسبن المقصر. د مضارع فعل تاکید جائز وي کله چې پر مطلب دلالت وکړي لکه: لینفق القادرون او لینفقن القادرون. د مضارع فعل تاکید غیر له پورتنیو دوه حالاتو څخه ممتنع دی. لکه: تشرق الشمس کل صباح.

معرب فعل

معرب فعل هغه مضارع فعل دی چې له نون د نسوی او نون د تاکید سره متصل

شوی

مرفوعه مضارع	منصوب مضارع	مجزومه مضارع
کله چې د نصب یا جزم په حرف مسبوق نوي. د رفع علامې:	چې په حروفو د نصب مسبوق وي. أن — لن — کی — إذن — لام د تعلیل — فاء د سبب حتی.	کله چې مضارع مسبوق دی جزم په ادواتو وي د جزم ادوات په لاندې ډول دي.
۱. ظاهره ضمه: په صحیح الاخر مضارع کې. شکو. ۲. مقدره ضمه: په معتل الاخر مضارع کې په الف: یسعی معتل الاخر په واو یسمو.	د نصب علامز: ښکاره فتحه کله چې مضارع صحیح الاخر وي. لن ینکر. معتل الاخر په واو لکه: لن یشکو. معتل الاخر په یاء. لن یرقي.	۱. هغه حروف چې یو فعل مجزوم گرځوي. لن — لما — لام د امر — لا د نهی.
معتل الاخر په یاء یرمي. مرفوع په ثبوت دي نون په افعال خمسه وکې.	۲. په مقدره فتحه: په معتل الاخر کې په الف. لن برضي.	۲. هغه ادوات چې دوه فعلونه مجزوم گرځوي پرته له ان څخه نور ټول اسماء دي. ان — من — ما — مهما — متطی — ايان — این — اینما — ائی — حیثما — کیفما — ائی.
الف د اثین: یشکران — تشکران — واو د دجمع: یشکرئن — تشکرون یاء د مخاطبی. تشکرین.	۳. منصوب په حذف د نون په افعال خمسه و کې. لن تنکرا — لن ینکرا — لن تنکروا — لن ینکروا — لن تنکری.	د جزم علامې: ۱. په سکون مجزوم صحیح الاخر مضارع، لم ینکر.
		۲. مجزوم په حذف د حرف علت په معتل الاخر کې په الف: لم ارض.
		په واو: لم ادع. په یاء لم اعص.
		۳. مجزوم په حذف د نون په افعال خمسه و کې. تنکرا — لم ینکرا — لم تنکروا — لم ینکروا — لم تنکری.

حرف

حرف د ځای له حیثه په کلام کې او تأثیر یې په وروستی کلمه کې هغه حروف چې یواځې خاص اسم باندې داخلېږي.

۱. د جر حروف: من — الی یمن — علی — فی — باء — کاف — لام — واو د قسم تاء حتی — رب — مذ — منذ — واو د رب — عدا — خلا — حاشا. دا حروف خپل وروستی اسم مجرور ګرځوي چې علامې یې په لاندې ډول دي. مفرد مکسره جمع او مؤنثه جمع سالمه. مجرور په کسره. مثني او مذکره جمع سالمه. مجرور په یاء.

غیر منصوب اسم چې له ال او اضافت څخه خالي وي مجرور په فتحه.

۲. مشبه بالفعل حروف (إنَّ او د هغه أخوات).

إنَّ — أنْ — لكنْ — كأنْ — لعلْ — لیث — لا. دا حروف مبتدأ او خبر داخلېږي. مبتدأ منصوب ګرځوي چې د هغوی دې اسم په نامه یادېږي او خبر مرفوع ګرځوي چې د مشبه بالفعل د خبر په نامه یادېږي.

۳. د نداء حروف: یا — أيا — هيا — أی — همزه — چې هر یو یې مخکې له منادي څخه ذکر کېږي.

منادي منصوب وي که چیرې مضاف یا شبیه دې مضاف او یا غیر مقصوده نکره وي.

منادي په خپله علامه دې رفع کې وُسي. که چیرې تحکم یا مقصوده نکره وي.

۴. د استثناء (لا) هغه اسم چې وروسته له إلاً واقع شی. منصوب وي که مستثنی منه ذکر شوی او کلام مثبت وي.

نصب او اتباع جائز دی که چیرې کلام منفي وي. او که چیرې مستثنی منه ذکر نوي او کلام منفي وي مستثنی د نوموړي اسم چې وروسته له الا دي د عامل د غوښتنې سره سم چې له الا مخکې ذکر شوی اعراب ورکول کېږي. او په دې حالت کې استثناء په نامه دې مغرغ نومول کېږي.

۵. دمعیت واو: دا واو د (مع) په مانا دې او په مصاحبت دلالت کوي او هغه اسم چې له ده وروسته ذکر کېږي منصوب وي او د مفعول معه په نامه یادېږي.
۶. د ابتدا لام: هغه لام دې چې دې کلام په اول کې ذکر کېږي او کوم تاثیر د وروستي اسم په اعراب کې نلري.

هغه حروف چې پر فعل داخلېږي

۱. د نصب حروف:

أن — لن — اذن — د تعلیل لام — د جحد لام — د سببیت فاء — حتی.

دا حروف مضارع فعل منصوب ګرځوي او وروسته لدې حروفو په ملفوظه فتحه منصوب کېږي. او که چیرې صحیح الاخر یا معتل الاخر په واو یا یاء وه یا د افعال خمسه و څخه حذف د نون منصوب ګرځي.

۲. د جزم حروف:

لم — لما — لام د امر — لام د نهی — هر یو دا حروف پرته له ان څخه یو مضارع فعل چې لدوی وروسته واقع شي منصوب ګرځوي او لکه چې وویل شو دوه مضارع فعلونه مجزوم ګرځوي.

۳. قد:

دا حرف که چیرې له ماضي فعل څخه مخکې داسې تأکید افاده کوي او که چیرې له مضارع فعل څخه مخکې راشي تقلیل افاده کوي.

۴. «ما» او «لا» چې نافیة او «ما» ډیر ځله په ماضي فعل او «لا» په فعل داخلېږي د فعل په اعراب کوم خاص تاثیر نلري.

۵. سین او سوف:

دا دواړه حروف په مضارع فعل داخلېږي سین قریب مستقبل او سوف د بعید مستقبل افاده کوي او د فعل په اعراب کوم تاثیر نلري

هغه حروف چې کله پر اسم او کله پر فعل داخلېږي

۱. د عطف حروف:

واو — فاء — ثم — ام — لکن — لا — بل — حتی — دا حروف دې د دوو اسمونو او يا دوو فعلونو تر منځ واقع کېږي د ماقبل اعرابي حکم خپل مابعد ته هم ورکوي.

۲. د استفهام حروف هل او همزه:

د استفهام د ادواتو له ډلې څخه دا دواړه لفظونه هغه حروف دي چې په اول د کلام کې مخکې له اسم او يا فعل څخه راوړل کېږي او په خپل مابعد کې کوم اعرابي اثر نه راولي.

۳. د حال واو:

دا واو دې ذوالحال او هغه جملې تر منځ چې حال واقع کېږي رابطه واقع کېږي که جمله اسمیه وي او که فعلیه خو کومه فعلیه جمله چې فعل يې مثبت مضارع وي له دې حکم څخه مستثنی دې ځکه واو ته ضرورت نلري او کومه جمله چې وروسته لدې واوه راځي په محل دې نصب که وي.

۴. د قسم لام:

هغه لام دې چې د قسم په جواب په جمله کې ذکر کېږي خو په دې شرط چې جمله مثبت وي که چېرې جواب دې قسم منفي جمله وي په لام او يا غير له لام څخه په بل شي نه مؤکد کېږي.

د جملې موقعيت د اعراب له حیثه

هر هغه جمله چې د مفرد اسم په ځای راشي هغه جمله په محل دې اعراب کې وي په محل دې رفع، نصب، جر او جزم کې چې جمله په (۱۴) ځایونو کې په محل دې اعراب راځي.

د رفع محل (۴)

د نصب محل (۵)

د جر محل (۳)

د جزم محل (۲)

۱. هغه جملې چې دې رفع په محل کې دي:

الف: هغه جمله چې خبر دې مبتدأ وي لکه: الاشجار، اغصانها مورقه، الاذن تعشق قبل العين احيانا.

ب: هغه جمله چې آن او د هغه دز اخواتو خبر وي لکه: إن الحياة همومها كثيرة. إن التلميذ يدرس.

ج: هغه جمله چې د مرفوع اسم صفت واقع شي. لکه: هذار أى يحل المشكلة.
د: هغه جمله چې دې بلې جملې په محل دې رفع کې وي تابع وي. لکه: محمود يجيد الخطابة ويذيع شعره.

۲. هغه جملې چې په محل دې نصب کې دي:

الف: هغه جمله چې د کان او د هغه د اخواتو خبر وي. لکه: كان الرجل ثيابه نظيفة. ظلت الجيوش تحجب الرؤية.

ب: هغه جمله چې د مفعول به واقع شي. لکه: قال التلميذ « نامجد ».
ج: هغه جمله چې دې منصوب اسم صفت واقع شي. لکه: قرأت قصه حوادثها خيالية: سمعت طيور اتغرد.

د: هغه جمله چې حال واقع شي: نتصر علي العدو نحن يد واحدة. عادت الجيوش تظفر بالنصر.

هـ: هغه جمله چې بلې جملې په محل دې نصب کې دې تابع واقع شي عامل صديقا اخلاقه طيبة و عاداته حميدة.

۳. هغه جملې چې د جر په محل کې دي:

الف: هغه جمله چې مضاف اليه واقع شي. لکه: ذهبت الى حيث تقيم.

ب: هغه جمله چې دې مجرور اسم صفت واقع شي. لکه:

ج: هغه جمله چې په محل کې واقع شوی جملې تابع وي. لکه: عجباً لصديق
يستمع لصاحبه و تحركه اشاراته.

۴. هغه جملې چې په محل دې جزم کې دي:

الف: د شرط د جواب جمله چې له فاء سره مقترن نه وي. لکه: إن تعمل الجميل
فانت مشكور.

ب: هغه جمله چې په محل دې جزم کې د واقع شوی جملې تابع وي. لکه: إن تنافع
فأنت الكريم و هذا أملنا.

يادونه:

کله چې جمله دمفرد اسم پر ځای واقع شوی په محل دې اعراب کې ندی چې دا
اوه ډوله دی.

۱. کله چې جمله دکلام په سر کې او يا له ماقبل څخه جلا وي. لکه: لا تكذب إن
الكذب مكروه.

۲. هغه جمله چې د موصول صله وي. لکه: جاء الذي كتب.

۳. هغه جمله چې دې شرط غیر جازم جواب وي. لکه: لولا الهواء ما عاش كائن حي.

۴. هغه جمله چې دې جازم شرط جواب وي او مقترن له فاء سره نوی. لکه: كيف
تعامل الناس يعاملوك.

۵. اعتراضیه جمله. لکه: كان رحمة الله قدرة حسنة.

۶. (مفسره جمله) هغه جمله چې خپل ماقبل توضیح (لکه: نظرت إليه شذراً ای
احتقرقه.

۷. هغه جمله چې دې داسې جملې تابع وي چې په محل دې اعراب کې نه وي. لکه:
ذهبت الى المنزل و تناولت الطعام.

په عربي ژبه کې نحوي طریقي (اسالیب)

د شرط طریقه، د قسم طریقه، د مدح او ذم طریق، د تعجب طریقه، د اغراء او تحذیر طریقه، د اختصاص طریقه، دې استغاثې طریقه او دې استفهام طریقه. هغه طریقي دې چې په عربي ژبه کې ځانګړتیاوې لري چې په لنډه توګه په لاندې ډول بیانېږي.

د شرط طریقه:

دا طریقه د شرط له اداتو او دوو جملو اداة یو له بل سره یوځای کړی جوړېږي چې لومړۍ جمله د دوهمې جملې لپاره شرط کیږي. لکه: من يحترم الناس يحترموه.

۱. د شرط ادوات:

الف: هغه ادوات چې دوه فعلونه مجزوم ګرځوي عبارت دې له. إن — من — ما — مهما — متى — أی — أين — أينما — انی — حیثما — کیفما — أی.
ب: هغه ادوات چې (جزم) نکوي. لو — لولا — لوما (حروف) إذا — لما — کلما — (ظروف).

د شرط د جواب اقتران په فاء:

د شرط د جواب اقتران (پیوستون) له فاء سره واجب دی کله چې جواب له لاندې جملو څخه جوړ شوی وي.

الف: اسمیه جمله.

ب: فعلیه طلبیه جمله.

ج: هغه فعلیه جمله چې فعل یې جامد وي.

د: هغه فعلیه جمله چې په لن — ما — قد — سین — او سوف مسبوق وي.

یو له هغه طریقو د تأکید څخه دی چې له اداة قسم، مقسم به او جواب دې قسم څخه جوړ شوی ده. و الله إن فاعل الخیر لمحبوب.

د قسم ادوات:

واو — باء — تاء — (چې دې جر حروف هم دي)

المقسم به:

دې جلاله (الله لفظ او نور لفظونه — حق — حياتک.

د قسم جواب:

د قسم جواب کيدای شي اسميه جمله يا فعليه جمله وي.

که چيرې جواب دې قسم اسميه وي واجب دی چې ان اولام يا يواخي په ان مؤکد وي.

او که چيرې قسم دې جواب فعله جمله وي او ماضي فعل واجب دی چې په لام او قد يا يواخي په قد مؤکد وي.

که چيرې مثبت مضارع وي تاکيد يې په لام او نون دې تاکيد واجب دی.

که چيرې جواب د قسم منفي وي نه تاکيد کيږي.

۲. د مدح او ذم طريقې:

د طريقه له فعل د مدح يا ذم، فاعل، مخصوص بالمدح يا مخصوص بالذم څخه جوړه شوی وي.

مدح او ذم دوه فعلونه لري يو يې نعم دوهم يې بئس.

دا دواړه فعلونه جامد دي او د عدد علامې له هغوی سره نه ملحق کيږي او د تأنيث د علامې يو ځای کيدل له هغوی سره جواز لري.

د نعم او بئس فاعل:

الف: له «ال» سره مقترن وي لکه: نعم الصديق الكتاب.

ب: مضاف مقتران «ال» ته مضاف وي. بئس مصير الاشرار السبحون.

ج: مستتر مبهم ضمير چې نکره اسم د هغه ممیز وي. لکه: نعم خلقا الامانة.

د: موصول اسم (من — ما) لکه: بئس من تصاحب المغتاب و بئس ما تفعل السرقة.

مخصوص بالمدح او مخصوص بالذم:

هغه اسم دې چې مقصود يې مدح يا ذم وي. دا اسم مرفوع مؤخره مبتدأ فعل او فاعل د هغه مقدم خبر کيږي همدا ډول جائز دی چې مخصوص د محذوف مبتدأ خبر وي.

يادونه: حېدل او لا حېدا دې نعم او بئس په مانا استعمالیږي.

۴. د تعجب طريقه (اسلوب):

هغه طريقه ده چې له يو شي نه د ډار يا ډير لوړ ښودل د يوه صفت د يو شي کارول کيږي. لکه: ما أجمل.

د تعجب دوه صيغې:

ما أفعله — افعَل به: دا دواړه صيغې يواځې له ثلاثي تام او متصرف معلوم او مثبت فعل څخه جوړیږي. پدې شرط چې نوم وړی فعل. په لون او عيب دلالت ونکړي. يا په بل عبارت له ياد شوی فعل څخه صفت پر وزن دې هغه افعَل چې مؤنث پې فعلاء وي نوي استعمال شوی.

کله چې فعل تعجب ترې هدف وي د پورتيڼو صفاتو او شرطونو در ليدونکی نوي. تعجب په «ما اشد» يا «شد» «به» يا نور هغه الفاظ چې له ځای سره مناسب وي تر سره کيږي پدې ډول چې صريح مصدر يا مسؤل له هغه فعل څخه چې تعجب د هغه مقصود دی وروسته له «ما اشد» يا «اشدد به» د مفعول به په حيث ذکر کيږي او هغه اسم ته چې تعجب يې په ځای «ما اشد سواد الليل» ويل کيږي.

او که له انتصار څخه تعجب وکړو نو وايي.

ما اروع أن تنتصر. او که چيرې له منفي فعل څخه تعجب جوړ کړو نو وايو. ما اقبح أن لا يقال الحق.

له جامد فعل څخه (عيسى — ليس — نعم — او بئس) څخه تعجب نه جوړیږي.

د دا ډول تعجب اعراب په «ما أجمل السماء» مثال کې. مانکره مبني په محل د رفع مبتدأ.

أجمل: ماضي فعل او فاعل يې مستتر ضمير چې (ما) ته راجع دی.

السماء: مفعول به منصوب.

أجمل بالسماء: أجمل ماضی فعل د امر په ډول. بالسماء: با زائده. السماء: مجرور لفظ او مرفوع حکماً فاعل.

۵. د اغراء او تحذير طريقه (اسلوب)

أغراء: عبارت له هڅولو يا ترغيب دې مخاطب دی په يوه نیک کار ترڅو هغه وکړي. لکه: الصدق الصدق.

تحذير: عبارت له پوهولو يا متوجه کولو دې مخاطب دې يوه بد کار ته ترڅو هغه ونکړي. لکه: اياک و الکذب. په پورتنیو مثالونو کې صدق ته (مغری به) او کذب ته د محذر منه (وايي).

او اعراب دې هر يوه بنا پر مفعول به دمحذوف فعل لپاره نصب دی.

د اغراء او تحذير صورتونه:

الف: مغری به يا محذر منه يواځې (مفرد) ذکر کېږي. لکه: الصدق.

ب: مغری به يا محذر منه دې معطوف عليه ذکر شي. لکه: الصدق و الامانة.

تعذير څلورم شکل هم لري او هغه دا چې محذر منه وروسته له اياک څخه ذکر شي. لکه: اياک والسرقة.

۶. د اختصاص طريقه (اسلوب):

داسې يوه طريقه ده چې لومړی د متکلم ضمير ذکر کېږي وروسته له هغه څخه ظاهر اسم راوړل کېږي. ترڅو څرگند شي چې له ضمير څخه کوم کس مراد دی او يا په اعتبار دې کوم صفت متکلم غوښتی چې ځان يا ځانونه ذکر کړي. لکه: نحن المعلمين نبذل غاية ما في وسعنا أن نعلم أبناء بلادنا ما تنال به سعادة الدنيا والاخرة.

او هغه ظاهر اسم چې وروسته له ضمير څخه ذکر شوی دی «مخصوص» په نامه يادېږي او داچې «مخصوص» د هغه فعل لپاره چې وجوبي محذوف وي مفعول به دی او هميشه منصوب وي.

۷. د استغاثې طريقه (اسلوب)

دا يو له طريقو دې ندا څخه دی چې هدف يا مقصود له شدت څخه خلاصون دی. لکه: يا لشرط للمسروق يا للشرط من السارق. دا طريقه له دريو ارکانو څخه جوړه شوی.

د استغاثې له ادواتو څخه (يا):

مستغاث به: هغه شخص يا شی چې له هغه څخه غوښتنه تر سره کېږي او تل مستغاث به مجرور په مفتوحه لام وي. مستغاث له: شخص يا شی چې د هغه لپاره کمک غوښتل کېږي اومستغاث له مجرور په مکسوره لام يا په من وي.

يادونه:

دا طريقه د تعجب د ښودلو لپاره هم کارول کېږي. لکه: ياللعجب: پدې صورت کې مکسور لام او من چې په استغاثه راوړل کېږي ځای نلري.

۸. د استفهام طريقه (اسلوب):

د استفهام طريقه چې په يو شي د پوښه لپاره کارول کېږي. لکه: کيف حالک؟

د استفهام ادوات:

الف: د استفهام حروف:

هل: د هل پواسطه د يوه شي له واقع کيدلو څخه پوښتنه تر سره کېږي او جواب يې په «نعم» يا «لا» وی.

همزه: په دې حرف سوال د يو شي له تعيين څخه يا د يو شي له وقوع او عدم وقوع
څخه پوښتنه تر سره كيږي په لومړۍ صورت كې ځواب په تعيين دې مستفهم عنه او
په دوهم صورت كې ځواب په «نعم» او «لا» وركول كيږي.
ب: د استفهام اسمونه عبارت دي له:
من — متی — اين — كم — كيف ت اى.
او ځواب د دې ادواتو په تعيين دې مستفهم عنه وركول كيږي.

دوهمه برخه

د صرف قواعد

لومړۍ باب

صرفي ميزان

د صرفو قواعد د عربي ژبي د کلمو جوړښت او کوم تغیرات چه دي زیاتوالی یا کموالی لامل په کي راځي تخصیص ورکړ شوي.

څرنګه چه زیاتره عربي کلمي دري حرفي دي نو د حرفو علماءو د کلمو اصول ئي دري حروفو ته اعتبار وکړي. او د کلمو د ضبط او ثبت لپاره یو نظام وضع کړي چه د هغه پواسطه فا، عین او لام د کلمي (فعل) میزان کوي.

• په دي توګه ویلای شو چه دي (شکر) کلمه پر وزن در فعل او دي (شرب) کلمه پر وزن دري فعل او د (کرّم) پر وزن دي (فعل) دي.

• او که چیري یوه کلمه څلور حرفي یا پنځه حرفي وي د څلورم یا پنځم حرف پمقابل کي (لام) مکرر ګرځي. لکه:

د حرج: پر وزن دي فعلل او زمرد پر وزن در فعلل.

• او که چیري زیادت د اصولو د کلمي له وجه وي مقابل حرف ئي په میزان کي هم مکرر ګرځي لکه: علم پر وزن د فعل.

• او که چیري زیادت په عربي کلمه کي په یوه حرف د زیادت له حروفو څخه چه په (سألتموني ها) کي یو ځای شوي په میزان کي د اصلي حروفو (فا – عین – او لام) په مقابل کي همدا ډول زائد حروف خپله اخراغه کيږي په کومو حرکاتو چه لري ئي په دي توګه ویلای شو چه دي أحسن کلمه پر وزن دي (أفعل) دي شارک کلمه پر وزن د (فعل) او د استنکر کلمه پر وزن (استفعل) او د کاتب کلمه پر وزن دي (فاعل) او د محروم کلمه پر وزن مفعول او دی انتخاب کلمه پر وزن دی (افتعال) دي.

● کله چه یو حرف له موزون شویو کلمو څخه حذف شي په مقابل کي ئي له میزان څخه هم هغه حرف حذفیږي. نو ویلای شو چه دي: (خذ) کلمه پر وزن دی (عُل) او د (ف) کلمه چه فعل امر دی (وفي - يعني) څخه دي پر وزن (ع) دی په دي ډول عربي کلیمي په دری ډوله دي:

اسم، فعل او حرف.

په دي برخه کي د صرفو قواعد چه اسم او فعل له برخو سره تعلق لري د کتني لاندې نیسو.

ځکه چه حروف ټول جامد دي او د صرفو له قواعدو سره کوم تعلق نلري.

دوهم باب

اسم د صرفي قواعدو له حيثه

اسم د قواعدو له حيثه لاندې ډولونو ته شاملېږي:

۱. اسم د جوړښت له حيثه چه صحيح الاخر او غير صحيح الاخر دي.
۲. اسم د تعيين او عدم تعيين له حيثه چه نكري او معرفي ته ویشل شوي.
۳. اسم د نوع له حيثه چه مذکر او مؤنث ته ویشل شوي.
۴. اسم د عدد له حيثه چه مفرده تشنېي او جمع ته ویشل شوي.
۵. اسم د ترکیب له لحاظه چه جامد او مشتق ته ویشل شوي.
۶. اسم د تعخیر له نظره.
۷. اسم د نسبت له حيثه.

لومړۍ فصل

اسم د جوړښت له حیثه

اسم د جوړښت له نظره صحیح الاخر او غیر صحیح الاخر ته ویشل شوي. غیر صحیح الاخر په دری ډوله دي: ۱- مقصور، ۲- منقوس او ۳- محدود.

۱- الاسم المقصور:

- عبارت له هغه معرب اسم څخه دي چه اخر حرف ئي اصلي او لازمي الف وي. له لازمي الف څخه مراد دا دي چه له هغه څخه استثناء غیر ممکن وي. لکه: فتي - هدي - عصا - ذکري - ملسهي - مصی فی او مستدعي. اعرابي حرکتونه (ضمه، فتحه، او کسره) د مقصور په اخرکي مقدر کيږي. لکه: جاء الفتي. الفتی: مرفوع په ضمه (مقدره) په الف زکر چه په الف تلفی کول گران دي او یواځي سکون مني.

د خلت الملهي. اعلهي: منصوب په فتحه (مقدره) په الف.

(اتکأت علي العصا، العصا مجرور او علامه د جرئي مقدره کسره په الف دی.

- کله چه مقصور اسم منون شي الف ئي په خطه کي باقي پاتي کيږي خو په تلفظ کي حذفیږي که مرفوع، منصوب، یا مجرور وي. لکه: جاء فتحاً - دخلت ملهياً - اتکأت علي العصا.

۲- الاسم المنقوص:

منقوص هر هغه معدب اسم دي چه آخر حرف ئي لازمي او اصلي الف وي او ماقبل يې مکسور وي. لکه: المحامي - الهادی - الزاعی - القاضی - الوادی - الداعي.

د منقوص له تعريف څخه داسي څرگنديږي چه ظبي او دده په ډول نوري کليمي منقوص ندي زکه چه ماقبل د داسي رتم مکسور ندي. همدا ډول رسمونه لکه: عربي — مصري او افغاني منقوص ندي زکه چه د دوي (ياء) د آخر اصلي (جز د اسم) ندي.

● د منقوص اسم اعراب په حالت دی رفع او جرگی په ضمه او مقدره کسره باندي دي ځکه چه تلفی کول په مضموم ياء او مکسوره ثقل راوړي. خو د منقوص د نصب علامه چه فتحه دی ملفوظ دي نه مقدره. لکه: جاء المحامي. المحامي: مرفوع په مقدره ضمه پر يا. قابلت القاضي: منصوب په ظاهره فتحه.

● کله چه منقوص اسم منون شي د رفع او جر په حالت کي ياء حذفیږي. او د نصب په حالت يا نه حذفیږي. لکه: محام — سرت في وادٍ قابلت — قاضيا.

يادونه:

د منقوص اسم او هغه غاسم ه په آخر کي ئي مشدده ياء وي او هغه اسم چه مخکي له ياء د آخر څخه صحيح صرف ساکن وي دا دي چه منقوصه ياء له تنوين سره کوم منافات نلري ځکه چه دا دواړه ياء د ماقبل د سکون له وجه، قوت آخستي دي. لکه هذالمنزل مبني من الطوب جاء ني مصري — أجنبي و ثوب ظبي.

۳- الاسم المحدود:

محدود اسم هغه اسم دي چه وروستي حرف ئي همزه او ماقبل اخري الف زائده وي لکه: انشاء — ابتداء — سماء — كساء — خضراء — شعراء — عظماء. د محدود اسم همزه په څلور ډوله دی:

الف: اصلي لکه: انشاء — ابتداء له اُنْثَاً او ابتداءً خخه.

ب: منقلبه له واو او ياء خخه. لکه: بناء له بعني خخه، اسماء له سيمو خخه.

ج: زائده د تانيث لپاره لکه: صحراء — خضرء — عقرباء — عاشوراء.

د: زائده د جمع لپاره. لکه: عظماء — شعراء — اوقياء — اؤساء — ادپاء.

● هغه محدود اسم چه همزه د تانيث لپاره يا جمع لپاره وي ممنوع من الصرف يا غير منصرف دي تنوين او كسره نه اخلي. لکه قابلت شعراء في صحراء حدباء.

● او هغه محدود اسم چه همزه اصلي وي لکه: ابتداء يا منقلبه له (ياء) او (واو) خخه وي لکه: بناء او سماء منون گرځي. خو الف د نصب علامه ددي ډول اسمونو په اخر كي نه زياتيري ځكه چه جائز ندي چه همزه د دوؤ الفو ترمنځ واقع شي لکه: تپيق هذه التعليمات ابتداء من الساعة السادسة مساءً.

صحيح الاخر اسم:

صحيح الاخر اسم هغه اسم دي چه مقصور، منقوص او محدود نوي لکه: رجل —

حجر — ظبي — دلو.

دوهم فصل

اسم د تعيين او نه تعيين له حيثه

اسم د تعيين له حيثه په دوه ډوله دي. ۱- نکره او معرفه.

نکره اسم: هغه اسم دی چې په غیر معین دلالت کوي. یا په بله توګه نکره هغه اسم

دی چې په یوه نوع کې په شائع فرد دلالت کوي.

لکه: انسان — امید — ذره.

معرفه اسم:

هغه اسم دی چې په یوه معین شي دلالت کوي لکه: محمود — الانسان — هذالاسد

— ذرة البنفيج.

د معرفي ډولونه او ه دي:

۱. ضمير

۲. علم

۳. د اشارې اسم

۴. موصول اسم

۵. معرف په «ال»

۶. مضاف الى المعرفة

۷. معينه منادي

چې په لاندې ډول د هغوی لنډ او مختصر بيان راځي.

۱. ضمير معرفه او مبني اسم دی چې په متکلم، مخاطب او غائب دلالت کوي، لکه:

انا — نحن — انت — هو او چې دې مبني په برخه کې ضمير.

۲. هغه اسم دی چې په یوه معین شخص، معین مکان (ځای) یا معین شي د وضع پر اساس (بنسټ) دلالت وکړي، لکه: محمد — عاتة — المغرب — لبنان — مکه — دمشق — النيل.

علم په دوه ډوله دی:

الف: کنیه: عبارت له هغه اضافي مرکب څخه ده چې په اب، ام یا ابن سره شروع شوی وي. لکه: (ابوبکر — ام کلثوم — ابن سینا.

ب: لقب: هغه اسم دی چې په یوه صفت دې خپل مسمی دلالت وکړي. لکه: المأمون — المثنی — الحافظ.

ج: اسم: هغه علم دی چې نه کنیه او نه لقب وي او په لاندې ډول وي.

❖ مفرد یوه کلمه. لکه: علی — مریم — تونس.

❖ اضافي مرکب. لکه: عبدالوهاب — عبدالغفار.

❖ مزجي مرکب. لکه: بعلبک — نیویارک.

کننه:

علم د وضع له حیثه:

علم د وضع له حیثه مرتجل او منقول ته ویشل شوی.

❖ مرتجل: هغه علم اسم دی چې له علمیت څخه د مخه په بل مورد کې نوي مستعمل شوی. لکه: سعاد — یوسف — زینب — دمشق — بغداد — معاویه.

❖ منقول: هغه علم ته ویل کیږي چې غیر له علمیت څخه بلې مانا ته هم استعمال شوی وي او وروسته بیا د علمیت مانا ته رانقل شوی وي نو ویلای شو چې دا ډول علم یا له صفت څخه رانقل شوی وي. لکه: حسن — محمود — کریم — شریف — انور — اسعد — شاویه — المنصور — القاهرة.

❖ يا له مصدر څخه رانقل شوی وي. لکه: توفیق — اخلاص — اکرام — اعتدال —
نجات وفاء — دلال — هدی — نجوی.

❖ يا له اسم جنس څخه رانقل شوی وي. لکه: اسد — اسامه — وردة — زمردة —
فیروز.

❖ يا له فعل څخه نقل شوی وي. لکه: احمد — یزید — عزالدین — (عز — د امر فعل
دی).

ب: کله چې دي «ابن» کلمه د دوو اسمونو چې علم وي واقع شي د هغه الف
حذفیږي. لکه: عمر بن الخطاب — جمالدين بن مالک. او کله چې دې د دوو
اسمونو ترمنځ نوي واقع شوی لیکل کیږي. لکه: قرأت الفیة ابن مالک.

۳. دې اشارې اسم:

هغه معرفه اسم دی چې په داسې یوه شي دلالت کوي چې دې اشارې پواسطه تعین
شوي وي. لکه: هذا — هذه هؤلاء — ذلک — تلک — اؤلک — هنالک.

۴. موصول اسم: هغه اسم دی چې دې صله پواسطه په یوه معین شي دلالت کوي او
صله د موصول جمله وي چې په یوه ضمیر چې موصول ته عائد وي مشتمل وي.
لکه: الذي — التي — الذين — ما اومن.

۵. معرف په «ال»:

الف: هر هغه نکره اسم چې په اول کې بی لام دې تعریف زیات شي معرف په «ال»
نومول کیږي. لکه: الرجل — الحديقة — السيف القلم.

ب: حروف په دې اعتبار چې «ال» مخکې له کوم حرف څخه تلفظ کیږي او په
کوم حرف کې ادغام کیږي په دوه ډوله دی.

قمری حروف او شمسی حروف:

الف: قمری حروف: هغه حروف دي چې کله «ال» له دوی څخه مخکې راشي «ال» تلفظ کیږي او (۱۴) حروف دي.

أب — ج — ح — خ — ع — غ — ف — ق — ک — م — ه — و — ی. کله چې «ال» په داسې اسم داخل شي چې لومړی حرف یو له پورتنیو څوارلسو حروفو څخه وي تلفظ په «ال» ساکن او وروسته په لومړي حرف دکليمې چه کوم حرکت لري تلفظ کیږي. لکه:

الأرض — البر — الجمل — الحجاب — الخطيئة — العصاء — الغرفة — الفتى — القصر — الكراسة — المدبنة — الهجرة — الولد — اليسار.

ب: شمسی حروف: هم څوارلس دي او کله چې د «ال» په داسې حرف کې ادغام کیږي او په نطق کې نه څرگندیږي.

شمسی حروف دادي: ت — ث — د — ذ — ر — ز — س — ش — ص — ض — ط — ظ — ل — ن.

د لام د ادغام له وجهې په دې حروفو کې لومړی حرف مشدد څرځي نو مشدد تلفظ کیږي. لکه: التلميد — الثلج — الدوحة — الذئب — الزجاجه — السهم — الشمس — الصحراء — الغياب — الطاحونه — الضلل — اللسان — النافذة.

يادونه:

څرنگه چې خبره له قمری او شمسی حروفو څخه راغله نو له قمری او شمسی میاشتو څخه يادونه هم بیخايه نده یو قمری کال دولس مکمل څرخیدل د سپوږمۍ د ځمکې په مدار دي چې اساس دې هجري تاریخ تقویم همدا دورونه دي.

خو شمسي کال د لمريز کله چې لمر له (۱۲) برجونو په خپل حرکت و څرخيږي د ميلادي تقويم اساس جوړ وي.

د قمري مياشتې نومونه دا دي:

الحمرم — صفر — ربيع الأول — ربيع الآخر — جمادى الأولى — جمادى الآخر — رجب — شعبان — رمضان — شوال — ذولقعدة — ذوالحجه. شمسي مياشتې په لاندې ډول دي. يناير — فبراکر — مارس — إپريل — مايو — يونيو — يوليو — أغسطس — سبتمبر — اکتوبر — نومبر — دسمبر.

۶. معرفې ته مضاف: هغه نکره اسم چې معرفې ته مضاف شي معرفه ګرځي. لکه: کتاب

التاريخ (کتاب) نکره ده د اضافت له وجهې معرفه شوی.

۷. معینه منادي: هر نکره چې د نداء کونکي مقصود ګرځي معرفه ګرځي. یا رجل.

دریم فصل

اسم د نوع له نظره

اسم د نوع له نظره په دوه ډوله دی. مذکر او مؤنث.

مذکر اسم: هغه اسم دی چې د انسانانو او حیواناتو په نارینه و دلاالت کوي. لکه: أب رجل — تلمیذ — اسد — حصان — عصفور. او کوم اسماء د شیانو چې ژوند نلري څه یې مذکر حساب شوی. لکه: قمر — سیف — قلم — کتاب — باب. مؤنث اسم: هغه اسم دی چې په (ناښودنه زنانه و) د انسانانو او حیواناتو دلاالت کوي چې هغوی ته حقیقي مؤنث ویل کیږي. لکه: ام — أخت — امرأة — فتاة — أفعی — أتان. خو ځینې یې روحه شیان په اتفاق سره مؤنث بلل شوی چې د مجازي مؤنث په نامه یادېږي. لکه: صورة — كرة — قمه — صحراء — دار.

د تانیث علامي (نښې):

مؤنث اسم دری علامي لري:

۱. د تانیث تاء: چې په مربوطه تاء باندې یادېږي او له نورو علامو د تانیث څخه زیاته کارول کیږي چې په لاندې شکلونو وي.
الف: په خپل اصلي صورت په ځینې اسماء کې که په خپل ترکیب کې وي. لکه: فاطمه — منصدة — حدیقه ت دولة.
ب: دې زاندي تاء شکل په هغه صفاتو کې چې د مذکر او مؤنث تر منځ د توپیر لامله راوړل شوی ده. لکه: سلم — سلمة — قائم — قائمة — جمیل — جمیلة.
داسې صفتونه شته دي چې د مذکر او مؤنث لپاره په یوه ډول کارول کیږي بدون له تاء څخه.

❖ هغه صفت چې پر وزن دې (فعول) او په مانا دې فاعل وي. لکه: رجل صبور، شکر، و امرأة صبور و شکور.

❖ هغه صفت چې په وزن د (فعيل) په مانا دې مفعول وي. لکه: رجل جريح — قتل — و امرأة جريح و قتل.

❖ هغه صفتونه چې يواځې په (اناثو) منطبق کيږي نه پر ذکورو. لکه: حامل مر ضع. ج: بعضې اسمونه چې صفت ندي زائده تاء د مذکر او مؤنث تر منځ د فرق لپاره راوړل کيږي خو دا ډول استعمال کم دی.

لکه: انسان — انسانی — امرؤ — امرأة — ابن — ابنة.

د: هغه اسمونه چې بې له تاء څخه په جنس دلالت کوي. لکه: حمام — دجاج — بقر — جراد — برتقال — مطبخ — صخر کله چې په آخر د هغوی تاء زیاته شي پر واحد يا واحد د خپل جنس باندې دلالت کوي او د مذکر او مؤنث لپاره يو ډول استعمال لري. لکه: حمامة — دجاجة — بقره — جراد — برتقاله — مطبخه — صخرة.

په عام ډول د دې اسمونو جمع خپل اسم جنس وي. داسې ويل کيږي. الحمام جنس طر، واحد او دا حدته حمامة و جمعه حمام. التفاح نوع من الثمر واحده تفاحه — و جمعه تفاح.

۲. د تانيث مقصوده الف:

مقصوده الف په لاندې حالاتو کې د تانيث علامه وي:

الف: هغه مؤنث صفتونه چې مذکر يې پر وزن د «فعالان» وی نو مؤنث يې پر وزن دې «فعلي» راځي. لکه: عطشان، عطشي — جوعان، جوعي — کسلان، کسلي: هغه صفت چې په وزن دې «أفعل» راځي.

ب: اکبر — کبری — اعظم — عظمی — اصغر — صغری — اعلی — علیا — افضل — فضلی.

ج: هغه مصادر چې په الف مقصوده منتهی شوی وي. لکه: دعوي — نجوی — ذکرۍ — بشرۍ — فتوی.

د: اسماء یا هغه صفتونه چې په مقصوده د الف تانیث د هغوی لازمي جز وي. لکه: أنثی — أفعی — حبلی.

له یاد شوو ځایونو پرته هغه اسماء او صفات چې په الف مقصوده منتهی شوی وي مؤنث نه ګڼل کېږي. لکه: مصطفى — مستقی — مثنی — جرحی — مرضی.

۳. د تانیث ممدوده الف: الف التانیث المدودة:

ممدوده الف په لاندې ځایونو کې د تانیث علامه وي.

الف: هغه مؤنث صفتونه چې مذکر یې پر وزن دې «أفعل» په څیر وي اسم تفصیل کې راځي. لکه: أحمر — حمراء — اعراج — عرجاء — اعمی — عمیای.

ب: هغه اسماء یا صفات چې په وزن الف ممدوده زائده منتهی شوي وي خو د مذکر د تانیث لپاره یې د هغه اسم یا صفت له لفظ څخه نوي استعمال شوی. لکه: صحراء — حسناء — عقرباء — عاشوراء — په دې باید پوه شو کوم ممدوده الف چې همزه اصلي وي. لکه: ابتداء یا له واو او یاء څخه منقلب وي. لکه: بناء — ائ صفا — یا زائده د جمع لپاره وي. لکه: شعراء — عظماء — خلفاء. دا ډول ممدوده الف د تانیث لپاره نه وي.

یادونه:

۱. داسې اسمونه هم شته چې علاوه پر دې چې دې هغو په اخر کې د تانیث علامه ملحق شوي خو بیا هم په مذکر دلالت کوي. لکه: معاوية — طلحة — حمزة.

۲. داسې اسمونه شته چې علامه د تانيث نلري خو په مؤنث دلالت کوي. لکه: زينب —
مريم — هند — اتان (حقيقي مؤنث) اذن — ارض — فعی — بئر — حرب — دار
— رجل — رَحِم — فخذ — قَدَم — کاس — کف — ناب — نار — يد.
۳. داسې نور اسمونه شته دي چې دې تانيث علامه نه لري خو جائز دی چې د مؤنث په
ډول استعمال شي. لکه: خرنګه چې ممکن مذکر استعمال شي. ابط — صح — ندی
— حال — درع — سبيل — سکين — سلاح — سماء — سوق — طريق — عنق —
کبد — متن. د مثال په ډول. جائز وي چې اويل شي. السوق الرولي يا اسوق
الدولية. هذالطريق فسيح يا هذ الطريق فسيحة — السماء ارزق ائ اسماء زرقاء.

څلورم فصل

اسم د مسمی د عدد له حیثه

په دې اعتبار اسم، مفرد، تثنيې او جمع ته ویشل شوي.

مفرد اسم: مفرد اسم هغه اسم ته وايي چې دلالت پر واحد يا واحده باندې کوي.

لکه: علي — غلام — حصان — فتاة — مائدة.

مثني اسم:

د مثني اسم جوړښت:

مثني هغه اسم دی چې دې الف او نون په زیادت (رفع په حالت کي) او په زیادت دې ياء او نون (په حالت د نصب او جر کې) په مفرد اسم کې او په دوو د مفرد په جنس دلالت وکړي. د مثني له ياء څخه د مخه يا ماقبل د نصب او جر په حالت کې مفتوح او نون يې په هر حالت کې مکسور وي. لکه: حفرا لمهندسان — ذرت دولتين — مررت بسيرتين.

تشفيه يواځې له مفرد معرب غير مرکب اسم څخه جوړېږي نو په دې ډول خپله مثني او جمع نشي کيدای همدا ډول مبنی اسم. لکه: د شرط اسمونه او يا د استفهام اسمونو او د هغوی په شان نور اسمونه مثني نشي راتلای.

❖ د مقصور، منقوص، او ممدود تشبيه:

الف: کله چې د مقصور اسم دې تشبيه د جوړولو لپاره اراده وشي نو بايد الف يې وپېژنو.

❖ که چيرې د مثني الف دريم ځای که وي په تشبيه کې خپل اصل ته چې (واو) يا (ياء) دی ګرځول کېږي. لکه: عصا: عصوان او عصوين — فتى: فيتان، فتيين.

❖ که چیرې د مثنی الف خلورم وي يا له هغه څخه لوړ، الف، په ياء بدلېږي. لکه: مستشفی: مستشفیان يا مستشفين.

ب: کله چې منقوص اسم څخه تنبيه جوړه کړو که چیرې د هغه «ياء» حذف شوي وي هغه بيرته را وړو. لکه: محام: محاميان — محامين.

ج: کله چې د ممدود اسم مثنی جوړه کړو نو همزې ته گورو که چیرې اصلي وي په خپل حال پاتې کېږي. لکه: فضاء: فضاءان — فضائين. او که چیرې همزه له «ياء» او يا «واو» څخه منقلبه وي نو جائز دی چې په خپل حال پاتې شي يا په واو بدله شي. لکه: بناء: بناءان — يا بناوان (همزه په اصل کې ياء دی له) . سماء: سماءان يا سماوان (همزه په اصل کې واو ده له سما، بسمو څخه)

په اضافه کې دې مثنی د نون حذفول:

کله چې مثنی مضاف وي نون يې حذفېږي. لکه: حَقَصْدِرْسَا اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ (د مدرسان نون حذف شوی. او لکه: تقع سروبي بين مدينتي کابل و جلال اباد. نون د (مدينتين) د اضافت پواسطه حذف شوی.

هغه الفاظ چې مثنی سره ملحق دي په اعراب کې:

پنځه لفظونه په اعراب کې له مثنی سره ملحق دي. اثنان — اثنتان — ثنتان — کلا — کلنا (کلا او کلنا يواځې چې ضمير ته مضاف شوی وي) مثنی ملحق دی. اصل مثنی هغه ده چې په مفرد اسم که الف او نون يا ياء او نون زيات شوی وي. تر څو په دوو افرادو دلالت وکړي.

څرنگه چې پورتنې نوموړي الفاظ د دوی اعراب لکه مثنی دی لدې امله د مثنی په اعراب ملحق ګڼل شوی ده. او لکه د مثنی په شان علامه دې رفع کې په الف او علامه دې نصب او جر یې پر یاء دی.

په لنډه توګه د کلا او کلتا د استعمال شرح:

کلا د (مذکري تشبیه لپاره) او کلتا (مؤنثي تشبیه لپاره) دوه اسمونه دي چې تل مضاف استعمالېږي یعنې بې له اضافت څخه نه استعمالېږي. کله چې مضاف شي نو یواځې د مثنی ضمیر یا مثنی معرفي چې اسم ظاهر وي مضاف کیږي.

کله چې مثنی ضمیر ته مضاف وي نو تاکید واقع کیږي او د هر یوه اعراب لکه د مثنی داسې دی. لکه: جاء الرجلان کلاهما. کلا: تاکید مرفوع په الف. رأیت إمرتين. کلتا: تاکید منصوب په یاء.

کله چې مثنی معرفي ته مضاف شي په اعراب کې. لکه: دې مقصور اسم په ډول ګرځي یعنې په مقدره ضمه مرفوع په الف، او په مقدره فتحه او مقدره کسره منصوب او مجرور په الف ګرځي. لکه: کلا الرجلین مجتهدان — کلتا السیدیتن مجتهدتان (مرفوع) رأیت کلا الرجلین یا کلتا السیدیتن رحالة النصب. مررت بکلا الرجلین یا کلتا السیدیتن (حالة جر).

یادونه:

د کلا او کلتا خبر او هغه ضمیر چې هر یوه ته راجع وي جائز دی چې مفرد وي یا مثنی. لکه: کلتاالجنیتین ات اکلها (ضمیر مفرد) ممکن دی. د افرادو په صورت کې دواړه وي. اوویل شوي چې د افراد په صورت کې دې لفظ او د مطابقت په صورت کې د مانا رعایت شوی دی. و الله و اعلم.

جمع: هغه لفظ دی چې په سبب د تغییر په مفرد کې پر دوو او یا زیات له دوو څخه دلالت وکړي. لکه: مهندسون — مدرسات — أنهار.
جمع په دری ډوله ده. جمع مذکره سالمه — جمع مؤنثه سالمه او جمع تکسیر.

لومړی: جمع مذکره سالمه:

۱. د مذکرې جمع سالمې جوړښت:

مذکره جمع سالمه د واو او نون په زیاتوالي د رفع په حالت کې او د یا او نون په زیاتوالي د نصب او جر په حالت کې جوړېږي. نصب او جر په حالت کې ماقبل دې یاء مجرور او درفع په حالت کې مفتوح وي. لکه: حفر الفنانون — إن الله يحب المحسنين.

۲. هغه اسمونه او صفات چې له هغوی څخه مذکره سالمه جوړېږي. هر اسم یا صفت څخه نشي کیدای چې جمع مذکره سالمه جوړه شي یواځې له هغو اسمونو او صفتونو څخه جمع مذکره سالمه جوړېدای شي چې لاندې شرطونه ولري.

❖ اسم: په هغه صورت کې دا ډول جمع کیدای شي چې علم دې عاقل او مذکر وي او له تاء او ترکیب څخه خالي وي. لکه: علي — علیون — محمد — محمدون — عامر — عامرون. په دې توګه دغه اسماء. لکه: رجل — غلام. پدې صیغه نشي جمع کیدلای ځکه چې علم ندی او همدا ډول. زینب — هند په دې صیغه نشي جمع کیدلای ځکه چې مؤنث علم دی همدا ډول: حمزه، معاویه د «تاء» په درلودلو سره نشي کولای چې دا ډول جمع شي. سببونه د ترکیب لامله نشي کولای چې په دې صیغه جمع شي.

❖ صفت: د صفت د جمع کیدلو شرط پدې وزن دا دی چې صفت مذکر، عاقل او له تاء څخه خالي وي او دې افعال له هغه باب څخه چې مؤنث یې پر وزن دې فعلاء وي یا نه وي.

همدا ډول دې فعلاڼ له باب څخه چې مؤنث يې فعلي دی نوي. هغه مثالونه چې پورتنی شرطونه لري.

مخلص — مخلصون — نائم — نائمونه — افغاني — افغانيون — مسلم — مسلمون — مجتهد — مجتهدون.

لدې کبله هغه صفت. لکه: مرضع په دې وزن نه جمع کېږي ځکه چې او نه داسې صفتونه. لکه: شامخ او فسیح ځکه چې د غیر عاقل لپاره دی او نه لکه: اخضر او احمر ځکه چې پر وزن دې افعال دی چې مؤنث يې پر وزن د فعلاء دی. همدا ډول د اسې صفتونه لکه عطشان او شعبان پدې وزن نه جمع کېږي ځکه داسې فعلاڼ دي چې مؤنث يې فعلي دی.

۳. د مقصور، منقوص او ممدود اسم مذکره جمع سالمه:

الف: کله چې مقصور اسم څخه مذکره جمع سالمه جوړه کړو الف يې وي او فتحه چې واو څخه د مخه دی باقي پاتې کېږي. لکه: اعلی — اعلون : اعلین — مصطفی مصطفی: مصطفون — مصطفین.

ب: کله چې له منقوص اسم څخه په دې وزن جمع جوړه کړو يا يې حذفوو ماقبل دې واو ته ضمه او ماقبل د ياء کسره ورکړو. لکه: الباقي: الباقون ت الباقيين — المحامي: المحامون — المحامين.

ج: کله چې ممدود اسم جمع مذکري سالمې صيغه ته جمع شي نو لومړی هغه شپوه چې په تشبیه کې کارول شوی تعین شي. لکه: د فاء: دفاعون (چې همزه اصلي دی) بناء: بناءئن يا بنائن « همزه له ياء څخه منقلبه دی)

۴. په ضافه کې که دې مذکري جمع سالمې د نون حذف:

کله جمع مذکره سالمه مضاف وي نو د هغه نون حذفیږي. لکه: حضر —
مدرسواللغات — قابلت مهندسی الطرق والكباري.

۵. هغه الفاظ چې په اعراب کې له جمع مذکرې سالمې سره ملحق وي:
أولول (اصحاب) عشرون — ثلاثون تر تسعون پورې — بنون — اهلون — سنون
— عالمون — ارضون.

پوتني اسمونه اگر که د جمع مذکرې سالمې د جوړښت د شرطونو پوره کونکي
ندی خو بیا هم د دې لپاره چې واو، مرفوع او په یاء مجرور او منصوب ګرځي په
اعراب کې د جمع مذکرې سالمې له ملحقاتو څخه ګڼل شوی. لکه: حضر اربعون
رجلا — الحمد لله رب العالمين — المال والبنون زينة الحياة الدنيا.

دوهم جمع مؤنثه سالمه:

۱. د جمع مؤنثې سالمې جوړښت:

مؤنثه جمع سالمه په مفرد کې دې الف او تاء په زیاتولو جوړیږي. د رفع علامه یې
ضمه او د نصب او جر علامه یې فتحه ده. لکه: زینب: زینبات — حمام — حمامات
— نهیر: تهیرات.

که چیرې په اخر دې هغه مفرد کې چې له هغه څخه مؤنثه جمع سالم جوړیږي د
تانیث ممدوده تاء وجود لري باید حذف شي. لکه: مهندسة: مهندسات — تلميذة:
تلميذات: سیاره — سیارات.

۲. هغه اسمونه چې په مؤنثه سالم جمع کیږي.

❖ إناث أعلام او صفات. لکه: حریم — ذینب — مرضع.

- ❖ هر هغه اسم چې په اخر کې يې تاء وي. لکه: خديجه — بدبعه — طالبه — روايه — بابه. لدې قاعدې څخه يواځې څو اسمونه مستثنی دي. لکه: إمراة — شاة — شفة — أمة. چې د دوی جمع په ترتيب سره. نساء — شياه — شفاه — اماء — راخي.
- ❖ هغه اسم چې الف مقصوده د تانيث ختم شوی وي. لکه: سلمی — هدی — ذکرى — کبری. خو هغه مختوم په الف مقصوره چې پر وزن دې فعلي او مذکر يې په وزن دې فعالان راځي. لکه: جوعي — عطشي — شبعی — په الف اى تاء ته جمع کېږي او د دوی جمع. جيا ع — عطاش — او شبا ع رځي.
- ❖ هغه اسمونه چې په الف ممدوده د تانيث منتهي شوی وي. لکه: صحراء ت جرباء — حسناء.
- خو هغه صفت چې په الف ممدوده د تانيث مختوم وي او پر وزن دې فعلاء وي چې مذکر يې پر وزن دي أفعل وي. لکه: حمراء — خفراء په الف اى تاء نه جمع کېږي او جمع يې په وزن دې «فُعْل» راځي. لکه: حُمْر — خُصْر — صُفْر.
- ❖ د غير ذوی العقولو مصغر په الف او تاء جمع کېږي. لکه: نهير: نهيرات — صُبيل ټ بويب ټ مصيغ.
- ❖ د غير ذوی العقولو صفت. لکه: شامخ: شامخات — شاهق — شاهقات.
- ❖ زيات مصدرونه چې درى حرفونو څخه زيات وي. لکه: تطبيق — تنظيم — اصلاح — اكتساب — اكرام — امداد — اجراء — اشتباک.
- ❖ بعضې سماعي حالات: لکه: حمام — سجل — أم — امهات.
۳. هغه مقصوره، مفتوحه او ممدوده جمع په الف او تاء.
- الف: کله چې له مقصور اسم څخه سالمه جمع مؤنثه جوړه کړو الف ته يې گورو.
- ❖ که چيرې الف دريم حرف دې اسم وي خپل اصل ته يې راوړو. (واو — ياء) لکه: عصوات (الف په اصل کې واو دی) هدی: هديات (الف يې په اصل کې ياء دی) .

❖ که چیرې مقصور الف خلورم او یا له هغه څخه لوړ وي په (یاء) بدلېږي. لکه: کبری: کبریات. ذکرې: ذکریات — مشتري: مشتريات او که مشتر وات اوویل شی شامع خطاء دی.

ب: که چې د منقوص اسم جمع پر الف او تاء جوړه کړو که چیرې یاء یې حذف شوي وي بیرته راگرځي. لکه: ممرت بأنهار جاریات. د (جار جمع).

ج: ممدود اسم په درط ډوله پر الف او تاء جمع کیږي.

❖ که چیرې همزه اصلي وي په خپل حال پاتې کیږي. لکه: انشاء — انشاءات.

❖ که چیرې همزه د تانیث لپاره وي په واو بدلېږي. لکه: صحراء: صحراوات. حسناء: حسناوات.

❖ که چیرې له یا او یا واو څخه منقلبه وي جائز دی چې په واو بدله شي او یا همزه پاتې شي. لکه: سماء: سموات. په سماء که همزه بدله له واو څخه چې باب یې (اسما یسمو) دی.

او لکه: وفاء: وفاوات چې اصل همزه له (وفی یعنی) څخه دی.

۴. مونثه جمع سالمه له ساکن الوسطه ثلاثي څخه:

الف: کله چې یو مؤنث اسم دری حرفي او وسط حرف یې ساکن وي په دې صورت کې که چیرې لومړی حرف د هغه مفتوح وه په جمع کولو کې په الف او تاء سره دوهم حرف د وسط مفتوح ګرځي. لکه:

رکعة: رکعات. نظره: نظرات. نشره: نشرات.

ب: که چیرې لومړی حرف مضموم او مکسور وه نو په دې صورت کې په عین کلمه کې یعنې دوهم حرف که چیرې په مقابل دې عین د فعل کې واقع دی دری وجهې جائز دي.

تسکین، فتحه، او اتباع، په دې ځای کې اتباع په دې مانا دی چې دې عین کلمې حرکت لکه حرکت د فاء ګرځي. لکه:

حجرة: حُجَرَات، حُجَرَات یا حُجَرَات، ضمه، خدمة: خِدَمَات، خِدَمَات یا خِدَمَات. په عام استعمال کې خِدَمَات رواج شوی چې غلط دی.

دویم: مکسر جمع یا نکسیره جمع:

مکسره جمع هغه دی چې د هغه تغیر په سبب چې دې مفرد په صورت کې واردېږي زیات له دوو څخه دلالت کوي.

مکسره جمع په ذوي العقول او غیر ذوي العقول د مذکر او مؤنث راځي.

مکسره جمع په ډیرو شکلونو کې سماعي وي. لکه: صورة: صور، میدان: میادین. او مکسره جمع په دوه ډوله دی.

د قلة ائ د کثرت جمله:

۱. د قلة جمع: هغه جمع ده چې له دری و تر لسو پورې دلالت کوي چې څلور وزنه لري.

الف: اَفْعُل — اَنْفُس. لکه: اَنْفُس — اَنْفُس — عین: اَعین.

ب: اَفْعَال: سیف — اُسیاف — عنب — اعناب.

ج: اَفْعَله: رغیف — ارغفة — محمد — عمود — عمدة.

د: فَعْلَة: فتي — فتيه — ص — صبية.

د قلة د جمع اوزان په لاندې شعر کې جمع شوی.

جمع قلة څلور دي. ابنيه — اَفْعُل — اَفْعَال — فَعْلَة — اَفْعَلَة.

د کثرة جمع هغه ده چې له دری څخه بیا تر لانه پای پورې دلالت وکړي چې مختلف اوزان لري چې بعضي یې په لاندې ډول دي.

الف: هغه وزن چې مذکر عاقل وصف پرې جمع کیږي. لکه: وزن — فعلة — فعلاء — فعلة — فعال — أفعلاء.

موزون: طلبة — شرفاء — فضاة — کتاب — اقویاء.

ب: د هغه وصف جمع چې پر وزن دی أَفْعَل، او مؤنث یې فعلاء وي. لکه: أحمر — حُمُر — اخضر — خضر — اعمی — عمی — ابکم — بکم.

ج: هغه وصف چې پر وزن دې فَعِيل وي په هلاک یا درد باندې دلالت وکړي جمع یې پر وزن دې دې فعلی راځي. لکه: جريح — جرحی — مريض — مرضی — قتل قتلی — اسیر — اسری.

د: د هغه اسم جمع چې پر وزن دې فَعَل یا فعل راځي. لکه: جبل — جبال — قلب — قلوب.

د منتهی الجموع او د هغې وزنونه:

- أفعال. لکه: اعظم — اکابر — افاضل.
- افاعیل. لکه: اناشید — أباریق — أغارید.
- فعائل. لکه: رسائل — عجائب — صحائف.
- مغاعل. لکه: مذاهب — مدارس — مساجد.
- مفاعیل. لکه: مفاتیح — مصابيح — مناديل.
- فواعل. لکه: جواهر — عواصف — شوارع.
- فعالیل. لکه: قنادیل — عصافير — فوانيس.

یادونه:

کله کله د قلة د جمع اوزان په کثرة کې استعمالیږي. لکه: عنق — أعناق — فؤاد — أفئدة.

- او کله کله د کثرة د قلة په مانا استعمالیږي. لکه: رجل — رجال — قلب — قلوب.
۲. کله کله یوه کلمه په څو ډوله امکان لري جمع شي. داسې صفات د مذکر عاقل لپاره شته دي چې کله د مؤنثې سالمې جمع شروط په کې جمع شي په همدې وزن د مذکرې سالمې په وزن جمع شي. لکه څنگه چې مکسر جمع هم استعمال لري. لکه: کائب، عامل، عاقل او وفی.
- کیدای شي چې دوی په کاتبون، عاملون، عاقلون، وفیون، جمع شي. همدا ډول روا دی چې په. کتبه — کتار — عملة — عمال — عقلاء — اوفیا جمع شي.
۳. په لاندې شعر کې د جمع کثرة اولس (۱۷) وزنونه جمع شوي دي.
- فی السفن الشهب البغاء صور مرض القوب و ابحار عبر.
- غلمانهم للاشقياء عملی قطاع قضیان لاجل الفيلة.
- و العقلا شرد و منتهی جموعهم فی السبع و العشره إنتهی.
- سُفْن: عُمَد — کُتَب — مُدُن.
- شُهَب: صُفَر — عَرَج — بُکَم — حَفَر.
- لبغاة: قضاة — دعاة — دعاة.
- صور: عَرَف — لُعب ت قرى — حُجَر.
- مرضی: جرحی — أسری — قبلی.
- قلوب: صدور — عقول — نفوس.
- بحار: جبال — رجال — صغار ت جمال.
- عبر: منح — محن — نعم.
- علمان: صبیان — فتران — فیتان.
- اسقياء: اذکياء — اصدقاء — اغنياء.
- عملة: کتبه — طلبه — فهرة.

قطاع: حُرَّاس — حجاج — كَتَّاب — رَكَّاب.

قَضبان: كَثبان ت عملیان ت شجعان — سودان (داسو د جمع)

فَيْلَة: قِرْدَة — دِيَة — قِرْطَة.

عَقلاء: رُكع — سُجَّد — رَضع ت قَصَّر.

جَموع: أُسُود — كَسْلور — عَرُوض.

پ

نهم فصل

اسم دې ترکیب له حیثه

اسم د ترکیب له حیثه په دوه ډوله دی. جامد — او مشتق.

جامد اسم: هغه اسم دی چې له بل څخه نوي جوړ شوی او په دوه ډوله دی.

❖ د ذات اسم (یا اسم جنس)

❖ د مصدر اسم (یا مصدر)

د ذات اسم (اسم جنس)

هغه اسم دی چې د هغه له لفظ څخه داسې فعل چې د اسم پر مانا وي نوي جوړ

شوی. لکه: رجل — غصن — نهر.

مصدر (د مانا اسم)

مصدر یا د مانا اسم هغه دی چې له زمان څخه په مجرده مانا دلالت وکړي. لکه:

عدل — اجتماع — اکرام.

فعل په دری شیانو دلالت کوي. حدث، نسبت او زمان مثلاً د تام فعل د سړي په

دریدلو د ماضي په زمانه کې دلالت کوي او یوم د شخص د دریدلو په حال او یا

استقبال دلالت کوي. له دې کبله ویلای شو چې «قیام» له جملې دی. د ریگونو

مدلولاتو د فعل څخه وي چې دې مصدر یا د مانا د اسم په نامه پیژندل کېږي. او په

اصل کې ټول افعال او اسماء مشتق دي.

فعل یا ثلاثي، یا رباعي، یا خماسي، یا سلاحي وي چې هر یو د خپل خاص مصدر.

الف: سره لدې د ثلاثي افعالو د مصادرو بعضې اوزان بعضي نوعې مانا ګانې

اختصاص لري چې به همدې اعتبار د هغوی د مصادرونو پیژندل ممکن ګرځي.

❖ د فعالة وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په حرف دلالت وکړي. لکه: ضاحه — زراعة — تجارة.

❖ د فَعْلان وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په خوځښت او ویرې (اضطراب) ولالت کوي. لکه: غلیان — دوران — طوفان.

❖ د فُعْلة وزن: د هغه افعالی مصدر دط چې په رنگ دلالت کوي. لکه: خضرة — صغرة.

❖ د فعال وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په درد (داء) یا صورت دلالت وکړي. لکه: شعال — زکام — بکاء — نباح.

❖ د فعال وزن: د هغه افعالو مصدر چې په امتناع دلالت کوي. لکه: إباء — نفار — عتاب — عیاذ.

ب: هغه مصدر چې په نوموړي مانا گانو دلالت وکړي غالباً په لاندې اوزانو راځي.

❖ د متعدي فعل مصدر: د فَعَلَ (د فاء په فتح او په سکون د عین) په وزن راځي. لکه: سمع — فتح — منع — ضرب — فهم — رقم.

۱. د لازمی فعل مصدر:

❖ فُعُول: (په اول او دوهم) لکه: قَعَدَ: قُعُوداً — جلس: جلوساً — طلع: طلوع — سجد: سجوداً. خو د قَبِل مصدر په وزن قَبُول راځي.

❖ فعولة: لکه: سَهَّلَ: سُهُولَةً — صَعَبَ: صعوبةً — عَذَبَ: عذوبةً — نعم: نعمة.

❖ فَعَلَ: لکه: فرح: فرحاً — مرح: مرحاً — شبع: شبعاً — طرب: طرباً.

۲. در باعي فعل مصدر:

د رباعي افعالو مصادرقياسي دي دا مصادر د افعالو د صيغو د اختلاف له وجهي يو له بل سره تفات لري.

❖ کله چې فعل په وزن دې أَفْعَلَ وي مصدر يې په وزن دې افعال راځي. لکه: انکر: انکار — اکرم — اکراما — ابقى: إبقاء.

❖ که چیرې فاء د فعل واو وي. لکه: وقف او اضح په مصدر په ياء بدلېږي. لکه: اوقف: ايَقافاً — اوضح: ايضاحاً — اورد: ايراداً.

❖ او که چیرې فعل معتل العين وي. لکه: اقام، اطال، امال مصدر يې په کسره دې همزه او په حذف دې حرف علة او په آخر کې يې مربوطه تاء راځي. لکه: أقام: إقامة — أطال — إطالة — أقال: اقالة.

❖ کله چې فعل په وزن دې (فَعَلَ) په تضعیف دې عين وي مصدر يې په وزن دې (تَفَعَّلَ) راځي. لکه: د رَبِّ اتدربا — تَسَقَّ: تنسيقاً — فرض: تفويظاً.

❖ که چیرې فعل دې پورتنی باب څخه (فَعَلَ) معتل الاخر دط (تَفَعَّلَ) يا تفعلة راځي. لکه: جزأ — تجزئ او تجزيه. خطأ: تخطئاً او تخطئة راځي.

❖ فَاعَلَ: کله چې فعل په وزن دې فَاعَلَ وي مصدر يې په وزن دې فَعَالٍ يا فعالة راځي. لکه: قاتل — قتالا و مقاتلة — حاسب — حسابا او محاسبة — خاصم — خصاما او مخاصمة.

❖ فَعَّلَ: کله چې ماضي فعل په وزن دې فَعَّلَ وي مصدر يې په وزن دې فَعَّلَ يا فعال راځي. لکه: زخرف: زخرفا او زخرفة — زلزل: زلزال و زلة — دحرج: دحراجاً و رحرجة.

۳. د ثلاثي، خماسي، او سداسي فعل مصدر:

کله چې خماسي، او سداسي فعل د وصل په همزه شروع شوی وي مصدر يې په وزن دې فَعَلَ او کسری د ریم حرف او په ماقبل اخر کې يې الف زیات شي. لکه: اجتماع: اجتماعاً — اندفع: اندفاعاً — استقبل: استقبلاً. کله چې فعل په زائده تاء شروع شوی وي مصدر يې په وزن د فعل ماضي او ضمه دې ماقبل اخروف راځي. تقدّم: تقدماً — تعلم: تعلماً — تدجرح: تدجرحاً.

۴. میمی مصدر:

هغه مصدر دط چې په سر کې يې ميم راځي او په عين مانا دې مصدر دې خپل فعل وي.

❖ ميمي مصدر له ثلاثي فعل څخه چې په سر کې حرف علت نوي په وزن دې مَفْعَل راځي. او که چيرې د مثال وي نو په وزن دې مَفْعَل په کسره دې عين راځي. لکه: عرض رأيه معرضاً — (ای عرضاً منطقياً). لقد كان في كلامه موقع حسن (ای وقع حسن).

❖ ميمي مصدر غير له ثلاثي فعل څخه په وزن دې مضارع وي د هغه فعل سره له ابدال حرف مضارعة په ميم او فتحه د ماقبل اخر جوړېږي. لکه: قلت له إلى اعلتقى (ای إلى الالتقاء).

يادونه: کله د ميم مصدر په اخر کې مربوطه تاء زياتېږي. لکه: مجبة — موعظة — منفعة — مفسدة.

۵. ضاعی مصدر:

ضاعی مصدر هغه ته ويل کيږي چې په اخر کې يې ياء د نسب او تاء د تانيث ملحق شي ترڅو په يوه مصدري مانا دلالت وکړي.

لکه: إنسانية — اشتراكية — حرية — وطنية — مسئولية — وحشية.

۶. د مرة او هسية اسمونه:

د مرة اسم هغه مصدر دی چې په عدد يا څو وارې وقوع د فعل دلالت کوي چې له ثلاثي مجرور څخه په وزن دې فعلة راځي او له غير ثلاثي و څخه پر وزن دې مصدر سره له يوڅه زياتده په اخر دې همدې مصدر کې. لکه: أكلت: أكلة — انطلق: انطلاق — اكرمة: اكرمة.

د هسۍ اسم: هغه مصدر دی چې په هسیت د فعل د وقوع په وخت کې دلالت کوي او له ثلاثي فعل څخه په وزن دې فعلة راځي او له غیر ثلاثي څخه کومه قیاسي صیغه نلري. لکه:

نظرت إليه نظرة الحائر — جلست جلسة العماء.

۷. دې مصدر عمل کول:

مصدر لکه خپل فعل داسې عمل کوي یعنې فاعل مرفوع او مفعول منصوب ګرځوي. او مصدر په دوو حالاتو کې عمل کوي.

❖ کله چې له خپله فعل څخه نائب وي. په دې مانا چې خپله فعل په مصدر کې عامل نوي په دې حالت که مصدر له خپل فعل څخه په نیابت عمل کوي. لکه: ترکاً الإهمال (ای أترك الإهمال) الإهمال د مصدر لپاره چې (ترکاً) دی مفعول به دی.

❖ کله چې مصدر په «ان» او فعل عوض ګرځي هغه مانا افاده کړي کومه چې صریح مصدر هغه افاده کوي. عجب من شرب زید العسل. په دې جمله کې دې مصدر پر ځای چې «شرب» دی. « أن يشرب » راوړ او ووايو. عجب من أن يشرب زید العسل. عین مانا افاده کوي. په لومړي ترکیب کې «العسل» مفعول به د مصدر لپاره او په دوهم کز مفعول به د فعل لپاره دی.

کننه:

مصدر په عادي توګه خپل فاعل ته مضاف کیږي او وروسته مفعول به منصوب ذکر کیږي په دې حالت کې فاعل لفظاً مجرور او محلاً مرفوع وي. پدې ډول مخکنی جمله داسې تحلیل او ترکیب کیږي.

عجبت: ماضي فعل مبني او تاء دې له مصدر (شرب) مجرور لفظا او مرفوع محلا.
العسل — مفعول به د مصدر، منصوب په فتحه.

۸. صريح او مؤل مصدر:

کله چې د مصدر لفظ په کلام کې ذکر شي هغه ته صريح مصدر وايي لکه چې په مثال دي. عجبت من شرب زيد العسل (شرب) صريح مصدر دی.
او کله دمصدر لفظ په کلام کې نوي ذکر شوی خو مصدري مانا په کلام کې لیدل کېږي چې دې مؤل مصدر په نامه ياديږي.

مؤل مصدر له لاندې ترکيبونو څخه جوړېږي:

- ❖ أن ائ فعل څخه. لکه: أريد أن اقبلک (اى اريد مقابلتک).
- ❖ ما او فعل څخه. لکه: يسرنى ما علمت (اى يسرنى عملک).
- ❖ أن او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه: هدفه أنه ينجح فى الإمتحان (اى هدفه نجاحه فى الامتحان).
- ❖ دې مؤل مصدر اعراب عين هغه اعراب دى کوم چې صريح مصدر په هغه محل کې واقع کېږي، نو مؤل مصدر لکه صريح مصدر، مبتدأ، خبر، فاعل، نائب فاعل او يا مفعول به واقع کېږي. لکه: إن تتحدوا اکرام لكم: إن: مصدري او د نصب حرف. تتحدوا: مضارع فعل منصوب په حذف دې نون.
واو: فاعل او مؤل مصدر له أن او فعل په محل دې رفع کې. مبتدأ: لکه: يسرنى أن يطيع الولد أباه: أن مصدريه او د نصب حرف.
يطيع: فعل مضارع منصوب په فتحه دې يسرنى فاعل. لکه: عرف أنك كريم.

أَن: د توکید او نصب حرف — کاف: ضمیر مبني پرفتحه په محل دې نصب کې
 اسم دی. اَن — کریم: خبر دی. «أَن» مرفوع په ضمه او مؤل مصدر له اَن او اسم
 او خبر څخه نائب دی فاعل د عرف لپاره. لکه: اَو دَّ اَن تخلص فی عملک.
 اَن: مصدری او د نصب حرف — تخلص: مضارع فعل منصَّب په فتحه او فاعل یې
 مستتر ضمیر (اَن ت) او مؤل مصدر له اَن او فعل څخه مفعول به د (اَو دَّ) لپاره.

مشتق اسم

مشتق اسم هغه اسم دی چې له بل اسم څخه اخیستل شوی وي او په یوه شي چې
 متصف په صفت وي دلالت وکړي.
 لدې کبله اشتقاق عبارت له جوړولو د یوې کلمې له بلې کلمې څخه په هغه صورت
 کې چې دې مشتق او مشتق منه په مانا کې تناسب موجود وي او په لفظ توپیر
 ولري.

مشتق اسمونه اوه دي

۱. اسم فاعل (او د مبالغې صیغې).
۲. د مفعول اسم.
۳. صفت مشبه له اسم فاعل سره.
۴. اسم تفضیل (د تفضیل اسم).
۵. اسم زمان (د زمانې اسم).
۶. اسم مکان (د ځای اسم)
۷. اسم اله.
۱. اسم فاعل او د مبالغې صیغې:

اسم فاعل هغه مشتق اسم دی چې په هغه شخص یا شي دلالت کوي په کوم چې فعل د هغه پواسطه سرت رسیدلی ده. لکه: نام الرجل فهو نائم، يضرب الولد اخاه فهو ضارب. نو دنائم کلمه مشتق له نوم خخه وي او دلالت په هغه شخص کوي چې نوم له هغه خخه صادر شوی یا د هغه پواسطه سرته رسیدلی او د ضارب کلمه له ضرب خخه مشتق ده چې په هغه شخص دلالت کوي کوم چې ضرب له هغه خخه صادر شوی.

د اسم فاعل صيغه:

لومړۍ: له ثلاثي فعل خخه:

له ثلاثي فعل خخه اسم فاعل دې (فاعل) پر وزن راځي او که چيرې عين د فعل الف وي په همزه بدلېږي. لکه:

كتب — كاتب — طعن — طاعن — قرأ — قارئ — رمى — رام — صام — صائم — قال — قائل — باغ — بائع — (عين الف دې فعل).

اسم فاعل له هر ثلاثي مفتوح العين فعل خخه پرته له يوشو محدودو فعلونو خخه. لکه: طاب — شاب — شاخ. خخه پر وزن دې فاعل راځي. همدا ډول له مر مکسور العين متعدي فعل خخه هم په وزن دې فاعل راځي. لکه: ركب — راکب — علم — عالم.

خو له مضمو العين فعل خخه لکه: ضعف — صعب — جمل. او له لازمي مکسور العين فعل خخه لکه: فرح — حمر — عطش. اسم فاعل د فاعل پر وزن نه بکله په مختلفو نورو اوزانو راځي. لکه: ضعيف — صعب — جميل — فرح — احمر ت عطشان. راځي.

چې پدې صورتونو کې د صفة مشبه په نامه يادېږي چې وروسته د اسم مفعول څخه بيا تشرېح کېږي.

دوهم: فاعل د غير ثلاثي فعل څخه:

اسم فاعل له غير ثلاثي فعل څخه په هر وخت کې د مضارع په وزن چې مضارعة حرف يې په مضموم ميم بدلېږي او ماقبل آخر ته يې کسره ورکول کېږي. لکه: قاتل: مقاتل — أحسن: محسن — افاد: مفيد — شرع: مشرع — تقدم: متقدم — استغفر: مستغفر — اشتقام.

د اسم فاعل اعراب:

اسم فاعل د مفرد، تشبې او جمع په شکل کارول کېږي او هم د مذکر او مؤنث په ډول استعمال لري. او په هر شکل د موقعيت له لحاظه اعراب اخلي. لکه: من الأفضل أن تكوني مقتصدة.

مقتصدة: خبر د کان منصوب په فتحه:

د اسم فاعل عمل کول:

په کلام کې اسم فاعل په دې دوه ډوله استعمالېږي.

۱. دا چې يواځې اسم فاعل په حدث باندې له دلالت څخه مجرد استعمال شي. او په دې صورت کې د فعل عمل نکوي. لکه: جاء القاضي — هو عامل ماهر — قبض على القاتل — اسم فاعل په دې دری وارو مثالونو په حدث دلالت نکوي نو عامل ندی.

۲. بل دا چې اسم فاعل په قيام دې حدث دلالت وکړي.

(که چيرې د هغه په ځای هغه فعل چې اسم فاعل ترې مشتق وي په عوض يې راشي مانا يې صحيح کېږي) پدې صورت کې لکه فعل عمل کوي. فاعل، مرفوع، مفعول به منصوب گرځوي خو په لاندې دوه حالاتو کې له خاصو شرايطو سره.

الف: یو دا چې اسم فاعل محلي په ال (په مانا دې الذي، التي) وي فاعل او مفعول به وروسته له اسم فاعل څخه متصل ذکر شي. جاء الرجل الفاضل أخوه. أخوه: فاعل دې اسم فاعل «الفاضل» ځکه چې اسم فاعل محلي په «ال» دی او وروسته له هغه څخه فاعل متصل ذکر شوی او که چیرې دې اسم فاعل پر ځای فعل راوړل شي او ووايو. جاء ارجل الذي فضل أخى — نئ مانا صحيح کيږي. او لکه: تجب معاقبة الخائن وطنه. د اسم فاعل مانا افاده کوي.

ب: کله چې اسم فاعل له «ال» څخه مجرد وي د عمل شرط يې د ادی چې د حال يا استقبال په مانا وي (يعنې چې د مضارع فعل راوړل يې پر ځای صحيح وي) همدا ډول په خپل ماقبل باندې معتمد وي لکه کله چې وروسته له نفي، استفهام، مبتدأ، موصوف، ذوالحال يا حرف ندا څخه واقع شي. لکه: ما ذهب بكر الى لسوق غداً.

ما: د نفي حرف — ذاهب — مبتدأ مرفوع په ضمه فاعل دې اسم فاعل الى السوق — جاء او مجرور تر (ذاهب) پورې تعلق نيسي. غداً: ظرف زمان منصوب مفعول فيه. أثارک أنت عملک الآن: همزه د استفهام حرف، تارک. مبتدأ: مرفوع په ضمه — أنت ضمير مبني په محل دې رفع کې فاعل دی. اسم فاعل چې تارک دی. عملک: مفعول به دې اسم فاعل لپاره منصوب په فتحه او کاف: ضمير مبني مضاف اليه په محل دې جر کې. الآن: ظرف زمان مبني پر فتحه.

لکه: الفلاح حارث تورة الارض:

ثورة: فاعل دې اسم فاعل «حارث» الارض: مفعول به دې اسم فاعل. لکه: مررت برجل ضارت عمراً. ضارب معتمد صفت په موصوف مجرور. عمراً: مفعول به د اسم فاعل «ضارب» لپاره.

لکه: جاء زيد راکبا فرساً: راکبا اسم فاعل ای معتمد په ذوالحال زید د جاء فاعل. فرساً: مفعول به د اسم فاعل منصوب په فتحه. لکه: أَکَلَا بطیخا تعال الی — یا طالعا جبلا. یاء د نداء حرف طالعا منادی منصوب جبلا مفعول به د اسم فاعل لپاره چې «طالعا» دی.

که چیرې دې اسم فاعل له «ال» څخه مجرد وي او په ماضي باندې دلالت وکړي خو معتمد په نفی، استفهام، مبتداً، موصوف یا ذوالحال باندې نوي د خپل فعل عمل نکوي او پدې صورت کې خپل ما بعد ته مضاف وي او مابعد یې مضاف الیه مجرور وي. لکه: أمحمد حاصد زر عه أفس — أحاصد — اسم فاعل ای غیر عامل دی، ځکه چې له «ال» څخه مجرد دی او په نفی، استفهام، د ندا په حرف، مبتداً موصوف او ذوالحال باندې معتمد ندی لدې وجهې عمل نکوي بلکه خپل مابعد ته مضاف دی.

۱. د مبالغې صیغې:

کله چې د یوه شي د فاعلیت د ډیر والي، مبالغې قصد وشي اسم فاعل په لاندې صیغو راوړل کیږي.

❖ فَعَال: لکه: مَنَاع — قَنَام — صَوَام — تَوَاق.

❖ مَفْعَال: مطعان — مهندار — مفراج — معدام.

❖ فَعُول: غفور — شکور — حقور — صبور.

❖ فَعِيل: علیم — قدیر — سمیع — خبیر.

❖ فَعَل: حذر — قلق — یقط — فهم.

دا صیغې په اسم فاعل دلالت کوي او مبالغه افاده کوي. پدې ډول د مبالغې په صیغو یادېږي او یواځې له ثلاثي فعل څخه جوړېږي. لکه: هغه سپی چې ډیره کینه کوي د چاقه په عوض «حقود» بل کیږي.

يادونه:

په اصل کې دې «فَعَال» صيغه د مبالغې لپاره دی خو د حديث مانا د څښتن لپاره په خاصه توګه د کسبونو په برخه کې استعمال لري. لکه: نَجَّار — خَبَّاز ت نَسَّاج — طَحَّان. د نجاري، خبازي، يا نساجي څښتن.

د مبالغې د صيغو عمل کول:

د مبالغې صيغې لکه اسم فاعل له همدې شرطونو سره دې اسم فاعل عمل کوي. لکه: طمانت الرجل القلق باله: «بال» فاعل دې صيغې دې مبالغې چې القلق دی ځکه چې «قلق» معرب په ال دی.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعُ الدَّعَاءِ: الدَّعَاءُ: مفعول به د «سميع» لپاره چې مبالغه ده، ځکه چې مجرد له «ال» څخه دی خو په حال او استقبال دلالت کوي او په اسم دې إِنَّ چې په اصل کې مبتدأ دط معتمد دی.

۲. اسم مفعول:

اسم مفعول هغه مشتق اسم دی چې له مبني للمجهول فعل څخه جوړېږي پر هغه شي يا شخص چې فعل پرې واقع شوی وي دلالت کوي. لکه: سَمِعَ الْحَدِيثَ وَايِي چې الحديث مسموع دی. «مسموع» دی کلمه له «سَمِعَ» څخه جوړه شوی او سَمِعَ مبني للمفعول فعل دی او په هغه مسموع دلالت کوي چې سماع پرې واقع شوی.

د اسم مفعول صيغې جوړول:

اسم مفعول له ثلاثي فعل څخه په وزن دې مفعول جوړېږي. لکه: سَمِعَ النَّبَا. فالنبا مسموع — نُقِلَ الْخَيْرَ — فالخير منقول.

- ❖ او که چیرې ثلاثي فعل معتل العين په الف بدل له یاء څخه وي. لکه: مبيع — معيب — او مشيد. او اسم مفعول دې باع چې مباع شائع شوی غلط فاحش دی.
- ❖ او که چیرې ثلاثي فعل معتل الاخر په یاء وي که یاء په خپل حالت پاتې وي او که الف ته منقلبه وي اسم مفعول یې پر وزن دې مفعیل راځي. لکه: نبي — رمی — رض — چې اسم مفعول یې مبنی — مرمی — مرض — راځي.
- ❖ او که چیرې معتل الاخر په الف ثلاثي فعل منقلب له واو څخه وي اسم مفعول یې په وزن دې مفعول دی. لکه: دعا — رجا — شکا. چې اسم مفعول یې مدعو — مرجو — او مشکو کيږي.
- ❖ کله چې مفعول دې بعضې ثلاثي افعالو په وزن فعیل راځي. لکه: جویح قتل او کحیل دې مجروح، معتول، او مکحول پر ځای. په دې صورت کې دې فعیل وزن د مذکر او مؤنث لپاره (بې له علامې د تانیث څخه) او امرأة قتل ویل کيږي.

ب: اسم مفعول د غیر ثلاثي فعل څخه:

د غیر ثلاثي فعل څخه اسم مفعول په وزن دې مجهول مضارع او په میم باندې د حرف مضارعة په بدلولو سره جوړیږي. لکه: أغلق — مغلق — قدر — مقدر — دوعي — مراعي — استخراج — مستخرج — أنهم — منتهم.

د اسم مفعول اعراب:

اسم مفعول لکه نور اسمونه د مفرد، تشنې او جمع په شکلونو د تذکیر او تانیث په نظر کې نیولو سره کارول کيږي او اعراب یې د موقعیت له لحاظه په جمله کې ورکول کيږي.

لکه: إن الأبواب مغلقة — مغلقة خبر. إن مرفوع په ضمه.

د اسم مفعول عمل:

۱. یو دا چې مفعول یې یواځې مستتر ضمیر وي او خپله یواځې د اسم یا صفت په حیث و کارول شي او مقید په کوم زمان پورې نوي. لکه:
أنظر إلى المستقبل — هذا الطالب محبوب. يعجبني الرجل المثقف.
۲. بل دا چې د فعل په موقعیت عمل کوي نائب فاعل مرفوع او مفعول به منصوب ګرځوي چې دا نوع عمل په دوه حالتونو کې راتلای شي.
الف: هغه اسم مفعول چې محلي په «ال» چې دې «الذی» التي په مانا وي. نو لکه
مبني للمجهول فعل نائب فاعل مرفوع ګرځوي او که فعل دوهم مفعول هم ولري
هغه منصوب ګرځي. لکه: عدل تاریخ المؤتمر المقرر عقده بالمدينة المنورة.
لکه: المعطى كفضا يكتفى بما اعطى.
- المقرر: داسې اسم مفعول دی چې محلي په «ال» دې عقده. نائب فاعل لپاره دې
اسم مفعول او دا هم روادى چې دې المقرر پر ځای الذي قرر وویل شي پدې ډول.
عدل تاریخ المؤتمر الذي قرر بالمدينة المنورة.
- المعطى: اسم مفعول محلي په «ال» مبتدأ «ال» د موصول.
- معطى: اسم مفعول ضمير مستتر راجع دى «ال» ته نائب فاعل چې لومړى مفعول
دى او كفاً دوهم مفعول منصوب پر فتحه.
- ب: هغه اسم مفعول چې مجرد له «ال» څخه وي پرته له لاندې شرطونو سره نشي
کولای کوم معمول مرفوع یا منصوب کړي.
- لومړي شرط یې دادى چې په حال یا استقبال دلالت وکړي نو په تیره زمانه (ماضي
(په دې مانا چې که چیرې د هغه پر ځای د مضارع صیغه راوړل شي په مانا که تغیر
نه راځي. او عین مانا افاده کوي.

دوهم دا چې اسم مفعول په نفي، استفهام، مبتدأ باندې معتمد وي. او دې اعتماد مانا دادی چې اسم مفعول وروسته له نفي يا استفهام واقع شي يا خبر د موصوف او ذوی الحال واقع شي. لکه: ما مفهوم کلامک الآن مقبوض عليه الجاني الآن او غداً. په پورتنی جمله کې کلامک نائب فاعل دي اسم مفعول (مفهوم) او مرفوع په ضمه.

الجاني: نائب فاعل د اسم مفعول (مقبوض) لپاره مرفوع په ضمه تقدیري د ثقل له وجهې په لومي مثال کې اسم مفعول معتمد پر منفي او په دوهم مثال کې په استفهام معتمد دی او دلالت پر حال او استقبال کوي، نو لکه مجهول فعل داسې عمل کوي.

او لکه: الفائز معطی جائزة: جائزة: مفعول به د مفعول لپاره ځکه اسم مفعول مجرد له «ال» څخه دی او معتمد پر مبتدأ دی او د حال يا استقبال په مانا دی چې عمل یې کړی.

لکه: أحب طالبا محموداً مقاصده: مقاصده: نائب فاعل د محمدا مرفوع او محمداً د دې لپاره چې په موصوف معتمد دی او په مانا دې حال يا استقبال دی نو نائب فاعل یې مرفوع ګرځولی.

لکه: يأتي علي معصوبا رأسه بالعمامة.

معصوبا: اسم مفعول دز چز مجرد له «ال» څخه دی او معتمد په ذوی الحال چې (علی) دی او منصوب بنا پر حالیت. رأسه: نائب فاعل د اسم مفعول لپاره. که چیرې اسم مفعول مجرد له «ال» څخه پر ماضي د لالت وکړي او يا معتمد په نفي، استفهام، مبتدأ، موصوف يا ذوالحال نه وي نو د خپل فعل عملي نشي کولای. بلکه خپل مابعد ته مضاف وي.

لکه: بات العدو مکسور الجناح: الجناح: مضاف الیه مجرور په کسره.

۳. صفت مشبه ل اسم فاعل سره:

صفت مشبه هغه مشتق اسم وي چې له لازمي فعل څخه د هغه ذات لپاره مشتق شوی چې د هغه فعل مانا په ده کې ثابته وي. لکه: هذا الفتى كريم — هذا الجندى شجاع — د كريم او شجاع کليمې له کرم او شجاعت څخه مشتق شوی چې يو له دې دواړو مانا ګانو په هغه ذات کې ثابت دی.

د صفت مشبه د صيغو جوړول:

صفت مشبه يواځې له ثلاثي لازمي فعل څخه جوړېږي له غير ثاني او متعدي فعل څخه نه جوړېږي.

ثلاثي لازمي فعل څلو وزن له لري. فَعَلَ (په فتحه د عين) فعل (په کسره (عين).
فُعِلَ (په ضمه دې عين) او مخکې اوويل شول چې اسم فاعل له ثلاثي مفتوح العين څخه په وزن دې (فاعل) راځي او غير لدې وزن څخه کم راغلی په داسې حال که اسم فاعل له ثلاثي لازم فعل مکسور العين او ثلا لازم فعل مضموم العين څخه په وزن دې فاعل په ډير ندرت سره راغلی او په نورو مختلفو اوزانو چې د صفت مشبه په نامه اسم فاعل يادېږي راغلی دی.

الف: صفت مشبه له لازمي فعل څخه چې پر وزن دې (فَعَلَ) په کسره دې عين وي په لاندې اوزانو راځي.

❖ فعل: لکه: فرح — شرس — طرب — سلس.

❖ افعل: کوم چې مؤنث يې فعلاء دی. لکه: أحمر — اکحل — اعرج — السمر — اعشى.

❖ فُعْلان: چې مؤنث يې فعلي دی. لکه: عطشان — جوعان — ظمآن — ريان — عضبان.

ب: صفت مشبه له هغه فعل څخه چې پر وزن دې «فعل» په ضمه دې عين وي په لاندې اوزانو راځي.

❖ فَعِيل: لکه: شريف، كريم، ضعيف، رشيق، نظيف، كثير، لطيف.

❖ فُعْل: د فاء په فتحه او د عين په سکون. لکه: سَهْم — صعب — سهل — عذب — جذل — ضخم.

❖ فُعَال: (د فاء په ضمه) لکه: جيان — حصان.

❖ فَعَل: (په فتحه دې فاء او عين) لکه: بَطَل — حَسَن.

❖ فُعَل: (په ضمه دې فاء او سکون دې عين) لکه: حلو — صلب — مر.

ج: صفة مشبه له ډيرو کمو ثلاثي لازمي افعالو څخه چې په وزن دې فَعَل وي په مختلفو اوزانو چې د هغوی له ډلې څخه لاندې صفات دي راځي. لکه: طيب: (له طاب) څخه، شيق له (شاق) څخه، أشيب له (شاب) څخه.

د صفت مشبه عمل کول:

لکه څنگه چې د صفت مشبه په تعريف کې مو وليدل چې يواځې له الزمي فعل څخه جوړېږي نو يواځې په فاعل کې عمل وي او مفعول به نه لري. او عمل يې په مشبه جمله او نور معمولاتو کې د بحث وړ ندی ځکه چې په دا ډول عمل کولو کې تقريباً ټول مشتقات يو ډول دی.

خو عمل دې صفت مشبه په فاعل کې په لاندې ډول دی.

صفت مشبهه يا د خپل مشبوع حقيقي نعت دی چې په دې صورت کې په مستتر ضمير کې چې د هغه فاعل دی عمل کوي. لکه: جاء زيد الشريف — رأيت عمرالکریم.

شريف: صفة مشبهه حقيقي نعت د زيد لپاره ضمير مستتر راجع زيد ته د هغه فاعل. الکریم: صفت مشبهه منصوب حقيقي نعت مفعول به، ضمير مستتر منصوب موصوف ته فاعل.

او که چيرې صفت مشبهه سببي نعت د خپله مشوع وي پدې صورت کې په سبب اسم کې عمل کوي.

سببي هغه ظاهر اسم دی چې وروسته له نعت ذکر کيږي او مشتمل په يوه ضمير وي چې منعوت ته راجع کيږي. سببي اسم د يوه ډول ارتباط له منعوت سره وي. لکه: رأيت زيد الکریم أبوه.

زيداً: منعوب: الکریم صفت مشبهه نعت — أب: سبب مشتمل په ضمير چې منعوت (زيد) راجع دی.

سببي اسم په واقعيت کې تل د صفت مشبهه فاعل وي خو په اعراب کې يې رفع، نصب، او جر جائز دی.

❖ مرفوع د فاعليت له حيثه.

❖ منصوب د تميز والي له حيثه او يا له مفعول به سره مشابهت لري.

❖ مجرور چې مضاف اليه واقع شي.

۱. مرفوع: لکه: دخلت بستاناً جميلاً منظره.

منظر: فاعل صفت مشبهه (جميلاً)

۲. منصوب: لکه: دخلت البستان الجميل منظرًا.

منظرًا: تمييز منصوب. لکه: دخلت البستان الجميل المنظر.

المنظر: منصوب، مفعول به.

۳. مجرور: لکه: دخلت البستان الجميل المنظر.

المنظر: مجرور او مضاف اليه.

۴. اسم تفصيل:

اسم تفصيل داسې مشتق اسم دی چې له ثلاثي فعل څخه که (لازمي وي يا متعدي) په وزن دې افعال جوړېږي تر څو پر يوه صفت دې د دوو شيانو ترمېنځ او په زيادت د دې صفت په يوه کې يې دلالت وکړي. لکه: الشمس اکبر الارض.

د اسم تفصيل د صيغې جوړېدل:

اسم تفصيل لکه دې تعجب فعل له ثلاثي تام (غير ناقص) متصرف (غير جامد) مثبت (غير منفي) او مبني للمعلوم فعل څخه په دې شرط چې صفت مشبه دې فعل أفعال فعلاء فعلی وي. په بعضې صورتونو له صفت مشبه سره ن ملتبس نه شي. لکه: الجبال اعلی من الأتلام.

اعلی: اسم تفصيل دی چې له ثلاثي فعل څخه د ټولو شرطونو په پوره کولو سره جوړ شوی. زيد افضل من عمرو و اکرم من خالد.

افضل او اکرم دواړه له ثلاثي فعل څخه جوړ شوی دي له سمو شرطونو سره . کله چې دې افضليت (بهتروالي) خبره دې دوو شيانو ترمېنځ په داسې فعل کې چې دا شرطونه ونلري رامنځ ته شي د هغه جريح مصدر وروسته له «أشد» يا «اکثر» يا «اعظم» او يا ډول نور ذکرېږي. او همدا مصدر ته تمیز ويل کېږي. لکه: عمارة وزارة الاتصالات اکثر ارتفاعا من جميع مبان کابل.

اکثر: خبر مرفوع په ضمه.

تفاعاً: تمیز منصوب په فتحه.

د اسم تفضيل حالتونه:

اسم تفضيل څلور حالتونه لري:

۱. چې له «ال» او اضافه څخه مجرد وي (خالي وي).

پدې حالت کې واجب دی چې اسم تفضيل مفرد او مذکر وي او فضل عليه مجرور په من ذکر شي. لکه: الطائرة اسر من القطار.

الطائرات اسر من القطار.

۲. معرف په «ال»:

پدې حالت کې د لومړي حالت برعکس واجب دی چې اسم تفضيل يا مفضل (موصوف) يې په نوع او عدد کې له يو بل سره مطابقت ولري او مفضل عليه ذکر شي. لکه: الاخ الاكبر ذکی — الاخت الكبرى ذکیة — الأخوات الكبريات ذکيا — اتفقت الدولتان العظمتان.

د اسم تفضيل په تذکیر او تکسیر کې همدا عاعده زیاته استعمالیږي، خو په ډیرو مواردو کې تانیث او تکسیر ندی اوریدل شوی. لکه: اطرف او أشرف. نو ویلای شو چې مطابقت او عدم مطابقت سماعي دی یعنې سماع ته موقوف دی. لکه چې ویل شوی.

الرجل الاشرف، المرأة الاشرف.

۳. نکره ته مضاف وي:

کله چې اسم تفضيل نکره ته مضاف وي واجب دی چې مفرد او مذکر وي او په شکل کې باید مفضل او مفضل عليه له بل سره مطابق وي. لکه: الكتاب افضل صدق — الكتابان افضل صديقين الكتاب أفضل أصدقاء.

۴. اسم تفضيل چې معرفي ته مضاف وي:

کله چې اسم تفضیل معرفي ته مضاف وي مطابقت او عدم مطابقت یې له موصوف (مفضل) سره دواړه جائز دی. لکه: انتما افضل الناس یا انتما افضالا الناس. د انتم افضل الناس یا انتم افاضل الناس أنتن أفضل الناس یا أنتن فضليات الناس.

د اسم تفضیل عمل کوی:

هغه وخت اسم تفضیل په ظاهر اسم کې عمل کوي چې که چیرې یو فعل چې د ده په مانا وي د ده په ځای راوړل شي صحیح مانا افاده کړای شي. او دا په هغه ځای کې معمول دی چې اسم تفضیل وروسته له نهي یا استفهام څخه واقع شوی وي. لکه: مامن ارض أجود فيها البطيخ منه في أرض كندز القطن: القطن فاعل دي اسم تفضیل (أجود).

دا مطلب کولای شو چې دې (یجود) په فعل افاده کړو. لکه: یجود البطيخ في ارض كندز. په پورتنی مثال کې اسم تفضیل وروسته له نفي څخه واقع شوی او هغه تعبیر چې د اسم په واسطه دجملې له مطلب څخه لاس ته راځي د فعل په واسطه ممکن دی. نو لدې امله اسم تفضیل په ظاهر اسم کې عمل کوي.

۵. اسم زمان:

اسم زمان هغه مشتق اسم دی چې فعل د زمانې په وقوع دلالت کوي. لکه: موعد الامتحان الخامس عشر من شهر سرطان.

۶. اسم مکان: هغه مشتق اسم دی چې د فعل د وقوع په مکان دلالت کوي. لکه: ملعب الكرة فسیح.

د اسم زمان او اسم مکان جوړښت:

له ثلاثي فعل څخه اسم زمان او اسم مکان په دوو وزنونو جوړیږي.

الف: د مَفْعَل په وزن (په فتحه د عین).

❖ کله چې فعل معتل الاخر وي. لکه: ملهي — مجري. بل له هغه فعل څخه چې مضارع يې مفتوح العين يا مفهوم وي. لکه: ملعب — يلعب — مصنع — يصنع — مکبت — مکبت — مدخل — يدخل).

ب: د مَفْعِل په وزن (په کسره د عين).

❖ کله چې فعل صحيح الاخر او مضارع يې مکسور العين وي. لکه: مرجع — يرجع — منزل — ينزل).

❖ له هغه فعل څخه چې صحيح الاخر او اول يې حرف علت وي (مثال) لکه: موعد — مورد — مولد — له وعد — ورد — او ولد څخه.

اسم زمان او اسم مکان له غير ثلاثي فعل څخه:

اسم زمان او اسم مکان له غير ثلاثي فعل څخه د اسم مفعول په وزن راځي. لکه: مجتمع — مستودع — مستوصف — مستشفی.

۷. اسم الة:

اسم الة هغه اسم دط چې په هغه وسيله (اداة) چې د هغه پواسطه فعل منځ ته راغلی دلالت کوي.

د اسم الة جوړښت:

له ثلاثي متعدي فعل څخه اسم الة په دری سماعي اوزانو اوریدل شوی.

❖ مفعّل: لکه: مفتاح — منشار — مسمار — محراث — مرأة — میزان.

❖ مفعّل: لکه: مبرد — مغزل — منجل — معول — مقصّ — مجهر — مثقب.

❖ مفعول: لکه: مکسة — مطرقة — ملعقة — مصفاة — مکواة.

يادونه: اسم الة بغير له ياد شوو اوزانو څخه هم راتلای شي. لکه: سکين — شوكة

— شاکوش ت قلم — فأس.

۸. د عربي ژبې اتحاديه په مصر کې دا انگيرلې ده چې د فعاله وزن هم په بسم الله باندې
دلالت وکړي. لکه: ثَلَاجَة — عَسَالَة — شَوَابَه — خَوَامَه.

شپږم فصل

اسم د تصغير له حيثه (مصغر اسم)

تصغير هغه تغيير دی چې په معرب اسم کې دې لاندې عوارضو په واسطه رامنځ ته کېږي.

- ❖ چې په صغر دې حجم دلالت وکړي. لکه: نهير تصغير دې نهير.
- ❖ تخصير (اختصار) لکه: کويتب د کاتب تصغير.
- ❖ د زمان يا مکان تقريب لکه: قبيل د قبل تصغير.
- ❖ د تدليل (د محبت دې اظهار لامله) لکه: بنی د ابن تصغير.

د تصغير صيغې:

تصغير درى صيغې لري فُعِيل (د ثلاثي اسم لپاره) فَعِيل (د خماسي اسم لپاره) فَعِيل (د خماسي اسم لپاره).

۱. د ثلاثي اسم تصغير:

ثلاثي اسم د فُعِيل په وزن مصغر گرځي. لکه: رَجِيل — حسين — نمير — ذهير دی. رجل — حسن — نمر — زهر — لپاره.

❖ که چيرې اسم مؤنث وي او علامه دې تانيث ونلري د مصغر لپاره په اخر کې تاء د تانيث علاوه کېږي. لکه: هنيدة — د هند لپاره أمية د ام لپاره ائ شميسه دې شمس لپاره.

❖ هغه ثلاثي اسمونه چې اصلي حروف يې درى وي او تاء د تانيث پرې ملحق شوى وي لکه هغه مؤنث درى حرفي اسمونه بدون له علامې د تانيث څخه مصغر گرځي. لکه: شجرة — هريرة — د شجرة او هرة تصغير.

او که چیرې مقصوره الف تانیث پرې ملحق شوی وي. لکه: سلمی او سعدی په
تصغیر کې یې الف مقصوده راځي. لکه: سلیمی — سعیدی.

- ❖ او که چیرې ممدوده الف د تانیث په اخر دې ثلاثي اسم کې وي په تصغیر کې یې هم ممدوده الف راځي. لکه: صحیراء او خضریراء دې صحراء او خفراء تصغیر.
- ❖ همدا ډول الف او نون مزیدتان. لکه: سلیمان، عثمان تصغیر دی سلماو عثمان.
- ❖ هغه جمع تکسیره چې په وزن دې أفعال دی هم په همدې ډول مصغر ګرځي. لکه: اصحاب او انهار د اصحاب او انهار تصغیر.

۲. د رباعي اسم تصغیر:

- ❖ رباعي اسم په وزن دې فعلیل مصغر ګرځي. لکه: مصییح او منیزل دې مصباح.
- ❖ هغه رباعي اسمونه چې وروسته له څلورو اصلي حروفو یې تاء د تانیث الف ممدوده او الف او نون مزیدتان علاوه شوی له زیادت سره په وزن دې فعلیل مصغر ګرځي. لکه: مسطرة، مسیجة تصغیر دې مسطرة او مسیحة. لکه: اربعاء مصغر دی اربعاء — ذعفران تصغیر دې زعفران.

۳. د خماسي اسم تصغیر:

خماسي اسم د فعییل په وزن مصغر ګرځي. لکه: مصسیح او عصیفیر چې د مصباح او عصفور مصغر دی.

- ۴. تصغیر دې هغه اسم چې څلورم حرف یې الف زائده یا حرف علت وي. هغه اسم چې دوهم حرف یې الف زائده وي. په واو بدلېږي. لکه: سویلم، کویتب. چې د سالم او کاتب مصغر دی. (الف په دواړو کې زائد دی ځکه چې علامه دي اسم فاعل ده) کله چې دوهم حرف په اسم کې حرف علت وي په تصغیر کې یې حرف خپلش اصل ته ګرځي. لکه: بویب او نییب. د باب او ناب تصغیر.

۵. تصغیر دې هغه اسم چې دریم حرف یې علة وي.

کله چې دریم اسم حرف علت وي هغه حرف په ياء دې تصغير کې مدغم کيږي.
لکه: کریم — عصيّة — کتیب — دکریم، عصا او کتاب تصغير.

اوم فصل

اسم د نسبت له حیثه

نسبت عبارت له هغه مشدده یاء څخه دی چې دې اسم په اخر کې اضافه کیږي. ترڅو یو شي اسم ته په نسبت کولو دلالت وکړي. د نسبتې یاء ماقبل حرف همیشه مکسور وي. لکه چې وایو: هغه افغاني دې (هو افغانی) تر څو د هغه په افغان والي دلالت وکړي. دې یاء ته د نسبت یا او متصل اسم ته. اسم منسوب ویل کیږي او د مخکې له اتصال د یاء څخه هغه اسم منسوب الیه ویل کیږي.

د نسبت یاء د لاندې موخو د نسبت لپاره کارول کیږي.

الجنس: لکه: عربي — فرنسی — هندي.

الموطن: لکه: کابلی — قندهاری — میدانی — لغمانی.

الدين: لکه: اسلامی — مسیحی.

الحرقة: لکه: ذراعی — ضاعی — تجاری.

يو صفت له صفاتو د يوه شي. لکه: ذهبي — فضی

— د ملی.

۱. اصلي قاعده په نسب کې

❖ په نسب کې اصلي قاعده دا دی چې دې اسم منسوب الیه په اخر کې مشدده یا چې

ماقبل یې مکسور وي علاوه کیږي. لکه: سودان — سودانی — کویت — کویتی —

دمشق — دمشق — علم — علمی — وطن — وطنی — تاریخ — تاریخی.

❖ هغه اسم چې په اخر کې یې تاء د تانیث وي په نسب کې یې تاء حذفیږي. لکه:

فاطمة — فاطمی — اسکندرية — اسکندری — ذرة — ذری — جامعة — جامعی.

۲. مقصور اسم ته نسب

❖ که چیرې الف دې مقصور اسم دریم وي په واو بدلېږي. لکه: قنا — قنوی — طما — طموی. هغه اسمونه چې وروسته له مقصوره الف څخه تاء لري تاء حذفېږي او الف په واو بدلېږي. لکه: حماة — حموی — نواة — نووی.

❖ او که الف مقصوره څلورم وه او دوهم حرف د کلیمې متحرک الف حذفېږي. لکه: کندا — کندي — بردا — بردی. او که چیرې د کلیمې دوهم حرف ساکن وه مقصوره الف ياء حذفېږي او ياء په واو بدلېږي او ياء هم له بدل شوی واو څخه الف زیاتېږي. لکه: طنطی — طنطوی — طنطاوی.

❖ که چیرې مصوره الف پنځم يا له هغه څخه هم لوړ وي حذف يې واجب دی. لکه: لکھک فرنسا — فرنسی — امریکا — امریکي — ليبيا — لیبی — سوريا — سوری. په وروستې دوو مثالونو (لیبی — سوری) کې اول الف حذف شوی وروسته يا ترڅو دری ياء ګانې سره یوځای شي.

۳. کله چې ياء دې منقوص اسم دریمه وي په واو بدلېږي او ماقبل يې مفتوح ګرځي. لکه: نادى — یا نادوی — تربيہ — تربی یا تربوی.

❖ کله چې منقوصه ياء پنځمه يا له هغه هم لوړه وي حذفېږي. لکه: مستعلی — مسعلی.

۴. ممدود اسم ته نسب:

که چیرې د ممدود اسم همزه اصلي وي په نسب کې مکسور ګرځي او باقي پاتې کېږي. لکه: انشاء — انشاءى — ابتداء — ابتداءى.

❖ او که چیرې همزه بدل له واو يا ياء څخه وي جائز دی چې باقي پاتې شي ياء په واو بدل شي. لکه: سماء — سماءى — یا سماوی (همزه بدل له واو څخه دی) فداء — فداءى یا فداوی (همزه له ياء څخه منقلبه دی).

❖ کله چې همزه زائده او تانيث لپاره وې په واو بدلېږي. لکه: صحراء — صحراوى — بیضاء — بیضاوى.

۵. هغه اسم ته نسب چې اخر کې مشدده ياء وي:

❖ که چیرې مشدده ياء وروسته له يوه حرفه وی (درې حرفي اسم چې اخر يې لومړی ياء خپل اصل ته ګرځي) (واو يا ياء) او دوهمه ياء واو بدلېږي. لکه: حی — حیوی.

❖ که چیرې مشدده ياء وروسته له دوو حرفونو دې لومړی ياء حذف بدلېږي. لکه: نبی — نبوی — علی — علوی.

❖ او که چیرې مشدده ياء وروسته له درې حرفو يا زيات له درې و څخه وه حذفېږي او په ځای کې يې ياء دې نسب راځي. لکه: شافعی — شافعی — دهقلى — دهقلى.

❖ محذوف الاخر درې حرفي ته نسب:

اصل دا دی چې ټول عربي اسمونه على الاقل (کم له کمه) درې حرفي وې. ولې داسې اسمونه هم شته دي چې درې حرف دي خو لام کلمه حذف شوی. لکه: أب — أخ — دم — بد. (چې لام کلمه يې واو او ياء ده) همدا ډول درې حرف اسمونه شته دي چې لام کلمه يې حذف شوی او د تانيث تاء پرې ملحق شوی. لکه: کرۍ — سنۍ — لغۍ — رثۍ. چې له حذف څخه مخکې لام کلمه کې يا واو دې يا، ياء.

کله چې دا ډول اسمونه او هغه چې اخري يې حذف او دده اخر حروف يې موجود وي د نسب له ياء څخه مفتوح واو علاوه کېږي. لکه: أبوی — أخوی — بدوی — أخ — دم — او يد ته منسوب وی.

لکه: کړوی — سنوی — شفوی — رئوي. چې کرۍ — سنۍ — شفة — لغۍ اورثۍ ته منسوب وي.

٦. جمع ته نسب:

اصل دا دی چې جمع ته نسبت نه ورکول کېږي او که چیرې جمع ته د یوه شي نسب ورکول مطلوب وي، نو مفرد ته منسوب گرځي. لکه: وزیري — وزراء و ته منسوب. دولی — دول ته منسوب.

❖ کله چې لفظ په اصل کې د جمع اسم (اسم جمع) وي نسب نوموړی لفظ ته کېږي. لکه: الجزائري، القومي. چې د الجزائر او القوم ته منسوب دی.

❖ (مجمع اللغة العربية) په مصر ممکن بولي چې دې ضرورت په وخت کې جمع ته نسب د جمع لفظ ته (نه مفرد ته یې) جواز لري ترڅو دې مفرد او جمع د نسب ترمنځ فرق راشي. لکه:

الحركة الطلابية (چې طلاب د طالب جمع ته منسوب دی).

النقابات العمالية — عمال ته منسوب چې دي عامل جمع دی).

٧. هغه اسمونه چې دې (فعلیه او فعلیه په وزن دي) نسب.

که چیرې هغه اسم چې په وزن دې فعلیه وي مضعف یا معتل العین وي په نسب یې یواځې تاء د هغه حذفېږي. لکه: جلیلی، حقیقي. چې جلیله او حقیقه ته منسوب دی.

طویلی — قویمی — چې طویله او قویمه ته منسوب وي.

❖ او که چیرې د فعلیه موازن اسم صحیح العین او غیر مضعف وي تاء او یاء یې دواړه حذفېږي او دوهم حرف دې اسم مفتوح گرځي. لکه: حنفی — قبلی — طبعی او سلقی چې حنیفه، قبیله، طبیعه، او سلیقه ته منسوب دی.

❖ فعلیه (د فاء په ضمه او د عین په فتحه) که چیرې پدې وزن اسم مضعف نوي. یاء او تاء یې دواړه حذفېږي. لکه: جهنی — عبدی — چې جهینه او عبیده منسوب ته دی. لکه: عینی او نورۍ — چې عینه او نوریته منسوب دي.

او که چیرې موازن اسم دې فعلیه مضعف وي یواځې تاء یې حذفېږي. لکه: أمیمی او هریری چې أمیمه او هریره ته منسوب دي.

۸. د هغه اسم نسب چې په وسط کې یې مشدده یاء وي.

هغه اسم چې په وسط کې یې مشدده مکسوره یاء وي په نسب کې یې دوهمه یا (مکسوره یاء) حذفیږي. لکه: طیّی — لینی — کثیری — چې طیّب — لّین — او کثیر ته منسوب دی.

۹. هغه اسمونه چې د قاعدې په خلاف منسوب شوي:

❖ ربّانی — حقانی — روحانی — تحتانی — فوقانی — نصرانی — چې رب، حق، روح، تحت، فوق، او ناصر ته منسوب دي.

همدا ډول منسوب لاندې اسمونه:

قروی — بدوی — حضرخی — قرشی — أموی. چې أموی، قریه، بادیه، حضرموت، قریش او امیه ته منسوب دي.

یادونه:

منسوب اسم لکه صفة مشبهه داسې عمل کوي یعنې چې ظاهر او ضمیر اسم دواړه مرفوع ګرځوي. لکه: المدرسة عصری نظامها کتبها قديمة.

دریم باب

فعل د حرفو د قواعدو له نظره

فعل د حروفو د قواعدو له نظره په لاندې ډولو ویشل شوی:

۱. فعل د جوړښت له حیثه چې صحیح او معتل ته ویشل شوی.
۲. فعل د ترکیب له حیثه چې مجرد او مزید ته ویشل شوی.
۳. فعل د وقوع د زمانې له حیثه چې ماضي، مضارع او امر ته ویشل شوی.
۴. فعل د معمول له حیثه چې لازمي او متعدي ته ویشل شوی.
۵. فعل د فاعل دې ذکر او عدم ذکر له حیثه چې مبني للمعلوم او مبني للمجهول ته ویشل شوی.
۶. فعل د تصریف له حیثه چې جامد او متصرف ته ویشل شوی.

لومړۍ فصل

فعل د جوړښت (بنی) له حیثه

فعل دې جوړښت له حیثه صحیح او معتل ته تقسیم شوی:

صحیح فعل:

صحیح فعل هغه دی چې په اصل حروفو کې یې حرف علت نوي او د فاء عین او

لام په مقابل کې یې صحیح حروف راغلي وي. لکه:

کتب — یدرس — رسم.

صحیح فعل په دری ډولو ویشل شوی:

۱. مهموز: هغه دی چې یو له اصلي حروفو څخه یې همزه وي. لکه:

أخذ — سأل — قرأ.

۲. مضاعف ثلاثی: هغه فعل دی چې دوهم او دریم حرف یو شانته وي (یو جنس). لکه:

شدَّ — ردَّ — هزَّ.

۳. سالم: هغه صحیح فعل دی چې اصلي حروف یې له همزه د تضعیف څخه سالمه وي.

لکه: فتح — کتب — فهم.

معتل فعل:

معتل فعل هغه فعل دی چې یو یا دوه اصلي حروف یې حرف علت وي او د علة

حروف عبارت دي له: الف، واو او یاء څخه لکه: صام، وثب، رمی.

معتل فعل په دری ډوله دی:

۱. مثال: هغه فعل دی چې لومړی حرف اصلي یې حرف علة وي. لکه: وجد — یئس.

۲. أجوف: هغه فعل دی چې دوهم حرف اصلي یې حرف علة وي. لکه: قال — طاب.

۳. ناقص: هغه اسم دی چې دریم حرف اصلي یې د علة حرف وي. لکه: رنا — رمی —
بقی. او د ضمائرو د اسناد کیفیت هر یوه مثال: أجوف او ناقص ته د ماضي، مضارع
او امر په فعلونو کې په خاص فعل کې راوړل کیږي.

دوهم فصل

فعل د ترکیب له حیثه په دوه ډولونو ویشل شوی. مجرد او مزید:

مجرد فعل: هغه فعل دی چې ټول حروف یې اصلي وي. لکه: وعد — عدَّ ت نال — رمی — دحرج — زلزل.

مجرد فعل په دوه قسمه دی: ثلاثي او رباعي:

۱. ثلاثي مجرد فعل:

ثلاثي مجرد فعل دری وزنه لري:

الف: فَعَلَ (د عین په فتحه) او مضارع فعل یې په دری بابونو کې راغلی چې دې ډیروالي لامله په لاندې ډول دی.

❖ **نَصَرَ يَنْصُرُ (په ضمه دې عین په مضارع کې).** لکه: عَبَرَ يَعْبُرُ — نَشَرَ — يَنْشُرُ — حَرَجَ يَخْرُجُ — حَكَمَ يَحْكُمُ.

عامه قاعده: ثلاثي مضارع متعدی فعل تل د نصر له باب څخه وي. لکه: مَدَّ — يَمُدُّ — شَقَّ — يَشُقُّ — شَدَّ — يَشُدُّ — هَدَّ — يَهْدُّ.

❖ **دې ضرف، يضرب باب (په کسره د عین په مضارع کې).** لکه: صَرَفَ — يَصْرِفُ — حَرَصَ — يَحْرَصُ — نَزَلَ — يَنْزِلُ — جَلَسَ — يَجْلِسُ.

عامه قاعده: مضارع لازمي فعل او داوي مثال د ضرف له باب څخه راځي. لکه: عَفَّ — يَعِفُّ ت خَفَّ — يَخْفُ ت رَقَّ — يَرَقُّ — (لازمي مضارع). وجد — يَجِدُ — وعد — يعد — وصف — يصف.

❖ **د فتح يفتح باب (په فتحه د عین په ماضي او مضارع دواړو کې).** لکه: جمع — يجمع — ذهب — يذهب — قطع — يقطع — خضع — يخضع. **ب: فَعَلَ (په کسره د عین) چې مضارع یې په دوه بابو راځي.**

❖ د فرح يفرح باب (مضارع په فتحه دې عین). لکه: قبل — یقبل — غضب — یغضب — لقی — یلقى — شرب — یشرب.

❖ د حسب یحسب باب (مضارع په کسره د عین) چې ډیر لږ فعلونه په دې باب کې راغلي. لکه: وثق — یثق.

ج: فعل (ماضي په ضمه دې عین) یفعل (د مضارع د عین په ضمه) یواځې یو باب دی.

❖ باب د کرم یكرم (په ضمه د عین). لکه: صعب — یصعب. سهل — یسهل — عظم — یعظم — کثر — یكثر.

۲. رباعي مجرد فعل:

رباعي مجرد فعل یو باب لري چې فَعَّلَ دی. لکه: وسوسه — بعشر — دهور — زلزل — حرف مضارع د دې باب (فعلل) تل مفهوم دی. لکه: یترجم — یوسوس — یبعشر — یدهور — یزلزل.

مزید فعل:

مزید فعل هغه دی چې علاوه وه له اصلي حروفو څخه یو یا څو حرفه زیات په ده کې راوړل شوي وي. لکه: قاتل — صدق — اجتاز — تقاخی.

زائد حروف په کلمه یا دې «سألتونیها» له ډلې څخه پرې زیات شوی وي یا له جنسه دې. (عین) کلمه یا لام کلمه دې فعل څخه. لکه: استعلم چې اصل فعل علم دی. او د «سألتونیها» له حروفو څخه په هغه کې زیات شوی دی یا حرم چې په اصل کې حرم دی او یو حرف له جنسه دې عین کلمې چې «را» دی. په هغه کې زیات شوی ده. اصغر چې اصل فعل صغر دی. یو حرف له جنسه دې عین کلمه پرې زیات شوي ده.

او یو حرف له ډلې دی «سألتنیها» څخه چې هزه دی.

۱. ثلاثي مزید:

ثلاثي مزید په دری ډوله دی. مزید په یوه حرف، مزید په دوو او یا دری حرفونو.

❖ مزید په یوه حرف په لاندې وزنونو راځي.

أفعل: لکه: اکرم — أحسن — اشعل.

فاعل: لکه: شاهد — أحسن — سامع.

فعل: لکه: قدم — کرم — علم.

❖ ثلاثي مزید په دوه حرفونو. (دې دوو حرفونو زیات په ثلاثي فعل باندې). ثلاثي

مزید په دوه حرفونو پنځه وزنونه لري:

إنفعل: لکه: انطلق — انصرف — اندفع.

إفعل: لکه: اجتمع — اقترب — انتصر.

إفعل: لکه: احمر — اخضر — اعوج.

تفعّل: لکه: تقدّم — تبارک — تعلّم.

تفاعل: لکه: تباعد — تبارک — تدارک.

ثلاثي مزید په دری حرفو دری وزنه لري:

استفعل: لکه: استغفر — استقبل — استخرج — استحم.

إفوعل: لکه: اغروق — اخشوشن.

افعال: لکه: احمار — اخضر — اضغار.

۲. رباعي مزید:

رباعي مزید دوه بابه دی. مزید په یوه حرف او مزید په دوه حرفونو. مزید فعل له

شپږو حرفو څخه زیات نوي.

❖ رباعي مزید پہ یوہ حرف یو وزن لري.

تَفَعَّلَ: لکه: تبَعَثَر — تَدَهُوَر — تَدَجَرَح.

❖ رباعي مزید پہ دوہ حرفونو دوہ وزنه لري.

اَفْعَلَّ: لکه: اَقْشَعَرَّ — اَطْمَنَّ — اَفْعَتَلَّ: لکه: اَفْرَتَقَعَ د تَفَرَّقَ. اِحْرَنْجَم (تَجْمَع).

دریم فصل

فعل د واقع کیدلو د زمانې له حیثه

فعل د واقع کیدلو د زمانې له حیثه په دری ډوله دی. ماضی — مضارع او امر.

ماضي فعل:

ماضي فعل هغه فعل دی چې په حدوث (واقع کیدلو) مخکې له زمانې د تکلم څخه دلالت کوي. لکه: سرنی اجتنابک الشر — اجتمع أمس مجلس الوزراء.

د ماضي فعل اسناد ضمائروته.

د فعل د اسناد مانا ضمائرو ته عبارت له تعریف د فعل له ضمیر دې متکلم، ضمیر د مخاطب او ضمیر دې غائب څخه دی چې د مفرد، مثني او جمع حالت په پام کې نیول کېږي.

هغه ضمیرونه چې فعل هغوی ته مسند کېږي دوه ډوله دي:

- ❖ متحرک ضمیرونه چې عبارت دي له: تاء دفاعل — نا او نون د نسوی.
 - ❖ ساکن ضمیرونه چې عبارت دي له: د اثنین (تثنيې) واو د جماعه — ياء د مخاطبې.
- د ماضي فعل پرته له ياء د مخاطبې څخه نورو ټولو ته مسند کېږي. د ماضي فعل په سبب دې اسناد د فاعل تاء او د فاعلینو (نا) ته. د مضارع او امر له فعل څخه جلا کېږي، ځکه چې دې دواړو ضمیرونو ته (تاء د فاعل او نا د فاعلین) بل فعل نه مسند کېږي. هر ضمیر ته چې د ماضي فعل مسند شي په محل دې رفع کې فاعل دی هغه فعل ته. لکه څنگه چې مخکې اوویل شول چې فعل دې جوړښت له حیثه صحیح او معتل ته ویشل شوی. صحیح فعل سالم، مهموز او مضعف ته ویشل شوی او معتل فعل. مثال: أجوف او ناقص ته تقسیم شوی.

په دې ځای کې یوڅو ډولونه د صحیح ماضي فعل هر یو له اسناد سره ضمیرونو ته
په لاندې ډول وړاندې کيږي.

۱. د صحیح ماضي فعل اسناد ضمیرونو ته:

	سالم (شکر)	مهموز (اخذ)	مضعف (مد)
مفرد متکلم	أنا	شکرت	اخذت
مع الغیر مکلم	نحن	شکرنا	أخذنا
مفرد مخاطب	أنت	شکرت	أخذت
مثنی مخاطب	أنتما	شکرتما	أخذتما
جمع مخاطب	انتما	شکرتم	أخذتم
مخاطبه	أنتِ	شکرتِ	أخذتِ
مخاطبتان	أنتما	شکرتما	أخذتما
مخاطبات	أنتن	شکرتن	أخذتن
غائب	هو	شکر	أخذ
غائبان	هما	شکرا	أخذا
غائبون	هم	شکروا	أخذوا
غائبه	هی	شکرت	أخذت
غابتان	هما	شکرنا	أخذنا
غائبات	هن	شکرنا	أخذن

په پورتنی جدول کې داسې ښکاري چې په سالم او مهموز ماضي فعل کې چې ضمیر ته یې اسناد کړی کوم تغیر ندی راغلی.

خو مضعف فعل د اسناد له وجهې د فاعل «تاء» او د فاعلین «ناء» ته او د نسوی «نون» ته ادغام لري شوی (فک ادغام) خو د رفع ساکن ضمیرونو ته د اسناد له وجهې مدغم باقي پاتې شوی.

۲. د معتل ماضي اسناد ضمیرونو ته:

		مثال (وعد)	اجوف (قال)	ناقص (دعا) — رمی
متکلم	أنا	وعدت	قلت	رمیت دعوت
متکلمین	نحن	وعدنا	قلنا	رمیتا دعونا
مخاطب	أنت	وعدت	قلت	رمیت دعوت
مخاطبان	انتما	وعدتما	قلتما	رمیت دعوتما
مخاطبون	أنتم	وعدتم	قلتتم	رمیتم دعوتتم
مخاطبة	انتِ	وعدتِ	قلتِ	رمیتِ دعوتِ
مخاطبتان	انتما	وعدتما	قلتما	رمیتما دعوتما
مخاطبات	انتن	وعدتن	قلتن	رمیتن دعوتن
غائب	هو	وعد	قال	رمی دعا
غائبان	هما	وعدا	قالا	رمیا دعوا
غائبون	هم	وعدو	قالو	رموا دعوا
غائبه	هي	وعدت	قالت	رمیت دعت
غایبتان	هما	وعدتا	قالتا	رمیتا دعتا
غایبات	هن	وعدن	قلن	رمین دعون

- ❖ د ماضي فعل په تعاريفو کې ليدل کيږي چې معتل الفاء د (مثال) کې ضمائروته د اسناد له وجهې کوم تغير نه وارديږي.
- ❖ اما معتل العين (اجوف) ماضي فعل د رفع مترکه ضمائروته دې اسناد له وجهې (عين کلمه د اجوف) حذفیږي.
- ❖ خود ناقص فعل که چيرې اخر کې الف وي بيرته خپلا اصل ته (واو او ياء) ته اوږي.
- ❖ ناقص فعل کې د اسناد پر وخت کې ضمائروته (غير له واو دې جمع څخه) يواځې د الف ګرځيدل خپل اصل ته کوم بل تغير نه راځي.
- ❖ کله چې ناقص ماضي فعل واو د جماعة ته مسند شي د ناقص حرف علت حذفیږي. که محذوف الف وي ماقبل دې واو د جماعة مفتوح پاتې کيږي. لکه: «عَوَا» او که محذوف الف نور ماقبل دی واو د جماعة مضموم ګرځي. لکه: «هم خشوا».

مضارع فعل:

مضارع فعل هغه فعل دط چې پر حدوث (واقع کيدلو) د يوه شي د تکلم په زمان کې دلالت کوي.

لکه: الآن تغادر الطائرات المطار — سيعقد الإمتحان الأسبوع القادم.

د مضارع فعل اسناد ضمائروته:

د مضارع فعل ټولو ساکنه ضميرونو ته (الف د تشبيه، واو د جمع). يا د مخاطبي ته مسند کيږي. او له متحرکه ضمائرو څخه يواځې نون دې (نسوة) ته مسند کيږي. او عرابد هغه ضميرونو چې فعل مضارع هغوی ته مسند کيږي د فاعليت پر ساس محل د رفع دی.

مضارع فعل له ماضي او امر فعل څخه د نفی د حرف «لم» په منلو سره پيژندل کيږي ځکه چې «لم» په فعل ماضي او امر نه داخليږي او مضارع ته مختص دی.

په لاندې جدول کې د صحيح او معتل مضارع اسناد ضمائروته او د هغوی د تعريف بيلگې راغلې دي.

		سالم (شکر)	مهموز (أخذ)	مضعف (مدّ)
متکلم	أنا	اشکر	أخذ	أمدّ
متکلم مع الغير	نحن	نشکر	نأخذ	نمدّ
مخاطب	أنت	تشکر	تأخذ	
مخاطبان	انتما	تشکران	تأخذان	تمدّان
مخاطبون	أنتم	تشکرون	تأخذون	تمدون
مخاطبة	انتِ	تشکرين	تأخذين	تمدّين
مخاطبتان	انتما	تشکران	تأخذان	تمدّان
مخاطبات	انتن	تشکرن	تأخذن	تمددن
غائب	هو	يشکر	يأخذ	يمدّ
غائبان	هما	يشکران	يأخذان	يمدّان
غائبون	هم	يشکرون	يأخذون	يمدون
غائبه	هي	تشکر	يأخذ	
غايبتان	هما	تشکران	تأخذان	تمدّان
غائبات	هن	يشکرن	يأخذن	يمددن

په جدول کې مو وليدل چې تل مضارع فعل په يوه حرف له حروفو دي (أنيث) څخه شروع کيږي. دا حرف په ثلاثي، خماسي او سداسي افعالو کې مفتوح وي او په

رباعي مجرد فعل کې لکه: (یدحرج) او ثلاثي مزید چې په یوه حرف مزید وي لکه: یکرم — یقاتل — یقدم. مضموم وي.

❖ د سالم مهموز او مضاعف مضارع فعل په تعریف کې کله چې ضمیرونو ته اسناد وکړ پرته له مضاعف چې نون د نسوی ته مسند دی او له ادغام څخه مفکوک (خلاص) شوی نور کوم تغیر ندی راغلی.

❖ رباعي، خماسي، او سداسي، افعال چې ماضي فعل یې په همزه دې وصل شروع شوی وي په مضارع کې همزه دې وصل حذفېږي او د مضارعه حرف یې په ځای راځي. لکه: أقبل — یقبل — أهتم — یهتم — استقبل — یستقبل.

۲. د معتل مضارع اسناد ضمائرو ته.

		مثال (وعد)	اجوف (قال)	ناقص (دعا) — (رمی)
متکلم	أنا	أعد	أقول	ادعو ارمی
متکلم مع الغير	نحن	نعد	نقول	ندعو نرمی
مخاطب	أنت	تعد	تقول	تدعو ترمی
مخاطبان	انتما	تعدان	تقولان	تدعوان ترمیان
مخاطبون	أنتم	تعدون	تقولون	تدعون ترمون
مخاطبة	أنتِ	تعدین	تقولین	تدعین ترمین
مخاطبتان	انتما	تعدان	تقولان	تدعوان ترمیان
مخاطبات	أنتن	تعدن	تقلن	تدعون ترمین
غائب	هو	یعد	یقول	یدعو یرمی
غائبان	هما	یعدان	یقولان	یدعوان یرمیان

غائبون	هم	يعدون	يقولون	يدعون	يرمون
غائبه	هي	تعد	تقول	تدعو	ترمي
غايبتان	هما	تعدان	تقولان	تدعوان	ترميان
غائبات	هن	يعدن	يقلن	يدعون	ترمين

له پورتنې جدول څخه داسې معلومېږي چې.

❖ که چیرې فا کلمه د (مثال) واو وي او عین کلمه (مضارع) مکسور په دې صورت کې فا کلمه حذفېږي. لکه: (وعد — يعد) او که عین کلمه (مضارع) مفتوح یا معلوم وي. فا کلمه د (مثال) نه حذفېږي. لکه: (وهم — يوهـم)

❖ عین کلمه دی اجوف په مضارع کې خبل اصل ته ګرځي (واو، ياء). لکه: (قال — يقول) او (باع — يبيع) او کله چې د جوف فعل مضارع نون دې نسوی ته اسناد وکړي عین کلمه کې حذفېږي. لکه: (يقلن).

❖ لام کلمه د ناقص فعل اصل ته (واو، ياء) اوږي. او د علة حرف د اسناد له وجهې واو د جماعة او ياء د مخاطبي ته حذفېږي او که حذف شوی حرف علت الف وي د جمع د واو ماقبل مفتوح پاتې کېږي. لکه: (يخشی — يخشون).

د امر فعل:

امر هغه فعل دی چې د هغه په واسطه د يوه شي د احداث يا حدوث وروسته له زمانې دې تکلم څخه غوښتنه کېږي. لکه: أحترم والديک.

د امر فعل اسناد ضمائرو ته (ضميرونو ته):

د امر فعل ټولو ساکنو ضميرونو ته (الف، اثنین، واو د جماعة، ياء د مخاطبي) ته مسند کېږي او له متحرکه ضميرونو څخه يواځې نون دې نسوة مسند کېږي او

اعراب د هغه ضمېرونه چې د امر فعل هغوی ته مسند وي محل د رفع بیا پر فاعلیت دی.

د امر د فعل تعریف یواځې مخاطب او مخاطبي او د هغوی فرعو ته اړول کیدای شي او عائب او د هغو فرعو ته نه شي اړول کیدای.

په لاندې جدول کې د امر د فعل چې صحیح او معتل وي سره له اسناده ضمائرو ته ښودل کېږي.

		سالم (شکر)	مهموز (أخذ)	مضعف (مدّ)
مخاطب	أنت	أشکر	خذ	مد
مخاطبان	انتما	أشکرا	خذوا	مدّا
مخاطبون	أنتم	أشکروا	خذوا	مدّوا
مخاطبة	انتِ	أشکری	خذی	مدی
مخاطبتان	انتما	أشکرا	خذوا	مدّا
مخاطبات	انتن	أشکرن	خذن	أمددن

په پورتنی جدول کې لیدل کېږي چې:

د سالم امر په فعل کې د اسناد په ذریعه ضمایرو ته کوم تغیر رانغی. او په اول دې فعل امر کې چې ثلاثي وي او مهموز نوي همزه د وصل زیاتېږي.

که چیرې عین کلمه دې مضارع هغه فعل چې امر ترې اخستل شوی مفتوح یا مکسور وي همزه دې د وصل مکسور وي. لکه: اذهب — اجلس.

او که عین کمله وي نوموړی مضارع فعل مضموم وي همزه دې وصل هم مضموم راوړل کیږي. لکه: أنصر — أشکر. همزه د مهموز حذفیږي. او پدې اثر دې اسناد دې امر نون د نسوی ته مضاعف خلاص (مفکوک) گرځي او په اول کې یې همزه وصل زیاتیږي. لکه: مددن.

		مثال (وعد)	اجوف (قال)	ناقص (دعا) — (رمی)
مخاطب	أنت	عد	قل	ادع ارم
مخاطبان	انتما	عدا	قولا	ادعوا ارميا
مخاطبون	أنتم	عدوا	قولوا	ادعوا ارموا
مخاطبة	انتِ	عدی	قولي	ادعی ارمي
مخاطبتان	انتما	عدا	قولا	ادعوا ارميا
مخاطبات	أنتن	عدن	قلن	ادعون ارمين

په پورتنی جدول ولیدل شو کله چې معتل امر فعل ضمائرو ته مسند شي نو:

❖ کله چې فا کلمه د (مثال) واو وي (د عین د فعل مضارع مکسور هغه واو په امر کې حذفیږي. لکه: وعد — بعد — عد.

او که عین کلمه د (مثال) په مضارع کې مفتوح یا مضموم وي فاء په امریږي. لکه: وهم — یوهم — أوهم.

❖ عین کلمه د اجوف فعل په امر کې اصل ته اړول کیږي او په اثر دې اسناد مستتر ضمیر دی مخاطب او نون د نسوه حذفیږي.

❖ لام کلمه په فعل ناقص کې خپل اصل (واو، ياء) ته اړول کېږي او حرف علت دې (لام) کلیمې دې ناقص فعل امر په اثر دې اسناد لاندې ضمائرو ته حذفېږي. (مخاطب مستتر ضمير، و او د جماعة، ياء د مخاطبي).
او که چيرې محذوف حرف علت الف وي ماقبل دې و او دې جماعة وروسته د الف له حذف څخه مفتوح پاتې کېږي. لکه: اِسْعَوْا.
او که محذوف و او او ياء وي ماقبل دې و او جماعة مضموم ګرځي. لکه: اُعُوا — اِرْمُو.

❖ د ناقص فعل امر په اول کې چې الف ناقص وي او مهموز نوي (همزه د وصل) زياييږي او دا همزه تل مکسور وي. لکه: «اِرم» مګر هغه صورت کې د مضارع فعل مضموم وي په دې وخت کې همزه د وصل هم مکسور وي. لکه: اَعْفُ — اُرْعُ.

څلورم فصل

فعل د معمول په اعتبار په دوه ډوله دی. لازمي فعل او متعدي فعل .

لازمي فعل:

هغه فعل دی چې یواځې په فاعل اکتفاء کوي او مفعول به ته احتیاج نلري. لکه: قام
زید — حضر عمرو — جلس الرجل.

متعدی فعل:

متعدی فعل هغه فعل دی چې یواځې په فاعل اکتفاء نکوي بلکې مفعول به ته هم
ضرورت لري یو مفعول یا څو نور. لکه:
فهم التلاميذ الدرس — حسبت المجد سهل المناء.

هغه افعال چې دوه مفعوله منصوب گرځي:

۱. هغه افعال چې مبتداً او خبر خپل اول او دوهم مفعول گرځوي.
 - ❖ د ظن أفعال: ظن — خال — حسب — زعم — جعل — هب (د ظن په مانا).
 - ❖ د یقین أفعال: رأى — علم — وجد — ألقى — تعلم.
 - ❖ د تحويل افعال: صير — حول — جعل — رد — إتخذ — اتخذ.
 - ❖ لکه: ظننت الرجل نائماً — رأيت اللص هارباً — وجد السائر الطريق وعراً.
 - ❖ صير الصناع القطن نسيجاً.
- پدې مثالونو کې جملې په اصل کې مبتداء او خبر دی په دې ترتیب.
الرجل نائم — اللص هارب — الطريق وعر — القطن نسيج نو دوهم مفعول د دې
افعالو عین د اول مفعول مصداق لري.
۲. هغه افعال چې دوه مفعوله نه منصوبه وي او دا دواړه مفعوله په اصل کې مبتداً او
خبر نوي.

چې بعضې د دې افعالو په لاندې ډول دی.

کسا — البس — منح — سأل — منع. لکه: البس الربيع الارض حلة زاهية.

د فعل د متعدی کیدلو لارې (طرق):

الف: ثلاثي لازمي فعل کله په اول کې د همزې په زیات والي یا په مضعف کولو دې دوهم حرف (عين کلیمې) متعدی ګرځي. نجاالصدق — أنجى الصدق يانجى الصدق یا نجى الصدق صاحبه.

همدا ډول په اضافه کولو دې الف وروسته له لومړي حرف دې ثلاثي لازمي فعل، متعدی ګرځي. لکه: جلس محمد و جالس محمد الاخيار.

ب: ثلاثي متعدي فعل يوه مفعول ته د همزې یا تضعيف به واسطه دوه مفعوله ته متعدي ګرځي. لکه: فهم الطالب الدرس — افهمت الطالب الدرس.

ج: بعضې افعال چې دوه مفعوله ته متعدي وي د همزې او تضعيف په واسطه درى مفعولو ته متعدي ګرځي. هغه متعدي افعال چې درى مفعولو ته متعدي ګرځي اوه فعلونه دي له:

أعلم — أرى — نبأ — أنبأ — خبر — أخبر حدث. لکه: اعلمت عليا الخير صحيحا — أنبأت عبدالله زيدا مسافر. دوهم او دريم مفعول د دې افعالو هم په اصل کې مبتدأ او خبر وي.

فعل د فاعل د ذکر او ترک له حیثه:

فعل د فاعل د ذکر او ترک له حیثه په دوه ډوله دي. مبني للمعلوم او مني للمجهول.

فعل مبني للمعلوم:

هغه فعل دی چې فاعل له فعل سره حقیقتاً او یا حکماً ذکر وي. لکه: قرأ المذيع النبأ (المذيع) حقیقی فاعل دی. لکه: محمد یکتب الدرس (ضمیر مستتر فاعل چې یکتب کې حکماً ذکر شوی).

مبني للمجهول فعل:

مبني للمجهول فعل هغه فعل دی چې دې صیغې له تغیر سره د فاعل له ذکر څخه بې نیازه کیږي او یو بل خپل معمول د نائب فاعل په توګه مرفوع ګرځوي. لکه: قرأى النبأ — یکتب الدرس. پدې دواړو مثالونو کې قرأ او یکتب دواړه فعلونه مبني للمجهول دی چې په لاندې ډول یې مبني للمجهول ت تغیر خوړلی.

۱. مجهول ګرځول د ماضي فعل ماقبل آخر دې فعل مکسور ګرځي او هر متحرک چې له ده څخه مخکې وي هغه حرف مضموم ګرځي. لکه:

حَفِظَ — أَكْرَمَ — أَسْتَعْلَمَ — تُسَلِّمَ.

او که فعل أجوف وي عين کلمه په ياء بدلېږي. لکه: قال — قيل — زاد — صاد — صيد.

۲. د مضارع فعل مجهول ګرځول:

مضارع فعل د مضارعة د حرف په ضمه او فتحه د ماقبل آخر باندې مبني للمجهول ګرځي. لکه: يَحْفَظُ — يُكْرِمُ — يُقَدِّمُ — يُسْتَعْلَمُ. او که چیرې ماقبل آخر حرف واو يا ياء وي پدې صورت کې په واو او ياء په الف بدلېږي: يقول — يُقال — يزيد — يزاد — يستفيد — يستفاد.

يادونه:

د امر فعل مېني للمجهول نگرځي ځکه چې فاعل يې مخاطب وی دی هغه مجهول
نوي

شپږم فصل

فعل د تعريف له حيثه

فعل د تعريف له حيثه په دوه ډوله دی: جامد او مشتق.

جامد فعل:

جامد فعل هغه فعل دی چې تل په يوه شکل وي. يا د ماضي يا دې امر په شکل.

۱. هغه افعال چې يواځې د ماضي په شکل وي.

❖ ليس او ما دام — د کان له اخواتو.

❖ کرب د مقاربه افعالو څخه.

❖ عسی — حری او اخلولق د رجاء له افعالو څخه.

❖ نعم — بنس — حبذا او لا حبذا د مدح او ذم له افعالو څخه.

❖ خلا او عداد اسيناء له افعالو څخه.

❖ أخذ — أنشاء او شرع. د شروع له افعالو څخه (په هغه صورت کې چې د شروع د

افعالو په توګه استعمال شوی وي).

۲. هغه افعال چې يواځې د امر په شکل راغلي.

❖ هب: د ظن په مانا (فرض يې کړه).

❖ تعلم دې اعلم په مانا.

متصرف فعل:

متصرف فعل هغه فعل دی چې په يوه شکل نه وي. او په دوه ډوله دی.

۱. تام التصرف افعال:

تام التصرف افعال هغه افعال دي چې له هغوی څخه ماضي، مضارع او امر جوړېږي.

لکه: قام — کتب — شکر — دخرج — قاتل — إقترب.

۲. ناقص التصرف افعال:

ناقص التصرف افعال هغه افعال دي چې يواځې ماضي او مضارع استعمال شوی وي.
چې په لاندې ډول دی.

❖ مازال — مابرح — مافتي — ما دام د کان له اخواتو څخه.

❖ کاد او او شک دمقاربه له افعالو څخه.

❖ طفق او جعل دشروع له افعالو څخه.

خلورم باب

همزه ، اعلال او إبدال

د قاموسونو داستعمال طریقه، د ترقیم علامې. (نبی).

لومړۍ فصل (څپرکی)

همزه: همزه یا د کلمې په سر یا وسط (مابین) او یا د کلمې په وروستی برخې (آخر) کی وی چه د دریواړو ډولونو حکم ئی په لاندی ډول دی:

۱. هغه همزه چه دی کلمه په سر کی وی لکه: أَنْصَف، أَنْصَف، إِنْصَافَاز
۲. په اول دی حروفو کی (پرت له همزی دی «أل» چه همزه دی وصل دی) لکه إِنْ، أَنْ، إلی، أَوْ.
۳. د اسمونو په سر کی (پرت له إِنْ، ابته، إِمْرُؤْ، إِمْرَآه اثنان، اثنان إِسْم، او اُسْمُ اللَّهِ) لکه: أَحْمَد، إِمَام، أَرْض، اسلوب.

د وصل همزه:

د وصل همزه هغه همزه دی چه د کلمې په اول کی ددی لپاره چه په ساکن نطق وشي راورپل کیږي او د الف غیر مهموز (۱) په ډول لیکل کیږي. که چیری د وصل همزه د کلام په لومړۍ سر کی واقع شی په هغه تلفظ کیږی لکه: (اذهب) او که چیری د کلام په درج کی یعنی د یوه متحرک او ساکن حرف ترمنځ واقع شی له تلفظ څخه پاتی کیږي لکه: (قُلْتُ اذهب) ولی په دواړو شکلونو کی په خط کی لیکل کیږي.

د وصل دهمزه ځایونه په لاندی ډول وی:

۱. په اول پنځه، او شپږ حرفی ماضی فعل، او د امر فعل او د دوی د مصدر په سر کی چه حرکت به ئی کسره وی که چیری په سردی کلام کی راشی لکه: إِعْتَاد، إِعْتَد، اعتیاد (ضماسی) استعان، إِستعین، استعانه (شپږ حرفی)

۲. د ثلاثي مجرد فصل په امر کی مکسوره راضی که چیری د کلام په سرکی واقع شی او عین کلمه مضمون نوی، او که چیری د کلام په سرکی نوی له منطق څخه ساقطع کیږي او که چیری عین کلمه مضمون وی همزه د وصل هم مضمون راوړل کیږی لکه:
إسمع، إعمل، إرم، إرض. أشکر، أذکر، أدخل، أعضا.

۳. (أل) دی (أل) همزه چه اسم پری محلی گرځی د وصل همزه دی او د الف په شکل چه مهموز نوی لیکل کیږی لکه: جاء الرجل خو کله چه مستقل او د عنوان په ډول و لیکل شی همزه ئي دقطع همزه دی زکه چه په دی حالت کی اسم دی لکه: (أل) حرف.
ضروری دی چه دشمول له وجهی دی (أل) ډولونه او د استعمال موارد کی توضیح کړو.

(أل) په دری ډوله دی: موصوله، معرفه، زائد:

موصوله (أل):

دا ډول (أل) د عاقل، غیر عاقل، مفرد او غیر مفرد، مذکر او مونث لپاره یو ډول استعمال لری او صله ئي مریح صفت دی. لکه:
جاء ئي الكاتب او الکاتبه او الکاتبان أو الکاتبتان أو الکاتبون او الکاتبات.
دا (أل) د تعریف حرف ندی بلکه اسم دی او د صله پواسطه معرفه شوی.
سره لری چه (أل) موصولی اسم دی او اعراب نه پری ظاهریری خو اعراب په هغه صفت چه د ده صله دی جاری کیږی.

د تعريف (أل):

(أل) د تعريف حرف دی او په دوه ډوله دی (أل) عهدی او (أل) جنسی.

1. أل عهدی: دا حرف په نکره اسم داخلیری چه مخکی ذکر شوی و یا په بل ډول مخاطب سره معهود وی. هغه اسم چه محلی په ال عهدی وی و مدلول په تعین کی دغا شب ضمیر په ډول دی.

(ال) عهدی په دری ډوله دی: ذکر، علمی یا ذهنی او حضوری لکه:

أُقلبت سیاره فرکت السیاره. او لکه اقول د الله تعالی:

(کما ارسلنا إلی فرعون رسولا فعص فرعون ارسول). (ذکر).

لکه: هل تذهب إلی البیت (ذهنی علمی) لکه: الیوم، اساعة اللیلة لکه: جاونی هذا الرجل، او یا أيها الرجل.

۲. (أل) جنسی: چه دی لاندی دریود معنی گانو لپاره کارول کیږی:

الف: د جنسی په افرادو د شمول دی دلالت لپاره لکه:

النجم مضيئ بذاته یعنی کل نجم مضيئ بذاته.

ب: د جنس دیوه صفت له صفاتو څخه د شمول دی دلالت لپاره د مبالغی په ډول

لکه: أنت الرجل علماو ادباً. یعنی ټول علمی او ادبی سپړتوب په تا کی دی.

ج: د جنس د ذاتی حقیقت د بیانولو لپاره قطع نظر د جنس دیوه فرد یا افراد و په پام

کی نیول. لکه: الذهب أنف من النحاس.

سره زر کره دی له مسو څخه.

۳. (أل) زائده: دا (أل) تعريف او تنكير نه افاده كوی يواځی د ډول لپاره (تزئين) په معرفه اونكره عربی كلام کی راغلی او په دوه ډوله دی.
(إل) لازمه: په دی معنی چه هغه اسم چه محلی په ال وی بی له (ال) څخه نه استعمالیږی او د علم په شکل محلی په (ال) اوریدل شویدی.
لكه: اللات، العزی، اليسع و السمول.
او غیر لازمه(ال) هغه دی چه كله شاعر او داسی نورئي د شعر دوزن لپاره په علم اسم او شعر د ساتلو لپاره اضافه کیږی.
لكه چه ساعر په (نبات او بر) علم گرځولی دیوه ډول مرخیږی لپاره چه (نبات الاوبر) ورته ویل شوی.

۴. دی لاندی اسمونو همزه دوصل همزه دی:
ابن، ابنة امرأ، امرأه، إثنان، اثنتان، اسم. أيم الله.
کننه:

كله چه مخکی له همزی د وصل داسی حكم وی چه آخر کی دوصل لپاره د وروستنی ساكن حرف سره چه له همزی مخکی دی، همزی ته كسره وركول کیږی. او خپله همزه دوصل له نطق څخه ساقیږی. لكه:
۱. ثرقت الشمس، من إسمك، بالفضيلة فاز، قل الحق. خولاندی ضمائر لكه: انتم، هم، او كم په داسی حالت کی مفهوم گرځی نه مكسور.
لكه: اؤلنگر هم الفالزون، انتم الصالحون، قرائت كتابكم الجديد.

۲. متوسطه همزه:

متوسطه همزه په لاند حالاتو کی د (یا) په صورت لیکل کیږی:

- مکسوره همزه لکه لیثم، جوائم، طائره.
 - هغه همزه چه ماقبل کی مکسوره لکه: بئس، تعبته منات.
 - هغه همزه چه له یاء ساکنه څخه مخکی وی: هنیئا، تفیئه، مریئا.
 - مضمومه ممدود، متصله همزه لکه: مسئول، مسئول، شیئون.
- متوسط همزه په لاندی حالاتو کی د واو په صورت لیکل کیږی:
- مضمومه همزه وروسته له فتحی څخه: یوول، هولاء.
 - مضمومه همزه وروسته له ساکن څخه: د اؤک، سماؤه، ذکاؤه.
 - مفتوحه همزه وروسته له ضمی: یوخل، دؤساء، فؤاد.
 - ساکنه همزه وروسته له ضمی: یوره، مؤمن، مؤتمر.
- په لاندی حالاتو کی متوسط همزه په الف لیکل کیږی:
- مفتوحه همزه وروسته له فتحی: مضاجأة ارتأی، کان.
 - مفتوحه همزه وروسته له صحیح ساکن څخه: مسأله، مجأه، ضمای.
 - ساکنه همزه وروسته له فتحی: دأس، نأساق، تأخیر.
- متوسط همزه په لاندی حالاتو کی مستقل لیکل کیږی:
- مفتوحه همزه وروسته له الف څخه: تفأل، کفأه.
 - مفتوحه همزه وروسته له واو ساکنه: لکه: سموعل
 - همزه ممدوده مضمومه چه له ما قبل سره ئی اتصال ممکن نوی. لکه: إبدءوا.

۴. مطرفه همزه:

مطرفه همزه په لاندی ډول لیکل کیږی:

همزه په الف باندی لیکل کیږی کله چه ماقبل کی فتحه وی. لکه: یلجأ، اسوأ، نبأ.

دیا په سرلیکل کیږی کله چه ماقبل ئی کسره وی: لکه: ناشئ، ملاجئ شاطئ
په واو لیکل کیږی کله چه ماقبل ئی مضموم وی: لکه: امرؤ، یجرؤ.
او مستقل لیکل کیږی کله چه ماقبل ئی ساکن وی. لکه: جزء، دفساء، إنتاء،
صحراً.

دوهم فصل

اعلال او ابدال

کله بعضی حروف له یوې کلمې څخه حذفېږي او کله یو حرف د بل حرف په ځای په کلمه کې راشي.

که چیرې دا حذفول او عوض کول د یوه حرف په بل حرف په کلمه کې په حرف علت کې وي (واو- الف - یا) دېته اعلال وائي او که په نورو حروفو کې وي هغه ته ابدال ویل کېږي.

د اعلال او ابدال پیژندل د کلمو د اصولو پیژندل یوه ښه وسیله په کار واو دی معاجو کې گټه اخستل کېږي.

۱. اعلال:

اعلال: عبارت له حذف یا عوض تولودی یوه حرف د بل حرف پر ځای په یوه کلمه کې وي.

بعض حالات چه په هغه کې اعلال کېږي په لاندې ډول دي:

۱. د الف بدلول په واو باندې:

الف وروسته له ضمی څخه په واو بدلېږي: لکه: شاهد - شوه - حاکم حوکم.

۲. د واو بدلول په یا باندې:

الف: کله چه واو او یا په یوه کلمه کې یو ځای راشي او یا لومړی ساکن وي لکه: ساد - يسود فهوسيد (په اصل کې سيود) دی.

همان - يهون فھوھين (په اصل ھيون دی) سوی یسوی- سیاَ په اصل کی (سیوا) دی.

ب: په اسم مفعول دی ثلاثی ناقص یأ کی: لکه: مقضی چه په اصل کی مقضوی په وزن دی مفعول او مبني چه په اصل کی مبنوی دی.

ج: د هغه فعل مصدر چه په وزن دی أفعل وی او فأنی واو وی: لکه: اوضح او اورد. او هغه مصدر چه په وزن دی استفعل دی او فأ کلمه ئی واو وی لکه: استوضح - استورد. لکه: اوضح الضیاحاً - اورد: ایراد - استوضح - اسیناحاً - استورد - استیراد.

د: سما، یسمو فھوسامی (په اصل السامیو) دی عدا البعدو فھوالعادی په اصل کی (العادو) دی.

۳. د واو او یا بدلول په همزه:

په لاندی ځایو کی واو او یا په همزه بدلیری:

الف: په اسم فاعل کی له ثلاثی اجوف فعل څخه مشتق وی. لکه:

صام: صائم (په اصل کی صاوم دی) صاد، صائد (په اصل کی صاید) دی.

ب: کله چه واو او یا په آخر دی کلمه کی وروسته له الف زائده څخه راشی.

لکه: دعا، یدعو، دعاء (په اصل کی دعاو) دی. لکه قضی یقضی قصاء په اصل کی (قضایا) دی.

د مفعول د واو حذف:

کله چه اسم مفعول له ثلاثی فعل مصل الوسط د اجوف، خخه جوړش: لکه قال — باع — واو زائده د مفعول حذفیږي: قال: مقول چه په اصل کی (مقوول) دی باع: مبيع چه په اصل کی مبیوع دی.

۲. ابدال:

ابدال عبارت له ځای نیولو یوه حرف دبل حرف پر ځای دی په یوه کلمه دی: هغه بعض حالات چه په هغه ئی ابدال واقع کیږي:

۱. د افتعال د فا بدلیدل په تاء:

کله چه فا کلمه دی ثلاثی فعل واو وی لکه (وصف) اوله هغه خخه د افتعل په وزن یو فعل جوړشی. د دا ډول مثال (واو) په تا بدلیږي: لکه: وصف: إوتصف: إتصف. وسم: أوّتسم: إتسم دا ابدال په مضارع او مصدر کی هم واقع کیږي. لکه: الّصف، یتّصف، اتصافاً — اتسم، یتسم التّساماً. همدا ډول په اسم فاعل او اسم مفعول د دی باب کی: لکه: متّصف — او متّصف.

۲. د افتعال د تاء ابدال په دال باندی:

کله چه فا کلمه دی ثلاثی فعل دال وی (دخر) اوله هغه وزن دی افتعل جوړشی تاء دی افتعال په دال بدلیږي. لکه دخر: إتدخر: إدخر دعی: إدعی همدا ډول دا ابدال په مضارع فعل، مصدر — اسم فاعل او اسم مفعول کی هم راځي

لکه یدخر - إدخاراً - مدخِر - مدخِر. إدعى، یدعى - إدعاء مهو مدع و
ذاک مدعى.

۳. د افتعال د تا بدلیدل په طاء:

کله چه فاء ثلاثی فعل (صاد، یا طاء، یا ظاء) وی اوله هغه څخه په وزن دی
افتعل جوړکړو تاء دی (افتعال په د طاء) بدلېږی لکه: صاد - اصطاد - چه
اصل ئی (اصتید) دی بصطاد چه اصل ئی (یستید) فهو مصطاد چه اصل ()
مستید) دی ذاک مصطاد چه اصل ئی (مستید) دی. همدا ډول - خر -
اخرطرب، طرد - اطرّد.

دریم فصل

د کلمو د پلټنې او پیدا کولو لاری (طریقی) په معاجمو کی (قاموس) لغوی معاجم هغه کتابونه دی چه د لغة (ژبی) مفردات په کی راټول شوی او داسی ترتیب شوی چه پلټونکی ته د کلمو او د هغوی معنی جوړښت، مشتقات او ما سر جمع ئی اسانی گرځول شوی دی. چه د هغوی نوموته په لاندی ډول دی:

۱. مختار الصحاح.
۲. اساس البلاغة.
۳. المصباح المنیر.
۴. المعجم الوسیط.
۵. القاموس المحيط.
۶. لسان العرب.

په عربی معاجمو کی د مفرداتو د ترتیب په اړه دوه طریقی رواج لری:

لومړی طریقه:

په ډیرو عربی معاجمو کی پرته له (القاموس المحيط) څخه کلیمی د اصلی هجادی حروفو په پام ترتیب شوی په دی ترتیب چه کله لومړی حرف هجاء د لومړی حرف په مرتبه کی په همدی ډول دو هم او دریم حرف چه اته ویشیت هجاء حروف دی اړ؛ و په اته ویشو بابونو د لومړی حرف د اصل دی کلمه پر اساس تقسیم شوی همدا ډول دوهم او دریم په همدی ډول تنظیم شوی دی.

دوهمه طریقه:

دا طریقه د کلماتو په ترتیب کی د اصلی حروفو په ترتیب او د کلمی د وروستی حرف په اساس په اته ویشتنو بابونو ویشل شوی او هر باب به اعتبار دی لومړی حرف دی کلمه چه په خو فصلونو ویشل شوی جوړ شوی چه (قاموس المحيط) کی همدا کړنداره کارول شوی او هم په (لسان العرب) کی. په معاجمو کی د کلمی د پیدا کولو طریقه (لاره):

۱. که چیری کلمه جمع اوسی مفرد ته اړول کیږی او که مضارع، امر مصدر، اسم فاعل، اسم مفعول یا له نورو مشتقاتو د فعل څخه وی ماضی ثلاثی فعل ته اړول کیږی.

۲. او که چیری کلمه مزید وی له زیاد شوو حروفو څخه مجرد گرځی.

۳. که چیری دیوی کلمی لتون په داسی قاموس که دی چه د اصلی حروفو په ترتیب رغول شوی دی لومړی اول حرف او وروسته دوهم او دریم حرف ته په ترتیب کتل کیږی.

۴. که چیرې دیوی کلمی لتون په قاموس محیط که وی د کلمه په اصل حروفو کی وروستی حرف ولیدل شی تر څوپری پیداشی وروسته لومړی او دوهم ولیدل شی تر څو فصل ئی و پیژندل شی او وروسته دریم حرف ته وکتل شی تر څو په لسان العرب کی ولیدل شی.

څلورم فصل

د ترقیم نښې (علامې)

د ترقیم علامې هغه ټکي او رسمونه دي چه په لیک کی یو له بل څخه د کلمو د جدا کیدو د عبارتونو او جملو د نښلوو د ښه تنظیم لپاره کارول کیږي. تر څو لوستونکی د لیکونکي موخې په لنډ ډول اوبی له کومې غولیدنې پیدا کړي او پری پوه شي.

د ترقیم (نښې) په لاندې ډول دي:

فصله (،) فصله منقوطة (؛) نقطه (.) نقطتان (:) د پوښتنې علامه (?) د تعجب علامه (!) د تنصيص ده نښې « » شرط (—) شرطتان (— —) قوسان () علامه دی حذف (.....).

فصله (،):

په لاندې مواردو کی راوړل کیږي:

الف: په هغه عبارتو کی (غیر تام مرکبات) چه یو تام الفائده کلام جوړ وي:

لکه: إن الشخص التقى، يخاف الله، ولائيو ذی احدا ولا لظيلمه.

ب: د دوؤ و متعاطفو جملو کی چه یو مشترک مطلب افاده کوي لکه: والله

ما فی السموات، وما فی الارض.

ج: دیوه شي د انواعو او ډولونو په مابین کی لکه: ادوات النداهی:

یا، آیا، هیا، آی، النمره.

د: د منادی له لفظ څخه وروسته لکه: یا علی، کن طموحاً.

فصله منقوطه (؟):

په لاندی ځایونو لیکل کیږی:

الف: په ډیرو اوږدو جملو کی لکه: إن الناس لا ينظرون إلى الزمن الذي عمل فيه أباً؛ و إنما ينظرون إلى مقدار جودته.

ب: د دوو جملو په مابین کی چه یوه د بلی لپاره سبب وی لکه: إني الصادق فيما أقول؛ اذلا اعراف الكذب اطلاقاً.

نقطه (.):

په لاندی ځایونو کی کارول کیږی:

الف: د تام جملی په پایله کی: أصلي یو میا خمس مرات.

ب: په یوه کامله فقره کی لکه: يحسن بالمسلم أن يتعلم العربية، ويتقنها ليتوصل بها إلى فهم معاني القرآن.

ج: وروسته له اختصار شوی کلمو څخه لکه: (هـ.) (م.) د هجری او میلادی اختصار.

نقطتان (:):

په لاندی ډول کارول کیږی:

الف: د مجمل او تفصیل ترمنځ لکه: الكلمة: اسم و فعل و حرف.

ب: د قول او مقول تر منځ لکه: قلت له: «إلى لمتقى».

د پوښتنی (استفهام) علامه (؟):

په لاندی مواردو کی کارول کیږی:

الف: استفہامیہ جملہ پہ پایلہ کی لکہ: ماشکواک؟ کیف حالک؟

د تعجب علامہ (!):

پہ لاندی مواردو کی کارول کیڑی:

دی جملی پہ پایلہ کی کلہ چہ لہ تعجب، پارویری، خوبنی یا غم خخہ یادونہ
کوی لیکل کیڑی.

ما اشد خضرة الزرع! عجا الماتقول! سرنی نجاحک! سانی إهمال أخک!

دوہ (تنصيص نبی) (» «):

د نقل شوی کلام نص (متن) د دی دووؤ علاموپہ منخ کی اینسودل کیڑی لکہ:
قال عمر بن الخطاب (رض) «البينة على من ادعى واليمين على من أنكر».

الشرطه(—)(زیر) :

پہ لاندی مواردو کی کارول کیڑی:

الف: وروستہ لہ عدد خخہ پہ لومری نظر (خط) کی لکہ: — یکنون الاسم
مجروراً.

۱. وروستہ لہ حرف جر خخہ.

۲. کلہ چہ مصناف الیہ واقع شی.

۳. کلہ چہ تابع اسم مجرور وی.

ب: د جملی دی دووؤ رکنونو تر منخ چہ لومری رکن ئی اوږدوی لکہ: إن
الجندي الشجاع المؤمن بربه ووطنه يتحقق الشاء.

شرطتان (- -) :-

د عبارتو يا معترضه جملو د دوؤ شرطونو تر منځ ليكل كيږي لكه: علينا -
أبناء الأفغان - أن نوحده صفوفنا.

قوسان (()) :-

ددى دوؤ قوسونو په مابين كى معترضه جملې چه لته سياق سره هيڅ اړيكي
نلري ليكل كيږي لكه:
وصية عمر (رض الله عنه) للاً شعري.

د حذف علامه (...) :-

د حذف علامه د مخدوف په ځاى ليكل كيږي لكه: أكمل مائأتى بخيرمناسب:
المهندسون.....

پنجم باب

د حرف قواعد و عمومی تطبیقات

د تښتني او جمع د مختلفو ډولونو مثالونه په بعض جملو کې او عبارتونو کې:

۱. د مقصور، منقوص، او محدود اسم و جمع او تشنېي مثالونه:

الف: خرج المعافيان من المستشفى متكأ على العصا.

خرج المعافون من المستشفى متكئين على عصوات. لیدل کیږي کله چه له

مقصور اسم څخه تشنیه او جمع مؤنثه سالمه جوړیږي:

الف ئی په یاء بدلېږي که څلورم یا له هغه څخه لوړ هم وی لکه معافیان

مستشفین- مستشفیات.

او که الف کی دریم وی نو بیرته اصل ته (واو او یاء) ته اړول کیږي لکه:

محصولین او عصوات.

او په مذکور جمع سالمه کی مقصور الف حذف او ما قبل کی مفتوح پاتی

کیږي لکه: المعافون.

ب: إن المحمي ساع إلى الصلح.

إن المحامين ساعيان إلى الصلح.

إن المحامين ساعون إلى الصلح.

لیدل کیږي چه منقوص اسم یاء که چیري حذف شوی وی په تشنیه کی بیرته

راگرځي لکه: ساع (ساعیان) او په جمع مذکر سالمه کی یائي حذفیږي او له

واو څخه مخکی مضموم گرځي تر څوپه مخدوف واو باندی دلالت وکړي.

لکه: ساعون د رفع په حالت کی او د نصب او جر په حالت کی ماقبل د یاء مسکور گرځی: المحامین تر څوپه مخدوف یاء دلالت و کړی.

ج: عاد العداء من العجاء مستاء.

عادلعداء ان (او العداوان) من الحصاراوين مستأين.

عادلعداؤون (او العداؤون) من الحصاراوات مستأين.

لکه څرنګه چه په مثالونو کی ولیدل شول محدود اسم، تشينه او جمع له لاندی حالاتو سره مخامخ کیږی.

که همزه ئی اصلی وی په خپل حالت پاتی کیږی لکه: مستاء له استاء، يستاء څخه. په واو بدلیږی که الف د تانیث وی لکه: صحراء په خپل حال باقی پاتی کیږی. یا په واو او یاء بدلیږی لکه: عدا له عدا بعدو عدوا څخه.

۲. د تشينه او جمع مثالونو په ځینو هغو جملو کی چه په اسم تفضیل مشتمل دی:

الف: أنت الفائزة الاول فکنت أجدر بالجائزة.

أنت الفائزة الاول فکنت أجدر من غیرک بالجائزة.

أنتما الفائزان الاولان فکنتما أجدر من غیرک بالجائزة.

أنتم الفائزون الاولون فکنتم أجدر من غیرکم بالجائزة.

أنتن الفائزان الاوليات فکنتن أجدر من غیرکن بالجائزة.

لیدل کیږی چه کله چه اسم تفضیل په «ال» مقترن دی لکه: الأول مطابقت ئی له بالفضل سره واجب دی.

ب: هذا الفتى اشجع جندی و هذه الفتاة افضل (او فضلی) الفتيات.

هذان الفتیان الشجع جند یتین و هاتان الفتاتان افضل (او فضلیات) الفتیات .
 لیدل کیږی کله چه اسم تفضیل نکړی ته مصناف دی لکه: اشجع جندی افراد
 و تذکر دهغه واجب دی. په دی صورت کی مصناف الیه مطابق دی مفضل
 وی. لکه الفتی او جندی.
 او که چیری اسم تفضیل معرفي ته مصناف وی لکه: أفضل الفتیات په دی
 صورت کی مطابقت او عدم مطابقت دواړه جائز دی.

۳. د ماضی فعل د ځینو صیغو د تعریف مثالونه:

الف: هذا الرجل سعى إلى الخير ودعا إلى الوحدة ولقى من يشجعه.
 هذه المرأة سعت إلى الخير ودعت إلى الوحدة ولقيت من يشجعها.
 هذان الرجلان سعيا إلى الخير و دعوا إلى الوحدة ولقيان يشجعهما.
 هاتان المرأتان سعتا إلى الخير ودعتا إلى الوحدة لقيتان يشجعهما.
 هؤلاء الرجال سعو إلى الخير و دعوا إلى الوحدة ولقوا من يشجعهم.
 هؤلاء النساء سعين إلى الخير و دعون إلى الوحدة ولقين من يشجعهن.
 په پورتنیو مثالونو کی مو ولیدل چه معتل الاخر ماضی فعل په الف لکه سعی او
 دعا:

کله چه الف د تشنیه اونون د نسوة ته مسند شی د همدا ډول تاء د فاعل او نا
 د فاعلین ته مسند شی الف ئی بیرته خپل اصل (واو او یاء) ته اوږی.
 کله چه واو دی جماعة ته مسند شی لکه: سقوا او دعوا، الف حذفیږی او
 ما قبل ئی مفتوح پاتی کیږی.

ماضی فعتل الاخير په ياء هر ضمير ته چه اسناد وکړی (بی له واو و جماعة)
 څخه په هغه کی کوم تغیر نه راځی.

او که چیری واو د جماعة ته مسند شی (ياء) کی حذفیږی او ماقبل ئی
 مضموم گرځی لکه: القوا.

ب: أنت قلت الحق و مددت يد المساعدة إلى الجميع.

أنت قلت الحق و مددت يد المساعدة إلى الجميع.

أنتم قلتما الحق و مددتما يد المساعدة إلى الجميع.

أنتم قلتم الحق و مددتم يد المساعدة إلى الجميع.

أنتن قلتن الحق و مددتن يد المساعدة إلى الجميع.

ماضی أحواف فعل کله چه درفع متحرکو ضمایر ته چه عبارت دی له:

تاء د فاعل، نون نسوة، نا د متکلمین مسندشی دوسط حرف (حرف علة)

حذفیږی او ماضی مضعف فعل لکه (مدّ) کله چه ضمائرو درفع ته مسندشی. د

هغه ادغام مفکوک (لری) کیږی.

تا د فاعلة (مؤنثه مرده) کله چه ماضی فعل هغی ته مسندشی دمسکوری تاء

به شکل لیکل کیږی لکه (أنت قلت) نه په شکل و ياء (أنت قلتی).

۴. د مضارع فعل دتعريف ځینی بیلگی (مثالونه):

الف: أنت ترقی و تسمو و تنال ما تبتغی بالجدو الأدب.

أنت ترقین و تسمین و تنالین ما تبتغیان بالجدو الأدب.

أنتما ترقینان و تسموان و تنالان ما تبتغیان بالجدو الأدب.

أنتم ترقون و تسمون و تنالون ما تبتغون بالجدو الأدب.

په مثالونو کې لیدل کېږي کله چه معتل الخریه الف مضارع فعل لکه (برقی)
یاء د مخاطبی، واو او مفتوح پاتی کېږي لکه:
أنت ترقین، أنتم ترقون.

او لکه چه الف و تشني اونون د نسوة ته مسندشی الف ئی په یاء بدلیږي او
ماقبل دی یاء مفتوح گرځي. (أنتما ترقیان- أنتن ترقین).
او معتل الا خریه واو اویاء لکه (سیمو او یتغی) کله چه یاء مکسور گرځي.
او ماقبل له واو د جمع خخه مضموم گرځي لکه: أنتم تسمون و یتغون.
او کله چه الف د تشني یانون د نسوة ته مسندشی کوم تغیر په کی نه راځي
لکه:

انتما سنوان و تبتغیان و أنتن تسمون و تبتغین.

ب: لا تیسن إذاکوت مرة (د مخاطب لپاره).

لا تیسن إذاکوت مرة (د مخاطبی لپاره).

لا تیسان إذاکوتما مرة (د مخاطبین لپاره).

لا تیسنان إذاکوتن مرة (د مخاطباتو لپاره).

کله چه مضارع فعل نون د توكید سره متصل شی او ضمائروته مسندشی لاندی
حالات را منځ ته کېږي:

یاء مخاطبة او واو د جماعة د التقاء ساکنینو د مخنیوی لپاره حذفیږي په
لومړی حالت کې (یاء مخاطبه) نون د تاکید مکسور او په دوهم حالت کې
ماقبل د هغه مضموم گرځي.

د نون د نسوی اونون و توكید تر منځ الف فاصل راوړل کېږي اونون د اکید
مشد داومکسور گرځي (لاتيسان).

د امر فعل د توکید په حالت کی لکه د مضارع فعل په ډول دی.

۵. دی امر فعل د تعریف بعض مثالونه (بیلگی):

الف: صل أخاک واعف عمن ظلمک و خذ بیدالضعیف.

صلی أخاک واعفی عمن ظلمک و خذی بیدالضعیف.

صلاً أخاکما و اعفوا عمن ظلمکما و خذا بیدالضعیف.

صلوا أخاکم و اعفوا عمن ظلمکم و خذوا بیدالضعیف.

صلن أخاکن و أعفون عمن ظلمکن و خذن بیدالضعیف.

ومولیدل کله چه د امر فعل صحیح الاخر او غیر متصل له بارز ضمیر سره وی

لکه: (صل او خذ) مبنی پرسکون وی. او که چیری معتل الاخر وی (ناقص)

مبنی په حذف دی حرف علت گرځی لکه (أعف).

او که چیری فعل د امر له یاء د مخاطبی الف د تشبیه او یا واو د جمع سره

متصل شی مبنی په حذف دنون گرځی. لکه: صلی، صلا- صلوا په پورتنیو

مثالونو کی.

او که چیری نون د نسوة سره متصل شی مبنی پرسکون گرځی. لکه (صلن).

هغه فعل چه اول کی حرف علة یا همزه وی د امر له صیغی څخه حرف علت او

همزه حذفیږی (لکه وصل: صل - أخذ - خذ).

د معتل الاخر (ناقص) فعل امر احکام ټول لکه د مضارع فعل په ډول دی.

دحرف د قواعدو د بحثونو لنډيز

اسم د جوړښت له حيثه

صحيح الاخر	غير صحيح الاخر
هغه اسم چه نه مقصور نه منقوص اونه محدود وي لكه:	۱. مقصور: هغه اسم دی چه په آخر کی ئی الف لازمه وی. لكه فتی - ذکرى.
رجل - حجرة.	۲. منقوص اسم: هغه اسم دی چه په آخر کی ئی یاء لازمه او ماقبل کی مسکور وی لكه: المحامی - الراعى
	۳. محدود اسم: هغه اسم چه آخر کی ئی همزه وروسته له الف زائده څخه وی لكه: خفراء - سماء

اسم د تعین له حیثه

نکره	معرفه
نکره هغه اسم دی چه په معین شی دلالت نکوی لکه: انسان – اُسد	معرفه هغه اسم دی چه په یوه معین دلالت وکړی. ۱. ضمیر: (انا – انت – هو) ۲. علم: (محمد – الاسکندریه) ۳. د اشاری اسم: (هذا – هذه – هؤلاء) ۴. موصول اسم: (الذی – الی – الذین) ۵. معرف په ال (الانسان – الاسد) ۶. معرفي ته مضاف: کتاب احمد – بانع البازنجان). ۷. منعیته منادی: یا کاتب

اسم دنوع له حیثه

مذکر	مؤنث
مذکر هغه اسم دی چه په نارینه دی انسان او حیوان دلالت کوی. آب – ائید او یا هغه اسمونه چه په اتفاق سره د مذکر په توگه کارول کیږی لکه: قمر – سیف.	• هغه اسم چه په زنانه و دی انسان او حیوان دلالت وکړی لکه: أم – أفعی • اویا هغه اسم چه په داسی شیانو دلالت وکړی چه په استعمال کی په اتفاق سره د مؤنث اسم حکم واخلی. لکه صورة – دار.

• د تانيث تاء لکه: خديجة- مدرسه. • مقصوره الف تانيث: لکه هدی-نجوی. • محدوده الف د تانيث: لکه: حسناء سوداء.	
--	--

اسم د عدد له حیثه

مفرد	مثنی	جمع
هغه اسم چه په واحد يا واحدة باندی دلالت کوی. لکه غلام - فتاة.	هغه اسم چه په زیادت دی الف او نون په حالت دی نصب او جرکی پراشین یا اِشتین دلالت وکړی لکه: حضر المدرسان - تدرسا مدرستان - زرت دولتین - أجبت علی ستوالین. مقصوره تشنيه: دریم الف خپل اصل (واو او یاء) ته اوړی. لکه: عصا - عصوان - فتي - فتيان. خلورم الف: په یاء بدلیری لکه مستشفی - میستشفيان. منقوصه تشنيه: مخدوفه (یا) بیرته را گرځی او ثابته (یا) مفتوح گرځی. لکه: محام - محامیان - اعحامي -	۱. جمع مذکره سالمه ۲. جمع مؤنثه سالمه ۳. دمکسره جمع

	المحامیان. محدوده تشنیه: دتانیت همزه په واو بدلیږی لکه: خضراء: خضروان. اصلی همزه په خپل حال پاتی کیږی لکه: فضاإن. هغه همزه چه منقلبه له واو او یاء خخه وی جائز دی چه خپله همزه پاتی شی او یا په واو بدله شی لکه: بناء — بناإن یا بناوان. یادونه: نون د مثنی د اضافت له امله حذفیږی لکه حضر مدرسا اللغة العربیه.	
--	--	--

جمع

هغه اسم دی چه له دوؤنه پر زیاتو دلالت وکړی او دری ډوله دی:

مذکره سالمه جمع	مؤنثه سالمه جمع	مکسره جمع
درفع په حالت کی د واو او نون په زیادت) حضرالمدرسون) او په زیادت دی یاء اونون د نصف او جر په حالت کی لکه:	دالف او تا په زیادت په مفرد کی (زینب — زینبات) او که په آخر دی مفردی که تاء وی حذفیږی. (مهندسة — مهندسات)	مکسره جمع هغه دی چه په یوه تغیر په شکل دی مفرد کی له دوؤنه پر زیاتو دلالت وکړی. لکه: سفينة: سفن: میدان: میادین.

ران الله يحب المحسنين	مقصوره، منقوصه او محدوده: دتشینی د دی:	تکیره جمع په دوه ډوله
سررت بالمدرسين.		
مقصوره جمع:	مقصوری منقوصی او محدودی دقواعدو تابع دی.	د قله جمع: چه له (۳-)
الف حذفیږی او ماقبل دی	ثلاثی ساکن الوسط جمع:	(۱۰) دلالت کوی اوزان
واو او یاء مفتوح گرخی	که چیری د ثلاثی لومړی	ئی دادی (أفعله أفعال فعلة أفعال.
لکه اعلی: أعلون، أعلین.	حرف مفتوح وی جمع	دکثرة جمع: چه له دریو
منقوصه جمع:	کی په فتحه دی دوهم	تر مالا نهایت پوری دلالت
د منقوص یاء حذفیږی د	حرف راخی. لکه رکعة =	کوی.
واو ماقبل مضموم او د یا	رکعات).	اوزان ئی: فعلة — فعلاء
ماقبل مکسورپاتی کیږی	که لومړی حرف مکسور	— فعله — فعال — أفعال
لکه: باقی — باقون —	یا مضموم وی سکون،	— طلبه — شرفاء — قضاة
باقین.	فتحه او اتباع جائز دی.	— کتاب — أقویاء.
د محدود جمع:	لکه: خدمة — خدمات —	فعل دی أفعال جمع لکه:
لکه محدود د مثنی په	خدمات . حجرة: حجرات	حُمر — خضر
جمع کی هغه همزه چه	— حُجرات یا حُجَرَات.	فعال و فعول: جمع د فعل
منقلبه له واو او یاء خخه	یادونه: هغه اسمونه چه په	یا فعل لکه: جبال، قلوب.
وی همزه پاتی کیږی او یا	الف او یاء جمع کیږی.	د منتهی الجموع صیفی
په واو بدلیږی لکه: بناوون	إناث اعلام او د هغوی	پروژن دی:
یا بناوون او وصله همزه	صفات او هر هغه اسم چه	فواعل — أفاعِل — أفاعیل
په خپل حال پاتی کیږی		— فَعائل — فَعَالیل —
لکه: رفاء — رفاءون .		

مفاعیل — مفاعیل.	په تاد تانیث مقصوره الف	یادونه: (۱) یواځی علم او
جواهر — أعظم — اناشید	تاء، محدوده الف دتانیث	صفت د مذکر د عاقل په
— رسائل — عصار —	منتهی شوی وی. همدا	واو او نون جمع کیږی.
مذاهب — مفاتیح.	ډول معضر اسم، غیر عاقل	(۲) نون د جمع مذکر
	صفت یا زیادت له دری	سالمی د اضافه له وجهی
	حرف او نور سماعی	حذفیږی لکه حضر
	حالات.	مدرسوالغات.

جامد اسم

دذات اسم او د معنی اسم

دذات اسم: هغه اسم دی چه له لفظ څخه ئی د هغه په معنی فعل نوی اخستل شوی. لکه: جول — غصن او نهړ.

د معنی اسم: هغه اسم دی چه له ذات څخه په یوه مجرد معنی چه له زمانی سره مقترنه نه دی دلالت کوی چه دی اسم مصدر په نامه هم یادیږی.

دثلاثی فعل مصدر: دثلاثی فعل د مصدر لپاره کومه عمومی شامله ظابطه ز جود

نلری خو مهم او زان ئی په لاندی ډول دی:

فعالة (صناعة) فعلا ن (غلیان) فعله (خضره) فعال (سعال) فعولة (سهولة) فعل (فهم) فعَل (فرح) فعول (جلوس).

د رباعی فعل مصدر:

د رباعی فعل د مصدر اوزان قیاسی دی: لکه:

أَفْعَل: إِفْعَالاً (اَکَرَمَ إِکْرَامًا) فُعْلٌ: تَقْعِيلًا: (کَرَمَ تَکْرِیمًا) فاعِل: فَعَالًا او مَضَاعَةً:

حاسب: حساباً او محاسبة. فعلل: فعلاً لا له زلزل — زلزلة و زلزالاً).

د خماسی او سداسی افعالو مصادر: د دوی مصدرونه قیاسی دی لکه:

افْتَعَلَ: افْتَعَالًا (اَکْتَسَبَ اِکْتِسَابًا) افْعَلل — افْعَللاً لا (اقشعر اقشعاراً).

میمی مصدر: هغه مصدر دی چه په سر کی ئی زائد میم وی لکه:

مَفْعَل (مَقْعَد) مَنفَعَل: (منطلق).

د مرة اسم: هغه اسم دی چه د فعل د وقوع په عدد دلالت کوی له ثلاثی څخه

د فعلة په وزن لکه (أَکَلَة) او له غیر ثلاثی څخه لکه الطلاقه راځی.

دهیئة اسم: چه دی فعل په هئیت د فعل دوقوع په وخت کی دلالت وکړی لکه

نظره نظرة.

او له غیر ثلاثی څخه د تا په زیاتوالی د مصدر په فعل کی جوړیږی.

د اسم مصدر عمل:

مصدر فاعل مرفوع او مفعول په منصوب گرځیوی په هغه صورت کی چه نائب

له عامل فعل څخه وی لکه: ترکاً الإهمال

او یا داچه په آن او فعل یا په ما او فعل مقدر وی — عقابک المذنب مفیدله:

مؤل مصدر: مصدر نه ذکر کیږی اوله کلام څخه د مصدر معنی پیژندل کیږی.

آن او فعل: أَرِيدُ أَنْ اِقَابِلَكَ (مقابلتک).

ماوأن: سیسرنی ما عملت (عملک).

أَن + اسم + جنس: قرأنا أننا نصالح (أى المصالح)

دمؤل مصدر اعراب عین دی مصدری اعراب وی چه په خای کی ئی واقع شوی وی: مبتداً — خر — فاعل — نائب فاعل — مقعول په واقع کیدای شی.

اسم فاعل	اسم مفعول	صفة مشبه	اسم تفضیل
هغه اسم دی چه	په هغه چا دلالت کوی	په هغه ذات دلالت	هغه اسم دی چه
په هغه ذات چه	چه فعل پری واقع شوی.	کوی چه په هغه فعل	وزن دی أَفْعَل دی
له ده خخه	صیغه ئی له ثلاثی خخه:	د ثبوت له وجهی	او په اشتراک دی
داشتقاق د مبدأ	د مفعول په وزن کتب:	قائم دی او غیر له	دوه شیانونپه یوه
فعل صادر شوی.	مکتوب راخی اوله غیر	ثلاثی لازمی فعل	صفت کی دلالت
وی، دلالت	ثلاثی خخه اسم فاعل پر	خخه نه راخی.	کوی.
کوی.	وزن او فتحه دی ماقبل	د صفت مشبه	د صیغو جوربیت
له ثلاثی خخه:	آخر لکه: أغلق مغلق.	صیغی:	ئی:
په وزن دی فاعل	د اسم مفعول عمل کول:	د فَرَح له باب خخه	له ثلاثی تام،
لکه کتب: کاتب	نائب فاعل مرفوع او	دی فَعْل په وزن.	متصرف، مثبت
راخی.	مفعول به منصوب	د افعال په وزن لکه	مبنی لافاعل هغه
له غیر ثلاثی	گرخوی خو په دی شرط	أحمر دفعالان لکه:	فعل خخه چه
خخه:	چه محلی په ال وی	عطشان دکرم له	مشتق صفات ئی
په وزن دی فعل	لکه:	باب خخه د فَعْل په	په وزن دی افعال
مضارع او په	الجهات المستكشفة	وزن لکه: کریم	فعلاءنوی. لکه:
ابدال دی حرف	ثروتها کثیرة.	فعل: شهم	الشمس اکبر من
مضارعة په میم	اوکه محلی په ال نو	فُعال: شجاع	الارض

مضمومه او	معتمد په يو له هغه	فعال: جبان	او هغه فعل د
کسره دی ماقبل	امورو څخه چه داسم	فعل: بطل	پورتنیو شرائطو در
آخر راځي.	فاعل د عمل په شرطونو	فعل: حلو	لیدونکي نوی د
صیغی د مبالغی:	کي ذکر شوی باید وی.	دصفت مشبه عمل	تفضیل لپاره کی
دمبالغی لپاره دی	همدا ډول اسم مفعول	کول:	مصدر وروسته له
اسم فاعل پر	چه له ال څخه مجرد	لکه اسم فاعل داسی	(أشد) اویا د هغه
ځای یو له لاندو	وی شرط دی چه یا په	عمل کوی او	امثالو څخه راوړل
صغو استعمالیږي	معنی دی حال یا استقبال	معمول ئی مرفوع	کیږي لکه:
او له غیر ثلاثی	وی.	فاعل دی لکه:	الأهرام اکثر
څخه نه جوړیږي.	لکه: الفائز معطی الجائزة	دخلت البستان	ارتفاعامن المنازل.
فعال: مناع		الجميل منظره.	داسم تفضیل
مفعال: عطعان		یا مفعول به منصوب	حالات:
مفعول: حقوق		وی لکه: جاء زيد	۱. مجرد له (ال)
فعل: حذر		الكریم أبوه	او اضافه څخه وی
فعلیل: رحيم علم		یا مضاف اليه مجرد	په دی صورت کی
— اسم فاعل او		لکه: هذا الطالب	ئى افراد او تذکیر
د مبالغی صیغی		سريع البديهة.	واجب دی لکه
اسم فاعل: فاعل			الطائرات أسرع من
مرفوع او مفعول			القطار.
به منصوب			۲. معرف په (ال)
گرځوی په دی			په دی صورت کی

مطابقت ئى له مفضل سره واجب دى او مفضل عليه ن ذكر كبرى. (الاخت الكبرى ذكية) ۳. مصنف نكرى ته وى په افراد، تذكير او مطابقت دى مصنف اليه له مفضل سره په عدد كى واجب دى. لكه: الكتب افضل اصدقاء. ۴. مصنف معرفى ته. مطابقت او عدم مطابقت دواړه جائز دى. لكه: أنتم افضل، يا أفضلا الناس.			شرط چه محلى په ال دى لكه: لايحب الخامن وطنه او كه محلى په ال نوه، په نفى، استفهام مبتداء، نداء موصوف يا ذوالى ال بايد معتحدوى لكه: الفلاح حارث ثورة الارض.
--	--	--	---

مشتق

اسم زمان او اسم مکان	إسم اله
اسم زمان: هغه مشتق دی چه د فعل د زمانی په وقوع دلالت کوی.	هغه مشتق اسم دی چه په اداة یا وسیای چه فعل پری واقع شوی دلالت کوي
اسم مکان: هغه مشتق اسم دی چه د فعل د وقوع په مکان دلالت کوی.	داسم اله صیغی: په وزن دی مفعال (مفتاح) مفعل (مبرد) مفعلة (ملعقه).
داسم زمان او اسم مکان صیغی: له ثلاثی مجرد خخه د مَفْعَل په وزن لکه ملهی ملصب راخی یا د مَفْعَل په وزن راخی مرجع او مورد له غیر ثلاثی خخه په وزن دی اسم مفعول راخی لکه (مجممع)راخی	

د تصغیر اسم

تصغیر هغه تغیر دی چهپه معرب اسم عارضیږی تر خوپه صغروی حجم تحقیر،

تقرب، زمان یا مکان او یا په تدلیل (ناز ورکولو) دلالت وکړی.

۱. د ثلاثی اسم تصغیر:

ثلاثی اسم د فعل په وزن تصغیر گرخی لکه رجیل او نمیر.

او هغه ثلاثی اسمونه چه حروف اصلی ئی دری وی د تانیث تاء، مقصوره یا

محدوده الف د تانیث ورسره ملحق شوی وی لکه ثلاثی مصغیر گرخی لکه:

شجيره، سلیمی — صحیراً. همدا ډول هغه ثلاثی چه الف او نون زائده پری
ملحق شوی وی. لکه سلیمان.

۲. د رباعی اسم تصغیر:

د رباعی اسم په وزن دی فعل مصغر گرځی همدا ډول هغه رباعی اسمونه چه تا
دتانیث مقصوره یا محدوده الف دی تانیث په آخر دی هغه کی ملحق شی.
لکه: مسيطرة دعیوی اربعاء او همدا ډول هغه رباعی چه په آخر کی ئی الف
اونون مزید تان دی لکه: زعیفران.

۳. دخماسی اسم تصغیر:

خماسی اسم د فعیعل په وزن مصغر گرځی لکه: مصییح.

۴. هغه تصغیر اسم چه دوهم حرف ئی الف واو بدلیږی لکه: سالم، سویلم او
هغه اسم چه دوهم ئی حرف علت وی هغه حرف خپل اصل ته اوږی لکه
باب: بویب.

۵. او هغه اسم چه دریم ئی حرف علة وی هغه حرف د تصغیر په یاء کی
مدغم کیږی. لکه: کریم او کریم.

د نسبت یا او منسوب اسم

نسبت عبارت له زیاتولو دی مشددی هغه یا دی په آخر دی اسم کی چه ماقبل
ئی مکسور وی تر خوبه انتساب دیو شی مسمی د ملحق شوی اسم ته دلالت
وکړی. لکه: افغانی — کندزی — لغمانی — کابلی.

۱. اصلی قاعده د نسبت:

مشدده یا چه ما قبل کی مکسوروی په آخر دی اسم کی: لکه سودان: سودانی

۲. مقصور او محدود ته نسبت کول:

که چیری (الف) او (یا) دریم وی په واو بدلیږی لکه: قنوی چه قناته منسوب دی.

که چیری خلورم ځای کی وی حذاو ابدال په واو لکه: طنطی یا طنطوی چه اطناته منسوب دی.

که چیری پنځم وی حذفیږی لکه: لیبی: چه لیبیاته منسوب دی.

۳. محدود ته نسبت کول:

اصلی همزه باقی پاتی کیږی لکه: إنشائی، انشاء منسوب.

زائده همزه د تانیث لپاره لکه: صحراء، صحراوی چه صحراء ته منسوب دی.

له واو او یاء څخه منقلبه همزه — قلب او البقاء دواړه جائزوی لکه: کساوی، کسائی چه کساء ته منسوب دی.

۴. په مشدده یاء باندی ختم شوی اسم ته نسبت:

که مشدده یاء وروسته له یوه حرفه وی اصل ته بیرته گرځی لکه: حیوی حی ته منسوب.

که چیری وروسته له دوو حرفو څخه وی لومړی یاء حذف او دوهمه واو گرځی: علوی علی ته منسوب.

که چیری وروسته له دری حروفو څخه وی حذفیږی او په ځای کی یاء د نسبت قرار نیسی. شافعی، شافعی ته منسوب.

۵. مخدوف الخر ثلاثی ته منسوب:

مخدوف نسبت بیرته را گرخی لکه: أبوی — أب ته منسوب.

۶. جمع ته منسوب:

یوشی په نیغه جمع ته نه منسوبیری بلکه مفرد ته منسوبیری لکه:

وزیری چه وزراء ته منسوب دی. که څه هم د عربی ژبی پوهانو په مجمع کی

جمع ته نسبت کول جائز گپلی لکه: طلابی — طلاب ته منسوب دی.

دفعل د بحثونو لنډیز

فعل د جوړښت له حیثه

صحيح فعل	معتل فعل
صحيح فعل هغه دی چه اصلی حروف ئی د علت حرف نوی او په دری ډوله دی:	هغه فعل دی چه یو یا دوه اصلی حروف ئی علت وی.
۱. مهموز: هغه دی چه اصلی حروف ئی همزه ولری:	۱. مثال: هغه فعل دی چه لومړی حرف کی علت وی لکه: وجد — یس
مهموز الفاء: أخذ.	۲. أجوف:
مهموز العين: مُسال.	هغه دی چه دوهم حرف ئی علت وی
مهموز لام: قرأ.	لکه: قال، طاب.
۲. ثلاثی مضاعف:	۳. ناقص:
هغه دی چه دوهم او دریم حرف ئی یو ډول وی لکه: شد، رد — هنر.	هغه دی چه دریم حرف ئی علت وی لکه: دنا — رضی.

	۲. سالم: هغه صحیح فعل دی چه په اصلی حروفو کی ئی همزه او تضعیف نه وی لکه: کتب — فتح — فهم.
--	--

فعل د ترکیب له حیثه

مجرد	مزید
مجرد هغه فعل دی چه ټول حروف ئی اصلی وی.	مزید هغه دی چه علاوه له اصلی حروفو څخه یو یا څو حروف دی (سَلْتُمُونِیْهَا) په کی وی:
ثلاثی مجرد:	ثلاثی مزید:
په وزن دی فَعَلَ: کتب.	۱. په یوه حرف مزید:
په وزن دی فَعِلَ: علم.	أَفْعَلَ (أَکْرَمَ).
په وزن دی فُعِلَ: شُرْف.	فاعل (قاتل).
رباعی مجرد:	فعل (قَدَمَ).
په وزن دی فَعَّلَلَ: دَحْرَجَ.	۲. په دوه حروفو مزید:
	انفعل (إِنْطَلَقَ).
	إِفْتَعَلَ (اجتمع).
	افْعَلَ (احمر).
	۳. په دری حروفو مزید:
	استفعل (استغفر).

افعوعل (اغرورق). رباعی مزید: ۱. په یوه حرف مزید: تفععل (تدحرج). ۲. په دوه حروفو مزید: افعنلل: إفرنقع. افعلل: إقشعر.	
--	--

فعل د فاعل د ذکر یا ترک له حیثه

مبنى للمعلوم	مبنى للمجهول (مفعول)
هغه فعل دی چه ذکر دی فاعل ئی واجب دی لکه: قرأ المذيع النبأ.	هغه فعل دی چه حذف دی فاعل اوله هغه خخه نیابت دی مفعول به یا کوم بل مفعول یا نور متعلق شيان واجب دی. ماضی مجهول فعل: مجهوله ماضی په کسره دی ماقبل آخر او په ضمه هر متحرک وروسته له هغه خخه جوړپړی (حَفَظَ، اَسْتَعْلَمَ) مضارع مجهول فعل: په ضمه دی لومړی حرف او په فتحه دی ماقبل آخر جوړپړی (يَحْفَظُ — يَسْتَعْلَمُ).

فعل د معمول له حیثه

متعدی فعل	لازمی فعل
هغه فعل دی چه علاوه له (فاعل) یا من صدر عنه څخه مفعول یامن وقع علیه الفعل هم او غواړی لکه: فهم التلاميذ الدرس، ځینی افعال یواځی یو مفعول به غواړی لکه پورتنی مثال او ځینی نور بیا دوه مفعوله منسوب گرځوی: ۱. هغه افعال چه دوه مفعوله ئی په اصل کی مبتدا او جز وی: ظن — خال — حسب — دعم — جعل — رأى — علم — وجد — الفی — خیر — حوّل — جعل — ردّ — اتخذ — لکه (ظننت الرجل نائماً). ۲. هغه افعال چه غیر له مبتدا او خبر څخه بل شی گرځوی: کسا، ألبس — اعطی — منح — سال — منع لکه: ألبس الربيع الارض حلة زاهية.	هغه فعل دی چه یواځی د فاعل په ذکر یار او پلوسره د هغه معنی تامه شی او مفعول ته به اړوندی لکه: (قام زيد)

فعل دوقوع دزمانی له حیثه

ماضی	مضارع	امر
هغه فعل دی چه دیوه شی په وقوع مخکی دی ویلوله وخت څخه دلالت کوي. سرّنی اجتنابک الشر. دفعل اسناد ضمائروته: متحرکه ضمائروته: د فاعل تاء (تُ — تَ — ت) نون دنسوی ذهبن او نا ذهبنه. ساکن ضمرونه: الف داشنین، واو جماعة ذهبا — ذهبوا). ماضی فعل یاء دمخاطبی ته نه مسند کیږی.	هغه فعل دی چه دیوه شی په حدوث د تکلم په وخت کی یا دیوه شی په وقوع وروسته له زمانی دی تکلم دلالت کوي. لکه: الآن تغادر الطائرة المطار، سيعقد الامتحان الاسبوع القادم. اسناد فعل مضارع ضمیرونوته: تولو ساکنو ضمیرونو ته مسند کیږی. الف د انشین، واو دجماعة یاء د مخاطبی (غیر له نا) دمتعمکم څخه متحرک ضمائرونه : پرته له نون دنسوی څخه نور و متحرکو ضمائرونه نه مسند کیږی (ینذهبن).	دامر فعل هغه فعل دی چه دهغه پواسط (طلب) غوشتل کیږی خو وروسته له زمانی دی تکلم څخه سرتو ورسی. لکه: احترام والديک دامر اسناد ضمائروته: دامر فعل تولو ساکن ضمیرونوته (الف داشنین، واو د جمع، یاء دمخاطبی) ته مسند گرځی. متحرک ضمیرونو ته نه مسند کیږی.

فعل دی تعریف له حیثه

جامد	متصرف
جامد فعل هغه دی چه یوه ډول (شکل) یا دماضي یا دامر په ډول استعمال لری.	هغه افعال دی چه په مختلفو شکلونو (صورتونو) استعمالیږی.
جامد اسمونه په لاندی ډول دی:	۱. قام التصرف افعال:
۱. هغه افعال چه یواځی د ماضي په شکل راځی:	هغه افعال دی چه ماضي، مضارع او امرئی مستعمل دی لکه: کتب — قام — شکر.
لیس — مادام — کرب — عیسی — حوی — إخلولق — نعم — بس — جندا — لاجندا — أخذ — أنشاء — شرع — دی شروع فعل.	۲. ناقص التصرف افعال:
۲. هغه افعال چه دی امر په ډول مستعمل دی لکه:	هغه افعال دی چه یواځی ماضي، او مضارع د هغوی استعمال لری
هب — تعلم.	لکه: مازال — مابرح — مافتی — ما انفک — کاد طفق — جعل.

مفرد	جمع	حرف الف
أَبَد	آباد، أَبود	أَوَّل اوائل، اوّلون
إِبْرَة	إِبَر	أُولَى اولیات
إِبْرِيق	اباریق	أَوَان آونه
إِبْط	ابط	آیه آیات، آى
ابلیس	أَبَالیس	

آتَان	أَتْنُ وَاَتْنُ	
اثاث	أُتْث	
أثر	آثار، اثور	
اجل	أَجَال	
اخ	اخاء، اخوان، اخوة	
أخت	أَخَوَات	
آخر	آخِرُون	
أُخْرَى	أُخْر	
اردب	ارادب	
استاذ	اساتذة، اساتيد	
اسد	أَسُود، آساد	
إسم	اسماء، اسامي، آسام	
اسير	أَسْرَى، أُسْرَاء	
اسير	أَسْرَى، أُسْرَاء	
إطار	أُطْر	
أم	امهات، أمّات	
انسان	اناسي، ناس	
إناء	أَوَانٍ	
أنثى	إِنَاث	
ألف	آناق، أنوف	

حرف باء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
بُورَة	بُور	بعض	ابعض
بئر	آبار و بنار	بَعْل	بعال، بغال
بدر	بدور، ابدار	بَعْل	أبغال، بغال
بساط	بُسْط	بُقْعَة	بقاع
بطل	أبطال	بلد، بلدة	بلاد، بلدان
باطل	أباطيل	بلوى، بليّه	بلايا
بطن	أبطن، بطون	بنانة	بنان
بناء	ابنية	بنت و ابنة	بنات
بيت	بيوت، ابيات		

حرف تاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
توأم	توائم	تَحْم (حد)	تُخوم
تابع	تَبَّاع، توابع	تُرْجُمان	تراجم، تراجمه
تَبَّع	اتباع	تل	تلال، اتلال، تلول

حروف ثاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
ثدى (مذكرو مؤنث)	اِثْد، ثُدَى	ثَلَج	ثلوج
ثغيرة	ثُغَر، ثُغَرَات	ثَمَرَة	ثمر، ثمار، ثمرات

ثقب	ثُقُوب	ثوب	اثواب، ثياب
ثلث	اثلاث	ثور	ثيران، ثيرة

حرف جيم

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
جبهة (دى دوؤ وريخو ترمنخ)	جياه	جفن العين	اجفان، جُفون
جَنَّة	جُنث، اجثاث	جلد	اجلاد، جلود
جحش	جحاش	حلباب	جالايب
جد	اجداد، جدود	جمرة	جَمَر و جَمَرَات
جدى	حدااء، جديان	جُمعة، جُمُعَة	جُمع
جذر، جذر	جذُور	جُند	اجناد، جُنود
جُرح	جروح، جراح	جنين	أَحْنَة
جَرَّة (إنا)	جرار وجرر	جوف	اجواف
جرم (ذنب)	اجرام، جروم	جسم	اجسام، جسوم

حرف حاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
حبل	آحبل، حبال	حصن	حصون
حاجب العين	حواجب	حصاء	حصي، حصيات
جائب (خادم)	حُجَاب	حُضرة	حُضَر
حَجَر	احجار، حجارة	حَقْد	احقاد
حجر الانسان	حُجُور	حَلَى المرأة	حُلَى

حُجْرَةٌ	حُجَرٌ، حُجُرَات	حمار	احمرّة، حمير
حديث	احاديث	حَمَل (خروف)	حُمْلَان، احمال
حادث، حادثه	حوادث	حوض	احواض، حياض
حدقه (سیاهی چشم)	حَدَق، حَدَاق	حائط	حيطان، حوائطه
حسن (جمال)	محاسن	حانوت	حوانيت
حشا	آحشاء	حَيّ	احياء

دوهم فصل (څپرکی)

لومړی باب په څلورم څپرکی پوه شوو چه جمع په دری ډوله دی: جمع مذکره سالمه — جمع مؤنث سالمه او جمع مکسره او هم پوه شوو چه دواړه ډوله دی جمع سالمی خاص د جوړلو ظابطی لری چه په اسانی سره کولای شو هر هغه اسم چه د شرطونو درلیدونکی وی جمع مذکره سالمه یا جمع مؤنثه سالم تری جوړی شی — څرنګه چه جمع مکسره خاص او مطرد ظوابط نلری په دی فصل کی یوه ډله مکری جمع چه ډیر استعمال لری د هجا دحروفو په ترتیب د هغوی مفرد ذکر شو تر څو د زدکونکو د تمرین او ارزونی لپاره یوه مهمه برخه شی.

حرف الخاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
خادم	خادم، خدام	خزانة	خزائن
خرزة	خرز، خرزات	خشب	خشب، خشبان
حروف	خراف، خرفان	خصم	خصوم
خطیئة	خطایا	خلل	خلال
خطة	خطط	خل (صديق)	اخلال
خطوة	خطی، خطوات	خلیل	أخلاء
خُفّ (حذاء)	خفاف، اخفاف	خلیه	خلایا
خليج	خُلج، خُلجان	خال	احوال
خليفة	خلائق	خیمه	خیام، خیم

خلخال	خلاخيل	خيال	أخيلة، خيلان
-------	--------	------	--------------

حرف دال

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
دابِه	دواب	دَفَع (فى المرافعات)	دُفُوع
دُبّ	دياب، ديبية	دلو	دِلاء
دجاجة	دجاج، دَجَج	دليل	ادلّة
داجن	دواجن	دُمِّل	دمامل، دماميل
دُخان	أدخِنه، دواخن	دُمِية	دَمِىّ
دَرَجِه	دَرَج، درجات	دهر	أدهر، دهور
درع	ادرع، دُرُوع	دهن	ادهان، دِهان
دُرّة (لؤلؤ)	دُرّ، دُرّ	داهية	دُهاة
دُف، دف	دُفوف	دعوى (فى القضاء)	دعاوى، دعاوٍ
دَوْحَة	دَوَح	دار (مونثة)	ديار، دُور
دُودة	دود، ديدان	داء (مرض)	ادواء
دَوْلَة	دُول، ديول	ديك	دُيوك، ادياك، ديك

حرف ذال

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
ذِبّ	ذئاب، ذُؤبان	ذكر	ذُكور، ذُكران
ذباب	ذَبَّان	ذنب (أمر غير مشروع)	ذُنُوب
ذبيحه	ذَبائح	ذَنب (ذيل)	اذناب

ذِرَاع (مؤنثة)	اذرع	ذيل	اذيال، ذُيول
ذِرْوَة	ذُرَا		

حرف راء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
رأس	ارؤس، رؤوس	رَجُل	رجال، رجالات
رأى	آراء	رجاً (ناحية)	أرجاء
رباط	رُبط	رُحى (مؤنثة)	أرجاء، رُحى
رَبَع (دار)	رباع، ربوع	رَدّ	رُدود
رُبع	ارباع	رزينة / رزينة (مصبية)	رزايا
ربيع	أربعا، رباع	رذمة (بقجة، بستة كاغذ)	رذم
ربوة (تپه)	رُبى، رُبى	رسول	رُسل، أُرسل
رجل (مؤنثة)	أرجل	رهن	رهان
داع	دعاة، دُعيان	رهية	رهان
رغيف	أرغفه، رُغف، رُغفان	روح (مذكر و مؤنث)	أرواح
رف	رفوف، رفاف	ريح (مؤنثة)	رياح، أرياح
رقبة	رقاب، رَقب	روضه	روض، رياض
رُمح	رماح		

حرف زای

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
زجاجه	زُجاج	زمن	ازمان، ازْمَن
زَرَّ القمیس	ازرار	زنجی، زنجی	زُنُوج
زرع	زُرُوع	زاویه	زوايا
زُقَاق (سکه)	ازقه	زَيَّ	أزياء
زمان	ازْمَنه، ازْمَن		

حرف سین

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
سبع	سباع، اسبع، سبع	سریر	اسِرَّة، سُرُر
ستاره	ستائر	سریه	سرایا
سحابه	سحاب، سَحَب	سطر	اسطر، سَطُور
سُرْدَاق	سرادقات	سَعْفه (غصن النخل)	سَعَف
سِرّ	اسرار	سَفَر	اسفار
سریرة (سر)	سرائر	سقف	سُقُوف، اسقف
سلعة	سِلَع	سلاح	اسلحة
سَلَم	سَلالِم، سَلالیم	ساحة	ساح، ساحات
سمک	سُمُوک، اسماک	سور	اسوار
سَمّ، سِمّ	سَموم، سِمَام	سورة	سُور، سَوَر
سنان الرمح	اسِنَّة	نسوط	اسواط، سیاط

سُنَّة	سُنَيْن	سِير (من الجلد)	سيور، اسيار
سنه	سنوات، سنون	سهم	سِهَام

حرف شين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
شأن	شؤون	شط النهر	شطوط
شاب	شؤون	شِطِيه	شِطَايا
شبل (بچه شير)	اشبال	شعاع	أشعة
شَجَن (حزن)	اشجان، شيجون	شعلة	شَعَل
شرارة النار	شرار	شفه	شفاه
شريطه (شرط)	شرائط	شكوى	شكاوى
شرطى	شرطة	شمس	شموس
شريان، شُرَيان	شرائين	شاهد	شهود
شهيد	شهداء	شائبة	شوائب
شاة	شياه	شيخ	شيوخ، اشياخ، مشائخ
شِيمه (طبع خلق)	شِيم		

حرف صاد

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
صَبَى	صَبِيَّة، صبيان	صحيفه	صحف، صحائف
صَبِيَّه (مؤنث صبي)	صبايا	صرح (بناء عال)	صروح

صاحب	صَحَب، اصحاب و صِحاب	صِرْصِر	صِرْصِر
صحراء	صحارى، صحراوات	صَمَغ	صُمُوغ

حرف ضاد

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
ضبابة	ضِبَاب	ضريح	ضرائح
ضبع	اضْبُع	ضِرْس	اضراس، ضروس
اصحواكه	اضاحيك	ضِعْف	اضعاف
أضحية	أُضْحَى	ضغرة	ضغائر، ضغر
أضحيه	اضاحى	ضَفَّة، ضِفَّة	ضفاف
أضحيه	اضاحى	ضِلْع	اضلع، ضلوع، اضلاع
ضوء، ضُوء	اضواء		

حرف الطاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
طَبَق	اطباق، طباق	طرحه العروس	طِرَاح
طاعونه	طواحين	طريق	طُرُق
طريقه	طرائق	طمع	اطماع
طاغية	طواغ	طِين	اطنان، طنان
طقس	طقوس	طاء (طباخ)	اطهاة، طهى

طالِب	طُلَّاب، طلبه	طويل	طِوال، طيال
لا لطل (ندی)	طلال		

حرف الظاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
طَبِي	طباء، ضبيات	ظَنّ	ظَنُون، اظانين
ظفر	اظفار، اظافير	ظهر	ظُهُور
ظِل	ظلال، اظلال		

حرف العين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
عَبء	أعباء	عرق	عروق
عبد	عبيد، عباد، عُبْد	عُش الطائر	عشاش، عششه
عجيب	عجائب	عصا (مؤنثة)	عَصِيّ، عصوات
عجوز	عجائز، عَجُز	عطية	عطايا
عَجَلَة	عجل، اعجال	عِظَم	عِظام
عجمي (اجنبي)	عجم	عَقِب	اعقاب
عذراء	عذارى، عذراوات	عَقَّار (ملك ثابت)	عقارات
عروس / عروسة	عرائس	عَقَّار (دواء)	عقاقير
عريس	عرسان	عقدّه	عُقْد
عنكبوت	عناكب	عمّ	اعمام، عُمومة
عُكازَة	عكاكيز	عُنُق / عُنُق	اعناق

عُلبَة	عُلَب، عِلَاب	عِنَان الفرس	أُتِنَة
عَلَف	اعِلَاف، عِلَاف	عَاهِل (ملك اعظم)	عَوَاهِل
عَلَة	عِلَات، عِلَل	عَوِض	اعَوَاض
عَالَم	عَالَمُونَ، عَوَالِم	عَوْن	أَعْوَان
عَمُود	اعْمَدَة، عُمَد	عَيْل (من يُعال)	عِيَال، عَالَة
عَيْن	أَعْيُن، عُيُون، اعيان		

حرف الغين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
عُدَة	عُدَد	غَلّ (طوق في عنقل الاسير)	اغِلَال
غُرْفَة	غُرُفَات، غُرَف	غَلِه (ربع الارض)	غَلَات، غِلَال
غُرَاب	غُرَبَان، اغْرِبِه	غِلَام	غِلْمَان، غِلْمِه
غُرْلَم (دائن)	غُرَبَاء	غِمَامِه (سحابه)	غِمَائِم، غِمَام
غِذَا (طعام و شراب)	اغْذِيَة	غِمّ (حُزن)	غُمُوم
غَدَاء (اكله الظهر)	أَغْذِيَة	غِنَم (قطيع)	اغْنَام، غِنُوم
غِصْن	اغْصَان، غِصُون	غِنِيْمَة	غِنَائِم
غِلَاف	غُلْف	أُغْنِيَة	اغَانٍ

حرف الفاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
فَار	فئران، فُيران	فرصة	فُرَص
فَأْس (مؤنثة)	أَفُوس، فُؤوس	فروة، فرو	فِرَاء
فَتَى	فتيان، فتية، فُتَيّ	فُسْحَة	فُسَح
فَخ	فَخاخ، فُخوخ	فَضَاء	أُفضية
فَدَان (٤٢٠٠ متر مربع)	فدادين	فطحل (ضخيم)	فطاحل
فراشة (حشرة)	فراش	فطيرة، فطيرة	فطائر
فَرَّوج (دجاجة)	فراريح	افعى	افاع
فرخ	افرُخ، افراخ، فروخ	فكر	افكار
فَرَس	افراس، فروس	فكرة	فَكَر
فَكَّ	فَكَوك	فلک	افلاك

حرف القاف

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
قَبَة	قَباب، قِب	قراء (حيض)	قروء، اقراء
قبر	قُبور، اقبر	قارب	قُوارب
قابله (حكيمة)	قوابل	قرد	قُرود، قِرْدَة
قُبْله	قُبْل	قرضان	قراضه
قذيفه	قذائف	قلعه	قِلَاع

قرط(حلق)	اقراط، قرطه	قلم	اقلام، قلام
قرین	قرناء	قمامة	قُمَام
قسمه	قِسَم	قِمَّة	قِمَم
قطر	اقطار	قِنطار	قناطیر
قعر	قُعور	قنطرة	قناطیر
قفر(زمین خالی)	قِفار	قناع	اقنعه، قنع
قفل	اقفال، قفول	قوس(مؤنثه)	اقواس
قافیه	قواف	قائد	قادة، قواد
قلاده	قلاند		

حرف الکاف

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
کید	اکباد، کُبود	کُرَه	کُرَات
اکبر	اکابر	کِرَوَان	کِراوین
کیف(مؤنثه)	اکتاف	کِساء	اکیسه
کتله	کُتَل	کف	کفوف، اُکف
کراسه	کراريس، کراسات	کفیف	اکفّاء
کرش	اکراش، کروش	کِنز	کُنوز
کرم	کروم	کهل	کهُول
کاهن	کُهّان، کَهَنَة	کوز	کیزان
کوب	اکواب	کوع	اکواع

حرف الفاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
لثة (ماحول الأسنان)	لثى، لثا	لغة	لغات و لغى
لجام	الجمه، لُجَم	لافته	لوافت
لحاف	لحف	لمة (ماس مجتمون)	لِمام
لحية	لائحه، لوائح	لسان	السنه، السن
لوح	الواح	لواء (علم)	الوية، الويات
لطعه	لُطَع	لَيْث	ليوث
لعبة	لُعب	لغم	الغام

حرف الميم

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
مائة	مئات، مئون	مديح	مدائح
متن (ظهر)	متون، متان	مدينة	مدائن، مدُن
مثَل، مثيل	امثال	مَرَّة	مِرار
مثال	امثلة، مُثُل	مِزاج	امزجة
مِحنة (شده)	مِحن	مُزنة (سحابه)	مُزَن
مُخَّ	مخاخ، مخخة	مِساء	امسيه
أَمِسيه	أماسى	مَكْنَة (آلة)	مَكِنات، مِكان
مِشط	امشاط، مِشاط	مِلاح	املاح
ماشية	مواش	ملك	ملائكة

مصير(معى)	مصران، مصارين	ملك	ملوك
ماض	مواض	مهد	مُهود
مطر	امطار	أمنية	امانى
المرء، أمرؤ	رجال	منية(امنيه)	امانى
مرأة	نساء، نسوة	منية(موت)	منى
معدة، معدة	معد	مهر(صداق المرأة)	مُهور
معز(اسم جنس)	مَعيز	ميت	اموات، موتى
ماعز(الواحد من المعز)	مواعر، معاز	ماء	مياه، امواه
معى	أمعاء	ماهية	ماهيات
معض، معض	امعاض	موسى(آلة يخلق بها)	مواس
كموك	مكاكيك		

حرف النون

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
نبى	انبياء، انباء	نجف	نجف، نجاف
نبل(سهام)	نبال، انبال	نجل(ولد)	انجال
نجد(زمين بلند)	نُجود، نِجاد	ناح	نُحاة
نحو(جهة)	انحاء	ناحية	نواح
نخلة	نخل، نخيل	ناظر	نُظَّار
ناديه	نوادب	نظام	نُظْم، انظمة
ندّ	انداد	نعت	نعوت

نادره	نوادِر	نَعِجَة	نِعاَج، نَعِجَات
ناد	انديِه، نواد	نَضِر	انصار
نرِهه	نُزِه	نَفَس	انفس، نفوس
نسب	انساب	نَفَس	انفاس
نِسْبَة	نِسب	نَفَق	انفاق
نسخة	نُسخ	نَفَقَة	نفقات، نِفاق
نَسْل (درية)	انسال	نقاب	نُقب
نسمه	نَسَم	ناقد	نُقّاد، نَقْدَة
نشيد، انشوده	اناشيد	نقطة	نُقْط، نِقْاط
نصر	انصار، نصراء	نِقْمَة (عقوبة)	نِقْم
نصراني	نصاري	نُكْتَة	نُكْت، نِكات
نصف	انصاف	نُموذج	نماذج، و نمودجات
ناصية	نواص، ناصيات	نواة	نَوِيّات، نوى
ناطحة السحاب	نواطح	ناب (من)	نياب، نيوب
نطاق	نُطُق	نهار	انهِر، نُهَر
نار	نيران	نهر	انهار، انهِرُ

حرف الهاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
هدف	اهداف	هِمَّة (عزم)	هِمَم
هدية	هدايا	مُهْمَة	مِهَام

هَرَّ (قَطَّ)	هَرَّة	هُوَّة (حفرة)	هُوَّى، هَوَّ
هَرَم	أهرام	هاو	هواة
هَضِيَّة	هَضَب، هَضاب	هواء	اهوية
هم (حزن)	هموم		

حرف الواو

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
وبرة	اوبار	ورقة	اوراق، وراق
وثن	اوثنان	وسخ	اوساخ
وجه	اوجُه، وجوه	وسيله	وسائل، وُسل
وحش	وحوش، وُحشان	وشاح	اوشحه، وشائح
وحل (طين)	اوحال، وحول	وشم	وشوم، وشام
وحي	وُحِي	وصية	وصايا
واد	اودية، وُديان	وظيفه	وظائف، وظف
وفاة	وفيات	وكر (عش الطائر)	اوكر، اوكار
وقعه (حادثة)	وقائع	وهم	اوهام

حرف الياء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
يد (مؤنثة)	أيد، اياد	يَم (بحر)	يُموم
يسار (اليد الشمال)	يُسْر، يُسر	يمين	أيمان، أيمن
ياقوت	يواقيت		

دریم خپر کی

خینی ثلاثی افعال او د هغوی مشتقات

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
أَبَى الشَّيْءَ (لم يرضه)	يَأْبَى	إِبَاءً، إِبَاءَةً	أَب، أَبَى
أَجَلَ (تاخر)	يَأْجِلُ	أَجَلًا	أَجَلَ، أَجِيل
أَفَّ (أف گفت)	يُؤْفُ	أَفًّا	أَفَّاف، أَفُوف
أَنَّ (نالید)	يُنُّ	أَنَّ و انینا	
آل (رجع و صار)	يُؤُولُ	أُولًا و ایلولة و مآلاً	
آب (رجع)	يُؤُوبُ	أَيَابًا و أُوْبَة	آب و آوَاب

حرف الباء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
بَتَّ فُلَانٌ الْأَمْرَ (جزم به)	يَبِيتُ	بَتًّا و بَتَّةً و بَتَانًا	بَات (قاطع)
بَتَّرَهُ (قطع کرد آنرا)	يَبْتِرُ	بِتْرًا	ابتر (حقیر)
بَدَأَ (نشأ)	يَبْدَأُ	بَدْءًا و بداءةً	بَاد، بادء
بَدَا (ظهر)	يَبْدُو	بُدُوًا	بادی
بَانَ (منه، عنه: بعد)	يَبِينُ	بَيْنًا، بَيْنُونَةً	بَائِن (منفصل)
بَانَ الشَّيْءُ	يَبِينُ	بَيَانًا	بَيِّن (واضح)

حرف التاء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
تَجَرَّ (تجارت مرد)	يَتَجَرُّ	تِجَارَةً	تاجر

تَمَّ (تمام شد)	يَتِمُّ	تماماً	تام، تمیم
تاب (از معصیت برگشت)	يَتُوبُ	توباً، توبه	تایب، تَوَّاب: توبه
تاق (مشتاق شد)	يَتَوَقُّ	توقاً، تَوَقَّاناً	تائق
تاه (ره را گم کرد)	يَتَوَهُّ	توهاً	تائه

حرف الثاء

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
ثأر (دیت گرفت)	يَثْأُ	ثأراً	ثائر
ثبت (استقرار)	يُثَبِّتُ	ثباتاً، ثبوتاً	ثابت، ثبت
ثرى (مالش زیاد شد)	يُثْرَى	ثراءً	ثر و ثرى
ثار (هاج)	يُثَوِّرُ	ثورة، ثوراناً	ثائر

حرف الجيم

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
جَحَظَ	يَجْحَظُ	جُحُوظاً	جاحظ (چشم برآمده)
جَدَّ (اجتهد)	يَجْدُ	جداً	جاد
جاد (سخاوت کرد)	يَجُودُ	جوداً، جواد	جود، اجواد
جاد (جید شد)	يَجُودُ	جودة، جوداً	جید، جیاد
جفا (اعراض)	يَجْفُو	جفاءً، جفواً	جاف، مجفو

حرف الحاء

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
حَبَّ فلاناً	يَحِبُّ	حباً، محبة	

حَجَلَ (زحف)	يحبو	حبواً	الحملة لعبه للصبان
حبا (زحف)	يحبو	حبواً	حبا السحاب
حاز الشيء (ملكه)	يحوزُ	حوازا، حيازه	حُوزة ما في الملك تراكم
حَيَّ (كان ذالماء)	يحيا	حياة، حيوانا	حيّ

حرف الخاء

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
خَبَرَهُ (امتحنه)	يخبرُ	خبرا، خبره	خبير
خَصَّ (فلانا بكذا)	يخصُّ	خصوصا	خاصٌّ ج خواصّ

حرف الدال

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
دعا (فلانا) ناداه	يدعو	دعوةً	داعى الى الطعام و غيره
دعا (الله) رجا منه الخير	يدعو	دعاءً	داعى من الله الخير و غيره
دَفَى (من البرد)	يدفأُ	دَفَأً، دَفَاءة	رجل دفان، يوم دَفَى
دَقَّ: الشيءُ	يدقُّ	دَقَّه	دقيق
دَقَّ: الشيءُ (طرقه)	يدقُّ	دَقَّا	المِدَق، المِدَقَّة (چكش)
دَمَى: الطرح (خرج منددم)	يدمى	دَمِيًّا	
دُنُوْءَ	يدنُوْءُ	دَنَاءة، دنوءا	دَنى: خسيس
دنا	يدنو	دُنُوًّا، دناوة	دان، داهية

دَهَى (بصر بالامر)	يَدْهِي	دَهَاءٌ	دَاهٍ، دَاهِيَةٌ
دَان دَيْنًا (اقترض)	يَدِين	دَيْنَا	مَدِين
دَان بِكَذَا (اتخذه دينا)	يَدِين	دَيْنَا، دِيَانَةٌ	دَيْنٌ

حرف الذال

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ذَبَلَ (النبات): ذهب نداوته	يَذْبُلُ	ذُبُلًا، ذُبُولًا	ذَبْلٌ، ذُبُولٌ (جف)
ذَرَأَ (الله): خلق	يَذْرَأُ	ذَرَاءٌ	الذرية: الاولاد
ذَكَّى (سرع فهمه)	يَذْكَا	ذَكَاءٌ	ذَكِيٌّ، ذَكِيَّةٌ
ذَاب	يَذُوب	ذُوبًا، ذُوبَانًا	ذَائِبٌ
ذَمَّ	يَذُمُّ	ذَمًّا، مَذْمَمَةٌ	مَذْمُومٌ، زَمِيمٌ

حرف الراء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
رَوَّفَ (به): رحمه	يُرَوِّفُ، يَرَأْفُ	رَأْفَةً، رَأْفًا	الرَّيَّةُ، المَرْبُتَةُ: المنزلة
رَثَى (الميت)	يَرْتِي	رَثِيًّا، رَثَاءً، مَرْتِيَّةٌ	رَثَاهُ بِقَصْدٍ
رَجَا	يَرْجُو	رَجَاؤًا، رَجَاءً	رَاجٍ، مَرْجُوٌّ
رَحَّبَ، رَحَبَ	يَرْحُبُ، يَرْحَبُ	رَحْبًا، رَحَابَةً	أَهْلًا وَ مَرْحَبًا
رَمَّ (الشيء)	يَرُمُّ	رَمًّا، فَرَمَةً	الرَّمَّةُ: موضع الرم
رَمَّ (يَلِي)	يَرُمُّ	رَمَّةً	رَمِيمٌ
رَأَى به الامر (جعله شاكا)	يَرِيبُ	رَيْبًا	الرَّيْبَةُ: الشك

حرف الزاي

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
زأر، زئراً (الأسد)	يزأد، يزئراً	زأراً، زئيراً	زائر، زئير
زحمه (دفعه فى مضيق)	يزحم	زحماً، زحمة	الزحام: يدافع الناس فى مكان ضيق
زف: العروس (نقلها الى بيت زوجها)	يزف	زففاً، زفة	ليلة الزفاف
زها اللون (صفا)	يزهو	زهواً، زهواً	زاه، زاهية
زاد	يزيد	زيداً، زيادة	المزيد الزيادة

حرف السين

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
سئم (الشئ): مل	يسأم	سأماً، سامة	سئيم، سؤوم
سطع الشئ (انتشر)	يسطع	سطعاً، سطوعاً	ساطع
سطا عليه (بر آن دست يافت)	يسطو	سطواً، سَطَوَة	سطا اللص على المتاع
سم فلانا (اورازهر داد)	يسم	سمّاً، سموماً	والسم، والسم
ساس الناس (تولى قيادتهم)	يسوس	سياسة	سائس ج ساسة

حرف الشين

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
شأن (صاحب شان گردید)	يشأن	شأناً	الشأن: الحال و المنزلة

شَبَّ الغلام	يَشِبُّ	شباباً، شبيبة	شاب، شابة
شدى (غنى)	يشدو	شدواً	الشادى: المغنى
شاب (ابيض شعره)	يشيب	شيبا، شيبة	شائب، اشيب
شاط الطعام (قارب الاحتراق)	يشيط	شيطا، شياطة	الشياط: رائحة محترق

حرف الصاد

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
صَبَّ الماء (سكبه)	يَصُبُّ	صَبًّا	الماء صَبٌّ، مصبوب
صُرِّمَ (جدى شد)	يَصْرُمُ	صرامة	صارم، صَروم
صحاح (استيفظ)	يصحو	صحوا	يوم صحو، ليس فيه غيم
صال عليه	يصول	صولا، صولانا	الصولة: السطوة

حرف الضاد

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ضَوِّلَ (صغر جسمه)	يَضُولُ	ضآلة	ضئيل
ضَجَّ (جزع)	يَضِجُ	ضجاً، ضجيجاً	الضجة: الجلبة و ايصاح
ضَحَى (اكل فى الضحى)	يَضْحَى	ضحوا، ضحاء	والضحى: بعد سروق الشمس
ضاف فلانا (مهمان او شد)	يضيف	ضيفا، ضيافة	الضيف (مهمان)

حرف التاء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
طَبَّ المريض (داواه)	يَطْبُ	طَبًّا	الطب: علاج الجسم

طَرَأَ (حدث فجأة)	يَطْرَأُ	طراء، طروءاً	طارىء
طرق الباب (قرعه)	يَطْرُقُ	طرقاً، طروقا	الطارق: الآتى ليلاً
طَرَى (كان لينا)	يَطْرَى	طراوة، طراءة	فصار طرياً
طفأ (علا فوق الماء)	يُطْفِئُ	طفؤاً، طفوياً	فهو طاف فهي طافية
طاش (انحرف)	يُطِشُّ	طيشاً، طيشاناً	طائش

حرف الضاء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ظَلَّ يفعل كذا (استمر)	يَظُلُّ	ظلاً، ظلولاً	فعل ظَلَّ من اخوات كان
ظَلَّ الشئ (دام ظله)	يَظِلُّ	ظلاله	المِظْلَّة ما يُسْتَظَل به
ظَلَمَ (جار)	يُظْلِمُ	ظُلماً، مظلمة	ظالم، ظلوم
ظَلِمَ (اسود) الليل		يُظْلِم	ظلاماً، ظلمة: ذهاب النور
ظَمِيَ (اشتد عطشه)	يُظْمَأُ	ظَمّاً، ظماءة	ظامى، ظمان، هي ظمأى

حرف العين

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
عَبَّلَ (ضحم)	يُعْبِلُ	عَبَالَةً	هو عِبَل، هي عبلة: تام الخلق
عَتَه (نقص علقه)	يُعْتِه، يُعْتِه	عَتَهَا، عتاهة	فهو معتوه
عَشِيَ (ساء بصره ليلاً)	يَعْشَى	عِشاً، عشاوة	هو اعشى، هي عشواء

عَوَج (مال و انحنى)	يَعْوَج	عَوَجًا	هو اعوج، هي عوجاء، هم عُوَج
عام فى الماء (سبح)	يعوم	عوما	عائم، عوام مبالغة

حرف الغين

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
غَبَنَهُ (خدعه فى البيع)	يَغِينُ	عَبًا	مغبون
غَبَى فلانُ الشئ	يَغْبَى	غباء، غباوة	غبى ج اغبياء
غفا (نام قليلا)	يَغْفُو	غَفَوًا	الغفوة: النوم القليلة
غوى (امعن فى الضلال)	يَغْوَى	غِيًا، غوايه	غاو ج غَوَاة
غَمَّ فلانا (احزنه)	يَغُمُّ	غَمًّا، غمومًا	يوم عم: يوم ذو حزن

حرف الفاء

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
فَتَّ (دق و كر)	يُفْتِّ	فَتْلًا	فاتّ، مفتوت: فتيت
فتل الجبل (برمة)	يَفْتِلُ	فتلًا	الفتلة: مايكون مفتولا
فضا المكان (خلا)	يَفْضُو	فضاء، فضوًا	الفضاء: ما بين النجوم
فاض (كثر حتى سال)	يَفِضُ	فيضا، فيضانًا	فائض، فياض

حرف القاف

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
قحط البلد (يبست ارضه)	يَقْحَطُ	قحطًا	القحط: يُبسُّ الارض
قلّ (نقص)	يَقِلُّ	قلَّةً	قلّ، قليل ج اقلّاء، قُلِّل

قادر (رأس)	يقود	قيادة	قائد
قوى (كان ذا قوة على العمل)	يقوى	قوة	هو قوى، هم اقوياء
قاس الشيء (قدره على غيره)	يقيس	قياس، قياسا	المقياس المقدار

حرف الكاف

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
كَبَحَ الدابة (جذبها باللجام)	يكبح	كبحاً	كبح جماح الفرس
كَتَبَ (حزن)	يكأب	كآبة	هو كتب، كتب
كَفَّ عن الامر (انصرف)	يكفُّ	كفا	هو كفيف، هم اكفاء
كوا (احرق)	يكوى	كيا، كية	مكواة: آلة لكى الملابس
كاس (عقل، فطن)	يكيس	كيساً، كياسة	هو كيس، كيس

حرف اللام

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
لَوَّم (دنؤ)	يلوِّم	لؤماً، لامة	هو لئيم هم لئام
لَبَّ (صار ذاعقل)	يلبُّ	لبابة	هو لبيب هم الباء
لَبَّ بالمكان (اقام به ولزمه)	يلبُّ	لباً	لبيك (به اطاعتت استاده ام)
لغا فى القول (سخن باطل گفت)	يلغو	لغوا	اللغو ما لا يعتد به من الكلام
لاز بالشيء (لجأ اليه)	يلوذ	لوذا، لياذا	الملاذ الملجأ

حرف الميم

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
مَتَّ اليه بقرابة (انتسب)	يمتُّ	متاً	هو مات

مَتْنُ الشَّيْءِ (صَلْب)	يَمْتَن	مَتَانَةٌ	هُوَ مَتْنٌ، مَتِينٌ
مَلَأَ الشَّيْءُ (وَضَعَ فِيهِ قَدْرَ مَا يَحْتَاجُ)	يَمْلَأُ	مَلَأًا	هُوَ مَلَأَنَ، هِيَ مَلَأَتْ، مَلَأَانَةٌ
مَلَأَ (مَالَ دَارَ شَدٍّ)	يَمْلُؤُ	مَلَأَةً، مَلَأَةً	هُوَ مَلِئَ، هُمُ مَلَأُوا
مَاسٌ (تَبَخْتَرُ)	يَمِيسُ	مِيسًا، مِيسَانًا	مَائِسٌ، مِيسٌ

حرف النون

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
نَأَى عَنْهُ (بَعَدَ)	يَنَأِي	نَأْيًا	هُوَ نَاءٌ جُ نَاءَةٌ
نَتَجَ الشَّيْءُ	يَنْتَجِ	نَتَجًا، نَتَاجًا	هُوَ نَاتَجٌ وَ الشَّيْءُ مَنُتَوِّجٌ
لَيْسَ (تَرَكَ عَلَى عَقْلَةٍ)	يَلِيسُ	نَسْوَةً، نَسِيَانًا	هُوَ نَاسٌ، نَسَاءٌ، هِيَ نَسِيٌ
نَهَى عَنِ الشَّيْءِ (زَجَرَ)	يَنْهَى	نَهْيًا	النَّهْيُ طَلَبُ الْامْتِنَاعِ عَنِ
نَهَى مِنَ الشَّيْءِ (اِكْتَفَأَ)	يَنْهَى	نَهْيٌ	النَّهْيَةُ غَايَةُ الشَّيْءِ
نَاءَ بِهِ الْحَمْلُ (اِثْقَلَهُ)	يَنْوُءُ	نَوَاءً	نَاءُ الْحَمْلِ حَامِلُهُ
نَاءَ الشَّيْءُ (لَمْ يَنْفَجِحْ)	يَنْبِئُ	نَبِيًّا، نَبِوَاءً	هُوَ نَبِيٌّ، نَبِيٌّ

حرف الهاء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
هَتَكَ السِّتْرَ (أَزَالَهُ)	يَهْتِكُ	هَتَكًا	هُوَ هَاتِكٌ، هَتَاكٌ لِلْمَبَالِغَةِ
هَدَأَ (سَكَنَ)	يَهْدَأُ	هَدَاءً، هَدَوَاءً	هُوَ هَادِيٌّ
هَدَّ الْبِنَاءَ (هَدَمَهُ)	يَهْدُ	هَدًّا، هَدُودًا	فَالْبِنَاءُ هَدٌّ، مَهْدُودٌ
هَدَفَ إِلَى الشَّيْءِ (قَصَدَ)	يَهْدِفُ	هَدَفًا	الْهَدَفُ: مَنْ يَحْسُنُ تَسْلِيدَ

الكرة، الى المرمى			
الهدنة: المصالحة بعد الحرب	هدوناً	يَهْدُنُ	هَدَنَ (سكن)
هو هاد، هم هداة	هُدًى، هدياً، هداية	يَهْدِي	هدى (ارشده)
الهيحاء الحرب	هيحاً، هيحاً، هيحانا	يَهِيحُ	هاج القوم (ثاروا)
هو هائم	هيماً، هيمانا	يَهِيْمُ	هام فلان (لايدري اين يتوجه)
هو هائم، هيمان	هياماً	يَهِيْمُ	هام فلان، يفلانة (احبها)

حرف الواو

بعضى مشتقاته	مصدره	مضارعه	الفعل الثلاثي
فهى وئيد، وئيدة، مؤودة	وأداً	يُنْدُ	وأد الرجل ابنته (دفنها حية)
فهو وديع	ودعاً	يَدَعُ	ودع (صار الى الدعة و السكون)
ودود، وديد ج اوداء	وداً، ودّاً، وداداً	يُودُّ	ودّ فلانا (احبه)
الوعى: سلامة الادراك	وعياً	يَعِى	وعى الأمر (ادركه)
هو وان هى وانية	ونيا، وناءً	يَنِى	ولى فى الامر (ضعف)
هو واه هم وهاة	وهياً	يَهَى	وهى الرجل (حمق و ضعف)

حرف الياء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ييس (خشك شد)	ييسُ	يُيسا، ييسة	يابس، يس
يُثم الصبي (فقد اباه قبل البلوغ)	يُتِمُّ	يُتما	هو يتيم، يتمان، يتامى، ايتام
يسر الشئ (سهل)	يسرُ	يسراً	فهو يسر، يسير
يسر فلان (استغنى)	يسرُ	يسراً، يسارا	الميسرة، الغنى
يقن الشئ (ثبت و تحقيق)	يَقِنُ	يقنا، يقينا	فهو يقن، يقين
يَمَنَ او يَمُنَ فلان على آله (كان مباركاً عليهم)	يَمِنُ	يُمنا، ميمنة	يامن، يمنن، ايمن
ينع الثمر (حان قطافه)	ينعُ	ينعا، يُنوعاً	يانع، ينيع

تم التسويد بعون الله يوم الاحد

الخامس من شهر اسد عام الف و ثلاثمائة و ثمانية و خمسين هـ . ش

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library